COLLECTIO

SELECTA

SS ECCLESIÆ PATRUM.

CXXXVIII.

PATRES QUINTI ECCLESIAE SAECULI.

S. AUGUSTINUS.

XXXI.

PROSTAT INSUPER VENALE

MONTIS PESSULANI,

Apud **VIRENQUE,** BIBLIOPOLAM,

PARISIIS,

Apud **BIBLIOPOLAM,** CUI NOMEN GALLICE :

SOCIÉTÉ POUR LA PUBLICATION DES BONS LIVRES.

Rue des Saints-Pères, 16.

AQUIS SEXTIIS.

Apud MASSIE et JEAN,

Via vulgo dicta du Pont-Moreau, 2.

PARISIIS. — E TYPOGRAPHIO BOURGOGNE ET MARTINET,

VIA VULGO DICTA JACOB, N° 30.

COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM.

COMPLECTENS

EXQUISITISSIMA OPERA

TUM DOGMATICA ET MORALIA, TUM APOLOGETICA ET ORATORIA;

ACCURANTIBUS

D. A. B. CAILLAU,

CANONICO HONORARIO CENOMANENSI ET CADURCENSI,

NONNULLISQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS

OPUS REGI DICATUM.

TOMUS CENTESIMUS-TRIGESIMUS-OCTAVUS.

PARISIIS,

APUD PARENT-DESBARRES, EDITOREM,

Pluribus extraneorum ordinum insignibus decoratum,

VIA VULGO DICTA DE SEINE, 48.

M. DCCC. XXXIX.

SANCTI AURELII

AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

OPERUM

PARS VI.

OPERA POLEMICA.

DE TRINITATE, LIBRI XIV ET XV.
PSALMUS CONTRA PARTEM DONATI.
CONTRA EPISTOLAM PARMENIANI, LIBRI III.
DE BAPTISMO CONTRA DONATISTAS, LIBRI VII.
CONTRA LITTERAS PETILIANI DONATISTÆ CIRTENSIS EPISCOPI, LIBRI III.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE TRINITATE

LIBRI QUINDECIM.

LIBER XIV.

De sapientia hominis vera dicit, ostendens imaginem Dei, quod est homo secundum mentem, non proprie in transeuntibus, velut in memoria, intellectu, et amore, sive ipsius temporalis fidei, sive etiam mentis circa se ipsam versantis, sed in permanentibus rebus collocatam, ac eam tunc perfici, cum mens renovatur in agnitione Dei secundum imaginem ejus qui creavit hominem ad imaginem suam, et sic percipit sapientiam, ubi contemplatio est æternorum.

1. Nunc de sapientia nobis est disserendum: non de illa Dei, quæ procul dubio Deus est; nam sapientia Dei Filius ejus unigenitus dicitur: sed loquemur de hominis sapientia, vera tamen quæ secundum Deum est, et verus ac præcipuus cultus ejus est, quæ uno nomine θεοσέβεια Græce appellatur. Quod nomen nostri, sicut jam commemoravimus, volentes et ipsi uno nomine interpretari, pietatem dixerunt, cum pietas apud Græcos εὐσέβεια usitatius nuncupetur: θεοσέβεια vero quia uno verbo per-

fecte non potest, melius duobus interpretatur, ut dicatur potius Dei cultus. Hanc esse hominis sapientiam quod et in duodecimo hujus Operis volumine jam posuimus, Scripturæ sanctæ auctoritate monstratur in libro Dei servi Job, ubi legitur Dei sapientiam dixisse homini, « Ecce pietas est sapientia, abstinere autem a malis, scien- » tia[1], » sive etiam, ut nonnulli de Græco ἐπιστήμην interpretati sunt, « disciplina : » quæ utique a discendo nomen accepit, unde et scientia dici potest. Ad hoc enim quæque res discitur, ut sciatur. Quamvis alia notione, in iis quæ pro peccatis suis mala quisque patitur ut corrigatur, dici soleat disciplina. Unde illud est in Epistola ad Hebræos, « Quis enim est filius, cui non det discipli- » nam pater ejus[2]? » Et illud evidentius in eadem, « Omnis » enim ad tempus disciplina non gaudii videtur esse, sed » tristitiæ : postea vero fructum pacificum iis qui per eam » certarunt, reddet justitiæ[3]. » Deus ergo ipse summa sapientia, cultus autem Dei sapientia est hominis, de qua nunc loquimur. « Nam sapientia hujus mundi stul- » titia est apud Deum[4]. » Secundum hanc itaque sapientiam, quæ Dei cultus est, ait sancta Scriptura, « Multi- » tudo sapientium sanitas est orbis terrarum[5]. »

II. Sed si de sapientia disputare sapientium est, quid agemus? Numquidnam profiteri audebimus sapientiam, ne sit nostra de illa impudens disputatio? Nonne terrebimur exemplo Pythagoræ? qui cum ausus non fuisset sapientem profiteri, Philosophum potius, id est, amatorem sapientiæ se esse respondit : a quo id nomen exortum ita deinceps posteris placuit, ut quantalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisque vel sibi vel aliis videretur excellere, non nisi Philosophus vocaretur. An

[1] Job. XXVIII, 28. — [2] Hebr. XII, 7. — [3] Ibid. 11. — [4] I Cor. III, 19. — [5] Id. VI, 26.

ideo sapientem profiteri talium hominum nullus audebat, quia sine ullo peccato putabant esse sapientem? Hoc autem nostra Scriptura non dicit, quæ dicit, « Argue sapien- » tem, et amabit te [1]. » Profecto enim judicat habere peccatum, quem censet arguendum. Sed ego nec sic quidem sapientem me audeo profiteri : satis est mihi, quod etiam ipsi negare non possunt, esse etiam Philosophi, id est, amatoris sapientiæ, de sapientia disputare. Non enim hoc illi facere destiterunt, qui se amatores sapientiæ potius quam sapientes esse professi sunt.

III. Disputantes autem de sapientia, definierunt eam dicentes, Sapientia est rerum humanarum divinarumque scientia. Unde ego quoque in libro superiore utrarumque rerum cognitionem, id est, divinarum atque humanarum, et sapientiam et scientiam dici posse non tacui. Verum secundum hanc distinctionem qua dixit Apostolus, « Alii datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ [2], » ista definitio dividenda est, ut rerum divinarum scientia proprie sapientia nuncupetur, humanarum autem proprie scientiæ nomen obtineat : de qua volumine tertio decimo disputavi, non utique quidquid sciri ab homine potest in rebus humanis, ubi plurimum supervacaneæ vanitatis et noxiæ curiositatis est, huic scientiæ tribuens, sed illud tantummodo quo fides saluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur : qua scientia non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam, quæ non nisi æterna est : aliud autem scire quemadmodum hoc ipsum et piis opituletur, et contra impios defendatur, quam proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. De qua prius cum lo-

[1] Prov. IX, 8. — [2] I Cor. XII, 8.

querer, ipsam præcipue fidem commendare curavi, a temporalibus æterna breviter ante distinguens, atque ibi de temporalibus disserens: æterna vero in hunc librum differens, etiam de rebus æternis fidem temporalem quidem, et temporaliter in credentium cordibus habitare, necessariam tamen propter adipiscenda ipsa æterna esse monstravi. Fidem quoque de temporalibus rebus, quas pro nobis æternus fecit, et passus est in homine, quem temporaliter gessit, atque ad æterna provexit, ad eamdem æternorum adeptionem prodesse disserui: virtutesque ipsas, quibus in hac temporali mortalitate prudenter, fortiter, temperanter, et juste vivitur, nisi ad eamdem, licet temporalem fidem, quæ tamen ad æterna perducit, referantur, veras non esse virtutes.

IV. Quapropter, quoniam sicut scriptum est, « Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino, per » fidem enim ambulamus, non per speciem[1]: » profecto quandiu justus ex fide vivit[2], quamvis secundum hominem interiorem vivat, licet per eamdem temporalem fidem ad veritatem nitatur, et tendat ad æterna, tamen in ejusdem fidei temporalis retentione, contemplatione, dilectione, nondum talis est trinitas, ut Dei jam imago dicenda sit: ne in rebus temporalibus constituta videatur, quæ constituenda est in æternis. Mens quippe humana cum fidem suam videt, qua credit quod non videt, non aliquid sempiternum videt. Non enim semper hoc erit, quod utique non erit, quando ista peregrinatione finita, qua peregrinamur a Domino, ut per fidem ambulare necesse sit, species illa succedet, per quam videbimus facie ad faciem: sicut modo non videntes, tamen quia credimus, videre merebimur, atque ad speciem nos per fidem perductos esse gaudebimus. Neque enim jam

[1] 2 Cor. v, 6. — [2] Rom. I, 17.

fides erit, qua credantur quæ non videntur; sed species, qua videantur quæ credebantur. Tunc ergo etsi vitæ hujus mortalis transactæ meminerimus, et credidisse nos aliquando quæ non videbamus, memoriter recoluerimus, in præteritis atque transactis deputabitur fides ista, non in præsentibus rebus semperque manentibus: ac per hoc etiam trinitas ista, quæ nunc in ejusdem fidei præsentis ac manentis memoria, contuitu, dilectione consistit, tunc transacta et præterita reperietur esse, non permanens. Ex quo colligitur, ut si jam imago Dei est ista trinitas etiam ipsa non in eis quæ semper sunt, sed in rebus sit habenda transeuntibus. Absit autem ut cum animæ natura sit immortalis, nec ab initio quo creata est, unquam deinceps esse desistat, id quo nihil melius habet, non cum ejus immortalitate perduret. Quid vero melius in ejus natura creatum est, quam quod ad sui Creatoris imaginem facta est[1]? Non igitur in fidei retentione, contemplatione, dilectione, quæ non erit semper, sed in eo quod semper erit, invenienda est quam dici oporteat imaginem Dei.

V. An adhuc utrum ita se res habeat, aliquanto diligentius atque abstrusius perscrutabimur? Dici enim potest, non perire istam trinitatem, etiam cum fides ipsa transierit: quia sicut nunc eam et memoria tenemus, et cogitatione cernimus, et voluntate diligimus; ita etiam tunc cum eam nos habuisse memoria tenebimus, et recolemus, et hoc utrumque tertia voluntate jungemus, eadem trinitas permanebit. Quoniam si nullum in nobis quasi vestigium transiens reliquerit, profecto nec in memoria nostra ejus aliquid habebimus quo recurramus eam præteritam recordantes, atque id utrumque intentione tertia copulantes, et quod erat scilicet in memoria, non inde

[1] I Cor. XIII, 12. — [2] Gen. I, 27.

cogitantibus nobis, et quod inde cogitatione formatur. Sed qui hoc dicit, non discernit aliam nunc esse trinitatem, quando præsentem fidem tenemus, videmus, amamus in nobis : aliam tunc futuram, quando non ipsam, sed ejus velut imaginarium vestigium in memoria reconditum, recordatione contuebimur, et duo hæc, id est, quod erat in memoria retinentis, et quod inde imprimitur in acie recordantis, tertia voluntate jungemus. Quod ut possit intelligi, sumamus exemplum de corporalibus rebus, de quibus in libro undecimo satis locuti sumus. Nempe ab inferioribus ad superiora ascendentes, vel ab exterioribus ad interiora ingredientes, primam reperimus trinitatem in corpore quod videtur, et acie videntis quæ cum videt inde formatur, et in voluntatis intentione quæ utrumque conjungit. Huic trinitati similem constituamus, cum fides quæ nunc inest nobis, tanquam corpus illud in loco, ita nostra memoria constituta est, de qua informatur cogitatio recordantis, sicut ex illo corpore acies intuentis : quibus duobus, ut trinitas impleatur, annumeratur tertia voluntas, quæ fidem in memoria constitutam et quamdam ejus effigiem in contuitu recordationis impressam connectit et conjungit; sicut in illa corporalis trinitate visionis, formam corporis quod videtur, et conformationem quæ fit in cernentis aspectu, conjungit intentio voluntatis. Faciamus ergo corpus illud quod cernebatur, interisse dilapsum, nec ejus remansisse aliquid in ullo loco, ad quod videndum recurrat aspectus : numquid quia imago rei corporalis jam transactæ atque præteritæ remanet in memoria, unde informetur recordantis obtutus, atque id utrumque tertia voluntate jungatur, eadem trinitas esse dicenda est, quæ fuerat quando species in loco positi corporis videbatur? Non utique, sed prorsus alia : nam præter quod illa erat extrinsecus, hæc intrin-

secus : illam profecto faciebat species præsentis corporis, hanc imago præteriti. Sic et in hac re, de qua nunc agimus, et propter quam putavimus adhibendum illud exemplum, fides quæ nunc in animo nostro est, velut illud corpus in loco, dum tenetur, aspicitur, amatur, quamdam efficit trinitatem : sed non ipsa erit, quando fides hæc in animo, sicut corpus illud in loco, jam non erit. Quæ vero tunc erit, quando eam recordabimur in nobis fuisse, non esse, alia profecto erit. Hanc enim quæ nunc est, facit res ipsa præsens et animo credentis affixa : at illam quæ tunc erit, faciet rei præteritæ imaginatio in recordantis memoria derelicta.

VI. Nec illa igitur trinitas, quæ nunc non est, imago Dei erit; nec ista imago Dei est, quæ tunc non erit : sed ea est invenienda in anima hominis, id est, rationali, sive intellectuali, imago Creatoris, quæ immortaliter immortalitati ejus est insita. Nam sicut ipsa immortalitas animæ secundum quemdam modum dicitur, habet quippe et anima mortem suam, cum vita beata caret, quæ vera animæ vita dicenda est, sed immortalis ideo nuncupatur, quoniam qualicumque vita, etiam cum miserrima est, nunquam desinit vivere : ita quamvis ratio vel intellectus nunc in ea sit sopitus, nunc parvus, nunc magnus appareat, nunquam nisi rationalis et intellectualis est anima humana ; ac per hoc si secundum hoc facta est ad imaginem Dei quod uti ratione atque intellectu ad intelligendum et conspiciendum Deum potest, profecto ab initio quo esse cœpit ista tam magna et mira natura, sive ita obsoleta sit hæc imago, ut pene nulla sit, sive obscura atque deformis, sive clara et pulchra sit, semper est. Denique deformitatem dignitatis ejus miserans divina Scriptura : « Quanquam, inquit, in imagine ambulat homo, tamen vane conturbatur : thesaurizat, et

» nescit cui congregabit ea[1]. » Non itaque vanitatem imagini Dei tribueret, nisi deformem cerneret factam. Nec tantum valere illam deformitatem, ut auferat quod imago est, satis ostendit dicendo : « Quanquam in ima» gine ambulat homo. » Quapropter ex utraque parte veraciter pronuntiari potest ista sententia, ut quemadmodum dictum est : « Quanquam in imagine ambulat » homo, tamen vane conturbatur ; » ita dicatur : Quanquam vane conturbatur homo, tamen in imagine ambulat. Quanquam enim magna natura sit, tamen vitiari potuit, quia summa non est : et quanquam vitiari potuerit, quia summa non est, tamen quia summæ naturæ capax est, et esse particeps potest, magna natura est. Quæramus igitur in hac imagine Dei quamdam sui generis trinitatem, adjuvante ipso qui nos fecit ad imaginem suam. Non enim aliter possumus hæc salubriter investigare, et secundum sapientiam quæ ab illo est aliquid invenire : sed ea quæ in superioribus libris, et maxime in decimo, de anima humana vel mente diximus, si lectoris vel memoria teneantur atque recolantur, vel diligentia in eisdem locis in quibus conscripta sunt, recenseantur, non hic desiderabit prolixiorem de rei tantæ inquisitione sermonem.

VII. Inter cætera ergo in libro decimo diximus, hominis mentem nosse semetipsam. Nihil enim tam novit mens, quam id quod sibi præsto est : nec menti magis quidquam præsto est, quam ipsa sibi. Et alia, quantum satis visum est, adhibuimus documenta, quibus hoc certissime probaretur. Quid itaque dicendum est de infantis mente, ita adhuc parvuli et in tam magna demersi rerum ignorantia, ut illius mentis tenebras mens hominis quæ aliquid novit exhorreat? An etiam ipsa se nosse cre-

[1] Psal. XXXVIII, 7.

denda est, sed intenta nimis in eas res, quas per corporis sensus tanto majore, quanto noviore cœpit delectatione sentire, non ignorare se potest, sed cogitare se non potest? Quanta porro intentione in ista quæ foris sunt sensibilia feratur, vel hinc solum conjici potest, quod lucis hujus hauriendæ sic avida est, ut si quisquam minus cautus aut nesciens quid inde possit accidere, nocturnum lumen posuerit ubi jacet infans, in ea parte ad quam jacentis oculi possint retorqueri, nec cervix possit inflecti, sic ejus inde non removeatur aspectus, ut nonnullos ex hoc etiam strabones fieri noverimus, eam formam tenentibus oculis, quam teneris et mollibus consuetudo quodam modo infixit. Ita et in alios corporis sensus, quantum sinit illa ætas, intentione se quasi coarctant animæ parvulorum, ut quidquid per carnem offendit aut allicit, hoc solum abhorreant vehementer aut appetant : sua vero interiora non cogitent, nec possint admoneri ut hoc faciant; quia nondum admonentis signa noverunt, ubi præcipuum locum verba obtinent, quæ sicut alia prorsus nesciunt. Quod autem aliud sit non se nosse, aliud non se cogitare, jam in eodem volumine ostendimus[1].

VIII. Sed hanc ætatem omittamus, quæ nec interrogari potest quid in se agatur, et nos ipsi ejus valde obliti sumus. Hinc tantum certos nos esse suffecerit, quod cum homo de animi sui natura cogitare potuerit, atque invenire quod verum est, alibi non inveniet, quam penes se ipsum. Inveniet autem, non quod nesciebat, sed unde non cogitabat. Quid enim scimus, si quod est in nostra mente nescimus, cum omnia quæ scimus, non nisi mente scire possimus? Tanta est tamen cogitationis vis, ut nec ipsa mens quodam modo se in conspectu suo ponat, nisi quando se cogitat : ac per hoc ita nihil in conspectu

[1] Lib. x.

mentis est, nisi unde cogitatur, ut nec ipsa mens, qua cogitatur quidquid cogitatur, aliter possit esse in conspectu suo, nisi se ipsam cogitando. Quomodo autem quando se non cogitat in conspectu suo non sit, cum sine se ipsa, nunquam esse possit, quasi aliud sit ipsa, aliud conspectus ejus, invenire non possum. Hoc quippe de oculo corporis non absurde dicitur : ipse quippe oculus loco suo fixus est in corpore, aspectus autem ejus in ea quæ extra sunt tenditur, et usque in sidera extenditur. Nec est oculus in conspectu suo; quandoquidem non conspicit se ipsum, nisi speculo objecto, unde jam locuti sumus[2] : quod non fit utique quando se mens in suo conspectu sui cogitatione constituit. Numquid ergo alia sua parte aliam partem suam videt, cum se conspicit cogitando, sicut aliis membris nostris, qui sunt oculi, alia membra nostra conspicimus, quæ in nostro possunt esse conspectu? Quid dici absurdius vel sentiri potest? Unde igitur aufertur mens, nisi a se ipsa? et ubi ponitur in conspectu suo, nisi ante se ipsam? Non ergo ibi erit ubi erat, quando in conspectu suo non erat; quia hic posita, inde sublata est : Sed si conspicienda migravit, conspectura ubi manebit? An quasi geminatur, ut et illic sit et hic, id est, et ubi conspicere, et ubi conspici possit; ut in se sit conspiciens, ante se conspicua? Nihil horum nobis veritas consulta respondet : quoniam quando isto modo cogitamus, non nisi corporum fictas imagines cogitamus, quod mentem non esse paucis certissimum est mentibus, a quibus potest de hac re veritas consuli. Proinde restat, ut aliquid pertinens ad ejus naturam sit conspectus ejus, et in eam, quando se cogitat, non quasi per loci spatium, sed incorporea conversione revocetur : cum vero non se cogitat, non sit quidem in conspectu

[1] Lib. x.

suo, nec de illa suus formetur obtutus, sed tamen noverit se tanquam ipsa sit sibi memoria sui. Sicut multarum disciplinarum peritus ea quæ novit, ejus memoria continentur, nec est inde aliquid in conspectu mentis ejus, nisi unde cogitat; cætera in arcana quadam notitia sunt recondita, quæ memoria nuncupatur. Ideo trinitatem sic commendabamus, ut illud unde formatur cogitantis obtutus, in memoria poneremus; ipsam vero conformationem, tanquam imaginem quæ inde imprimitur; et illud quo utrumque conjungitur, amorem seu voluntatem. Mens igitur quando cogitatione se conspicit, intelligit se et recognoscit : gignit ergo hunc intellectum, et cognitionem suam. Res quippe incorporea intellecta conspicitur, et intelligendo cognoscitur. Nec ita sane gignit istam notitiam suam mens, quando cogitando intellectam se conspicit, tanquam sibi ante incognita fuerit : sed ita sibi nota erat, quemadmodum notæ sunt res quæ memoria continentur, etiam si non cogitentur : quoniam dicimus hominem nosse litteras, etiam cum de aliis rebus, non de litteris cogitat. Hæc autem duo, gignens et genitum, dilectione tertia copulantur, quæ nihil est aliud quam voluntas fruendum aliquid appetens vel tenens. Ideoque etiam illis tribus nominibus insinuandam mentis putavimus trinitatem, memoria, intelligentia, voluntate.

IX. Sed quoniam mentem semper sui meminisse, semperque se ipsam intelligere et amare, quamvis non semper se cogitare discretam ab eis quæ non sunt quod ipsa est, circa ejusdem libri decimi finem diximus : quærendum est quonam modo ad cogitationem pertineat intellectus; notitia vero cujusque rei, quæ inest menti, etiam quando non de ipsa cogitatur, ad solam dicatur memoriam pertinere. Si enim hoc ita est, non habebat hæc

tria, ut et sui meminisset, et se intelligeret, et amaret : sed meminerat tantum sui, et postea cum cogitare se cœpit, tunc se intellexit atque dilexit. Quapropter diligentius illud consideremus exemplum, quod adhibuimus, ubi ostenderetur aliud esse rem quamque non nosse, aliud non cogitare : fierique posse, ut noverit homo aliquid quod non cogitat, quando aliunde, non inde cogitat. Duarum ergo vel plurium disciplinarum peritus, quando unam cogitat, aliam vel alias etiam si non cogitat, novit tamen. Sed numquid recte possumus dicere : Iste musicus novit quidem musicam, sed nunc eam non intelligit, quia eam non cogitat; intelligit autem nunc geometricam, hanc enim nunc cogitat? Absurda est, quantum apparet, ista sententia. Quid etiam illa, si dicamus : Iste musicus novit quidem musicam, sed nunc eam non amat, quando eam non cogitat; amat autem nunc geometricam, quoniam nunc ipsam cogitat : nonne similiter absurda est? Rectissime vero dicimus : Iste quem perspicis de geometrica disputantem, etiam perfectus est musicus : nam et meminit disciplinæ ejus, et intelligit eam et diligit : sed quamvis eam noverit et amet, nunc illam non cogitat, quoniam geometricam de qua disputat, cogitat. Hinc admonemur esse nobis in abdito mentis quarumdam rerum quasdam notitias, et tunc quodam modo procedere in medium, atque in conspectu mentis velut apertius constitui, quando cogitantur : tunc enim se ipsa mens, et meminisse, et intelligere, et amare invenit, etiam unde non cogitabat, quando aliud cogitabat. Sed unde diu non cogitaverimus, et unde cogitare nisi commoniti non valemus, id nos nescio quo eodemque miro modo, si potest dici, scire nescimus. Denique recte ab eo qui commemorat, ei quem commemorat dicitur : Scis hoc, sed scire te nescis : commemorabo, et invenies te

scientem quod te nescire putaveras. Id agunt et litteræ, quæ de his rebus conscriptæ sunt, quas res duce ratione veras esse invenit lector : non quas veras esse credit ei qui scripsit, sicut legitur historia ; sed quas veras esse etiam ipse invenit, sive apud se, sive in ipsa mentis luce veritate. Qui vero nec admonitus valet ista contueri, magna cæcitate cordis, tenebris ignorantiæ demersus est altius, et mirabiliore divina ope indiget, ut possit ad veram sapientiam pervenire.

X. Propter hoc itaque volui de cogitatione adhibere qualecumque documentum, quo posset ostendi quomodo ex iis quæ memoria continentur, recordantis acies informetur, et tale aliquid gignatur ubi homo cogitat, quale in illo erat ubi ante cogitationem meminerat : quia facilius dignoscitur, quod tempore accedit, et ubi parens prolem spatio temporis antecedit. Nam si nos referamus ad interiorem mentis memoriam qua sui meminit, et interiorem intelligentiam qua se intelligit, et interiorem voluntatem qua se diligit, ubi hæc tria simul semper sunt, et sempe simul fuerunt ex quo esse cœperunt, sive cogitarentur, sive non cogitarentur ; videbitur quidem imago illius trinitatis et ad solam memoriam pertinere : sed quia ibi verbum esse sine cogitatione non potest ; (cogitamus enim omne quod dicimus, etiam illo interiore verbo quod ad nullius gentis pertinet linguam) ; in tribus potius illis imago ista cognoscitur, memoria scilicet, intelligentia, voluntate. Hanc autem nunc dico intelligentiam, qua intelligimus cogitantes, id est, quando eis repertis quæ memoriæ præsto fuerant, sed non cogitabantur, cogitatio nostra formatur ; et eam voluntatem, sive amorem, vel dilectionem, quæ istam prolem parentemque conjungit, et quodam modo utrisque communis est. Hinc factum est, ut etiam per exteriora sensibilia quæ per oculos carnis

videntur, legentium ducerem tarditatem, in undecimo scilicet libro : atque inde cum eis ingrederer ad hominis interioris eam potentiam qua ratiocinatur de temporalibus rebus, differens illam principaliter dominantem qua contemplatur æternas : atque id duobus voluminibus egi, duodecimo utrumque discernens, quorum unum est superius, alterum inferius, quod superiori subditum esse debet; tertio-decimo autem de munere inferioris, quo humanarum rerum scientia salubris continetur, ut in hac temporali vita id agamus quo consequamur æternam, quanta potui veritate ac brevitate disserui : quandoquidem rem tam multiplicem atque copiosam, multorum atque magnorum disputationibus multis magnisque celebratam, uno strictim volumine inclusi, ostendens etiam in ipsa trinitatem, sed nondum quæ Dei sit imago dicenda.

XI. Nunc vero ad eam jam pervenimus disputationem, ubi principale mentis humanæ, quo novit Deum vel potest nosse, considerandum suscepimus, ut in eo reperiamus imaginem Dei. Quamvis enim mens humana non sit ejus naturæ cujus est Deus : imago tamen naturæ ejus qua natura melior nulla est, ibi quærenda et invenienda est in nobis, quo etiam natura nostra nihil habet melius. Sed prius mens in se ipsa consideranda est antequam sit particeps Dei, et in ea reperienda est imago ejus. Diximus enim eam etsi amissa Dei participatione obsoletam atque deformem, Dei tamen imaginem permanere. Eo quippe ipso imago ejus est, quo ejus capax est, ejusque particeps esse potest; quod tam magnum bonum, nisi per hoc quod imago ejus est, non potest. Ecce ergo mens meminit sui, intelligit se, diligit se : hoc si cernimus, cernimus trinitatem, nondum quidem Deum, sed jam imaginem Dei. Non forinsecus accepit memoria quod teneret, nec foris

invenit quod aspiceret intellectus, sicut corporis oculus: nec ista duo, velut formam corporis, et eam quæ inde facta est in acie contuentis, voluntas foris junxit: nec imaginem rei quæ foris visa est quodam modo raptam et in memoria reconditam cogitatio cum ad eam converteretur, invenit, et inde formatus est recordantis obtutus, jungente utrumque tertia voluntate: sicut in eis ostendebamus trinitatibus fieri, quæ in rebus corporalibus reperiebantur, vel ex corporibus per sensum corporis introrsus quodam modo trahebantur; de quibus omnibus in libro undecimo disseruimus: nec sicut fiebat vel apparebat, quando de illa scientia disserebamus, jam in hominis interioris operibus constituta, quæ distinguenda fuit a sapientia; unde quæ sciuntur, velut adventitia sunt in animo, sive cognitione historica illata, ut sunt facta et dicta, quæ tempore peragantur et transeunt, vel in natura rerum suis locis et regionibus constituta sunt, sive in ipso homine quæ non erant oriuntur, aut aliis docentibus aut cogitationibus propriis, sicut fides, quam plurimum in libro tertio-decimo commendavimus: sicut virtutes, quibus, si veræ sunt, in hac mortalitate ideo bene vivitur, ut beate in illa quæ divinitus promittitur immortalitate vivatur. Hæc atque hujusmodi habent in tempore ordinem suum in quo nobis trinitas memoriæ visionis et amoris facilius apparebat. Nam quædam eorum præveniunt cognitionem discentium. Sunt enim cognoscibilia, et antequam cognoscantur, suique cognitionem in discentibus gignunt. Sunt autem vel in locis suis, vel quæ tempore præterierunt: quamvis quæ præterierunt, non ipsa sint, sed eorum quædam signa præteritorum, quibus visis vel auditis cognoscantur fuisse atque transisse. Quæ signa vel in locis sita sunt, sicut monumenta mortuorum, et quæcumque similia: vel in litteris fide dignis, sicut est

omnis gravis et approbandæ auctoritatis historia : vel in animis eorum qui ea jam noverunt; eis quippe jam nota, et aliis utique sunt noscibilia, quorum scientiam prævenerunt et qui ea nosse, illis quibus nota sunt docentibus, possunt. Quæ omnia, et quando discuntur, quamdam faciunt trinitatem, specie sua quæ noscibilis fuit etiam antequam nosceretur, eique adjuncta cognitione discentis quæ tunc esse incipit quando discitur, ac tertia voluntate quæ utrumque conjungit. Et cum cognita fuerint alia trinitas, dum recoluntur, fit jam interius in ipso animo, ex iis imaginibus quæ cum discerentur sunt impressæ in memoria, et informatione cogitationis ad ea converso recordantis aspectu, et ex voluntate quæ tertia duo ista conjungit. Ea vero quæ oriuntur in animo ubi non fuerunt, sicut fides, et cætera hujusmodi, et si adventitia videntur, cum doctrina inseruntur; non tamen foris posita vel foris peracta sunt, sicut illa quæ creduntur; sed intus omnino in ipso animo esse cœperunt. Fides est enim non est quod creditur, sed qua creditur; et illud creditur, illa conspicitur. Tamen quia esse cœpit in animo, qui jam erat animus antequam in illo ista esse cœpisset, adventitium quiddam videtur, et in præteritis habebitur, quando succedente specie jam esse destiterit : aliamque nunc trinitatem facit per suam præsentiam, retenta, conspecta, dilecta; aliam tunc faciet per quoddam sui vestigium, quod in memoria præteriens dereliquerit, sicut jam supra dictum est.

XII. Utrum autem tunc etiam virtutes, quibus in hac mortalitate bene vivitur, quia et ipsæ incipiunt esse in animo, qui cum sine illis prius esset, tamen animus erat, desinant esse cum ad æterna perduxerint, nonnulla quæstio est. Quibusdam enim visum est desituras : et de tribus quidem, prudentia, fortitudine, temperantia, cum hoc

dicitur, nonnihil dici videtur : justitia vero immortalis est, et magis tunc perficietur in nobis, quam esse cessabit. De omnibus tamen quatuor magnus auctor eloquentiæ Tullius in Hortensio dialogo disputans. « Si nobis, inquit, cum ex hac vita emigraverimus, in beatorum insulis immortale ævum, ut fabulæ ferunt, degere liceret, quid opus esset eloquentia, cum judicia nulla fierent; aut ipsis etiam virtutibus? Nec enim fortitudine egeremus, nullo proposito aut labore aut periculo; nec justitia cum esset nihil quod appeteretur alieni; nec temperantia, quæ regeret eas quæ nullæ essent libidines, nec prudentia quidem egeremus, nullo delectu proposito bonorum et malorum. Una igitur essemus beati cognitione naturæ et scientia, qua sola etiam deorum est vita laudanda. Ex quo intelligi potest cætera necessitatis esse, unum hoc voluntatis[1]. » Ita ille tantus Orator, cum philosophiam prædicaret, recolens ea quæ a philosophis acceperat, et præclare ac suaviter explicans, in hac tantum vita, quam videmus æruminis et erroribus plenam, omnes quatuor necessarias dixit esse virtutes : nullam vero earum, cum ex hac vita emigraverimus, si liceat ibi vivere ubi vivitur beate; sed bonos animos sola beatos esse cognitione et scientia, hoc est, contemplatione naturæ qua nihil melius et amabilius : ea est natura quæ creavit omnes cæteras, instituitque naturas. Cui regenti esse subditum, si justitiæ est, immortalis est omnino justitia : nec in illa esse beatitudine desinet, sed talis ac tanta erit, ut perfectior et major esse non possit. Fortassis et aliæ tres virtutes, prudentia sine ullo jam periculo erroris, fortitudo sine molestia tolerandorum malorum, temperantia sine repugnatione libidinum, erunt in illa felicitate : ut prudentiæ sit nullum bonum Deo præponere vel æquare, fortitudinis ei

[1] Ex Ciceronis Hortensio.

firmissime cohærere, temperantiæ nullo defectu noxio delectari. Nunc autem quod agit justitia in subveniendo miseris, quod prudentia in præcavendis insidiis, quod fortitudo in perferendis molestiis, quod temperantia in coërcendis delectationibus pravis, non ibi erit, ubi nihil omnino mali erit. Ac per hoc ista virtutum opera; quæ huic mortali vitæ sunt necessaria, sicut fides ad quam referenda sunt, in præteritis habebuntur: et aliam nunc faciunt trinitatem, cum ea præsentia tenemus, aspicimus, amamus; aliam tunc factura sunt, cum ea non esse, sed fuisse, per quædam eorum vestigia, quæ prætereundo in memoria derelinquent, reperiemus: quia et tunc trinitas erit, cum illud qualecumque vestigium et memoriter retinebitur, et agnoscetur veraciter, et hoc utrumque tertia voluntate jungetur.

XIII. In omnium istarum, quas commemoravimus, temporalium rerum scientia, quædam cognoscibilia cognitionem interpositione temporis antecedunt; sicut sunt ea sensibilia, quæ jam erant in rebus, antequam cognoscerentur; vel ea omnia, quæ per historiam cognoscuntur: quædam vero simul esse incipiunt; velut si aliquid visibile, quod omnino non erat, ante nostros oculos oriatur, cognitionem nostram utique non præcedit; aut si aliquid sonet, ubi adest auditor, simul profecto incipiunt esse, simulque desinunt et sonus et ejus auditus. Verumtamen sive tempore præcedentia, sive simul esse incipientia cognoscibilia cognitionem gignunt, non cognitione gignuntur. Cognitione vero facta, cum ea quæ cognovimus, posita in memoria recordatione revisuntur, quis non videat priorem esse tempore in memoria retentionem, quam in recordatione visionem, et hujus utriusque tertia voluntate junctionem? Porro autem in mente

non sic est : neque enim adventitia sibi ipsa est, quasi ad se ipsam quæ jam erat, venerit aliunde eadem ipsa quæ non erat; aut non aliunde venerit, sed in se ipsa quæ jam erat, nata sit ea ipsa quæ non erat; sicut in mente quæ jam erat, oritur fides quæ non erat : aut post cognitionem sui recordando se ipsam velut in memoria sua constitutam videt, quasi non ibi fuerit antequam se ipsam cognosceret; cum profecto ex quo esse cœpit, nunquam sui meminisse, nunquam se intelligere, nunquam se amare destiterit, sicut jam ostendimus. Ac per hoc quando ad se ipsam cogitatione convertitur, fit trinitas, in qua jam et verbum possit intelligi : formatur quippe ex ipsa cogitatione, voluntate utrumque jungente. Ibi ergo magis agnoscenda est imago quam quærimus.

XIV. Sed dicet aliquis : Non est ista memoria, qua mens sui meminisse perhibetur, quæ sibi semper est præsens. Memoria enim præteritorum est, non præsentium : nam quidam cum de virtutibus agerent, in quibus est etiam Tullius, in tria ista prudentiam diviserunt, memoriam, intelligentiam, providentiam : memoriam scilicet præteritis, intelligentiam præsentibus, providentiam rebus tribuentes futuris, quam non habent certam nisi præscii futurorum; quod non est munus hominum, nisi detur desuper, ut Prophetis. Unde Scriptura sapientiæ de hominibus aiens : « Cogitationes, inquit, mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ[1]. » Memoria vero de præteritis, et intelligentia de præsentibus certa est, sed præsentibus utique incorporalibus rebus : nam corporales corporalium præsentes sunt aspectibus oculorum. Sed qui dicit memoriam non esse præsentium, attendat quemadmodum dictum sit in ipsis sæcularibus

[1] Sap. IX, 14.

litteris, ubi majoris fuit curæ verborum integritas quam veritas rerum :

> .... Nec talia passus Ulysses
> Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto [1].

Virgilius enim cum sui non oblitum diceret Ulyssem, quid aliud intelligi voluit, nisi quod meminerit sui? Cum ergo sibi præsens esset, nullo modo sui meminisset, nisi ad res præsentes memoria pertineret. Quapropter sicut in rebus præteritis ea memoria dicitur, qua fit ut valeant recoli et recordari : sic in re præsenti quod sibi est mens, memoria sine absurditate dicenda est, qua sibi præsto est ut sua cogitatione possit intelligi, et utrumque sui amore conjungi.

XV. Hæc igitur trinitas mentis non propterea Dei est imago, quia sui meminit mens, et intelligit ac diligit se : sed quia potest etiam meminisse, et intelligere, et amare a quo facta est. Quod cum facit, sapiens ipsa fit. Si autem non facit, etiam cum sui meminit, seseque intelligit ac diligit, stulta est. Meminerit itaque Dei sui, ad cujus imaginem facta est, eumque intelligat atque diligat. Quod ut brevius dicam, colat Deum non factum, cujus ab eo capax est facta, et cujus particeps esse potest, propter quod scriptum est : « Ecce Dei cultus est sapientia [1] : » et non sua luce, sed summæ illius lucis participatione sapiens erit, atque ubi æterna, ibi beata regnabit. Sic enim dicitur ista hominis sapientia, ut etiam Dei sit. Tunc enim vera est : nam si humana est, vana est. Verum non ita Dei qua sapiens est Deus. Neque enim participatione sui sapiens est, sicut mens participatione Dei. Sed quemadmodum dicitur etiam justitia Dei, non solum illa qua ipse justus est, sed quam dat homini cum justi-

[1] Virg. Æneid. III, vers. 628 et 629. — [2] Job. XXVIII, 28.

ficat impium, quam commendans Apostolus ait de quibusdam : « Ignorantes enim Dei justitiam, et suam justitiam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt » subjecti[1] : » sic etiam dici potest de quibusdam : Ignorantes Dei sapientiam, et suam volentes constituere, sapientiæ Dei non sunt subjecti.

XVI. Est igitur natura non facta, quæ fecit omnes cæteras magnas parvasque naturas, eis quas fecit sine dubitatione præstantior, ac per hoc hac etiam de qua loquimur, rationali et intellectuali, quæ hominis mens est, ad ejus qui eam fecit imaginem facta. Illa autem cæteris natura præstantior Deus est. Et quidem « Non longe » positus ab unoquoque nostrum, » sicut Apostolus dicit, adjungens : « In illo enim vivimus, et movemur, et » sumus[2]. » Quod si secundum corpus diceret, etiam de isto corporeo mundo posset intelligi. Nam et in illo secundum corpus vivimus, movemur, et sumus. Unde secundum mentem quæ facta est ad ejus imaginem, debet hoc accipi, excellentiore quodam, eodemque non visibili, sed intelligibili modo. Nam quid non est in ipso, de quo divine scriptum est : « Quoniam ex ipso et per » ipsum et in ipso sunt omnia[3]? » Proinde si in ipso sunt omnia, in quo tandem possunt vivere quæ vivunt, et moveri quæ moventur, nisi in quo sunt? Non tamen omnes cum illo sunt eo modo quo ei dictum est : « Ego » semper tecum[4]. » Nec ipse cum omnibus eo modo quo dicimus, Dominus vobiscum. Magna itaque hominis miseria est cum illo non esse, sine quo non potest esse. In quo enim est, procul dubio sine illo non est : et tamen si ejus non meminit, eumque non intelligit, nec diligit, cum illo non est. Quod autem quisque penitus obliviscitur, nec commoneri ejus utique potest.

[1] Rom. x, 3. — [2] Act. xvii, 27. — [3] Rom. xi, 36. — [4] Psal. lxxii, 23.

XVII. De visibilibus rebus ad hanc rem sumamus exemplum. Dicit tibi quispiam quem non recognoscis : Nosti me : et ut commoneat, dicit ubi, quando, quomodo tibi innotuerit : omnibusque adhibitis signis quibus in memoriam revoceris, si non recognoscis, ita jam oblitus es, ut omnis illa notitia penitus deleta sit animo; nihilque aliud restat, nisi ut credas ei qui tibi hoc dicit, quod aliquando eum noveras; aut ne hoc quidem, si fide dignus tibi esse qui loquitur non videtur. Si autem reminisceris, profecto redis in memoriam tuam, et in ea invenis quod non fuerat penitus oblivione deletum. Redeamus ad illud propter quod adhibuimus humanæ conversationis exemplum. Inter cætera Psalmus IX : « Convertantur, inquit, peccatores in infernum, omnes gentes quæ » obliviscuntur Deum[1]. » Porro autem Psalmus XXI : « Commemorabuntur, inquit, et convertentur ad Dominum » universi fines terræ[2]. » Non igitur sic erant oblitæ istæ gentes Deum, ut ejus nec commemoratæ recordarentur. Obliviscendo autem Deum, tanquam obliviscendo vitam suam, conversæ fuerant in mortem, hoc est, in infernum. Commemoratæ vero convertuntur ad Dominum, tanquam reviviscentes reminiscendo vitam suam, cujus eas habebat oblivio. Item legitur in Psalmo XCIII : « Intelligite » nunc qui insipientes estis in populo, et stulti aliquando » sapite : Qui plantavit aurem, non audiet[3]? » et cætera. Eis enim dictum est, qui Deum non intelligendo, de illo vana dixerunt.

XVIII. De dilectione autem Dei plura reperiuntur in divinis Eloquiis testimonia. Ibi enim et illa duo consequenter intelliguntur, quia nemo diligit cujus non meminit, et quod penitus nescit. Unde illud est notissimum præcipuumque præceptum : « Diliges Dominum Deum

[1] Psal. IX, 18. — [2] Id. XXI, 28. — [3] Id. XCIII, 8.

» tuum[1]. » Sic itaque condita est mens humana, ut nunquam sui non meminerit, nunquam se non intelligat, nunquam se non diligat. Sed quoniam qui odit aliquem, nocere illi studet; non immerito et mens hominis, quando sibi nocet, odisse se dicitur. Nesciens enim sibi vult male, dum non putat sibi obesse quod vult : sed tamen male sibi vult, quando id vult quod obsit sibi; unde illud scriptum est : « Qui diligit iniquitatem, odit animam » suam[2]. » Qui ergo se diligere novit, Deum diligit : qui vero non diligit Deum, etiamsi se diligit, quod ei naturaliter inditum est, tamen non inconvenienter odisse se dicitur, cum id agit quod sibi adversatur, et se ipsum tanquam suus inimicus insequitur. Qui profecto est error horrendus, ut cum sibi omnes prodesse velint, multi non faciant nisi quod eis perniciosissimum sit. Similem morbum mutorum animalium cum Poëta describeret :

Dii (*inquit*) meliora piis, erroremque hostibus illum[3].

Discissos nudis laniabant dentibus artus. Cum morbus ille corporis fuerit, cur dixit errorem, nisi quia omne animal cum sibi natura conciliatum sit, ut se custodiat quantum potest, talis ille erat morbus, ut ea quorum salutem appetebant, sua membra laniarent? Cum autem Deum diligit mens, et sicut dictum est, consequenter ejus meminit, eumque intelligit, recte illi de proximo suo præcipitur, ut eum sicut se diligat. Jam enim se non diligit perverse, sed recte, cum Deum diligit, cujus participatione imago illa non solum est, verumetiam ex vetustate renovatur, ex deformitate reformatur, ex infelicitate beatificatur. Quamvis enim se ita diligat, ut si alterutrum proponatur, malit omnia quæ infra se diligit perdere, quam perire : tamen superiorem deserendo, ad

[1] Deut. vi, 5. — [2] Psal. x, 6. — [3] Virg. Georg. iii, vers. 513.

quem solum posset custodire fortitudinem suam, eoque frui lumine suo, cui canitur in Psalmo : « Fortitudinem » meam ad te custodiam[1]; » et in alio : « Accedite ad » eum, et illuminamini[2] : » sic infirma et tenebrosa facta est, ut a se quoque ipsa, in ea quæ non sunt quod ipsa, et quibus superior est ipsa, infelicius laberetur per amores, quos non valet vincere, et errores a quibus non videt qua redire. Unde jam Deo miserante pœnitens clamat in Psalmis : « Deseruit me fortitudo mea, et lumen oculorum meorum non est mecum[3]. »

XIX. Non tamen in his tantis infirmitatis et erroris malis amittere potuit naturalem memoriam, intellectum, et amorem sui : propter quod merito dici potuit quod supra commemoravi : « Quanquam in imagine ambulat » homo, tamen vane conturbatur. Thesaurizat, et nes- » cit cui congregabit ea[1]. » Cur enim thesaurizat, nisi quia fortitudo ejus deseruit eum, per quam Deum habens, rei nullius indigeret? Et cur nescit cui congregabit ea, nisi quia lumen oculorum ejus non est cum eo? Et ideo non videt quod Veritas ait : « Stulte, hac nocte animam » tuam repetunt a te, hæc autem quæ præparasti cujus » erunt[2]? » Verumtamen quia etiam talis in imagine ambulat homo, et habet memoriam, et intellectum, et amorem sui, hominis mens : si ei manifestaretur quod utrumque habere non posset, et unum e duobus permitteretur eligere, alterum perditurus, aut thesauros quos congregavit, aut mentem, quis usque adeo non habet mentem, ut thesauros mallet habere quam mentem? Thesauri enim mentem possunt plerumque subvertere : at mens quæ non thesauris subvertitur, sine ullis thesauris facilius et expeditius potest vivere. Quis vero ullos the-

[1] Psal. LVIII, 10. — [2] Id. XXXIII, 6. — [3] Id. XXXVII, 11. — [4] Id. XXXVIII, 7. — [5] Luc. XII, 20.

sauros, nisi per mentem poterit possidere? Si enim puer infans, quamvis ditissimus natus, cum sit dominus omnium quæ jure sunt ejus, nihil possidet mente sopita; quonam tandem modo quisquam quidquam mente possidebit amissa? Sed de thesauris quid loquor, quod eis quilibet hominum, si talis optio proponatur, mavult carere quam mente; cum eos nemo præponat, nemo comparet luminibus corporis, quibus non ut aurum rarus quisque homo, sed omnis homo possidet cœlum : per lumina enim corporis quisque possidet quidquid libenter videt. Quis ergo si tenere utrumque non possit, et alterutrum cogatur amittere, non thesauros quam oculos malit? Et tamen si ab eo simili conditione quæratur, utrum oculos malit amittere, an mentem, quis mente non videat eum oculos malle quam mentem? Mens quippe sine oculis carnis humana est, oculi autem carnis sine mente belluini sunt. Quis porro non hominem se malit esse etiam carne cæcum, quam belluam videntem?

XX. Hæc dixi, ut etiam tardiores, quamvis breviter, commonerentur a me, in quorum oculos vel aures hæ litteræ venerint, quantum mens diligat se ipsam etiam infirma et errans, male diligendo atque sectando quæ sunt infra ipsam. Diligere porro se ipsam non posset, si se omnino nesciret, id est, si sui non meminisset, nec se intelligeret : qua in se imagine Dei tam potens est, ut ei cujus imago est valeat inhærere. Sic enim ordinata est naturarum ordine, non locorum, ut supra illam non sit nisi ille. Denique cum illi penitus adhæserit, unus erit spiritus : cui rei attestatur Apostolus, dicens : « Qui autem adhæ» ret Domino, unus spiritus est[1] : » accedente quidem ista ad participationem naturæ veritatis, et beatitudinis illius, non tamen crescente illo in natura, veritate et bea-

[1] I Cor. VI, 17.

titudine sua. In illa itaque natura, cum feliciter adhæserit, immutabiliter vivet, et immutabile videbit omne quod viderit. Tunc, sicut ei divina Scriptura promittit, satiabitur in bonis desiderium ejus [1], bonis immutabilibus, ipsa Trinitate Deo suo cujus imago est : et ne uspiam deinceps violetur, erit in abscondito vultus ejus, tanta ubertate ejus impleta, ut eam nunquam peccare delectet. Se ipsam vero nunc quando videt, non aliquid immutabile videt.

XXI. Quod ideo certe non dubitat, quoniam misera est, et beata esse desiderat : nec ob aliud fieri sperat hoc posse, nisi quia est mutabilis. Nam si mutabilis non esset, sicut ex beata misera, sic ex misera beata esse non posset. Et quid eam fecisset miseram sub omnipotente et bono Domino, nisi peccatum suum et justitia Domini sui? Et quid eam faciet beatam, nisi meritum suum et præmium Domini sui? Sed et meritum ejus gratia est illius, cujus præmium erit beatitudo ejus. Justitiam quippe dare sibi non potest, quam perditam non habet. Hanc enim cum homo conderetur, accepit; et peccando utique perdidit. Accipit ergo justitiam propter quam beatitudinem accipere mereatur. Unde veraciter ei dicitur ab Apostolo, quasi de suo bono superbire incipienti : « Quid enim habes, » quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris » quasi non acceperis [2] ? » Quando autem bene recordatur Domini sui, Spiritu ejus accepto, sentit omnino, quia hoc discit intimo magisterio, nonnisi ejus gratuito affectu posse se surgere, nonnisi suo voluntario defectu cadere potuisse. Non sane reminiscitur beatitudinis suæ : fuit quippe illa et non est, ejusque ista, penitus oblita est; ideoque nec commemorari potest. Credit autem de illa fide dignis litteris Dei sui, per ejus Prophetam conscrip-

[1] Psal. CII, 5. — [2] I Cor. IV, 7.

tis, narrantibus de felicitate paradisi, atque illud primum et bonum hominis et malum historica traditione indicantibus. Domini autem Dei sui reminiscitur. Ille quippe semper est, nec fuit et non est, nec est et non fuit : sed sicut nunquam non erit, ita nunquam non erat. Et ubique totus est : propter quod ista in illo et vivit, et movetur, et est[1] : et ideo reminisci ejus potest. Non quia hoc recordatur, quod eum noverat in Adam, aut alibi alicubi ante hujus corporis vitam, aut cum primum facta est ut insereretur huic corpori : nihil enim horum omnino reminiscitur : quidquid horum est, oblivione deletum est. Sed commemoratur, ut convertatur ad Dominum, tanquam ad eam lucem qua etiam cum ab illo averteretur quodam modo tangebatur. Nam hinc est quod etiam impii cogitant æternitatem, et multa recte reprehendunt recteque laudant in hominum moribus. Quibus ea tandem regulis judicant, nisi in quibus vident quemadmodum quisque vivere debeat, etiamsi nec ipsi eodem modo vivant ? Ubi eas vident ? Neque enim in sua natura, cum procul dubio mente ista videantur, eorumque mentes constet esse mutabiles, has vero regulas immutabiles videat, quisquis in eis et hoc videre potuerit ; nec in habitu suæ mentis, cum illæ regulæ sint justitiæ, mentes vero eorum constet esse injustas. Ubinam sunt istæ regulæ scriptæ, ubi quid sit justum et injustus agnoscit, ubi cernit, habendum esse quod ipse non habet ? Ubi ergo scriptæ sunt, nisi in libro lucis illius quæ veritas dicitur ? unde omnis lex justa describitur, et in cor hominis qui operatur justitiam, non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur ; sicut imago ex annulo et in ceram transit, et annulum non relinquit. Qui vero non operatur, et tamen videt quid operandum sit, ipse est qui ab illa luce avertitur, a qua ta-

[1] Act. VII, 28.

men tangitur. Qui autem nec videt quemadmodum sit vivendum, excusabilius quidem peccat, quia non est transgressor cognitæ legis : sed etiam ipse splendore aliquoties ubique præsentis veritatis attingitur, quando admonitus confitetur.

XXII. Qui vero commemorati convertuntur ad Dominum ab ea deformitate, qua per cupiditates sæculares conformabantur huic sæculo, reformantur ex illo, audientes Apostolum dicentem : « Nolite conformari huic » sæculo, sed reformamini in novitate mentis vestræ[1] : » ut incipiat illa imago ab illo reformari, a quo formata est. Non enim reformare se ipsam potest, sicut potuit deformare. Dicit etiam alibi : « Renovamini spiritu mentis ves» træ, et induite novum hominem, eum qui secundum » Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis[2]. » Quod ait : « Secundum Deum creatum : » hoc alio loco dicitur : « ad imaginem Dei. » Sed peccando justitiam et sanctitatem veritatis amisit; propter quod hæc imago deformis et decolor facta est : hanc recipit, cum reformatur et renovatur. Quod autem ait : « Spiritu mentis ves» træ; » non ibi duas res intelligi voluit, quasi aliud sit mens, aliud spiritus mentis : sed quia omnis mens spiritus est, non autem omnis spiritus mens est. Est enim spiritus et Deus[3], qui renovari non potest, quia nec veterascere potest. Dicitur etiam spiritus in homine, qui mens non sit, ad quem pertinent imaginationes similes corporum : de quo dicit ad Corinthios, ubi dicit ; « Si autem oravero » lingua, spiritus meus orat, mens autem mea infructuosa » est[4]. » Hoc enim ait, quando id quod dicitur, non intelligitur : quia nec dici potest, nisi corporalium vocum imagines sonum oris spiritus cogitatione præveniant. Dicitur et hominis anima spiritus : unde est in Evangelio :

[1] Rom. XII, 2. — [2] Ephes. IV, 23. — [3] Joan. IV, 24. — [4] I Cor. XIV, 14.

« Et inclinato capite, tradidit spiritum [1]; » quo significata est mors corporis, anima exeunte. Dicitur spiritus etiam pecoris, quod in Ecclesiaste libro Salomonis apertissime scriptum est, ubi ait : « Quis scit spiritus filiorum » hominum si ascendet ipse sursum, et spiritus pecoris si » descendet ipse deorsum in terram [2]? » Scriptum est etiam in Genesi, ubi dicit diluvio mortuam universam carnem, quæ « Habebat in se spiritum vitæ [3]. » Dicitur spiritus etiam ventus, res apertissime corporalis : unde illud in Psalmis : « Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempes- » tatis [4]. » Quia ergo tot modis dicitur spiritus : « Spiritum » mentis » dicere voluit eum spiritum, quæ mens vocatur. Sicut ait etiam idem Apostolus : « In expoliatione » corporis carnis [5]. » Non duas utique res intelligi voluit, quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis : sed quia corpus multarum rerum nomen est, quarum nulla caro est; (nam multa sunt excepta carne corpora cœlestia, et corpora terrestria) : corpus carnis dixit, corpus quæ caro est. Sic itaque « Spiritum mentis » eum spiritum quæ mens est. Alibi quoque apertius etiam imaginem nominavit, scilicet aliis verbis idipsum præcipiens : « Expoliantes vos, in- » quit, veterem hominem cum actibus ejus, induite no- » vum hominem, qui renovatur in agnitione Dei secundum » imaginem ejus qui creavit eum [6]. » Quod ergo ibi legitur : « Induite novum hominem qui secundum Deum creatus » est [7] : » hoc isto loco : « Induite novum hominem, qui » renovatur secundum imaginem ejus qui creavit eum [8]. » Ibi autem ait : « Secundum Deum : » hic vero, « Se- » cundum imaginem ejus qui creavit eum. » Pro eo vero quod ibi posuit : « In justitia et sanctitate veritatis : » hoc

[1] Joan. XIX, 30. — [2] Eccle. III, 21. — [3] Gen. VII, 22. — [4] Psal. CXLVIII, 8. — [5] Coloss. II, 11. — [6] Id. III, 9. — [7] Ephes. IV. 24. — [8] Coloss. III, 10.

posuit hic : « In agnitione Dei. » Fit ergo ista renovatio reformatioque mentis secundum Deum, vel secundum imaginem Dei. Sed ideo dicitur « Secundum Deum, » ne secundum aliam creaturam fieri putetur : ideo autem « Secundum » imaginem Dei, » ut in ea re intelligatur fieri hæc renovatio, ubi est imago Dei, id est, in mente. Quemadmodum dicimus, secundum corpus mortuum, non secundum spiritum, eum qui de corpore fidelis et justus abscedit. Quid enim dicimus secundum corpus mortuum, nisi corpore vel in corpore, non anima vel in anima mortuum? Aut si dicamus, secundum corpus est pulcher, aut secundum corpus fortis, non secundum animum : qui est aliud, quam corpore non animo pulcher aut fortis est? Et innumerabiliter ita loquimur. Non itaque sic intelligamus : « Secun» dum imaginem ejus qui creavit eum [1], » quasi alia sit imago secundum quam renovatur, non ipsa quæ renovatur.

XXIII. Sane ista renovatio non momento uno fit ipsius conversionis, sicut momento uno fit illa in baptismo renovatio remissione omnium peccatorum : neque enim vel unum quantulumcumque remanet quod non remittatur. Sed quemadmodum aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta est, revalescere : itemque aliud est infixum telum de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est secunda curatione sanare : ita prima curatio est causam removere languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum ; secunda ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficiendo in renovatione hujus imaginis : quæ duo demonstrantur in Psalmo, ubi legitur : « Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis ; » quod fit in baptismo : deinde sequitur : « Qui sanat om» nes languores tuos [2] ; » quod fit quotidianis accessibus, cum hæc imago renovatur. De qua re Apostolus apertis-

[1] Coloss. III, 10. — [2] Psal. CII, 3.

sime locutus est, dicens : « Et si exterior homo noster » corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem [1]. » Renovatur autem in agnitione Dei, hoc est, in justitia et sanctitate veritatis : sicut sese habent Apostolica testimonia quæ paulo ante commemoravi. In agnitione igitur Dei, justitiaque et sanctitate veritatis, qui de die in diem proficiendo renovatur, transfert amorem a temporalibus ad æterna, a visibilibus ad intelligibilia, a carnalibus ad spiritalia; atque ab istis cupiditatem frenare atque minuere, illisque se charitate alligare diligenter insistit. Tantum autem facit, quantum divinitus adjuvatur. Dei quippe sententia est : « Sine me, nihil potestis facere [2]. » In quo profectu et accessu tenentem Mediatoris fidem cum dies vitæ hujus ultimus quemque compererit, perducendus ad Deum quem coluit, et ab eo perficiendus excipietur ab Angelis sanctis, incorruptibile corpus in fine sæculi non ad pœnam, sed ad gloriam recepturus. In hac quippe imagine tunc perfecta erit Dei similitudo quando Dei perfecta erit visio. De qua dicit Apostolus Paulus : « Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem » facie ad faciem [3]. » Item dicit : « Nos autem revelata » facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem » transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini » spiritu [4] : » hoc est, quod fit de in diem bene proficientibus.

XXIV. Apostolus autem Joannes, « Dilectismi, inquit, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit, quid » erimus : scimus autem quia cum apparuerit, similes ei » erimus, quoniam videbimus eum sicuti est [5]. » Hinc apparet tunc in ista imagine Dei fieri ejus plenam similitudinem, quando ejus plenam perceperit visionem. Quan-

[1] 2 Cor. IV, 16. — [2] Joan. XV, 5. — [3] I Cor. XIII, 12. — [4] 2 Cor. III, 18. — [5] I Joan. III, 2.

quam possit hoc a Joanne apostolo etiam de immortalitate corporis dictum videri. Et in hac quippe similes erimus Deo, sed tantummodo Filio, quia solus in Trinitate corpus accepit, in quo mortuus resurrexit, atque id ad superna pervexit. Nam dicitur etiam ista imago Filii Dei, in qua sicut ille immortale corpus habebimus, conformes facti in hac parte, non Patris imaginis aut Spiritus sancti, sed tantummodo Filii, quia de hoc solo legitur, et fide sanissima accipitur, « Verbum caro factum » est[1]. » Propter quod Apostolus, « Quos ante, inquit, » præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii » sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus[2]. » Primogenitus utique a mortuis secundum eumdem Apostolum, qua morte seminata est caro ejus in contumelia, resurrexit in gloria[3]. Secundum hanc imaginem Filii, cui per immortalitatem conformamur in corpore[4], etiam illud agimus quod dicit idem Apostolus : « Sicut portavi» mus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui » de cœlo est[5] : » ut scilicet qui secundum Adam mortales fuimus secundum Christum immortales nos futuros, fide vera et spe certa firmaque teneamus. Sic enim nunc eamdem imaginem portare possumus, nondum in visione, sed in fide ; nondum in re, sed in spe. De corporis quippe resurrectione tunc loquebatur Apostolus, cum hæc diceret.

XXV. At vero illa imago, de qua dictum est : « Facia» mus hominem ad imaginem et similitudinem nostram[6] ; » quia non dictum est, ad meam, vel ad tuam, ad imaginem Trinitatis factum hominem credimus, et quanta potuimus investigatione comprehendimus. Et ideo secundum hanc potius et illud intelligendum est quod ait apostolus

[1] Joan. I, 14. — [2] Rom. VIII, 29. — [3] Coloss. I, 18. — [4] I Cor. XV, 43. — [5] I Cor. XV, 49. — [6] Gen. I, 26.

Joannes : « Similes ei erimus, quoniam videbimus eum » sicuti est[1] : » quia et de illo dixit de quo dixerat, « Filii » Dei sumus. » Et immortalitas carnis illo perficietur momento resurrectionis, de quo ait apostolus Paulus : « In » ictu oculi, in novissima tuba, et mortui resurgent in» corrupti, et nos immutabimur[2]. » In ipso namque ictu oculi ante judicium resurget in virtute, in incorruptione, in gloria corpus spiritale, quod nunc seminatur in infirmitate, corruptione, contumelia corpus animale. Imago vero quæ renovatur in spiritu mentis in agnitione Dei, non exterius, sed interius de die in diem, ipsa perficietur visione, quæ tunc erit post judicium facie ad faciem, nunc autem proficit per speculum in ænigmate[3]. Propter cujus perfectionem dictum intelligendum est, « Similes » ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est[4]. » Hoc enim donum tunc nobis dabitur, cum dictum fuerit, « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis » regnum[5]. » Tunc quippe tolletur impius, ut non videat claritatem Domini[6], quando ibunt sinistri in supplicium æternum, euntibus dextris in vitam æternam. « Hæc est » autem, sicut ait Veritas, vita æterna, ut cognoscant » te, inquit, unum verum Deum, et quem misisti Jesum » Christum[7]. »

XXVI. Hanc contemplativam sapientiam, quam proprie puto in Litteris sanctis a scientia distinctam sapientiam nuncupari, duntaxat hominis, quæ quidem illi non est, nisi ab illo cujus participatione vere sapiens fieri mens rationalis et intellectualis potest, Cicero commendans in fine dialogi Hortensii ; « Quæ nobis, inquit, dies noctesque considerantibus acuentibusque intelligentiam, quæ

[1] I Joan. III, 2. — [2] I Cor. XV, 52. — [3] Id. XIII, 12. — [4] I Joan. III, 2. — [5] Matth. XXV, 34. — [6] Isaï. XXVI, 10. — [7] Joan. XVII, 3.

est mentis acies, caventibusque ne quando illa hebescat, id est in philosophia viventibus magna spes est: aut si hoc quod sentimus et sapimus mortale et caducum est, jocundum nobis perfunctis muneribus humanis occasum, neque molestam extinctionem, et quasi quietem vitæ fore: aut si, ut antiquis philosophis hisque maximis longeque clarissimis placuit, æternos animos ac divinos habemus, sic existimandum est, quo magis hi fuerint semper in suo cursu, id est, in ratione et investigandi cupiditate, et quo minus se admiscuerint atque implicuerint hominum vitiis et erroribus, hoc his faciliorem ascensum et reditum in cœlum fore.» Deinde addens hanc ipsam clausulam, repetendoque sermonem finiens: «Quapropter, inquit, ut aliquando terminetur oratio, si aut extingui tranquille volumus, cum in his artibus vixerimus, aut si ex hac in aliam haud paulo meliorem domum sine mora demigrare, in his studiis nobis omnis opera et cura ponenda est.» Hic miror hominem tanti ingenii, perfunctis muneribus humanis, hominibus in philosophia viventibus, quæ contemplatione veritatis beatos facit, jocundum promittere occasum, si hoc quod sentimus et sapimus mortale et caducum est: quasi hoc moriatur et intercidat quod non diligebamus, vel potius quod atrociter oderamus, ut jocundus nobis sit ejus occasus. Verum hoc non didicerat a philosophis, quos magnis laudibus prædicat: sed ex illa nova Academia, ubi ei dubitare etiam de rebus manifestissimis placuit, ista sententia redolebat. A philosophis autem, sicut ipse confitetur, maximis longeque clarissimis, æternos animos esse acceperat. Æterni quippe animi non inconvenienter hac exhortatione excitantur, ut in suo cursu reperiantur, cum venerit vitæ hujus extremum, id est, in ratione et investigandi cupiditate, minusque se admisceant atque implicent hominum vitiis et erroribus, ut

eis facilior sit regressus ad Deum. Sed iste cursus qui constituitur in amore atque investigatione veritatis, non sufficit miseris, id est, omnibus cum ista sola ratione mortalibus sine fide Mediatoris : quod in libris superioribus hujus Operis, maxime in quarto et tertio-decimo quantum potui, demonstrare curavi.

LIBER XV.

Principio quid in singulis quatuordecim superioribus libris dictum sit, exponit breviter ac summatim, eoque demum pervenisse disputationem docet, ut Trinitas quæ Deus est jam in ipsis rebus æternis, incorporalibus et immutabilibus, in quarum perfecta contemplatione nobis beata vita promittitur inquiratur. Hanc vero Trinitatem ostendit hic videri a nobis tanquam per speculum et in ænigmate, dum videtur per imaginem Dei, quod nos sumus, ut in similitudine obscura et ad perspiciendum difficili. Sic et ex verbo mentis nostræ Verbi divini generationem, nonnisi difficulter, propter eam quæ inter utrumque verbum interesse observatur disparitas quam maxima : et ex dilectione quæ a voluntate adjungitur, Spiritus sancti processionem conjici utcumque et explicari posse demonstrat.

I. Volentes in rebus quæ factæ sunt ad cognoscendum eum a quo factæ sunt, exercere lectorem, jam pervenimus ad ejus imaginem, quod est homo, in eo quo cæteris animalibus antecellit, id est, ratione vel intelligentia, et quidquid aliud de anima rationali vel intellectuali dici potest, quod pertineat ad eam rem quæ mens vocatur vel animus. Quo nomine nonnulli auctores linguæ Latinæ, id quod excellit in homine, et non est in pecore, ab anima quæ inest et pecori, suo quodam loquendi more distinguunt. Supra hanc ergo naturam si quærimus aliquid, et verum quærimus, Deus est, natura scilicet non creata, sed creatrix. Quæ utrum sit Trinitas, non solum credentibus, divinæ Scripturæ auctoritate; verum etiam intel-

ligentibus, aliqua, si possumus, ratione jam demonstrare debemus. Cur autem si possumus dixerim, res ipsa cum quæri disputando cœperit, melius indicabit.

II. Deus quippe ipse quem quærimus adjuvabit, ut spero, ne sit infructuosus labor noster, et intelligamus quemadmodum dictum sit in Psalmo sacro: « Lætetur » cor quærentium Dominum. Quærite Dominum, et con- » firmamini: quærite faciem ejus semper [1]. » Videtur enim, quod semper quæritur, nunquam inveniri: et quomodo jam lætabitur, et non potius contristabitur cor quærentium, si non potuerint invenire quod quærunt? Non enim ait: Lætetur cor invenientium, sed « quærentium » Dominum. » Et tamen Dominum Deum inveniri posse dum quæritur, testatur Isaïas propheta, dum dicit: « Quærite Dominum, et mox ut inveneritis, invocate » eum: et cum appropinquaverit vobis, derelinquat im- » pius vias suas, et vir iniquus cogitationes suas [2]. » Si ergo quæsitus inveniri potest, cur dictum est: « Quærite » faciem ejus semper? » An et inventus forte quærendus est? Sic enim sunt incomprehensibilia requirenda ne se existimet nihil invenisse, qui quam sit incomprehensibile quod quærebat, potuerit invenire. Cur ergo sic quærit, si incomprehensibile comprehendit esse quod quærit, nisi quia cessandum non est, quandiu in ipsa incomprehensibilium rerum inquisitione proficitur, et melior meliorque fit quærens tam magnum bonum, quod et inveniendum quæritur, et quærendum invenitur? Nam et quæritur ut inveniatur dulcius, et invenitur ut quæratur avidius. Secundum hoc accipi potest, quod dictum est in libro Ecclesiastico dicere sapientiam: « Qui me man- » ducant, adhuc esurient; et qui bibunt me, adhuc si- » tient [3]. » Manducant enim et bibunt, quia inveniunt,

[1] Psal. CIV, 3. — [2] Isaï. LV, 6. — [3] Eccli. XXIV, 29.

et quia esuriunt ac sitiunt, adhuc quærunt. Fides quærit, intellectus invenit : propter quod ait Propheta : « Nisi » credideritis, non intelligetis[1]. » Et rursus intellectus eum quem invenit adhuc quærit : « Deus enim respexit » super filios hominum, sicut in Psalmo sacro canitur, » ut videret si est intelligens aut requirens Deum[2]. » Ad hoc ergo debet homo esse intelligens, ut requirat Deum.

III. Satis itaque remorati fuerimus in iis quæ Deus fecit, ut per ea cognosceretur ipse qui fecit : « Invisibilia » enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt intel- » lecta conspiciuntur[3]. » Unde arguuntur in libro Sapientiæ qui « De iis quæ videntur bona, non potuerunt » scire eum qui est, neque operibus attendentes agnove- » runt artificem, sed aut ignem, aut spiritum, aut cita- » tum aërem, aut gyrum stellarum, aut violentiam » aquarum, aut luminaria cœli, rectores orbis terrarum » deos putaverunt : quorum quidem si specie delectati » hæc deos putaverunt, sciant quanto Dominator eorum » melior est. Speciei enim generator ea creavit. Aut si vir- » tutem et operationem eorum mirati sunt, intelligant ab » his quanto qui hæc constituit fortior est. A magnitu- » dine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterat » horum Creator videri[4] : » Hæc de libro Sapientiæ propterea posui, ne me fidelium quispiam frustra et inaniter existimet in creatura prius per quasdam sui generis trinitates quodam modo gradatim, donec ad mentem hominis pervenirem, quæsisse indicia summæ illius Trinitatis, quam quærimus cum Deum quærimus.

IV. Sed quoniam disserendi et ratiocinandi necessitas per quatuordecim libros multa nos dicere compulit, quæ cuncta simul aspicere non valemus, ut ad id quod apprehendere volumus, ea celeri cogitatione referamus :

[1] Isaï. VII, 9. — [2] Psal. XIII, 2. — [3] Rom. I, 20. — [4] Sap. XIII, 1-5.

faciam quantum Domino adjuvante potuero, ut quidquid in singulis voluminibus ad cognitionem disputatione perduxi, remota disputatione breviter congeram, et tanquam sub uno mentis aspectu, non quemadmodum res quæque persuasit, sed ipsa quæ persuasa sunt ponam : ne tam longe sint a præcedentibus consequentia, ut oblivionem præcedentium faciat inspectio consequentium; aut certe si fecerit, cito possit quod exciderit relegendo recolligi.

V. In primo libro secundum Scripturas sacras unitas et æqualitas summæ illius Trinitatis ostenditur. In secundo et tertio et quarto eadem : sed de Filii missione et Spiritus sancti diligenter quæstio pertractata, tres libros fecit; demonstratumque est non ideo minorem mittente qui missus est, quia ille misit, hic missus est, cum Trinitas quæ per omnia æqualis est, pariter quoque in sua natura immutabilis et invisibilis et ubique præsens inseparabiliter operetur. In quinto propter eos quibus ideo videtur non eadem Patris et Filii esse substantiam, quia omne quod de Deo dicitur, secundum substantiam dici putant, et propterea gignere et gigni, vel genitum esse et ingenitum, quoniam diversa sunt, contendunt substantias esse diversas, demonstratur non omne quod de Deo dicitur secundum substantiam dici, sicut secundum substantiam dicitur bonus et magnus, et si quid aliud ad se dicitur; sed dici etiam relative, id est, non ad se, sed ad aliquid quod ipse non est; sicut Pater ad Filium dicitur, vel Dominus ad creaturam sibi servientem : ubi si quid relative, id est, aliquid quod ipse non est, etiam ex tempore dicitur, sicuti est : « Domine, refugium factus es » nobis[1], » nihil ei accidere quo mutetur, sed omnino ipsum in natura vel essentia sua immutabilem permanere.

[1] Psal. LXXXIX, I.

In sexto quomodo dictus sit Christus ore Apostolico: « Dei » virtute et Dei sapientia [1], » sic disputatur, ut differatur eadem quæstio diligentius retractanda : utrum a quo est genitus Christus, non sit ipse sapientia, sed tantum sapientiæ suæ pater, an sapientia sapientiam genuerit. Sed quodlibet horum esset, etiam in hoc libro apparuit Trinitatis æqualitas, et non Deus triplex, sed Trinitas: nec quasi aliquid duplum esse Patrem et Filium ad simplum Spiritum sanctum; ubi nec tria plus aliquid sunt quam unum horum. Disputatum est etiam quomodo possit intelligi quod ait Hilarius Episcopus : « Æternitas in Patre, » species in Imagine, usus in Munere. » In septimo quæstio quæ dilata fuerat, explicatur, ita ut Deus qui genuit Filium, non solum sit Pater virtutis et sapientiæ suæ, sed etiam ipse virtus atque sapientia : sic et Spiritus sanctus : nec tamen simul tres sint virtutes aut tres sapientiæ, sed una virtus et una sapientia, sicut unus Deus et una essentia. Deinde quæsitum est, quomodo dicantur una essentia, tres personæ, vel a quibusdam Græcis una essentia, tres substantiæ : et inventum est elocutionis necessitate dici, ut aliquo uno nomine enuntiarentur, cum quæritur, quid tres sint, quos tres esse veraciter confitemur, Patrem scilicet, et Filium, et Spiritum sanctum. In octavo ratione etiam reddita intelligentibus clarum est in substantia veritatis, non solum Patrem Filio non esse majorem, sed nec ambos simul aliquid majus esse quam solum Spiritum sanctum, aut quoslibet duos in eadem Trinitate majus esse aliquid quam unum, aut omnes simul tres majus aliquid esse quam singulos. Deinde per veritatem quæ intellecta conspicitur, et per bonum summum a quo est omne bonum, et per justitiam propter quam diligitur animus justus ab animo etiam nondum

[1] 1 Cor. 1, 24.

justo, ut natura non solum incorporalis, verumetiam incommutabilis quod est Deus, quantum fieri potest, intelligeretur admonui : et per charitatem, quæ in scripturis sanctis Deus dicta est [1], per quam cœpit utcumque etiam Trinitas intelligentibus apparere, sicut sunt amans, et quod amatur, et amor. In nono ad imaginem Dei, quod est homo secundum mentem, pervenit disputatio : et in ea quædam trinitas invenitur, id est mens, et notitia qua se novit, et amor quo se notitiamque suam diligit, et hæc tria æqualia inter se, et unius ostenduntur esse essentiæ. In decimo hoc idem diligentius subtiliusque tractatum est, atque ad id perductum, ut inveniretur in mente evidentior trinitas ejus, in memoria scilicet et intelligentia et voluntate. Sed quoniam et hoc compertum est, quod mens nunquam esse ita potuerit ut non sui meminisset, non se intelligeret, et diligeret, quamvis non semper se cogitaret, cum autem cogitaret, non se a corporalibus rebus eadem cogitatione discerneret; dilata est de Trinitate, cujus hæc imago est, disputatio, ut in ipsis etiam corporalibus visis inveniretur trinitas, et distinctius in ea lectoris exerceretur intentio. In undecimo ergo electus est sensus oculorum, in quo id quod inventum esset, etiam in cæteris quatuor sensibus corporis et non dictum posset agnosci : atque ita exterioris hominis trinitas, primo in iis quæ cernuntur extrinsecus, ex corpore scilicet quod videtur, et forma quæ inde in acie cernentis imprimitur, et utrumque copulantis intentione voluntatis, apparuit. Sed hæc tria non inter se æqualia, nec unius esse substantiæ claruerunt. Deinde in ipso animo, ab iis quæ extrinsecus sensa sunt velut introducta inventa est altera trinitas, ubi apparerent eadem tria unius esse substantiæ, imaginatio corporis quæ in memoria est, et

[1] I Joan. IV, 16.

inde informatio cum ad eam convertitur acies cogitantis, et utrumque conjungens intentio voluntatis. Sed ideo ista trinitas ad exteriorem hominem reperta est pertinere, quia de corporibus illata est quæ sentiuntur extrinsecus. In duodecimo discernenda visa est sapientia ab scientia; et in ea quæ proprie scientia nuncupatur, quia inferior est, prius quædam sui generis trinitas inquirenda : quæ licet ad interiorem hominem jam pertineat, nondum tamen imago Dei vel appellanda sit vel putanda. Et hoc agitur in tertio-decimo libro per commendationem fidei Christianæ. In quarto-decimo autem de sapientia hominis vera, id est Dei munere in ejus ipsius Dei participatione donata, quæ ab scientia distincta est, disputatur : et eo pervenit disputatio, ut trinitas appareat in imagine Dei, quod est homo secundum mentem, quæ renovatur in agnitione Dei secundum imaginem ejus qui creavit hominem ad imaginem suam[1], et sic percipit sapientiam ubi contemplatio est æternorum.

VI. Jam ergo in ipsis rebus æternis, incorporalibus et incommutabilibus, in quarum perfecta contemplatione nobis beata, quæ nonnisi æterna est, vita promittitur, Trinitatem quæ Deus est inquiramus. Neque enim divinorum Librorum tantummodo auctoritas esse Deum prædicat, sed omnis quæ nos circumstat, ad quam nos etiam pertinemus, universa ipsa rerum natura proclamat, habere se præstantissimum Conditorem, qui nobis mentem rationemque naturalem dedit, qua viventia non viventibus, sensu prædita non sentientibus, intelligentia non intelligentibus, immortalia mortalibus, impotentibus potentia, injustis justa, speciosa deformibus, bona malis, incorruptibilia corruptibilibus, immutabilia mutabilibus, invisibilia visibilibus, incorporalia corporalibus,

[1] Coloss. III, 10, et Gen. I, 21-27.

beata miseris præferenda videamus. Ac per hoc quoniam rebus creatis Creatorem sine dubitatione præponimus, oportet ut eum et summe vivere, et cuncta sentire atque intelligere, et mori, corrumpi, mutarique non posse, nec corpus esse, sed spiritum omnium potentissimum, justissimum, speciosissimum, optimum, beatissimum fateamur.

v VII. Sed hæc omnia quæ dixi, et quæcumque alia simili more locutionis humanæ digne de Deo dici videntur, et universæ Trinitati quæ est unus Deus, et personis singulis in eadem Trinitate conveniunt. Quis enim vel unum Deum, quod est ipsa Trinitas, vel Patrem, vel Filium, vel Spiritum sanctum, audeat dicere, aut non viventem, aut nihil sentientem vel intelligentem, aut in ea natura qua inter se prædicantur æquales, quemquam esse eorum mortalem sive corruptibilem, sive mutabilem, sive corporeum; aut quisquam ibi neget aliquem potentissimum, justissimum, speciosissimum, optimum, beatissimum? Si ergo hæc atque hujusmodi omnia, et ipsa Trinitas, et in ea singuli dici possunt, ubi aut quomodo Trinitas apparebit? Redigamus itaque prius hæc plurima ad aliquam paucitatem. Quæ vita enim dicitur in Deo, ipsa est essentia ejus atque natura. Non itaque Deus vivit nisi vita quod ipse sibi est. Hæc autem vita non talis est qualis inest arbori, ubi nullus est intellectus, nullus est sensus. Nec talis qualis inest pecori : habet enim vita pecoris sensum quinque-pertitum, sed intellectum habet nullum : at illa vita quæ Deus est, sentit atque intelligit omnia; et sentit mente non corpore, quia spiritus est Deus[1]. Non autem sicut animalia quæ habent corpora, per corpus sentit Deus : non enim ex anima constat et corpore : ac per hoc simplex illa natura sicut intelligit

[1] Joan. IV, 24.

sentit, sicut sentit intelligit; idemque sensus qui intellectus est illi. Nec ita ut aliquando esse desistat aut cœperit : immortalis est enim[1]. Nec frustra de illo dictum est, quod solus habeat immortalitatem : nam immortalitas ejus vere immortalitas est, in cujus natura nulla est commutatio. Ipsa est etiam vera æternitas qua est immutabilis Deus, sine initio, sine fine; consequenter et incorruptibilis. Una ergo eademque res dicitur, sive dicatur æternus Deus, sive immortalis, sive incorruptibilis, sive immutabilis : itemque cum dicitur, vivens, et intelligens, quod est utique sapiens, hoc idem dicitur. Non enim percepit sapientiam qua esset sapiens, sed ipse sapientia est. Et hæc vita, eademque virtus sive potentia, eademque species, qua potens, atque speciosus dicitur. Quid enim potentius et speciosius sapientia, « Quæ attingit a fine » usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter[2]? » Bonitas etiam, atque justitia, numquid inter se in natura Dei, sicut in ejus operibus distant, tanquam duæ diversæ sint qualitates Dei, una bonitas, alia justitia? Non utique : sed quæ justitia ipsa bonitas, et quæ bonitas ipsa beatitudo. Incorporalis autem vel incorporeus ideo dicitur Deus, ut spiritus credatur vel intelligatur esse non corpus.

VIII. Proinde si dicamus, æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, vivus, sapiens, potens, speciosus, justus, bonus, beatus, spiritus, horum omnium novissimum quod posui quasi tantummodo videtur significare substantiam, cætera vero hujus substantiæ qualitates : sed non ita est in illa ineffabili simplicique natura. Quidquid enim secundum qualitates illic dici videtur, secundum substantiam vel essentiam est intelligendum. Absit enim ut spiritus secundum substantiam dicatur

[1] I Tim. VI, 16. — [2] Sap. VIII, 1.

Deus, et bonus secundum qualitatem : sed utrumque secundum substantiam. Sic omnia cætera quæ commemoravimus, unde in superioribus libris multa jam diximus. De quatuor igitur primis quæ modo a nobis enumerata atque digesta sunt, id est, æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, unum aliquid eligamus; quia unum quatuor ista significant, sicut jam disserui; ne per multa distendatur intentio, et illud potius quod positum est prius, id est, æternus. Hoc faciamus et de quatuor secundis, quæ sunt, vivus, sapiens, potens, speciosus. Et quoniam vita qualiscumque inest et pecori, cui sapientia non inest; duo vero ista, sapientia scilicet atque potentia, ita sunt inter se in homine comparata, ut sancta Scriptura diceret : « Melior est sapiens quam for- » tis[1]; » speciosa porro etiam corpora dici solent : unum ex his quatuor[2] quod eligimus, sapiens eligatur : quamvis hæc quatuor in Deo non inæqualia dicenda sint; nomina enim quatuor, res autem una est. De tertiis vero ultimis quatuor, quamvis in Deo idem sit justum esse quod bonum, quod beatum, idemque spiritum esse quod justum et bonum et beatum esse : tamen quia in hominibus potest esse spiritus non beatus, potest et justus et bonus nondum beatus; qui vero beatus est, profecto et justus et bonus et spiritus est : hoc potius eligamus quod nec in hominibus esse sine illis tribus potest, quod est beatus.

IX. Num igitur cum dicimus, æternus, sapiens, beatus, hæc tria sunt Trinitas, quæ appellatur Deus? Redigimus quidem illa duodecim in istam paucitatem trium : sed eo modo forsitan possumus et hæc tria in unum aliquod horum. Nam si una eademque res in Dei natura potest esse sapientia et potentia, aut vita et sa-

[1] Sap. vi, 1. — [2] *Forte*, æqualibus.

pientia ; cur non una eademque res esse possit in Dei natura æternitas et sapientia, aut beatitudo et sapientia? Ac per hoc sicut nihil interérat utrum illa duodecim, an ista tria diceremus, quando illa multa in istam redegimus paucitatem : ita nihil interest utrum tria ista dicamus, an illud unum in cujus singularitatem duo cætera similiter redigi posse monstravimus. Quis itaque disputandi modus, quænam tandem vis intelligendi atque potentia, quæ vivacitas rationis, quæ acies cogitationis ostendet, ut alia jam taceam, hoc unum quod sapientia dicitur Deus, quomodo sit Trinitas? Neque enim sicut nos de illo percipimus sapientiam, ita Deus de aliquo : sed sua est ipse sapientia; quia non est aliud sapientia ejus, aliud essentia, cui hoc est esse quod sapientem esse. Dicitur quidem in Scripturis sanctis Christus Dei virtus, et Dei sapientia[1] : sed quemadmodum sit intelligendum, ne Patrem Filius videatur facere sapientem, in libro septimo disputatum est; et ad hoc oratio pervenit, ut sic sit Filius sapientia de sapientia, quemadmodum lumen de lumine, Deus de Deo. Nec aliud potuimus invenire Spiritum sanctum, nisi et ipsum esse sapientiam, et simul omnes unam sapientiam, sicut unum Deum, unam essentiam. Hanc ergo sapientiam quod est Deus, quomodo intelligimus esse Trinitatem? Non dixi, quomodo credimus; nam hoc inter fideles non debet habere quæstionem : sed si aliquo modo per intelligentiam possumus videre quod credimus, quis iste erit modus?

X. Si enim recolamus ubi nostro intellectui cœperit in his libris Trinitas apparere, octavus occurrit. Ibi quippe, ut potuimus, disputando erigere tentavimus mentis intentionem ad intelligendam illam præstantissimam immutabilemque naturam, quod nostra mens non est.

[1] I Cor. I, 24.

Quam tamen sic intuebamur, ut nec longe a nobis esset, et supra nos esset, non loco, sed ipsa sui venerabili mirabilique præstantia, ita ut apud nos esse suo præsenti lumine videretur. In qua tamen nobis adhuc nulla Trinitas apparebat, quia non ad eam quærendam in fulgore illo firmam mentis aciem tenebamus : tantum quia non erat aliqua moles, ubi credi oporteret magnitudinem duorum vel trium plus esse quam unius, cernebamus utcumque. Sed ubi ventum est ad charitatem, quæ in sancta Scriptura Deus dicta est, eluxit paululum Trinitas, id est, amans, et quod amatur, et amor[1]. Sed quia lux illa ineffabilis nostrum reverberabat obtutum, et ei nondum posse contemperari nostræ mentis quodam modo convincebatur infirmitas, ad ipsius nostræ mentis, secundum quam factus est homo ad imaginem Dei[2], velut familiariorem considerationem, reficiendæ laborantis intentionis causa, inter cœptum dispositumque reflexímus : et inde in creatura, quod nos sumus, ut invisibilia Dei per ea quæ facta sunt conspicere intellecta possemus[3], immorati sumus a nono usque ad quartum decimum librum. Et ecce jam quantum necesse fuerat, aut forte plus quam necesse fuerat, exercitata in inferioribus intelligentia, ad summam Trinitatem quæ Deus est, conspiciendam nos erigere volumus, nec valemus. Num enim sicut certissimas videmus trinitates, sive quæ forinsecus de rebus corporalibus fiunt, sive cum ea ipsa quæ forinsecus sensa sunt cogitantur, sive cum illa quæ oriuntur in animo, nec pertinent ad corporis sensus, sicut fides, sicut virtutes quæ sunt artes agendæ vitæ, manifesta ratione cernuntur et scientia continentur, sive cum mens ipsa qua novimus quidquid nosse nos veraciter dicimus, sibi cognita est, vel se cogitat, sive cum aliquid quod ipsa non

[1] I Joan. IV, 16. — [2] Gen. I, 27. — [3] Rom. I, 20.

est, æternum atque incommutabile conspicit; num ergo sicut in his omnibus certissimas videmus trinitates, quia in nobis fiunt vel in nobis sunt, cum ista meminimus, aspicimus, volumus, ita videmus etiam Trinitatem Deum, quia et illic intelligendo conspicimus tanquam dicentem, et verbum ejus, id est, Patrem et Filium, atque inde procedentem charitatem utrique communem, scilicet Spiritum sanctum? An trinitates istas ad sensus nostros vel ad animum pertinentes videmus potius quam credimus, Deum vero esse Trinitatem credimus potius quam videmus? Quod si ita est, profecto aut invisibilia ejus per ea quæ facta sunt nulla intellecta conspicimus; aut si ulla conspicimus, non in eis conspicimus Trinitatem, et est illic quod conspiciamus, est quod etiam non conspectum credere debeamus. Conspicere autem nos immutabile bonum, quod nos non sumus, liber octavus ostendit, et quartus decimus, cum de sapientia quæ homini ex Deo est loqueremur, admonuit. Cur itaque ibi non agnoscimus Trinitatem? An hæc sapientia quæ Deus dicitur, non se intelligit, non se diligit? Quis hoc dixerit? aut quis est qui non videat, ubi nulla scientia est, nullo modo esse sapientiam? Aut vero putandum est, sapientiam quæ Deus est, scire alia et nescire se ipsam, vel diligere alia nec diligere se ipsam? Quæ si dici sive credi stultum et impium est; ecce ergo Trinitas, sapientia scilicet, et notitia sui, et dilectio sui. Sic enim in homine invenimus trinitatem, id est, mentem, et notitiam qua se novit, et dilectionem qua se diligit.

XI. Sed hæc tria ita sunt in homine, ut non ipsa sint homo. Homo est enim, sicut veteres definierunt, animal rationale mortale. Illa ergo excellunt in homine, non ipsa sunt homo. Et una persona, id est, singulus quisque homo, habet illa tria in mente. Quod si etiam sic definiamus ho-

minem, ut dicamus, Homo est substantia rationalis constans ex anima et corpore, non est dubium hominem habere animam quæ non est corpus, habere corpus quod non est anima. Ac per hoc illa tria non homo sunt, sed hominis sunt, vel in homine sunt. Detracto etiam corpore, si sola anima cogitetur, aliquid ejus est mens, tanquam caput ejus, vel oculus, vel facies : sed non hæc ut corpora cogitanda sunt. Non igitur anima, sed quod excellit in anima mens vocatur. Numquid autem possumus dicere Trinitatem sic esse in Deo, ut aliquid Dei sit, nec ipsa sit Deus? Quapropter singulus quisque homo qui non secundum omnia quæ ad naturam pertinent ejus, sed secundum solam mentem imago Dei dicitur, una persona est, et imago est Trinitatis in mente. Trinitas vero illa cujus imago est, nihil aliud est tota quam Deus, nihil est aliud tota quam Trinitas. Nec aliquid ad naturam Dei pertinet, quod ad illam non pertineat Trinitatem : et tres personæ sunt unius essentiæ, non sicut singulus quisque homo una persona.

XII. Itemque in hoc magna distantia est, quod sive mentem dicamus in homine, ejusque notitiam, et dilectionem, sive memoriam, intelligentiam, voluntatem, nihil mentis meminimus nisi per memoriam, nec intelligimus nisi per intelligentiam, nec amamus nisi per voluntatem. At vero in illa Trinitate quis audeat dicere Patrem, nec se ipsum, nec Filium, nec Spiritum sanctum intelligere nisi per Filium, vel diligere nisi per Spiritum sanctum, per se autem meminisse tantummodo vel sui vel Filii vel Spiritus sancti; eodemque modo Filium nec sui nec Patris meminisse nisi per Patrem, nec diligere nisi per Spiritum sanctum, per se autem non nisi intelligere et Patrem et se ipsum et Spiritum sanctum; similiter et Spiritum sanctum per Patrem meminisse et Patris et Filii et sui, et per Filium intelligere et Patrem et Filium et se ipsum,

per se autem non nisi dilligere et se et Patrem et Filium: tanquam memoria sit Pater et sua et Filii et Spiritus sancti, Filius autem intelligentia et sua et Patris et Spiritus sancti, Spiritus vero sanctus charitas et sua et Patris et Filii : quis hæc in illa Trinitate opinari vel affirmare præsumat? Si enim solus ibi Filius intelligit, et sibi et Patri et Spiritui sancto, ad illam reditur absurditatem, ut Pater non sit sapiens de se ipso, sed de Filio; nec sapientia sapientiam genuerit, sed ea sapientia Pater dicatur sapiens esse quam genuit. Ubi enim non est intelligentia, nec sapientia potest esse : ac per hoc si Pater non intelligit ipse sibi, sed Filius intelligit Patri, profecto Filius Patrem sapientem facit. Et si hoc est Deo esse quod sapere, et ea illi essentia est quæ sapientia, non Filius a Patre, quod verum est; sed a Filio potius habet Pater essentiam, quod absurdissimum atque falsissimum est. Hanc absurditatem nos in libro septimo discussisse, convicisse, abjecisse certissimum est. Est ergo Deus Pater sapiens, ea qua ipse sua est sapientia, et Filius sapientia Patris de sapientia quod est Pater, de quo genitus est Filius. Quocirca consequenter est et intelligens Pater ea qua ipse sua est intelligentia; neque enim esset sapiens qui non esset intelligens : Filius autem intelligentia Patris de intelligentia genitus quod est Pater. Hoc et de memoria non inconvenienter dici potest. Quomodo est enim sapiens qui nihil meminit, vel sui non meminit? Proinde quia sapientia Pater, sapientia Filius, sicut sui meminit Pater, ita et Filius : et sicut sui et Filii meminit Pater, memoria non Filii, sed sua; ita sui et Patris meminit Filius, memoria non Patris, sed sua. Dilectio quoque ubi nulla est, quis ullam dicat esse sapientiam? Ex quo colligitur ita esse Patrem dilectionem suam, ut intelligentiam et memoriam suam. Ecce ergo tria illa, id est, memoria, intelligentia, dilectio

sive voluntas in illa summa immutabili essentia quod est Deus, non Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt, sed Pater solus. Et quia Filius quoque sapientia est genita de sapientia, sicut nec Pater ei, nec Spiritus sanctus ei intelligit, sed ipse sibi ; ita nec Pater ei meminit, nec Spiritus sanctus ei diligit, sed ipse sibi : sua enim est et ipse memoria, sua intelligentia, sua dilectio : sed ita se habere, de Patre illi est, de quo natus est. Spiritus etiam sanctus, quia sapientia est procedens de sapientia, non Patrem habet memoriam, et Filium intelligentiam, et se dilectionem : neque enim sapientia esset, si alius ei meminisset, eique alius intelligeret, ac tantummodo sibi ipse diligeret : sed ipse habet hæc tria, et ea sic habet, ut hæc ipsa ipse sit. Verumtamen ut ita sit, inde illi est unde procedit.

XIII. Quis ergo hominum potest istam sapientiam qua novit Deus omnia, ita ut nec ea quæ dicuntur præterita, ibi prætereant, nec ea quæ dicuntur futura, quasi desint, expectentur ut veniant, sed et præterita et futura, cum præsentibus sint cuncta præsentia ; nec singula cogitentur, et ab aliis ad alia cogitando transeatur, sed in uno conspectu simul præsto sint universa : quis, inquam, hominum comprehendit istam sapientiam, eamdemque prudentiam, eamdemque scientiam, quandoquidem a nobis nec nostra comprehenditur? Ea quippe quæ vel sensibus vel intelligentiæ nostræ adsunt, possumus utcumque conspicere : ea vero quæ absunt, et tamen affuerunt per memoriam novimus, quæ obliti non sumus. Nec ex futuris præterita, sed futura ex præteritis, non tamen firma cognitione conjicimus. Nam quasdam cogitationes nostras, quas futuras velut manifestius atque certius proximas quasi prospicimus, memoria faciente id agimus, cum agere valemus quantum valemus, quæ videtur non ad ea quæ fu-

tura sunt, sed ad præterita pertinere. Quod licet experiri in eis dictis vel canticis, quorum seriem memoriter reddimus. Nisi enim prævideremus cogitatione quod sequitur, non utique diceremus. Et tamen ut prævideamus, non providentia nos instruit, sed memoria. Nam donec finiatur omne quod dicimus, sive canimus, nihil est quod non provisum prospectumque proferatur. Et tamen cum id agimus, non dicimur providenter, sed memoriter canere vel dicere; et qui hoc in multis ita proferendis valent plurimum, non solet eorum providentia, sed memoria prædicari. Fieri ista in animo vel ab animo nostro novimus, et certissimi sumus : quomodo autem fiant, quanto attentius voluerimus advertere, tanto magis noster et sermo succumbit, et ipsa non perdurat intentio, ut ad liquidum aliquid nostra intelligentia, et si non lingua, perveniat. Et putamus nos utrum Dei providentia eadem sit quæ memoria et intelligentia, qui non singula cogitando aspicit, sed una, æterna et immutabili atque ineffabili visione complectitur cuncta quæ novit, tanta mentis infirmitate posse comprehendere? In hac agitur difficultate et angustiis libet exclamare ad Deum vivum : « Mirificata est » scientia tua ex me; invaluit et non potero ad illam [1]. » Ex me quippe intelligo quam sit mirabilis et incomprehensibilis scientia tua, qua me fecisti : quando nec me ipsum comprehendere valeo quem fecisti : et tamen in meditatione mea exardescit ignis, ut quæram faciem tuam semper [2].

XIV. Incorporalem substantiam scio esse sapientiam, et lumen esse in quo videntur quæ oculis carnalibus non videntur; et tamen vir tantus tanquam spiritalis : « vi» demus nunc, inquit, per speculum in ænigmate, tunc » autem facie ad faciem [3]. » Quale sit et quod sit hoc

[1] Psal. CXXXVIII, 6. — [2] Id. XXXVIII, 4, et CIV, 4. — [3] I Cor. XIII, 12.

speculum si quæramus, profecto illud occurrit, quod in speculo nisi imago non cernitur. Hoc ergo facere conati sumus, ut per imaginem hanc quod nos sumus videremus utcumque a quo facti sumus tanquam per speculum. Hoc significat etiam illud quod ait idem Apostolus : « Nos » autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in » eamdem imaginem transformamur de gloria in gloriam, » tanquam a Domini spiritu [1]. Speculantes » dixit, per speculum videntes, non de specula prospicientes. Quod in Græca lingua non est ambiguum, unde in Latinam translatæ sunt Apostolicæ litteræ. Ibi quippe speculum ubi apparent imagines rerum, a specula de cujus altitudine longius aliquid intuemur, etiam sono verbi distat omnino, satisque apparet Apostolum a speculo, non a specula dixisse : « Gloriam Domini speculantes. » Quod vero ait : « In eamdem imaginem transformamur : » utique imaginem Dei vult intelligi, eamdem dicens, istam ipsam scilicet, id est, quam speculamur; quia eadem imago est et gloria Dei, sicut alibi dicit : « Vir quidem non debet » velare caput suum, cum sit imago et gloria Dei [2] : » de quibus verbis jam in libro duodecimo disseruimus. « Transformamur » ergo dicit, de forma in formam mutamur, atque transimus de forma obscura in formam lucidam; quia et ipsa obscura, imago Dei est; et si imago, profecto etiam gloria, in qua homines creati sumus, præstantes cæteris animalibus. De ipsa quippe natura humana dictum est : « Vir quidem non debet velare caput; cum » sit imago et gloria Dei. » Quæ natura in rebus creatis excellentissima, cum a suo Creatore ab impietate justificatur, a deformi forma formosam transfertur in formam. Est quippe et in ipsa impietate, quanto magis damnabile vitium, tanto certius natura laudabilis. Et propter hoc

[1] 2 Cor. III, 18. — [2] 1 Cor. XI, 7.

addidit : « De gloria in gloriam [1] : » de gloria creationis in gloriam justificationis. Quamvis possit hoc et aliis modis intelligi, quod dictum est : « De gloria in gloriam : » de gloria fidei in gloriam speciei; de gloria qua filii Dei sumus in gloriam qua similes ei erimus, quoniam videbimus eum secuti est [2]. Quod vero adjunxit : « Tanquam » a Domini spiritu : » ostendit gratia Dei nobis conferri tam optabilis transformationis bonum.

XV. Hæc dicta sunt propter quod ait Apostolus, nunc « Per speculum » nos videre. Quia vero addidit : « in » ænigmate : » multis hoc incognitum est qui eas litteras nesciunt, in quibus est doctrina quædam de locutionum modis, quos Græci tropos vocant, eoque Græco vocabulo etiam nos utimur pro Latino. Sicut enim schemata usitatius dicimus quam figuras, ita usitatius dicimus tropos quam modos. Singulorum autem modorum sive troporum nomina, ut singula singulis referantur, difficillimum est et insolentissimum Latine enuntiare. Unde quidam interpretes nostri quod ait Apostolus : « Quæ sunt in alle» goria [3], » nolentes Græcum vocabulum ponere, circumloquendo interpretati sunt dicentes : « Quæ sunt aliud ex » alio significantia. » Hujus autem tropi, id est allegoriæ, plures sunt species, in quibus est etiam quod dicitur ænigma. Definitio autem ipsius nominis generalis, omnes etiam species, complectatur necesse est. Ac per hoc sicut omnis equus animal est, non omne animal equus est : ita omne ænigma allegoria est, non omnis allegoria ænigma est. Quid ergo est allegoria, nisi tropus ubi ex alio aliud intelligitur, quale illud est ad Thessalonicenses : « Itaque » non dormiamus sicut et cæteri : sed vigilemus, et sobrii » simus. Nam qui dormiunt; nocte dormiunt, et qui » inebriantur, nocte ebrii sunt : nos autem qui diei sumus,

[1] 2 Cor. III, 18. — [2] 1 Joan. III, 1. — [3] Galat. IV, 24.

» sobrii simus[1]. » Sed hæc allegoria non est ænigma. Nam nisi multum tardis iste sensus in promptu est. Ænigma est autem, ut breviter explicem, obscura allegoria, sicuti est : « Sanguisugæ erant tres filiæ[2] : » et quæcumque similia. Sed ubi allegoriam nominavit Apostolus, non in verbis eam reperit, sed in facto, cum e duobus filiis Abrahæ, uno de ancilla, altero de libera[3], quod non dictum, sed etiam factum fuit, dua Testamenta intelligenda monstravit; quod antequam exponeret, obscurum fuit : proinde allegoria talis, quod est generale nomen, posset specialiter ænigma nominari.

XVI. Sed quia non soli qui eas litteras nesciunt quibus discuntur tropi, quærunt quid dixerit Apostolus, nunc in ænigmate nos videre, verum etiam qui sciunt, tamen quod sit illud ænigma ubi nunc videmus, nosse desiderant; ex utroque invenienda una est sententia, et ex illo scilicet, quod ait, « Videmus nunc per speculum ; » et ex isto quod addit, in ænigmate[4]. Una est enim cum tota sic dicitur : « Videmus nunc per speculum in ænig» mate. » Proinde, quantum mihi videtur, sicut nomine speculi imaginem voluit intelligi; ita nomine ænigmatis quamvis similitudinem, tamen obscuram, et ad perspiciendum difficilem. Cum igitur speculi et ænigmatis nomine quæcumque similitudines ab Apostolo significatæ intelligi possint quæ accommodatæ sunt ad intelligendum Deum, eo modo quo potest; nihil tamen est accommodatius quam id quod imago ejus non frustra dicitur. Nemo itaque miretur etiam in isto modo videndi qui concessus est huic vitæ, per speculum scilicet in ænigmate, laborare nos ut quomodocumque videamus. Nomen quippe hic non sonaret ænigmatis, si esset facilitas visionis. Et hoc est grandius ænigma, ut non videamus

[1] I Thess. v, 6.— [2] Prov. xxx, 15.— [3] Galat. iv, 24.— [4] I Cor. xiii, 12.

quod non videre non possumus. Quis enim non videt cogitationem suam? et quis videt cogitationem suam, non oculis carnalibus dico, sed ipso interiore conspectu? Quis non eam videt, et quis eam videt? Quandoquidem cogitatio visio est animi quædam, sive adsint ea quæ oculis quoque corporalibus videantur, vel cæteris sentiantur sensibus, sive non adsint, et eorum similitudines cogitatione cernantur; sive nihil eorum, sed ea cogitentur quæ nec corporalia sunt, nec corporalium similitudines, sicut virtutes et vitia, sicut ipsa denique cogitatio cogitatur; sive illa quæ per disciplinas traduntur liberalesque doctrinas; sive istorum omnium causæ superiores atque rationes in natura immutabili cogitentur : sive etiam mala et vana, ac falsa cogitemus, vel non consentiente sensu, vel errante consensu?

XVII. Sed nunc de iis loquamur quæ nota cogitamus, et habemus in notitia etiam si non cogitemus, sive ad contemplativam scientiam pertineant, quam proprie sapientiam sive ad activam, quam proprie scientiam nuncupandam esse disserui. Simul enim utrumque mentis est unius, et imago Dei una. Cum vero de inferiore distinctius et seorsum agitur, tunc non est vocanda imago Dei, quamvis et tunc in ea nonnulla reperiatur similitudo illius Trinitatis, quod in tertio-decimo volumine ostendimus. Nunc ergo simul de universa scientia hominis loquimur, in qua nobis nota sunt quæcumque sunt nota : quæ utique vera sunt, alioquin nota non essent. Nemo enim falsa novit, nisi cum falsa esse novit : quod si novit, verum novit : verum est enim quod illa falsa sint. De his ergo nunc disserimus quæ nota cogitamus et nota sunt nobis etiam si non cogitentur a nobis. Sed certe si ea dicere velimus, nisi cogitata non possumus. Nam etsi verba non sonent, in corde suo dicit utique qui cogitat.

Unde illud est in libro Sapientiæ : « Dixerunt apud se » cogitantes non recte[1]. » Exposuit enim quid sit. « Dixe» runt apud se, » cum addidit, « cogitantes. » Huic simile est in Evangelio, quod quidam Scribæ cum audissent a Domino dictum paralytico, « Confide, fili, remittun» tur tibi peccata tua; dixerunt intra se : Hic blasphe» mat[2]. » Quid est enim, « Dixerunt intra se, » nisi cogitando? Denique sequitur, « Et cum vidisset Jesus » cogitationes eorum, dixit : Ut quid cogitatis mala in » cordibus vestris? » Sic Matthæus. Lucas autem hoc idem ita narrat : « Cœperunt cogitare Scribæ et Pha» risæi, dicentes : Quis est hic qui loquitur blasphemias? » Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Ut » cognovit autem cogitationes eorum Jesus, respondens » dixit ad illos : Quid cogitatis in cordibus vestris[3]? » Quale est in libro Sapientiæ, « Dixerunt cogitantes[4] : » tale hic est, « Cogitaverunt dicentes. » Et illic enim et hic ostenditur, intra se atque in corde suo dicere, id est, cogitando dicere. Dixerunt quippe intra se, et dictum est eis, « Quid cogitatis? » Et de illo divite cujus uberes fructus ager attulit, ait ipse Dominus, « Et cogitabat intra se » dicens[5]. »

XVIII. Quædam ergo cogitationes locutiones sunt cordis, ubi et eos esse Dominus ostendit, cum ait : « Non » quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod pro» cedit ex ore, hoc coinquinat hominem[6]. » Una sententia duo quædam hominis ora complexus est, unum corporis, alterum cordis. Nam utique unde illi hominem putaverant inquinari, in os intrat corporis : unde autem Dominus dixit inquinari hominem, de cordis ore procedit. Ita quippe exposuit ipse quod dixerat. Nam paulo post

[1] Sap. II, 1. — [2] Matth. IX, 2. — [3] Luc. V, 21.— [4] Sap. II, 1. — [5] Luc. XII, 17. — [6] Matth. XV, 12.

de hac re Discipulis suis : « Adhuc et vos, inquit, sine » intellectu estis? Non intelligitis, quia omne quod in os » intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur? » Hic certe apertissime demonstravit os corporis. At in eo quod sequitur, os cordis ostendens, « Quæ autem, in» quit, procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coin» quinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes » malæ, » etc. Quid hac expositione lucidius? Nec tamen quia dicimus locutiones cordis esse cogitationes, ideo non sunt etiam visiones exortæ de notitiæ visionibus, quando veræ sunt. Foris enim cum per corpus hæc fiunt, aliud est locutio, aliud visio : intus autem cum cogitamus, utrumque unum est. Sicut auditio et visio duo quædam sunt inter se distantia in sensibus corporis, in animo autem non est aliud atque aliud videre et audire : ac per hoc cum locutio foris non videatur, sed potius audiatur, locutiones tamen interiores, hoc est cogitationes visas dixit a Domino sanctum Evangelium, non auditas : « Dixe» runt, inquit, intra se : Hic blasphemat. » Deinde subjunxit, « Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum[1]. » Vidit ergo quæ dixerunt. Vidit enim cogitatione sua cogitationes eorum, quas illi soli se putabant videre.

XIX. Quisquis igitur potest intelligere verbum, non solum antequam sonet, verum etiam antequam sonorum ejus imagines cogitatione volvantur, hoc enim est quod ad nullam pertinet linguam, earum scilicet quæ linguæ appellantur gentium, quarum nostra Latina est : quisquis, inquam, hoc intelligere potest, jam potest videre per hoc speculum atque in hoc ænigmate aliquam Verbi illius similitudinem, de quo dictum est : « In principio » erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat » Verbum[2]. » Necesse est enim cum verum loquimur, id

[1] Matth. IX, 3. — [2] Joan. I, 1.

est, quod scimus loquimur, ex ipsa scientia quam memoria tenemus, nascatur verbum quod ejusmodi sit omnino, cujusmodi est illa scientia de qua nascitur. Formata quippe cogitatio ab ea re quam scimus, verbum est quod in corde dicimus : quod nec Græcum est, nec Latinum, nec linguæ alicujus alterius; sed cum id opus est in eorum quibus loquimur perferre notitiam, aliquod signum quo significetur assumitur. Et plerumque sonus, aliquando etiam nutus, ille auribus, ille oculis exhibetur, ut per signa corporalia etiam corporis sensibus verbum quod mente gerimus innotescat. Nam et innuere quid est, nisi quodam modo visibiliter dicere? Est in Scripturis sanctis hujus sententiæ testimonium; nam in Evangelio secundum Joannem ita legitur : « Amen, amen dico vobis, » quia unus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo ad in» vicem Discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo » unus ex Discipulis ejus recumbens in sinu Jesu, quem » diligebat Jesus : innuit ergo huic Simon Petrus, et » dicit ei : Quis est de quo dicit[1] ? » Ecce innuendo dixit, quod sonando dicere non audebat. Sed hæc atque hujusmodi signa corporalia sive auribus sive oculis præsentibus quibus loquimur exhibemus : inventæ sunt autem litteræ, per quas possemus et cum absentibus colloqui : sed ista signa sunt vocum, cum ipsæ voces in sermone nostro earum quas cogitamus signa sint rerum.

XX. Proinde verbum quod foris sonat, signum est verbi quod intus lucet, cui magis verbi competit nomen. Nam illud quod profertur carnis ore, vox verbi est : verbumque et ipsum dicitur, propter illud a quo ut foris appareret assumptum est. Ita enim verbum nostrum vox quodam modo corporis fit, assumendo eam in qua manifestetur sensibus hominum; sicut Verbum Dei caro fac-

[1] Joan. XIII, 21, et seqq.

tum est, assumendo eam in qua et ipsum manifestaretur sensibus hominum. Et sicut verbum nostrum fit vox, nec mutatur in vocem : ita Verbum Dei caro quidem factum est sed absit; ut mutaretur in carnem. Assumendo quippe illam, non in eam se consumendo, et hoc nostrum vox fit, et illud caro factum est[1]. Quapropter quicumque cupit ad qualemcumque similitudinem Verbi Dei, quamvis per multa dissimilem, pervenire, non intueatur verbum nostrum quod sonat in auribus, nec quando voce profertur, nec quando silentio cogitatur. Omnium namque sonantium verba linguarum etiam in silentio cogitantur. et carmina percurruntur animo, tacente ore corporis : nec solum numeri syllabarum, verum etiam modi cantilenarum, cum sint corporales, et ad eum, qui vocatur auditus, sensum corporis pertinentes, per incorporeas quasdam imagines suas præsto sunt cogitantibus, et tacite cuncta ista volventibus. Sed transeunda sunt hæc, ut ad illud perveniatur hominis verbum, per cujus qualemcumque similitudinem sicut in ænigmate videatur utcumque Dei Verbum : non illud quod factum est ad illum vel illum Prophetam, et de quo dictum est : « Verbum autem Dei » crescebat et multiplicabatur[2] : » et de quo iterum dictum est : « Igitur fides ex auditu, auditus autem per ver» bum Christi[3] : » et iterum : « Cum accepissetis a nobis » verbum auditus Dei, accepistis non ut verbum homi» num, sed sicuti est vere verbum Dei[4]. » Et innumerabilia similiter in Scripturis dicuntur de Dei verbo, quod in sonis multarum diversarumque linguarum per corda et ora disseminatur humana. Ideo autem verbum Dei dicitur, quia doctrina divina traditur, non humana. Sed illud Verbum Dei quærimus qualitercumque per hanc similitudinem nunc videre, de quo dictum est : « Deus

[1] Joan. I, 14. — [2] Act. VI, 7. — [3] Rom. X, 17. — [4] I Thess. II, 13.

» erat Verbum[1] : » de quo dictum est : « Omnia per ip- » sum facta sunt[2] : » de quo dictum est : « Verbum caro » factum est[3] : » de quo dictum est : « Fons sapientiæ » Verbum Dei in excelsis[4]. » Perveniendum est ergo ad illud verbum hominis, ad verbum rationalis animantis, ad verbum non de Deo natæ, sed a Deo factæ imaginis Dei, quod neque prolativum est in sono, neque cogitativum in similitudine soni, quod alicujus linguæ esse necesse sit, sed quod omnia quibus significatur signa præcedit, et gignitur de scientia quæ manet in animo, quando eadem scientia intus dicitur, sicuti est. Simillima est enim visio cogitationis, visioni scientiæ. Nam quando per sonum dicitur, vel per aliquod corporale signum, non dicitur sicuti est, sed sicut potest videri audirive per corpus. Quando ergo quod in notitia est, hoc est in verbo, tunc est verum verbum, et veritas, qualis expectatur ab homine, ut quod est in ista, hoc sit et in illo; quod non est in ista, non sit et in illo : hic agnoscitur : « Est, est : Non, non[5]. » Sic accedit, quantum potest, ista similitudo imaginis factæ ad illam similitudinem imaginis natæ, qua Deus Filius Patri per omnia substantialiter similis prædicatur. Animadvertenda est in hoc ænigmate etiam ista Verbi Dei similitudo, quod sicut de illo Verbo dictum est : « Omnia per ipsum facta sunt[6], » ubi Deus per unigenitum Verbum suum prædicatur universa fecisse; ita hominis opera nulla sunt, quæ non prius dicantur in corde : unde scriptum est : « Initium omnis » operis verbum[7]. » Sed etiam hic cum verum verbum est, tunc est initium boni operis. Verum autem verbum est, cum de scientia bene operandi gignitur, ut etiam ibi servetur : « Est, est : Non, non : » ut si est in ea scientia

[1] Joan. I. — [2] Ibid. 3. — [3] Ibid. 14. — [4] Eccli. I, 5. — [5] Matth. V, 37. — [6] Joan. I, 3. — [7] Eccli. XXXVII, 20.

qua vivendum est, sit et in verbo per quod operandum est; si non, non: alioquin mendacium erit verbum tale, non veritas; et inde peccatum, non opus rectum. Est et hæc in ista similitudine verbi nostri similitudo Verbi Dei, quia potest esse verbum nostrum quod non sequatur opus; opus autem esse non potest, nisi præcedat verbum: sicut Verbum Dei potuit esse nulla existente creatura; creatura vero nulla esse posset, nisi per ipsum per quod facta sunt omnia. Ideoque non Deus Pater, non Spiritus sanctus, non ipsa Trinitas, sed solus Filius, quod est Verbum Dei, caro factum est[1], quamvis Trinitate faciente: ut sequente atque imitante verbo nostro ejus exemplum, recte viveremus, hoc est, nullum habentes in verbi nostri vel contemplatione vel operatione mendacium. Verum hæc hujus imaginis est quandoque futura perfectio. Ad hanc consequendam nos erudit magister bonus fide christiana pietatisque doctrina, ut revelata facie a Legis velamine quod est umbra futurorum, gloriam Domini speculantes[2], per speculum scilicet intuentes, in eamdem imaginem transformemur de gloria in gloriam tanquam a Domini spiritu, secundum superiorem de his verbis disputationem.

XXI. Cum ergo hac transformatione ad perfectum fuerit hæc imago renovata, similes Deo erimus, quoniam videbimus eum, non per speculum, sed sicuti est[3]: quod dicit apostolus Paulus, « Facie ad faciem[4] ». Nunc vero in hoc speculo, in hoc ænigmate, in hac qualicumque similitudine, quanta sit etiam dissimilitudo, quis potest explicare? Attingam tamen aliqua, ut valeo, quibus id possit adverti. Primo ipsa scientia, de qua veraciter cogitatio nostra formatur, quando quæ scimus loquimur, qualis aut quanta potest homini provenire, quamlibet

[1] Joan. I, 14. — [2] 2 Cor. III, 18.— [3] I Joan. III, 2.— [4] I Cor. XIII, 12.

peritissimo atque doctissimo? Exceptis enim quæ in animum veniunt a sensibus corporis, in quibus tam multa aliter sunt quam videntur, ut eorum verisimilitudine nimium constipatus, sanus sibi esse videatur qui insanit; unde Academica philosophia sic invaluit, ut de omnibus dubitans multo miserius insaniret: his ergo exceptis quæ a corporis sensibus in animum veniunt, quantum rerum remanet quod ita sciamus, sicut nos vivere scimus? in quo prorsus non metuimus, ne aliqua verisimilitudine forte fallamur, quoniam certum est etiam eum qui fallitur vivere; nec in eis visis hoc habetur, quæ objiciuntur extrinsecus, ut in eo sic fallatur oculus, quemadmodum fallitur cum in aqua remus videtur infractus, et navigantibus turres moveri, et alia sexcenta quæ aliter sunt quam videntur; quia nec per oculum carnis hoc cernitur. Intima scientia est qua nos vivere scimus, ubi ne illud quidem Academicus dicere potest: Fortasse dormis, et nescis, et in somnis vides. Visa quippe somniantium simillima esse visis vigilantium quis ignorat? Sed qui certus est de vitæ suæ scientia, non in ea dicit: Scio me vigilare; sed, Scio me vivere: sive ergo dormiat, sive vigilet, vivit. Nec in ea scientia per somnia falli potest; quia et dormire et in somnis videre, viventis est. Nec illud potest Academicus adversus istam scientiam dicere: Furis fortassis et nescis; quia sanorum visis simillima sunt etiam visa furentium: sed qui furit vivit. Nec contra Academicos dicit: Scio me non furere; sed, Scio me vivere. Nunquam ergo falli nec mentiri potest, qui se vivere dixerit scire. Mille itaque fallacium visorum genera objiciantur ei qui dicit: Scio me vivere: nihil horum timebit, quando et qui fallitur vivit. Sed si talia sola pertinent ad humanam scientiam, perpauca sunt: nisi quia in unoquoque genere ita multiplicantur, ut non solum pauca

non sint, verumetiam reperiantur per infinitum numerum tendere. Qui enim dicit : Scio me vivere, unum aliquid scire se dicit : proinde si dicat : Scio me scire me vivere ; duo sunt jam, hoc vero quod scit hæc duo, tertium scire est ; sic potest addere et quartum, et quintum, et innumerabilia, si sufficiat. Sed quia innumerabilem numerum vel comprehendere singula addendo, vel dicere innumerabiliter non potest, hoc ipsum certissime comprehendit ac dicit, et verum hoc esse, et tam innumerabile, ut vere ejus infinitum numerum non possit comprehendere ac dicere. Hoc et in voluntate certa similiter adverti potest. Quis est enim cui non impudenter respondeatur : Forte falleris, dicenti : Volo beatus esse? Et si dicat : Scio me hoc velle et hoc me scire scio ; jam his duobus et tertium potest addere, quod hæc duo sciat ; et quartum, quod hæc duo scire se sciat et similiter in infinitum numerum pergere. Item si quispiam dicat : Errare nolo ; nonne sive erret sive non erret, errare tamen eum nolle verum erit? Quis est qui huic non impudentissime dicat : Forsitan falleris? cum profecto ubicumque fallatur, falli se tamen nolle non fallitur. Et si hoc scire se dicat, addit quantum vult rerum numerum cognitarum, et numerum esse perspicit infinitum. Qui enim dicit : Nolo me falli, et hoc me nolle scio, et hoc me scire scio, jam etsi non commoda elocutione, potest hinc infinitum numerum ostendere : et alia reperiuntur, quæ adversus Academicos valeant, qui nihil ab homine sciri posse contendunt. Sed modus adhibendus est, præsertim quia in Opere isto non hoc suscepimus. Sunt inde libri tres nostri[1], primo nostræ conversionis tempore conscripti, quos qui potuerit et voluerit legere, lectosque intellexerit, nihil eum profecto quæ ab eis contra

[1] Libri tres contra Academicos.

perceptionem veritatis argumenta multa inventa sunt, permovebunt. Cum enim duo sint genera rerum quæ sciuntur, unum earum quæ per sensus corporis percipit animus, alterum earum quæ per se ipsum : multa illi Philosophi garrierunt contra corporis sensus : animi autem quasdam firmissimas per se ipsum perceptiones rerum verarum, quale illud est quod dixi : Scio me vivere, nequaquam in dubium vocare potuerunt. Sed absit a nobis ut ea quæ per sensus corporis didicimus, vera esse dubitemus : per eos quippe didicimus cœlum et terram, et ea quæ in eis nota sunt nobis, quantum ille qui et nos et ipsa condidit, innotescere nobis voluit. Absit etiam ut scire nos negemus, quæ testimonio didicimus aliorum : alioquin esse nescimus Oceanum ; nescimus esse terras atque urbes, quas celeberrima fama commendat ; nescimus fuisse homines et opera eorum, quæ historica lectione didicimus ; nescimus quæ quotidie undecumque nuntiantur, et indiciis consonis contestantibusque firmantur ; postremo nescimus in quibus locis, vel ex quibus hominibus fuerimus exorti ; quia hæc omnia testimoniis credidimus aliorum. Quod si absurdissimum est dicere ; non solum nostrorum, verumetiam et alienorum corporum sensus plurimum addidisse nostræ scientiæ confitendum est.

XXII. Hæc igitur omnia, et quæ per se ipsum, et quæ per sensus sui corporis, et quæ testimoniis aliorum percepta scit animus humanus, thesauro memoriæ condita tenet, et quibus gignitur verbum verum, quando quod scimus loquimur, sed verbum ante omnem sonum, ante omnem cogitationem soni. Tunc enim est verbum simillimum rei notæ, de qua gignitur et imago ejus, quoniam de visione scientiæ visio cogitationis exoritur, quod est verbum linguæ nullius, verbum verum de re vera, nihil de suo habens, sed totum de illa scientia de qua

nascitur. Nec interest quando id didicerit, qui quod scit loquitur, aliquando enim statim ut discit, hoc dicit, dum tamen verbum sit verum, id est, de notis rebus exortum. Sed numquid Deus Pater, de quo natum est Verbum de Deo Deus; numquid ergo Deus Pater in illa sapientia quod est ipse sibi, alia didicit per sensum corporis sui, alia per se ipsum? Quis hoc dicat, qui non animal rationale, sed supra animam rationalem Deum cogitat, quantum ab eis cogitari potest, qui eum omnibus animalibus et omnibus animis præferunt, quamvis per speculum et in ænigmate conjiciendo videant, nondum facie ad faciem sicuti est? Numquid Deus Pater ea ipsa, quæ non per corpus, quod est ei nullum, sed per se ipsum scit, aliunde ab aliquo didicit, aut nuntiis vel testibus, ut ea sciret, indiguit? Non utique : ad omnia quippe scienda quæ scit, sufficit sibi illa perfectio. Habet quidem nuntios, id est, angelos, non tamen qui ei quæ nescit annuntient; non enim sunt ulla quæ nesciat : sed bonum eorum est de operibus suis ejus consulere veritatem; et hoc est quod ei dicuntur nonnulla nuntiare, non ut ipse ab eis discat, sed ut ab illo ipsi per Verbum ejus sine corporali sono. Nuntiant etiam quod voluerit, ab eo missi ad quos voluerit, totum ab illo per illud Verbum ejus audientes, id est, in ejus veritate invenientes quid sibi faciendum, quid, quibus, et quando nuntiandum sit. Nam et nos oramus eum, nec tamen necessitates nostras docemus eum. « Novit enim, ait Verbum » ejus, Pater vester quid vobis necessarium sit, prius » quam petatis ab eo[1]. » Nec ista ex aliquo tempore cognovit, ut nosset : sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid et quando ab illo petituri fueramus, et quos et de quibus rebus vel exauditurus vel non exaudi-

[1] Matth. vi, 8.

turus esset, sine initio ante præscivit. Universas autem creaturas suas, et spiritales et corporales, non quia sunt ideo novit; sed ideo sunt quia novit. Non enim nescivit quæ fuerat creaturus. Quia ergo scivit, creavit; non quia creavit, scivit. Nec aliter ea scivit creata, quam creanda: non enim ejus sapientiæ aliquid accessit ex eis: sed illis existentibus sicut oportebat, et quando oportebat, illa mansit ut erat. Ita et scriptum est in libro Ecclesiastico: « Antequam crearentur, omnia nota sunt illi; sic et post» quam consummata sunt[1]. Sic, » inquit, non aliter, et « Antequam crearentur, et postquam consummata sunt, » sic ei nota sunt. » Longe est ergo huic scientiæ scientia nostra dissimilis. Quæ autem scientia Dei est, ipsa et sapientia; et quæ sapientia, ipsa essentia sive substantia. Quia in illius naturæ simplicitate mirabili, non est aliud sapere, aliud esse; sed quod est sapere, hoc est et esse, sicut et in superioribus libris sæpe jam diximus. Nostra vero scientia in rebus plurimis propterea et amissibilis est et receptibilis, quia non hoc est nobis esse quod scire vel sapere: quoniam esse possumus, etiamsi nesciamus, neque sapiamus ea quæ aliunde didicimus. Propter hoc sicut nostra scientia illi scientiæ Dei, sic et nostrum verbum quod nascitur de nostra scientia, dissimile est illi Verbo Dei quod natum est de Patris essentia. Tale est autem ac si dicerem, de Patris scientia, de Patris sapientia, vel quod est expressius, de Patre scientia, de Patre sapientia.

XXIII. Verbum ergo Dei Patris unigenitus Filius, per omnia Patri similis et æqualis, Deus de Deo, lumen de lumine, sapientia de sapientia, essentia de essentia; est hoc omnino quod Pater, non tamen Pater; quia iste Filius, ille Pater. Ac per hoc novit omnia quæ novit Pater: sed ei nosse de Patre est, sicut esse. Nosse enim

[1] Eccli. XXIII, 29.

et esse ibi unum est. Et ideo Patri sicut esse non est a Filio, ita nec nosse. Proinde tanquam se ipsum dicens Pater genuit Verbum sibi æquale per omnia. Non enim se ipsum integre perfecteque dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in ejus Verbo quam in ipso. Ibi summe illud agnoscitur: « Est, est: Non, non[1]. » Et ideo Verbum hoc vere veritas est : quoniam quidquid est in ea scientia de qua genitum est, et in ipso est; quod autem in ea non est, nec in ipso est. Et falsum habere aliquid hoc Verbum nunquam potest : quia immutabiliter sic se habet, ut se habet de quo est. « Non enim potest Filius a » se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facien- » tem[2]. » Potenter hoc non potest, nec est infirmitas ista, sed firmitas, qua falsa esse non potest veritas. Novit itaque omnia Deus Pater in se ipso, novit in Filio : sed in se ipso tanquam se ipsum, in Filio tanquam Verbum suum, quod est de his omnibus quæ sunt in se ipso. Omnia similiter novit et Filius, in se scilicet, tanquam ea quæ nata sunt de iis quæ Pater novit in se ipso : in Patre autem, tanquam ea de quibus nata sunt, quæ ipse Filius novit in se ipso. Sciunt ergo invicem Pater et Filius : sed ille gignendo, iste nascendo. Et omnia quæ sunt in eorum scientia, in eorum sapientia, in eorum essentia, unusquisque eorum simul videt : non particulatim aut singillatim, velut alternante conspectu hinc illuc, et inde huc, et rursus inde vel inde in aliud atque aliud, ut aliqua videre non possit nisi non videns alia : sed, ut dixi, simul omnia videt, quorum nullum est quod non semper videt.

XXIV. Verbum autem nostrum illud quod non habet sonum neque cogitationem soni, sed ejus rei quam videndo intus dicimus, et ideo nullius linguæ est; atque

1 Matth. v, 34. et 2 Cor. I, 19. — 2 Joan. v, 19.

inde utcumque simile est in hoc ænigmate illi Verbo Dei, quod etiam Deus est, quoniam sic et hoc de nostra nascitur, quemadmodum et illud de scientia Patris natum est : nostrum ergo tale verbum, quod invenimus esse utcumque illi simile, quantum sit etiam dissimile sicut a nobis dici potuerit, non pigeat intueri. Numquid verbum nostrum de sola scientia nostra nascitur? Nonne multa dicimus etiam quæ nescimus? Nec dubitantes ea dicimus, sed vera esse arbitrantes : quæ forte si vera sunt, in ipsis rebus de quibus loquimur, non in verbo nostro vera sunt; quia verbum verum non est, nisi quod de re quæ scitur, gignitur. Falsum est ergo isto modo verbum nostrum, non cum mentimur, sed cum fallimur. Cum autem dubitamus, nondum est verbum de re de qua dubitamus, sed de ipsa dubitatione verbum est. Quamvis enim non noverimus an verum sit unde dubitamus, tamen dubitare nos novimus : ac per hoc cum hoc dicimus, verum verbum est; quoniam quod novimus, dicimus. Quid quod etiam mentiri possumus? Quod cum facimus, utique volentes et scientes falsum verbum habemus : ubi verum verbum est mentiri nos; hoc enim scimus. Et cum mentitos nos esse confitemur, verum dicimus; quod scimus enim dicimus; scimus namque nos esse mentitos. Verbum autem illud quod est Deus et potentius est nobis, hoc non potest. « Non enim potest facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem[1] : » et non a se ipso loquitur, sed a Patre illi est omne quod loquitur, cum ipsum Pater unice loquitur : et magna illius Verbi potentia est, non posse mentiri; quia non potest esse illic : « Est et non, » sed « Est, est : Non, non[2]. » At enim nec verbum dicendum est quod verum non est. Si ita, libens assentior. Quid, cum verum est verbum

[1] Joan. v, 19. — [2] 2 Cor. I, 19.

nostrum, et ideo recte verbum vocatur, numquid sicut dici potest vel visio de visione, vel scientia de scientia, ita dici potest essentia de essentia, sicut illud Dei Verbum maxime dicitur maximeque dicendum est? Quid ita? quia non hoc est nobis esse, quod est nosse. Multa quippe novimus quæ per memoriam quodam modo vivunt, ita et oblivione quodam modo moriuntur: atque ideo cum illa jam non sint in notitia nostra, nos tamen sumus; et cum scientia nostra animo lapsa perierit a nobis, nos tamen vivimus.

XXV. Illa etiam quæ ita sciuntur, ut nunquam excidere possint, quoniam præsentia sunt, et ad ipsius animi naturam pertinent, ut est illud quod nos vivere scimus: (manet enim hoc quandiu animus manet, et quia semper manet animus, et hoc semper manet:) id ergo et si qua reperiuntur similia, in quibus imago Dei potius intuenda est, etiamsi semper sciuntur, tamen quia non semper etiam cogitantur, quomodo de his dicatur verbum sempiternum, cum verbum nostrum nostra cogitatione dicatur, invenire difficile est. Sempiternum est enim animo vivere, sempiternum est scire quod vivit: nec tamen sempiternum est cogitare vitam suam, vel cogitare scientiam vitæ suæ: quoniam cum aliud atque aliud cœperit, hoc desinet cogitare, quamvis non desinat scire. Ex quo fit ut si potest esse in animo aliqua scientia sempiterna, et sempiterna esse non potest ejusdem scientiæ cogitatio, et verbum verum nostrum intimum nisi nostra cogitatione non dicitur, solus Deus intelligatur habere Verbum sempiternum, sibique coæternum. Nisi forte dicendum est, ipsam possibilitatem cogitationis, quoniam id quod scitur, etiam quando non cogitatur, potest tamen veraciter cogitari, verbum esse tam perpetuum, quam scientia ipsa perpetua est. Sed quomodo est verbum, quod non-

dum in cogitationis visione formatum est? Quomodo erit simile scientiæ de qua nascitur, si ejus non habet formam, et ideo jam vocatur verbum quia potest habere? Tale est enim ac si dicatur, ideo jam vocandum esse verbum quia potest esse verbum. Sed quid est quod potest esse verbum, et ideo jam dignum est verbi nomine? Quid est, inquam, hoc formabile nondumque formatum, nisi quiddam mentis nostræ, quod hac atque hac volubili quadam motione jactamus, cum a nobis nunc hoc, nunc illud, sicut inventum fuerit vel occurrerit, cogitatur? Et tunc fit verum verbum, quando illud quod nos dixi volubili motione jactare, ad id quod scimus pervenit, atque inde formatur, ejus omnimodam similitudinem capiens, ut quomodo res quæque scitur, sic etiam cogitetur, id est, sine voce, sine vocis cogitatione, quæ profecto alicujus linguæ est, sic in corde dicatur. Ac per hoc etiam si concedamus, ne de controversia vocabuli laborare videamur, jam vocandum esse verbum quiddam illud mentis nostræ quod de nostra scientia formari potest, etiam prius quam formatum sit, quia jam, ut ita dicam, formabile est; quis non videat, quanta hic sit dissimilitudo ab illo Dei Verbo, quod in forma Dei sic est, ut non antea fuerit formabile prius quam formatum, nec aliquando esse possit informe, sed sit forma simplex et simpliciter æqualis ei de quo est, et cui mirabiliter coæterna est? Quapropter ita dicitur illud Dei Verbum, ut Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod nunc accipiat, nunc recipiat formam, ut verbum sit, eamque possit amittere, atque informiter quodam modo volutari. Bene quippe noverat verba, et vim cogitationis inspexerat locutor egregius, qui dixit in carmine, Secumque volutat eventus belli varios[1] : id est, cogitat. Non ergo ille Dei

[1] Virg. Æneid. lib. x. vers. 159 et 160.

Filius cogitatio Dei, sed Verbum Dei dicitur. Cogitatio quippe nostra proveniens ad id quod scimus, atque inde formata, verbum nostrum verum est. Et ideo Verbum Dei sine cogitatione Dei debet intelligi, ut forma ipsa simplex intelligatur, non habens aliquid formabile quod esse etiam possit informe. Dicuntur quidem etiam in Scripturis sanctis cogitationes Dei, sed eo locutionis modo, quod ibi et oblivio Dei dicitur, quæ utique ad proprietatem in Deo nulla est.

XXVI. Quamobrem cum tanta sit nunc in isto ænigmate dissimilitudo Dei et Verbi Dei, in qua tamen nonnulla similitudo comperta est : illud quoque fatendum est, quod etiam cum similes ei erimus, quando videbimus eum sicuti est[1] (quod utique qui dixit, hanc procul dubio quæ nunc est dissimilitudinem attendit), nec tunc natura illi erimus æquales. Semper enim natura minor est faciente quæ facta est. Et tunc quidem verbum nostrum non erit falsum, quia neque mentiemur, neque fallemur ; fortassis etiam volubiles non erunt nostræ cogitationes ab aliis in alia euntes atque redeuntes, sed omnem scientiam nostram uno simul conspectu videbimus : tamen cum et hoc fuerit, si et hoc fuerit, formata erit creatura quæ formabilis fuit, ut nihil jam desit ejus formæ, ad quam pervenire deberet : sed tamen coæquanda non erit illi simplicitati, ubi non formabile aliquid formatum vel reformatum est, sed forma ; neque informis, neque formata, ipsa ibi æterna est immutabilisque substantia.

XXVII. Satis de Patre et Filio, quantum per hoc speculum atque in hoc ænigmate videre potuimus, locuti sumus. Nunc de Spiritu sancto, quantum Deo donante videre conceditur, disserendum est. Qui Spiritus sanc-

[1] I Joan. III, 2.

tus secundum Scripturas sanctas, nec Patris solius est; nec Filii solius, sed amborum : et ideo communem, qua invicem se diligunt Pater et Filius, nobis insinuat charitatem. Ut autem nos exerceret sermo divinus; non res in promptu sitas, sed in abdito scrutandas et ex abdito eruendas, majore studio fecit inquiri. Non itaque dixit Scriptura, Spiritus sanctus charitas est; quod si dixisset, non parvam partem quæstionis istius abstulisset : sed dixit : « Deus charitas est[1], » ut incertum sit, et ideo requirendum, utrum Deus Pater sit charitas, an Deus Filius, an Deus Spiritus sanctus, an Deus ipsa Trinitas. Neque enim dicturi sumus, non propterea Deum dictam esse charitatem, quod ipsa charitas sit ulla substantia, quæ Dei digna sit nomine; sed quod donum sit Dei, sicut dictum est Deo : « Quoniam tu es patientia mea[2] : » neque enim propterea dictum est, quia Dei substantia est nostra patientia, sed quod ab ipso nobis est, sicut alibi legitur : « Quoniam ab ipso est patientia mea[3]. » Hunc quippe sensum facile refellit Scripturarum ipsa locutio. Tale est enim : « Tu es patientia mea[4]; » quale est, « Tu es, Domine, spes mea; et Deus meus misericordia mea[5]; » et multa similia. Non est autem dictum, Domine charitas mea; aut : Tu es charitas mea; aut, Deus charitas mea : sed ita dictum est : « Deus charitas est[6], » sicut dictum est : « Deus spiritus est[7]. » Hoc qui non discernit, intellectum a Domino, non expositionem quærat a nobis : non enim apertius quidquam possumus dicere.

XXVIII. « Deus ergo charitas est : » utrum autem Pater, an Filius, an Spiritus sanctus, an ipsa Trinitas, quia et ipsa non tres dii, sed unus est Deus, hoc quæri-

[1] I Joan. IV, 16. — [2] Psal. LXX, 5. — [3] Id. LXI, 6. — [4] Id. XC, 9. — [5] Id. LVIII, 18. — [6] I Joan. IV, 16. — [7] Joan. IV, 24.

tur. Sed jam in hoc libro superius disputavi, non sic accipiendam esse Trinitatem quæ Deus est, ex illis tribus quæ in trinitate nostræ mentis ostendimus, ut tanquam memoria sit omnium trium Pater, et intelligentia omnium trium Filius, et charitas omnium trium Spiritus sanctus, quasi Pater nec intelligat sibi nec diligat, sed ei Filius intelligat, et Spiritus sanctus ei diligat, ipse autem sibi et illis tantum meminerit; et Filius nec meminerit nec diligat sibi, sed meminerit ei Pater, et diligat ei Spiritus sanctus, ipse autem et sibi et illis tantummodo intelligat; itemque Spiritus sanctus nec meminerit nec intelligat sibi, sed meminerit ei Pater, et intelligat ei Filius, ipse autem et sibi et illis non nisi diligat: sed sic potius, ut omnia tria et omnes et singuli habeant in sua quisque natura. Nec distent in eis ista, sicut in nobis aliud est memoria, aliud est intelligentia, aliud dilectio sive charitas; sed unum aliquid sit quod omnia valeat, sicut ipsa sapientia; et sic habeatur in uniuscujusque natura, ut qui habet, hoc sit quod habet, sicut immutabilis simplexque substantia. Si ergo hæc intellecta sunt, et quantum nobis in rebus tantis videre vel conjectare concessum est, vera esse claruerunt, nescio cur non sicut sapientia et Pater dicitur et Filius et Spiritus sanctus, et simul omnes non tres, sed una sapientia; ita et charitas et Pater dicatur et Filius et Spiritus sanctus, et simul omne una charitas. Sic enim et Pater Deus, et Filius Deus et Spiritus sanctus Deus, et simul omnes unus Deus.

XXIX. Et tamen non frustra in hac Trinitate non dicitur Verbum Dei nisi Filius, nec Donum Dei nisi Spiritus sanctus, nec de quo genitum est Verbum et de quo procedit principaliter Spiritus sanctus nisi Deus Pater. Ideo autem addidi, principaliter, quia et de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi Pa-

ter dedit, non jam existenti et nondum habenti : sed quidquid unigenito Verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, ut etiam de illo Donum commune procederet, et Spiritus sanctus spiritus esset amborum. Non est igitur accipienda transeunter, sed diligenter intuenda inseparabilis Trinitatis ista distinctio. Hinc enim factum est, ut proprie Dei Verbum etiam Dei sapientia diceretur, cum sit sapientia et Pater et Spiritus sanctus. Si ergo proprie aliquid horum trium charitas nuncupanda est, quid aptius quam ut hoc sit Spiritus sanctus? Ut scilicet in illa simplici summaque natura, non sit aliud substantia, et aliud charitas; sed substantia ipsa sit charitas, et charitas ipsa sit substantia, sive in Patre, sive in Filio, sive in Spiritu sancto, et tamen proprie Spiritus sanctus charitas nuncupetur.

XXX. Sicut Legis nomine aliquando simul omnia veteris Instrumenti sanctarum scripturarum significantur eloquia. Nam ex propheta Isaïa testimonium ponens Apostolus, ubi ait : « In aliis linguis et in aliis labiis loquar populo huic[1] : » præmisit tamen : « In Lege scriptum est[2]. » Et ipse Dominus : « In lege, inquit, eorum scriptum est, quia oderunt me gratis[3] : » cum hoc legatur in Psalmo. Aliquando autem proprie vocatur Lex, quæ data est per Moysen, secundum quod dictum est : « Lex et Prophetæ usque ad Joannem[4]. » Et, « In his duobus præceptis tota Lex pendet et Prophetæ[5]. » Hic utique proprie Lex appellata est, de monte Sina. Prophetarum autem nomine etiam Psalmi significati sunt : et tamen alio loco ipse Salvator : « Oportebat, inquit, impleri omnia quæ scripta sunt in Lege et Prophetis et Psalmis de me[6]. » Hic rursus Prophetarum nomen,

[1] Isaï. XVIII, 11. — [2] 1 Cor. XIV, 21, et Joan. XV, 25. — [3] Psal. XXXIV, 15. — [4] Matth. XIV, 13. — [5] Id. XXII, 49. — [6] Luc. XXIV, 44.

exceptis Psalmis, intelligi voluit. Dicitur ergo Lex universaliter cum Prophetis et Psalmis, dicitur et proprie quæ per Moysen data est. Item dicuntur communiter Prophetæ simul cum Psalmis, dicuntur et proprie præter Psalmos. Et multis aliis exemplis doceri potest, multa rerum vocabula, et universaliter poni, et proprie quibusdam rebus adhiberi, nisi in re aperta vitanda sit longitudo sermonis. Hoc ideo dixi, ne quisquam propterea nos inconvenienter existimet charitatem appellare Spiritum sanctum, quia et Deus Pater et Deus Filius potest charitas nuncupari.

XXXI. Sicut ergo unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine sapientiæ, cum sit universaliter et Spiritus sanctus et Pater ipse sapientia : ita Spiritus sanctus proprie nuncupatur vocabulo charitatis, cum sit universaliter charitas et Pater et Filius. Sed Dei Verbum, id est, unigenitus Dei Filius aperte dictus est Dei sapientia, ore Apostolico, ubi ait : « Christum Dei virtutem et Dei sa» pientiam[1] : » Spiritus autem sanctus ubi sit dictus charitas invenimus, si diligenter Joannis apostoli scrutemur eloquium; qui cum dixisset : « Dilectissimi, diligamus » invicem, quia dilectio ex Deo est : » secutus adjunxit : « Et omnis qui diligit, ex Deo natus est; qui non diligit, » non cognovit Deum, quia Deus dilectio est[2]. » Hic manifestavit eam se dixisse dilectionem Deum, quam dixit ex Deo. Deus ergo ex Deo est dilectio. Sed quia et Filius ex Deo Patre natus est, et Spiritus sanctus ex Deo Patre procedit, quem potius eorum hic debeamus accipere dictum esse dilectionem Deum, merito quæritur. Pater enim solus ita Deus est, ut non sit ex Deo : ac per hoc dilectio quæ ita Deus est, ut ex Deo sit, aut Filius est, aut Spiritus sanctus. Sed in consequentibus cum

[1] 2 Cor. I, 24. — [2] I Joan. IV, 7.

Dei dilectionem commemorasset, non qua nos eum, sed qua « Ipse dilexit nos, et misit Filium suum litatorem » pro peccatis nostris, » et hinc exhortatus esset ut et nos invicem diligamus, atque ita Deus in nobis maneat, quia utique dilectionem Deum dixerat, statim volens de hac re apertius aliquid eloqui : « In hoc, inquit, cog- » noscimus quia in ipso manemus, et ipse in nobis, quia » de Spiritu suo dedit nobis[1]. » Spiritus itaque sanctus de quo dedit nobis, facit nos in Deo manere, et ipsum in nobis : hoc autem facit dilectio. Ipse est igitur Deus dilectio. Denique paulo post cum hoc ipsum repetiisset atque dixisset : « Deus dilectio est : » continuo subjecit : « Et qui manet in dilectione, in Deo manet, et Deus » manet in eo. » Unde supra dixerat : « In hoc cognosci- » mus quia in ipso manemus, et ipse in nobis, quia de » Spiritu suo dedit nobis. » Ipse ergo significatur ubi legitur : « Deus dilectio est. » Deus igitur Spiritus sanctus qui procedit ex Deo, cum datus fuerit homini, accendit eum in dilectionem Dei et proximi, et ipse dilectio est. Non enim habet homo unde Deum diligat, nisi ex Deo. Propter quod paulo post dicit : « Nos diligamus eum, » quia ipse prior dilexit nos[2]. » Apostolus quoque Paulus : « Dilectio, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris, » per Spiritum sanctum qui datus est nobis[3]. »

XXXII. Nullum est isto Dei dono excellentius. Solum est quod dividit inter filios regni æterni et filios perditionis æternæ. Dantur et alia per Spiritum sanctum munera, sed sine charitate nihil prosunt. Nisi ergo tantum impertiatur cuique Spiritus sanctus, ut eum Dei et proximi faciat amatorem, a sinistra non transfertur ad dexteram. Nec Spiritus proprie dicitur Donum, nisi propter dilectionem: quam qui non habuerit, si linguis hominum loquatur et

[1] I Joan. IV, 13. — [2] Ibid. 19. — [3] Rom. V, 5.

Angelorum, sonans æramentum est et cymbalum tinniens[1]: et si habuerit prophetiam, et scierit omnia sacramenta, et omnem scientiam, et si habuerit omnem fidem, ita ut montes transferat, nihil est: et si distribuerit omnem substantiam suam, et si tradiderit corpus suum ut ardeat, nihil ei prodest. Quantum ergo bonum est, sine quo ad æternam vitam neminem bona tanta perducunt? Ipsa vero dilectio sive charitas (nam unius rei est utrumque nomen), si habeat eam qui non loquitur linguis, nec habet prophetiam, nec omnia scit sacramenta omnemque scientiam, nec distribuit omnia sua pauperibus, vel non habendo quod distribuat, vel aliqua necessitate prohibitus, nec tradit corpus suum ut ardeat, si talis passionis nulla tentatio est, perducit ad regnum, ita ut ipsam fidem non faciat utilem nisi charitas. Sine charitate quippe fides potest quidem esse, sed non et prodesse. Propter quod et apostolus Paulus, « In Christo, » inquit, Jesu neque circumcisio, neque præputium ali» quid valet, sed fides quæ per dilectionem operatur[2]; » sic eam discernens ab ea fide, qua et dæmones credunt et contremiscunt. Dilectio igitur quæ ex Deo est et Deus est, proprie Spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei charitas[3], per quam nos tota inhabitat Trinitas. Quocirca rectissime Spiritus sanctus, cum sit Deus, vocatur etiam Donum Dei. Quod Donum proprie quid nisi charitas intelligenda est[4], quæ perducit ad Deum, et sine qua quodlibet aliud donum Dei non perducit ad Deum?

XXXIII. An et hoc probandum est, Dei Donum dictum esse in sacris Litteris Spiritum sanctum? Si et hoc expectatur, habemus in Evangelio secundum Joannem Domini Jesu Christi verba dicentis : « Si quis sitit, ve-

[1] I Cor. XIII, I. — [2] Galat. V, 6. — [3] Rom. V, 5. — [4] Act. VIII, 20.

» niat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit » Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ[1].» Porro Evangelista secutus adjunxit, « Hoc autem dixit » de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. » Unde dicit etiam Paulus Apostolus : « Et omnes unum » Spiritum portavimus[2]. » Utrum autem donum Dei sit appellata aqua ista, quod est Spiritus sanctus, hoc quæritur. Sed sicut hic invenimus hanc aquam Spiritum sanctum esse, ita invenimus alibi in ipso Evangelio hanc aquam Donum Dei appellatam. Nam Dominus idem quando cum muliere Samaritana ad puteum loquebatur, cui dixerat, « Da mihi bibere ; » cum illa respondisset, quod Judæi non couterentur Samaritanis; respondit Jesus, et dixit ei : « Si scires Donum Dei, et quis est qui dicit » tibi : Da mihi bibere, tu forsitan petiisses ab eo, et de- » disset tibi aquam vivam. Dicit ei mulier : Domine, neque » in quo haurias habes, et puteus altus est, unde ergo » habes aquam vivam? et cætera. Respondit Jesus, et » dixit ei : Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum ; » qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet » in æternam; sed aqua, quam ego dabo ei fiet in eo » fons aquæ salientis in vitam æternam[3].» Quia ergo hæc aqua viva, sicut Evangelista exposuit, Spiritus est sanctus, procul dubio Spiritus Donum Dei est, de quo hic Dominus ait : « Si scires Donum Dei, et quis est qui dicit » tibi : Da mihi bibere, tu forsitan petiisses ab eo, et » dedisset tibi aquam vivam. » Nam quod ibi ait : « Flu- » mina de ventre ejus fluent aquæ vivæ : » hoc isto loco, « Fiet in eo, inquit, fons aquæ salientis in vitam æternam. »

XXXIV. Paulus quoque apostolus, « Unicuique, in- » quit, nostrum datur gratia secundum mensuram dona-

[1] Joan. VII, 37, 38.— [2] 1 Cor. X, 4.— [3] Joan. IV, 10-14.

» tionis Christi[1]. » Atque ut donationem Christi Spiritum sanctum ostenderet, secutus adjunxit, « Propter quod » dicit : Ascendit in altum, captivavit captivitatem, » dedit dona hominibus[2]. » Notissimum est autem, Dominum Jesum, cum post resurrectionem a mortuis ascendisset in cœlum, dedisse Spiritum sanctum, quo impleti qui crediderant, linguis omnium gentium loquebantur. Nec moveat quod ait, dona, non donum : id enim testimonium de Psalmo posuit. Hoc autem in Psalmo ita legitur : « Ascendisti in altum, captivasti » captivitatem, accepisti dona in hominibus[3]. » Sic enim plures codices habent, et maxime Græci, et ex Hebræo sic interpretatum habemus. Dona itaque dixit Apostolus, quemadmodum Propheta, non donum. Sed cum Propheta dixerit, « Accepisti dona in hominibus : » Apostolus maluit dicere : « Dedit dona hominibus : » ut ex utroque scilicet verbo, uno Prophetico, Apostolico altero, quia in utroque est divini sermonis auctoritas, sensus plenissimus redderetur. Utrumque enim verum est, et quia dedit hominibus, et quia accepit in hominibus. Dedit hominibus, tanquam caput membris suis : accepit in hominibus idem ipse utique in membris suis, propter quæ membra sua clamavit de cœlo : « Saule, Saule, quid » me persequeris[4] ? » et de quibus membris suis ait, « Quando uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis[5]. » Ipse ergo Christus, et dedit de cœlo, et accepit in terra. Porro autem dona ob hoc ambo dixerunt, et Propheta et Apostolus, quia per donum, quod est Spiritus sanctus, in commune omnibus membris Christi multa dona, quæ sunt quibusque propria, dividuntur. Non enim singuli quique habent omnia, sed hi illa, alii alia : quamvis ipsum donum a quo cuique propria dividuntur omnes ha-

— [1] Ephes. IV, 7. — [2] Ibid. 8. — [3] Psal. LXVII, 19. — [4] Act. IX, 4. [5] Matth. XXV, 42.

beant, id est, Spiritum sanctum. Nam et alibi cum multa dona commemorasset, « Omnia, inquit, hæc operatur » unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique » prout vult[1]. » Quod verbum et in Epistola quæ ad Hebræos est invenitur, ubi scriptum est, « Attestante » Deo signis et ostentis et variis virtutibus, et Spiritus » sancti distributionibus[2]. » Et hic cum dixisset, « As- » cendit in altum, captivavit captivitatem, dedit dona » hominibus. Quod autem ascendit, ait, quid est, nisi » quia et descendit in inferiores partes terræ? Qui des- » cendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut » adimpleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem Apos- » tolos, quosdam autem Prophetas, quosdam vero Evan- » gelistas, quosdam autem pastores et doctores[3]. » Ecce quare dicta sunt dona : quia, sicut alibi dicit, « Num- » quid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetæ[4]? » et cetera. Hic autem adjunxit, « Ad consummationem » sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corpo- » ris Christi[5]. » Hæc est domus, quæ, sicut Psalmus canit, ædificatur post captivitatem[6] : quoniam qui sunt a diabolo eruti, a quo captivi tenebantur, de his ædificatur domus Christi, quæ domus appellatur Ecclesia. Hanc autem captivitatem ipse captivavit, qui diabolum vicit. Et ne illa quæ futura erant sancti capitis membra in æternum supplicium secum traheret, eum justitiæ prius, deinde potentiæ vinculis alligavit. Ipse itaque diabolus est appellata captivitas, quam captivavit qui ascendit in altum, et dedit dona hominibus, vel accepit in hominibus.

XXXV. Petrus autem apostolus, sicut in eo libro Canonico legitur, ubi scripti sunt Actus Apostolorum, loquens de Christo, commotis corde Judæis, et dicenti-

[1] 1 Cor. xii, 21. — [2] Hebr. ii, 4. — [3] Ephes. iv, 8-10. — [4] 2 Cor. xii, 29. — Ephes. iv, 12. — [6] Psal. cxxvi, 1.

bus : « Quid ergo faciemus, fratres, monstrate nobis : » dixit ad eos, Agite pœnitentiam, et baptizetur unus» quisque vestrum in nomine Domini Jesu Christi, in re» missionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus » sancti[1]. » Itemque in eodem libro legitur, Simonem magum Apostolis dare voluisse pecuniam, ut ab eis acciperet potestatem, qua per impositionem manus ejus daretur Spiritus sanctus. Cui Petrus idem, « Pecunia, in» quit, tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei » æstimasti te per pecunias possidere[2]. » Et alio ejusdem libri loco, cum Petrus Cornelio et eis qui cum eo fuerant loqueretur, annuntians et prædicans Christum, ait Scriptura, « Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus » sanctus super omnes qui audiebant verbum, et obstu» puerunt qui ex circumcisione fideles simul cum Petro » venerant, quia et in nationes donum Spiritus sancti ef» fusum est. Audiebant enim illos loquentes linguis, et » magnificantes Deum[3]. » De quo facto suo quod incircumcisos baptizaverat, quia priusquam baptizarentur, ut nodum quæstionis hujus auferret, in eos venerat Spiritus sanctus, cum Petrus postea redderet rationem fratribus qui erant Jerosolymis, et hac re audita movebantur, ait post cætera : « Cum cœpissem autem loqui ad illos, ceci» dit Spiritus sanctus in illos, sicut et in nos in initio. » Memoratusque sum verbi Domini, sicut dicebat, quia » Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptiza» bimini Spiritu sancto. Si igitur æquale donum dedit » illis, sicut et nobis qui credidimus in Dominum Jesum » Christum : ego quis eram qui possem prohibere Deum » non dare illis Spiritum sanctum[4] ? » Et multa alia sunt testimonia Scripturarum, quæ concorditer attestantur Domini Dei esse Spiritum sanctum, et in quantum datur

[1] Act. II, 37. — [2] Id. VIII, 20. — [3] Id. X, 44. — [4] Id. XI, 15-18.

eis, qui per eum diligunt Deum. Sed nimis longum est cuncta colligere. Et quid eis satis est, quibus hæc quæ diximus satis non sunt?

XXXVI. Sane admonendi sunt, quandoquidem Donum Dei jam vident dictum Spiritum sanctum, ut cum audiunt « Donum Spiritus sancti, » illud genus locutionis agnoscant, quod dictum est, « In expoliatione corpo» ris carnis[1]. » Sicut enim corpus carnis nihil est aliud quam caro : sic Donum Spiritus sancti nihil est aliud quam Spiritus sanctus. In tantum ergo Donum Dei est, in quantum datur eis quibus datur. Apud se autem Deus est, etsi nemini detur, quia Deus erat Patri et Filio coæternus antequam cuiquam daretur. Nec quia illi dant, ipse datur, ideo minor est illis. Ita enim datur sicut Donum Dei, ut etiam se ipsum det sicut Deus. Non enim dici potest non esse suæ potestatis, de quo dictum est, « Spiritus ubi vult spirat[2]. » Et apud Apostolum quod jam supra commemoravi, « Omnia hæc operatur unus atque » idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult[3]. » Non illic est conditio dati et dominatio dantium, sed concordia dati et dantium.

XXXVII. Quapropter si sancta Scriptura proclamat : « Deus charitas est[4]; » illaque ex Deo est, et in nobis id agit ut in Deo maneamus, et ipse in nobis, et hoc inde cognoscimus, quia de Spiritu suo dedit nobis, ipse Spiritus est Deus charitas. Deinde si in donis Dei nihil majus est charitate, et nullum est majus donum Dei quam Spiritus sanctus, quid consequentius quam ut ipse sit charitas, qui dicitur et Deus et ex Deo? Et si charitas qua Pater diligit Filium et Patrem diligit Filius, ineffabiliter communionem demonstrat amborum, quid convenientius

[1] Coloss. II, 11. — [2] Joan. III, 8. — [3] I Cor. XII, 11. — [4] I Joan. IV, 10.

quam ut ille dicatur charitas proprie, qui Spiritus est communis ambobus? Hoc enim sanius creditur vel intelligitur, ut non solus Spiritus sanctus charitas sit in illa Trinitate, sed non frustra proprie charitas nuncupetur, propter illa quæ dicta sunt. Sicut non solus est in illa Trinitate, vel spiritus vel sanctus, quia et Pater spiritus, et Filius spiritus, et Pater sanctus, et Filius sanctus, quod non ambigit pietas: et tamen iste non frustra proprie dicitur Spiritus sanctus. Quia enim est communis ambobus, id vocatur ipse proprie quod ambo communiter. Alioquin si in illa Trinitate solus Spiritus sanctus est charitas, profecto et Filius non solius Patris, verumetiam Spiritus sancti Filius invenitur. Ita enim locis innumerabilibus dicitur et legitur Filius unigenitus Dei Patris, ut tamen et illud verum sit quod Apostolus ait de Deo Patre: « Qui » eruit nos de potestate tenebrarum et transtulit in reg» num Filii charitatis suæ [1]. » Non dixit, Filii sui, quod si diceret, verissime diceret, quemadmodum quia sæpe dixit, verissime dixit, sed ait: « Filii charitatis suæ. » Filius ergo est etiam Spiritus sancti, si non est in illa Trinitate charitas Dei nisi Spiritus sanctus. Quod si absurdissimum est, restat ut non solus ibi sit charitas Spiritus sanctus, sed propter illa, de quibus satis disserui, proprie sic vocetur: quod autem dictum est: « Filii charitatis » suæ, » nihil aliud intelligatur, quam Filii sui dilecti, quam Filii postremo substantiæ suæ. Charitas quippe Patris quæ in natura ejus est ineffabiliter simplici, nihil est aliud quam ejus ipsa natura atque substantia ut sæpe jam diximus, et sæpe iterare non piget. Ac per hoc Filius charitatis ejus nullus est alius, quam qui de substantia ejus est genitus.

XXXVIII. Quocirca ridenda est dialectica Eunomii,

[1] Coloss. I, 3.

a quo Eunomiani hæretici exorti sunt : qui cum non potuisset intelligere, nec credere voluisset unigenitum Dei Verbum, per quod facta sunt omnia, Filium Dei esse natura, hoc est, de substantia Patris genitum : non naturæ vel susbtantiæ suæ sive essentiæ dixit esse filium, sed filium voluntatis Dei, accidentem scilicet Deo volens asserere voluntatem qua gigneret Filium : videlicet ideo quia nos aliquid aliquando volumus, quod antea non volebamus ; quasi non propter ista mutabilis intelligatur nostra natura, quod absit ut in Deo esse credamus. Neque enim ob aliud scriptum est. « Multæ cogitationes in corde viri, » consilium autem Domini manet in æternum [1] : » nisi ut intelligamus sive credamus, sicut æternum Deum, ita in æternum ejus esse consilium, ac per hoc immutabile, sicut ipse est. Quod autem de cogitationibus, hoc etiam de voluntatibus verissime dici potest : Multæ voluntates in corde viri, voluntas autem Domini manet in æternum. Quidam ne Filium consilii vel voluntatis Dei dicerent unigenitum Verbum, ipsum consilium seu voluntatem Patris idem Verbum esse dixerunt. Sed melius, quantum existimo, dicitur consilium de consilio, et voluntas de voluntate, sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia : ne absurditate illa quam jam refellimus, Filius dicatur Patrem facere sapientem vel volentem, si non habet Pater in substantia sua consilium vel voluntatem. Acute sane quidam respondit hæretico versutissime interroganti, utrum Deus Filium volens ac nolens genuerit : ut si diceret nolens, absurdissima Dei miseria sequeretur ; si autem volens, continuo quod intendebat velut invicta ratione concluderet, non naturæ esse filium, sed voluntatis. At ille vigilantissime vicissim quæsivit ab eo, utrum Deus Pater volens an nolens sit Deus : ut si responderet,

[1] Prov. XIX, 21.

nolens, sequeretur illa miseria quam de Deo credere magna insania est; si autem diceret, volens, responderetur ei. Ergo et ipse Deus est sua voluntate, non natura: Quid ergo restabat, nisi ut obmutesceret, et sua interrogatione obligatum insolubili vinculo se videret. Sed voluntas Dei si et proprie dicenda est aliqua in Trinitate persona, magis hoc nomen Spiritui sancto competit, sicut charitas. Namquid est aliud charitas, quam voluntas?

XXXIX. Video me de Spiritu sancto in isto libro secundum Scripturas sanctas hoc disputasse, quod fidelibus sufficit scientibus jam Deum esse Spiritum sanctum, nec alterius substantiæ, nec minorem quam est Pater et Filius, quod in superioribus libris secundum easdem Scripturas verum esse docuimus. De creatura etiam quam fecit Deus, quantum valuimus, admonuimus eos qui rationem de rebus talibus poscunt, ut invisibilia ejus per ea quæ facta sunt, sicut possent, intellecta conspicerent [1], et maxime per rationalem vel intellectualem creaturam, quæ facta est ad imaginem Dei per quod velut speculum, quantum possent, si possent, cernerent Trinitatem Deum, in nostra memoria, intelligentia, voluntate. Quæ tria in sua mente naturaliter divinitus instituta quisquis vivaciter perspicit, et quam magnum sit in ea, unde potest etiam sempiterna immutabilisque natura recoli, conspici, concupisci, reminiscitur per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem, profecto reperit illius summæ Trinitatis imaginem. Ad quam summam Trinitatem reminiscendam, videndam, diligendam, ut eam recordetur, eam contempletur, ea delectetur, totum debet referre quod vivit. Verum ne hanc imaginem ab eadem Trinitate factam, et suo vitio in deterius commutatam, ita eidem comparet Trinitati, ut omni modo existi-

[1] Rom. I, 20.

met similem ; sed potius in qualicumque ista similitudine magnam quoque dissimilitudinem cernat, quantum esse satis videbatur admonui.

XL. Sane Deum Patrem, et Deum Filium, id est, Deum genitorem qui omnia quæ substantialiter habet, in coæterno sibi Verbo suo dixit quodam modo, et ipsum Verbum ejus Deum, qui nec plus nec minus aliquid habet etiam ipse substantialiter, quam quod est in illo qui Verbum non mendaciter, sed veraciter genuit, quemadmodum potui, non ut illud jam facie ad faciem[1], sed per hanc similitudinem in ænigmate quantulumcumque conjiciendo videretur in memoria et intelligentia mentis nostræ, significare curavi : memoriæ tribuens omne quod scimus, etiam si non inde cogitemus, intelligentiæ vero proprio modo quodam cogitationis informationem. Cogitando enim quod verum invenerimus, hoc maxime intelligere dicimur, et hoc quidem in memoria rursus relinquimus. Sed illa est abstrusior profunditas nostræ memoriæ, ubi hoc etiam primum cum cogitaremus invenimus, et gignitur intimum verbum, quod nullius linguæ sit, tanquam scientia de scientia et visio de visione, et intelligentia quæ apparet in cogitatione, de intelligentia quæ in memoria jam fuerat, sed latebat : quanquam et ipsa cogitatio quamdam suam memoriam nisi haberet, non reverteretur ad ea quæ in memoria reliquerat, cum alia cogitaret.

XLI. De Spiritu autem sancto nihil in hoc ænigmate quod ei simile videretur ostendi, nisi voluntatem nostram, vel amorem seu dilectionem quæ valentior est voluntas : quoniam voluntas nostra quæ nobis naturaliter inest, sicut ei res adjacuerint vel occurrerint, quibus allicimur aut offendimur, ita varias affectiones habet. Quid ergo est ? numquid dicturi sumus voluntatem nostram, quando

[1] I Cor. XIII, 12.

recta est, nescire quid appetat, quid evitet? Porro si scit, profecto inest ei sua quædam scientia, quæ sine memoria et intelligentia esse non possit. An vero audiendus est quispiam dicens charitatem nescire quid agat, quæ non agit perperam [1]? Sicut ergo inest intelligentia, inest dilectio illi memoriæ principali, in qua invenimus paratum et reconditum ad quod cogitando possumus pervenire: quia et duo ista invenimus ibi quando nos cogitando invenimus et intelligere aliquid et amare, quæ ibi erant et quando inde non cogitabamus: et sicut inest memoria, inest dilectio huic intelligentiæ quæ cogitatione formatur; quod verbum verum sine ullius gentis lingua intus dicimus, quando quod novimus dicimus; nam nisi reminiscendo non redit ad aliquid, et nisi amando redire non curat nostræ cogitationis intuitus: ita dilectio quæ visionem in memoria constitutam, et visionem cogitationis inde formatam quasi parentem prolemque conjungit, nisi haberet appetendi scientiam, quæ sine memoria et intelligentia non potest esse, quid recte diligeret ignoraret.

XLII. Verum hæc quando in una sunt persona, sicut est homo, potest nobis quispiam dicere; Tria ista, memoria, intellectus, et amor, mea sunt, non sua; nec sibi, sed mihi agunt quod agunt, imo ego per illa. Ego enim memini per memoriam, intelligo per intelligentiam, amo per amorem: et quando ad memoriam meam aciem cogitationis adverto, ac sic in corde meo dico quod scio, verbumque verum de scientia mea gignitur, utrumque meum est, et scientia utique et verbum. Ego enim scio, ego dico in meo corde quod scio. Et quando in memoria mea cogitando invenio jam me intelligere, jam me amare aliquid, qui intellectus et amor ibi erant et antequam inde cogitarem, intellectum meum et amorem meum in-

[1] I Cor. XIII, 4.

venio in memoria mea, quo ego intelligo, ego amo, non ipsa. Item quando cogitatio memor est, et vult redire ad ea quæ in memoria reliquerat, eaque intellecta conspicere atque intus dicere, mea memoria memor est, et mea vult voluntate, non sua. Ipse quoque amor meus cum meminit atque intelligit quid appetere debeat, quid vitare, per meam, non per suam memoriam meminit; et per intelligentiam meam, non per suam quidquid intelligenter amat, intelligit. Quod breviter dici potest. Ego per omnia illa tria memini, ego intelligo, ego diligo, qui nec memoria sum, nec intelligentia, nec dilectio, sed hæc habeo. Ista ergo dici possunt ab una persona, quæ habet hæc tria non ipsa est hæc tria. In illius vero summæ simplicitate naturæ quæ Deus est quamvis unus sit Deus, tres tamen personæ sunt, Pater, et Filius et Spiritus sanctus.

XLIII. Aliud est itaque trinitas res ipsa, aliud imago trinitatis in re alia, propter quam imaginem simul et illud in quo sunt hæc tria, imago dicitur; sicut imago dicitur simul et tabula, et quod in ea pictum est; sed propter picturam quæ in ea est, simul et tabula nomine imaginis appellatur. Verum in illa summa Trinitate, quæ incomparabiliter rebus omnibus antecellit, tanta est inseparabilitas, ut cum trinitas hominum non possit dici unus homo; in illa unus Deus et dicatur et sit; nec in uno Deo sit illa Trinitas, sed unus Deus. Nec rursus quemadmodum ista imago quod est homo habens illa tria una persona est, ita est illa Trinitas: sed tres personæ sunt, Pater Filii, et Filius Patris, et Spiritus Patris et Filii. Quamvis enim memoria hominis, et maxime illa quam pecora non habent, id est, qua res intelligibiles ita continentur, ut non in eam per sensus corporis venerint, habeat pro modulo suo in hac imagine Trinitatis incomparabiliter quidem imparem, sed tamen qualemcumque

similitudinem Patris; itemque intelligentia hominis, quæ per intentionem cogitationis inde formatur, quando quod scitur dicitur, et nullius linguæ cordis verbum est, habeat in sua magna disparitate nonnullam similitudinem Filii; et amor hominis de scientia procedens, et memoriam intelligentiamque conjungens, tanquam parenti prolique communis, unde nec parens intelligitur esse, nec proles, habeat in hac imagine aliquam, licet valde imparem, similitudinem Spiritus sancti: non tamen, sicut in ista imagine Trinitatis non hæc tria unus homo, sed unius hominis sunt, ita in ipsa summa Trinitate cujus hæc imago est, unius Dei sunt illa tria, sed unus Deus est, et tres sunt illæ, non una persona. Quod sane mirabiliter ineffabile est, vel ineffabiliter mirabile, cum sit una persona hæc imago Trinitatis, ipsa vero summa Trinitas tres personæ sint, inseparabilior est illa Trinitas personarum trium, quam hæc unius. Illa quippe in natura divinitatis, sive id melius dicatur deitatis, quod est, hoc est, atque incommutabiliter inter se ac semper æqualis est: nec aliquando non fuit, aut aliter fuit; nec aliquando non erit, aut aliter erit. Ista vero tria quæ sunt in impari imagine, etsi non locis quoniam non sunt corpora, tamen inter se nunc in ista vita magnitudinibus separantur. Neque enim quia moles nullæ ibi sunt, ideo non videmus in alio majorem esse memoriam quam intelligentiam, in alio contra: in alio duo hæc amoris magnitudine superari, sive sint ipsa duo inter se æqualia, sive non sint. Atque ita a singulis bina, et a binis singula, et a singulis singula, a majoribus minora vincuntur et quando inter se æqualia fuerint ab omni languore sanata, nec tunc æquabitur rei natura immutabili ea res quæ per gratiam non mutabitur: quia non æquatur creatura Creatori, et quando ab omni languore sanabitur, mutabitur.

XLIV. Sed hanc non solum incorporalem, verumetiam summe inseparabilem vereque immutabilem Trinitatem, cum venerit visio quæ facie ad faciem repromittitur nobis, multo clarius certiusque videbimus, quam nunc ejus imaginem quod nos sumus : per quod tamen speculum et in quo ænigmate qui vident [1], sicut in hac vita videre concessum est, non illi sunt qui ea quæ digessimus et commendavimus in sua mente conspiciunt ; sed illi qui eam tanquam imaginem vident, ut possint ad eum, cujus imago est, quomodocumque referre quod vident, et per imaginem quam conspiciendo vident, etiam illud videre conjiciendo, quoniam nondum possunt facie ad faciem. Non enim ait Apostolus : Videmus nunc speculum : sed, « Videmus nunc per speculum [2]. » Qui ergo vident suam mentem, quomodo videri potest, et in ea trinitatem istam, de qua multis modis ut potui disputavi, nec tamen eam credunt vel intelligunt esse imaginem Dei, speculum quidem vident, sed usque adeo non vident per speculum qui est per speculum nunc videndus, ut nec ipsum speculum quod vident sciant esse speculum, id est, imaginem. Quod si scirent, fortassis et eum cujus est hoc speculum, per hoc quærendum et per hoc utcumque interim videndum esse sentirent, fide non ficta corda mundante [3], ut facie ad faciem possit videri, qui per speculum nunc videtur. Qua fide cordium mundatrice contempta, quid agunt intelligendo quæ de natura mentis humanæ subtilissime disputantur, nisi ut ipsa quoque intelligentia sua teste damnentur? In qua utique non laborarent et vix, ad certum aliquid pervenirent, nisi pœnalibus tenebris involuti et onerati corpore corruptibili quod aggravat animam [4]. Quo tandem merito inflicto malo isto nisi peccati ? Unde tanti mali magnitudine admoniti, sequi debe-

[1] 2 Cor. XI, 12. — [2] Ibid. — [3] I Tim. I, 3. — [4] Sap. VI, 15.

rent Agnum qui tollit peccatum mundi[1]. Ad eum namque pertinentes etiam longe istis ingenio tardiores, quando fine hujus vitæ resolvuntur a corpore, jus in eis retinendis non habent invidæ potestates. Quas ille Agnus sine ullo ab eis peccati debito occisus, non potentia potestatis prius quam justitia sanguinis vicit. Proinde liberi a diaboli potestate, suscipiuntur ab Angelis sanctis, a malis omnibus liberati per Mediatorem Dei et hominum hominem Jesum Christum[2] : quoniam consonantibus divinis Scripturis, et veteribus et novis, et per quas prænuntiatus et per quas annuntiatus est Christus, non est aliud nomen sub cœlo, in quo oportet homines salvos fieri[3]. Constituuntur autem purgati ab omni contagione corruptionis in placidis sedibus, donec recipiant corpora sua, sed jam incorruptibilia, quæ ornent, non onerent. Hoc enim placuit optimo et sapientissimo Creatori, ut spiritus hominis Deo pie subditus, habeat feliciter subditum corpus, et sine fine permaneat ista felicitas.

XLV. Ibi veritatem sine ulla difficultate videbimus, eaque clarissima et certissima perfruemur. Nec aliquid quæremus mente ratiocinante, sed contemplante cernemus, quare non sit Filius Spiritus sanctus, cum de Patre procedat. In illa luce nulla erit quæstio : hic vero ipsa experientia tam mihi apparuit esse difficilis, quod et illis qui hæc diligenter atque intelligenter legent, procul dubio similiter apparebit, ut cum me in secundo hujus Operis libro alio loco inde dicturum esse promiserim, quotiescumque in ea creatura quæ nos sumus, aliquid illi rei simile ostendere volui, qualemcumque intellectum meum sufficiens elocutio mea secuta non fuerit : quamvis et in ipso intellectu conatum me senserim magis habuisse quam effectum. Et in una quidem persona quod est homo

[1] Joan. I, 29. — [2] I Tim. II, 5. — [3] Act. IV, 12.

invenisse imaginem summæ illius Trinitatis, et in re mutabili tria illa ut facilius intelligi possint, etiam per temporalia intervalla maxime in libro nono monstrare voluisse. Sed tria unius personæ, non sicut humana poscit intentio, tribus illis personis convenire potuerunt, sicut in hoc libro quinto decimo demonstravimus. Deinde in illa summa Trinitate quæ Deus est, intervalla temporum nulla sunt, per quæ possit ostendi aut saltem requiri, utrum prius de Patre natus sit Filius, et postea de ambobus processerit Spiritus sanctus. Quoniam Scriptura sancta Spiritum eum dicit amborum. Ipse est enim de quo dicit Apostolus : « Quoniam autem estis filii, misit » Deus Spiritum Filii sui in corda vestra [1]. » Et ipse est de quo dicit idem Filius : « Non enim vos estis qui loqui- » mini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis [2]. » Et multis aliis divinorum Eloquiorum testimoniis comprobatur Patris et Filii esse Spiritum, qui proprie dicitur in Trinitate spiritus sanctus : de quo item dicit ipse Filius : « Quem ego mittam vobis a Patre [3] : » et alio loco : « Quem mittet Pater in nomine meo [4]. » De utroque autem procedere sic docetur, quia ipse Filius ait : « De Patre » procedit. » Et cum resurrexisset a mortuis et apparuisset Discipulis suis, insufflavit et ait : « Accipite Spiri- » tum sanctum [5], » ut eum etiam de se procedere ostenderet. Et ipsa est « Virtus quæ de illo exibat, sicut legitur » in Evangelio, et sanabat omnes [6]. »

XLVI. Quid vero fuerit causæ, ut post resurrectionem suam, et in terra prius daret, et de cœlo postea mitteret Spiritum sanctum [7], hoc ego existimo, quia per ipsum donum diffunditur charitas in cordibus nostris [8], quia

[1] Galat. IV, 6. — [2] Matth. x, 90. — [3] Joan. xv, 26. — [4] Id. XIV, 26. — [5] Id. xx, 22. — [6] Luc. VI, 19. — [7] Joan. xx, 22, et Act. II, 4. — [8] Rom. v, 5.

diligimus Deum et proximum, secundum duo illa præcepta in quibus tota Lex pendet et Prophetæ [1]. Hoc significans Dominus Jesus, bis dedit Spiritum sanctum, semel in terra propter dilectionem proximi, et iterum de cœlo propter dilectionem Dei. Et si forte alia ratio reddatur de Spiritu sancto bis dato, eumdem tamen Spiritum sanctum datum, cum insufflasset Jesus, de quo mox ait : « Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii » et Spiritus sancti [2], » ubi maxime commendatur hæc Trinitas, ambigere non debemus. Ipse est igitur qui de cœlo etiam datus est die Pentecostes [3], id est, post dies decem quam Dominus ascendit in cœlum. Quomodo ergo Deus non est qui dat Spiritum sanctum? Imo quantus Deus est qui dat Deum? Neque enim aliquis Discipulorum ejus dedit Spiritum sanctum. Orabant quippe ut veniret in eos quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant [4]. Quem morem in suis præpositis etiam nunc servat Ecclesia. Denique et Simon magus offerens Apostolis pecuniam, non ait : Date et mihi hanc potestatem, ut dem Spiritum sanctum : « Sed cuicumque, inquit, imposuero manus, » accipiat Spiritum sanctum. » Quia neque Scriptura superius dixerat, Videns autem Simon quod Apostoli darent Spiritum sanctum : sed dixerat ; « Videns autem Si» mon quod per impositionem manuum Apostolorum da» retur Spiritus sanctus [5]. » Propter hoc et Dominus ipse Jesus Spiritum sanctum non solum dedit ut Deus, sed etiam accepit ut homo ; propterea dictus et plenus gratia et Spiritu sancto [6]. Et manifestius de illo scriptum est in Actibus Apostolorum : « Quoniam unxit eum Deus » Spiritu sancto [7]. » Non utique oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos

[1] Matth. XXII, 40. — [2] Id. XXVIII, 19. — [3] Act. II, 4. — [4] Id. VIII, 19 — [5] Ibid. 18. — [6] Joan. I, 14. — [7] Act. X, 3.

unguit Ecclesia. Nec sane tunc unctus est Christus Spiritu sancto, quando super eum baptizatum velut columba descendit [1] : tunc enim corpus suum, id est, Ecclesiam suam præfigurare dignatus est, in qua præcipue baptizati accipiunt Spiritum sanctum : sed ista mystica et invisibili unctione tunc intelligendus est unctus, quando Verbum Dei caro factum est [2], id est, quando humana natura sine ullis præcedentibus bonorum operum meritis Deo Verbo est in utero Virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona. Ob hoc eum confitemur natum de Spiritu sancto et virgine Maria. Absurdissimum est enim, ut credamus eum cum jam triginta esset annorum [3], (ejus enim ætatis a Joanne baptizatus est), accepisse Spiritum sanctum : sed venisse illum ad baptisma, sicut sine ullo omnino peccato, ita non sine Spiritu sancto. Si enim de famulo ejus et præcursore ipso Joanne scriptum est : « Spiritu » sancto replebitur jam inde ab utero matris suæ [4], » quoniam quamvis seminatus a patre, tamen Spiritum sanctum in utero formatus accepit : quid de homine Christo intelligendum est vel credendum, cujus carnis ipsa conceptio non carnalis, sed spiritalis fuit? In eo etiam quod de illo scriptum est, quod acceperit a Patre promissionem Spiritus sancti et effuderit [5], utraque natura monstrata est, et humana scilicet et divina : accepit quippe ut homo, effudit ut Deus. Nos autem accipere quidem hoc donum possumus pro modulo nostro, effundere autem super alios non utique possumus ; sed ut hoc fiat, Deum super eos a quo hoc efficitur invocamus.

XLVII. Numquid ergo possumus quærere utrum jam processerat de Patre Spiritus sanctus quando natus est Filius, an nondum processerat, et illo nato de utroque pro-

[1] Matth. III, 16. — [2] Joan. I, 14. — [3] Luc. III, 21. — [4] Id. I, 15. — [5] Act. II, 33.

cessit, ubi nulla sunt tempora; sicut potuimus quærere ubi invenimus tempora, voluntatem prius de humana mente procedere, ut quæratur quod inventum proles vocetur; qua jam parta seu genita, voluntas illa perficitur, eo fine requiescens, ut qui fuerat appetitus quærentis, sit amor fruentis, qui jam de utroque, id est, de gignente mente et de genita notione tanquam de parente ac prole procedat? Non possunt prorsus ista ibi quæri, ubi nihil ex tempore inchoatur, ut consequenti perficiatur in tempore. Quapropter qui potest intelligere sine tempore generationem Filii de Patre, intelligat sine tempore processionem Spiritus sancti de utroque. Et qui potest intelligere in eo quod ait Filius : « Sicut habet Pater vitam in se» metipso, sic dedit Filio vitam habere in semetipso[1] ; » non sine vita existenti jam Filio vitam Patrem dedisse, sed ita eum sine tempore genuisse, ut vita quam Pater Filio gignendo dedit, coæterna sit vitæ Patris qui dedit : intelligat sicut habet Pater in semetipso ut de illo procedat Spiritus sanctus, sic dedisse Filio ut de illo procedat idem Spiritus sanctus, et utrumque sine tempore; atque ita dictum Spiritum sanctum de Patre procedere, ut intelligatur, quod etiam procedit de Filio, de Patre esse Filio. Si enim quidquid habet, de Patre habet Filius; de Patre habet utique ut et de illo procedat Spiritus sanctus. Sed nulla ibi tempora cogitentur, quæ habent prius et posterius : quia omnino nulla ibi sunt. Quomodo ergo non absurdissime Filius diceretur amborum, cum sicut Filio præstat essentiam sine initio temporis, sine ulla mutabilitate naturæ de Patre generatio, ita Spiritui sancto præstet essentiam sine ullo initio temporis, sine ulla mutabilitate naturæ de utroque processio? Ideo enim cum Spiritum sanctum genitum non dicamus, dicere tamen

[1] Joan. v, 26.

non audemus ingenitum; ne in hoc vocabulo vel duos Patres in illa Trinitate, vel duos qui non sunt de alio quispiam suspicetur. Pater enim solus non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus, non quidem in Scripturis, sed in consuetudine disputantium, et de re tanta sermonem qualem valuerint proferentium. Filius autem de Patre natus est : et Spiritus sanctus de Patre principaliter, et ipso sine ullo temporis intervallo dante, communiter de utroque procedit. Diceretur autem Filius Patris et Filii, si, quod abhorret ab omnium sanorum sensibus, eum ambo genuissent. Non igitur ab utroque est genitus, sed procedit ab utroque amborum Spiritus.

XLVIII. Verum quia in illa coæterna, et æquali et incorporali et ineffabiliter immutabili atque inseparabili Trinitate difficillimum est generationem a processione distinguere, sufficiat interim eis qui extendi non valent amplius, id quod de hac re in Sermone quodam proferendo ad aures populi christiani diximus, dictumque conscripsimus [1]. Inter cætera enim cum per Scripturarum sanctarum testimonia docuissem de utroque procedere Spiritum sanctum : Si ergo, inquam, et de Patre et de Filio procedit Spiritus sanctus, cur Filius dixit : « De Patre procedit? » cur putas, nisi quemadmodum solet ad eum referre et quod ipsius est, de quo et ipse est? Unde et illud est quod ait : « Mea doctrina non est mea, sed » ejus qui me misit [2]. » Si igitur hic intelligitur ejus doctrina, quam tamen dixit non suam, sed Patris; quanto magis illic intelligendus est et de ipso procedere Spiritus sanctus, ubi sit ait : « De Patre procedit, » ut non diceret, De me non procedit? A quo autem habet Filius ut sit Deus, (est enim de Deo Deus), ab illo habet utique ut de illo etiam procedat Spiritus sanctus : ac per hoc Spi-

[1] Ex Tractatu 99. in Joan. — [2] Joan. VII, 16.

ritus sanctus, ut etiam de Filio procedat sicut procedit de Patre, ab ipso habet Patre. Hic utcumque etiam illud intelligitur, quantum a talibus quales nos sumus intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus sanctus; quoniam si et ipse Filius diceretur, amborum utique filius diceretur : quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi patris et matris. Absit autem ut inter Deum Patrem, et Deum Filium aliquid tale suspicemur. Quia nec filius hominum simul et ex patre et ex matre procedit : sed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit ex matre; et cum in hanc lucem procedit ex matre, non tunc procedit ex patre. Spiritus autem sanctus non de Patre procedit in Filium, et de Filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de utroque procedit : quamvis hoc Pater Filio dederit, ut quemadmodum de se, ita de illo quoque procedat. Neque enim possumus dicere quod non sit vita Spiritus sanctus, cum vita Pater, vita sit Filius : ac per hoc sicut Pater cum habeat vitam in semetipso, dedit et Filio vitam habere in semetipso [1], sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut et procedit de ipso. Hæc de illo Sermone in hunc librum transtuli, sed fidelibus, non infidelibus loquens.

XLIX. Verum si ad hanc imaginem contuendam, et ad videnda ista quam vera sint, quæ in eorum mente sunt, nec tria sic sunt ut tres personæ sint, sed omnia tria hominis sunt quæ una persona est, minus idonei sunt : cur non de illa summa Trinitate, quæ Deus est, credunt potius quod in sacris Litteris invenitur, quam poscunt liquidissimam reddi sibi rationem, quæ ab humana mente tarda scilicet infirmaque non capitur? Et certe cum inconcusse crediderint Scripturis sanctis tanquam veracissimis testibus, agant orando et quærendo et bene vivendo

[1] Joan. v, 26.

ut intelligant, id est, ut quantum videri potest, videatur mente quod tenetur fide. Quis hoc prohibeat, imo vero ad hoc quis non hortetur? Si autem propterea negandum putant ista esse, quia ea non valent cæcis mentibus cernere; debent et illi qui ex nativitate sua cæci sunt, esse solem negare. Lux ergo lucet in tenebris[1] : quod si eam tenebræ non comprehendunt, illuminentur Dei dono prius ut sint fideles, et incipiant esse lux in comparatione infidelium : atque hoc præmisso fundamento ædificentur ad videnda quæ credunt, ut aliquando possint videre. Sunt enim quæ ita creduntur, ut videri jam omnino non possint. Non enim Christus iterum in cruce videndus est : sed nisi hoc credatur quod ita factum atque visum est, ut futurum ac videndum jam non speretur, non pervenitur ad Christum, qualis sine fine videndus est. Quantum vero attinet ad illam summam, ineffabilem, incorporalem, immutabilemque naturam per intelligentiam utcumque cernendam, nusquam se melius, regente duntaxat fide regula, acies humanæ mentis exercet, quam in eo quod ipse homo in sua natura melius cæteris animalibus, melius etiam cæteris animæ suæ partibus habet, quod est ipsa mens : cui quidam rerum invisibilium tributus est visus, et cui tanquam in hoc loco superiore atque interiore honorabiliter præsidenti, judicanda omnia nuntiant etiam corporis sensus; et qua non est superior cui subdita regenda est, nisi Deus.

L. Verum inter hæc quæ multa jam dixi, et nihil illius summæ Trinitatis ineffabilitate dignum me dixisse audeo profiteri, sed confiteri potius mirificatam scientiam ejus ex me invaluisse[2], nec posse me ad illam, o tu anima mea ubi te esse sentis, ubi jaces, ubi stas, donec ab eo qui propitius factus est omnibus iniquitatibus tuis, sanentur omnes

[1] Joan. I, 5.— [2] Psal. CXXXVIII, 6.

languores tui[1]? Agnoscis te certe in illo esse stabulo, quo Samaritanus ille perduxit eum quem reperit multis a latronibus inflictis vulneribus semivivum[2]. Et tamen multa vera vidisti, non his oculis quibus videntur corpora colorata, sed eis pro quibus orabat qui dicebat : « Oculi » mei videant æquitatem[3]. » Nempe ergo multa vera vidisti, eaque discrevisti ab illa luce qua tibi lucente vidisti : attolle oculos in ipsam lucem, et eos in eam fige, si potes. Sic enim videbis quid distet nativitas Verbi Dei a processione Doni Dei, propter quod Filius unigenitus non de Patre genitum, alioqui frater ejus esset, sed procedere dixit Spiritum sanctum. Unde cum sit communio quædam consubstantialis Patris et Filii amborum spiritus, non amborum, quod absit, dictus est filius. Sed ad hoc dilucide perspicueque cernendum; non postes ibi aciem figere : scio, non potes. Verum dico, mihi dico, quid non possim scio : ipsa tamen tibi ostendit in te tria illa, in quibus tu summæ ipsius, quam fixis oculis contemplari nondum vales, imaginem Trinitatis agnosceres. Ipsa ostendit tibi Verbum verum esse in te, quando de scientia tua gignitur, id est, quando quod scimus dicimus; quamvis nullius gentis lingua significantem vocem vel proferamus vel cogitemus, sed ex illo quod novimus cogitatio nostra formetur ; sitque in acie cogitantis imago simillima cogitationis ejus quam memoria continebat, ista duo scilicet velut parentem ac prolem tertia voluntate sive dilectione jungente. Quam quidem voluntatem de cogitatione procedere, nemo enim vult quod omnino quid vel quale sit nescit, non tamen esse cogitationis imaginem, et ideo quamdam in hac re intelligibili nativitatis et processionis insinuari distantiam, quoniam non hoc est cogitatione conspicere quod appetere, vel etiam perfrui voluntate,

[1] Psal. CII, 3. — [2] Luc. X, 33. — [3] Psal. XVI, 2.

cernit discernitque qui potest. Potuisti et tu, quamvis non potueris neque possis explicare sufficienti eloquio, quod inter nubila similitudinum corporalium, quæ cogitationibus humanis occursare non desinunt, vix vidisti. Sed illa lux quæ non est quod tu, et hoc tibi ostendit, aliud esse illas incorporeas similitudines corporum, et aliud esse verum, quod eis reprobatis intelligentia contuemur : hæc et alia similiter certa oculis tuis interioribus lux illa monstravit. Quæ igitur causa est, cur acie fixa ipsam videre non possis, nisi utique infirmitas? Et quid tibi eam fecit, nisi iniquitas? Quis ergo sanat omnes languores tuos [1], nisi qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis? Librum itaque istum jam tandem aliquando precatione melius quam disputatione concludam.

LI. Domine Deus noster, credimus in te Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Neque enim diceret Veritas : « Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris et » Filii et Spiritus sancti [2], » nisi Trinitas esses. Nec baptizari nos juberes, Domine Deus, in ejus nomine, qui non est Dominus Deus. Neque diceretur voce divina : « Audi, Israël, Dominus Deus tuus unus est [3] : » nisi Trinitas ita esses, ut unus Dominus Deus esses. Et si tu Deus Pater ipse esses, et Filius verbum tuum Jesus Christus ipse esses, et donum vestrum Spiritus sanctus, non legeremus in Litteris veritatis : « Misit Deus Filium suum [4]. » Nec tu, o Unigenite, diceres de Spiritu sancto : « Quem » mittet Pater in nomine meo [5], » et « Quem ego mittam » vobis a Patre [6]. » Ad hanc regulam fidei dirigens intentionem meam, quantum potui, quantum me posse fecisti, quæsivi te, et desideravi intellectu videre quod credidi, et multum disputavi, et laboravi. Domine Deus

[1] Psal. CII, 3. — [2] Matth. XXVIII, 20. — [3] Deut. VI, 4. — [4] Joan. III, 17. — [5] Id. IV, 26. — [6] Id. XV, 26.

meus, una spes mea, exaudi me, ne fatigatus nolim te quærere, sed quæram faciem tuam semper ardenter[1]. Tu da quærendi vires, qui invenire te fecisti, et magis magisque inveniendi te spem dedisti. Coram te est firmitas et infirmitas mea : illam serva, istam sana. Coram te est scientia et ignorantia mea : ubi mihi aperuisti, suscipe intrantem; ubi clausisti, aperi pulsanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Auge in me ista, donec me reformes ad integrum. Scio scriptum esse : « In multiloquio non effugies peccatum[2]. » Sed utinam prædicando verbum tuum, et laudando te tantummodo loquerer : non solum fugerem peccatum, sed meritum bonum acquirerem, quamlibet multum sic loquerer. Neque enim homo de te beatus, peccatum præciperet germano in fide filio suo, cui scripsit dicens : « Prædica verbum, insta » opportune, importune[3]. » Numquid dicendum est istum non multum locutum, qui non solum opportune, verumetiam importune verbum tuum, Domine, non tacebat? Sed ideo non erat multum, quia tantum erat necessarium. Libera me, Deus, a multiloquio, quod patior intus in anima mea misera in conspectu tuo, et confugiente ad misericordiam tuam. Non enim cogitationibus taceo, etiam tacens vocibus. Et si quidem non cogitarem nisi quod placeret tibi, non utique rogarem ut me ab hoc multiloquio liberares. Sed multæ sunt cogitationes meæ, tales quales nosti, cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt[4]. » Dona mihi non eis consentire, et si quando me delectant, eas nihilominus improbare, nec in eis velut dormitando immorari. Nec in tantum valeat apud me, ut aliquid in opera mea procedat ex illis, sed ab eis mea saltem sit tuta sententia, tuta conscientia, te tuente. Sapiens quidam cum de te loqueretur in libro suo, qui Ec-

[1] Psal. CIV, 4. — [2] Prov. X, 19 — [3] 2 Tim. IV, 2. — [4] Psal. XCIII, 11.

clesiasticus proprio nomine jam vocatur : « Multa, in-» quit, dicimus, et non pervenimus, et consummatio » sermonum universa est ipse[1]. » Cum ergo pervenerimus ad te, cessabunt « Multa ista quæ dicimus, et non » pervenimus; » et manebis unus omnia in omnibus : et sine fine dicemus unum laudantes te in unum, et in te facti etiam nos unum[2]. Domine Deus une, Deus Trinitas, quæcumque dixi in his libris de tuo, agnoscant et tui : si qua de meo, et tu ignosce, et tui. Amen.

[1] Eccli. XLIII, 29. — [2] I Cor. XV, 28.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

PSALMUS[1]

CONTRA PARTEM DONATI.

OMNES qui gaudetis de pace, modo verum judicate[2].

ABUNDANTIA peccatorum solet fratres conturbare :
Propter hoc Dominus noster voluit nos præmonere ;
Comparans regnum cœlorum reticulo misso in mare[3],
Congreganti multos pisces, omne genus, hinc et inde :
Quos cum traxissent ad littus, tunc cœperunt separare,
Bonos in vasa miserunt, reliquos malos in mare.
Quisquis novit Evangelium, recognoscat cum timore.
Videt reticulum Ecclesiam, videt hoc sæculum mare.
Genus autem mixtum piscis, justus est cum peccatore.
Sæculi finis est littus : tunc est tempus separare.
Quando retia ruperunt, multum dilexerunt mare.
Vasa sunt sedes sanctorum, quo nón possunt pervenire.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc. ut supra.*

BONUS auditor fortasse quærit, qui ruperunt rete ?
Homines multum superbi, qui justos se dicunt esse.
Sic fecerunt scissuram, et altare contra altare.
Diabolo se tradiderunt, cum pugnant de traditione,

[1] Scriptus circiter finem anni Christi 393. Vide Retract lib. I, c. 20. — [2] Hypopsalma.— [3] Matth. XIII, 43.

Et crimen quod commiserunt, in alios volunt transferre :
Ipsi tradiderunt libros, et nos audent accusare,
Ut pejus committant scelus, quam commiserunt et ante.
Quod[1] possent causam librorum, excusare de timore.
Quod Petrus Christum negavit[2], dum terreretur de morte:
Modo quo pacto excusabunt factum altare contra altare?
Et pace Christi conscissa spem ponunt in homine?
Quod persecutio non fecit, ipsi fecerunt in pace.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Custos noster, Deus magne, tu nos potes liberare.
A pseudo-prophetis istis, qui nos quærunt devorare?
Maledictum cor lupinum contegunt ovina pelle:
Qui[3] noverunt Scripturas, hos solent circumvenire.
Audiunt enim traditores, et nesciunt quod gestum est ante.
Quibus si dicam, probate, non habent quid respondere.
Suis se dicunt credidisse; dico ego mentitos esse:
Quia et nos credimus nostris, qui eos dicunt tradidisse.
Vis nosse qui dicant falsum? qui non sunt in unitate.
Olim jam causa finita est, quod vos non statis in pace.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Dixerunt majores nostri, et libros fecerunt, inde,
Qui tunc causam cognoverunt, quod recens possent probare.
Erant quidam traditores librorum de sancta lege,
Episcopi de Numidia, et non quilibet de plebe:
Cum Carthaginem venissent episcopum ordinare,
Invenerunt Cæcilianum jam ordinatum in sua sede:
Irati sunt quia ipsi non potuerunt ordinare.

[1] *Forte* cum. — [2] Matth. xxvi, 70. — [3] *Deesse videtur negatio*, non.

Erant Botrus et[1] Celestius hostes Cæciliano valde,
Impii, fures, superbi, de quibus longum est referre,
Junxerunt se simul omnes crimen in illum conflare.
Dicunt ordinatorem ejus sanctos libros tradidisse.
Sic pacis retia ruperunt; et errant modo per mare.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Ecce quam bonum et quam jucundum fratres in unum habitare[2].
Audite vocem Prophetæ, ut sitis in unitate.
Crimen nobis qui probavit antiquam de traditione?
Quis objecit in judicio? Qui sederunt judicare?
Quibus testibus convicit? Quis ausus est affirmare?
Sed hoc libenter finxerunt, quod se noverunt fecisse:
Quia fama jam loquebatur de librorum traditione;
Sed qui fecerant latebant in illa perditione.
Inde alios infamaverunt, ut se ipsos possent celare.
Per illos cæteri erraverunt principes ex ipsa parte:
Quia non credere collegis putaverunt sibi turpe.
Jam, fratres, finitur[3] error, et simus in unitate.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Fecerunt quod voluerunt tunc in illa cæcitate:
Non judices sederunt, non sacerdotes de more,
Quod solent in magnis causis, congregati judicare:
Non accusator et reus steterunt in quæstione:
Non testes, non documentum, quo possent crimen probare.
Sed furor, dolus, tumultus, qui regnant in falsitate.
Proferantur nobis Gesta quæ in concilio solent esse,
Videamus quæ res coëgit fieri altare contra altare.

[1] *Celesius* ab Optato nominatur in libro contra Parmenianum primo. — [2] Psal. CXXXII, I. — [3] *Forte* finiatur.

Si malus erat sacerdos, deponendus erat ante :
Si non poterat deponi, tolerandus intra rete :
Sicut modo toleratis tam multos malos aperte :
Et qui fertis pro furore, ferretis unum pro pace.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Gaudium magnum esset nobis, si tunc nolletis errare :
Sed si tunc non visum est verum, vel nunc experti videte.
Multos nunc habetis pravos, qui vobis displicent valde :
Nec tamen hos separatis a vestra communione.
Non dico de illis peccatis, quæ potestis et negare :
Fustes, ignes, mortes dico, quæ committunt vestri in luce.
Et tamen suffertis illos, vel errore, vel timore.
Quantum erat, ferrent unum patres vestri pro unitate,
Si tantus erat tumultus, ut non possent degradare.
Addo quod innocens erat, et nil poterant probare.
Sed ne crimen quæreretur, ubi se videbant esse ;
Finxerunt se nimis justos, cum totum vellent perturbare.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Honores vanos qui quærit, non vult cum Christo regnare :
Sicut princeps hujus mali, de cujus vocantur parte.
Nam Donatus cum volebat Africam totam obtinere,
Tunc judices transmarinos petiit ab Imperatore :
Sed hæc tam injusta petitio non erat de charitate.
Hoc ipsa veritas clamat, quam volo modo referre.
Nam consensit Imperator, misit qui sederent Romæ
Sacerdotes, qui tunc possent Cæcilianum cum illo audire.
Dicta causa est, nil probatum est : ausus est et appellare ;

Et post collegarum sedem, audire ab Imperatore.
Hic petitio illa probatur non esse de charitate.
Deinde ubique victus cœpit Christianos rebaptizare.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Justitiam sequi si vultis, totam causam cogitate.
Quod postea fecit, quare factum non est ante?
Dissentiebant sacerdotes in tota Africana parte;
Sacerdotes transmarini possent inde judicare:
Quid curritis ad schisma, et altare contra altare?
Ut quod postea judicatum est, jam non possetis audire,
Et a judicibus vestris cogeremini appellare,
Dum vultis erroris regnum quoquo modo confirmare.
Et nunc et vos totum nescitis, et fingitis vos nescire:
Et cum vos veritas urget, patres dicitis errasse,
Quasi vos aliquis vetet jam recedere ab errore.
Sed superbia vos ligavit in cathedra pestilentiæ.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Charitatem Christi qui habet, pacem non potest odisse.
Vel vos jam populi audite, et nobiscum concordate,
Qui non tenetis cathedram, pro qua pugnetis injuste.
Si modo episcopi vestri ex una aliqua religione
Haberent inter se litem, quos velletis judicare,
Nisi alterarum regionum, qui non essent de ipsa lite,
Sed cum discussissent causam, pronuntiarent pro una parte:
Nunquam communicaretis qui illis nollent consentire.
Quare ergo consensistis istis qui hoc fecerunt ante?
Nam et ipsi non consenserunt transmarinorum sententiæ,
Qui pro nobis judicarunt: nam nobis junguntur hodie.
Si judex Christus hoc dicat, quid habetis respondere?

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Lumen cordis si est in vobis, verum potestis videre.
Sunt Preces Donati et Acta, quibus quod dictum est probate.
Quæ si credere non vultis, vos huc aliqua proferte,
Quibus si et nos non credimus, erit rixa sine fine.
Amplectamur ergo pacem : quid ad nos quod gestum est ante?
Objicitis traditionem : respondemus vos fecisse.
Clamatis vos de Macario, et nos de Circumcellione.
Illud nostrum jam transactum : vestri non cessant usque hodie.
Habeat paleas area vestra, vos hoc solum vultis esse :
Vos enim non vultis pacem; illi minantur de fuste.
Et utinam minarentur, et non tunderent quotidie.
Hos si expullunt isti, vestri non habent per quos regnare.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Modum si excessit Macarius, conscriptum in Christiana lege,
Vel legem regis referebat, ut pugnaret pro unitate :
Non dico istum nihil peccasse, sed vestros pejores esse.
Quis enim præcepit illis per Africam sic sævire?
Non Christus, non Imperator probatur hoc permisisse,
Fustes, et ignes privatos, et insaniam sine lege.
Quia scriptum est, *Reconde gladium*[1], scelus non putant in fuste.
Non ut homo moriatur, sed ut conquassetur valde,
Et postea moriatur, inde jam cruciatus languore.
Sed tamen si miserentur, occidunt et uno fuste.
Fustes Israëles vocant, quod dixerunt cum honore.

[1] Matth. xxvi, 52.

Ut plus vastent ipsum nomen, quam corpus quod cædunt inde.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Nolite nobis jam, fratres, tempus Macarii imputare.
Si crudeles erant illi, et nobis displicent valde:
Si autem falsa de illis dicunt, Deus potest judicare.
Nos amemus pacem Christi, gaudeamus in unitate.
Si qui mali sunt in Ecclesia, nil nobis possunt nocere.
Si non possunt nobiscum esse, excludantur salva pace:
Si non poterunt excludi, excludantur vel de corde.
Dixit Ezechiel sanctus, quosdam consignatos esse[1],
Qui gemunt peccata fratrum; et non se separant inde.
Sic nos propter malos fratres, non separemur a matre.
Quod tunc impii fecerunt, extra levantes altare,
Ut pejores nunc haberent, quam quos se fingunt fugisse.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Omnis qui Scripturas legit, novit quod volo aperire.
Joannes Baptista dixit tunc ad Judæos aperte[2],
Quod illos tanquam aream suam Christus posset ventilare.
Misit in messem operarios Discipulos prædicare[3]:
Per quos area collecta est, et ventilata de cruce.
Tunc justi tanquam frumentum Ecclesias impleverunt caste,
Vendentes quæ possidebant, et mundo dicentes vale.
Illi tanquam semen erant, quod toto dispersum est orbe[4],
Ut alia surgeret messis, quæ ventilanda est in fine.
Hæc crescit inter zizania, quia sunt hæreses ubique:

[1] Ezech. IX, 4. — [2] Matth. III, 12. — [3] Id. IX, 37. — [4] Id. XIII, 24.

Hujus palea sunt justi, qui non sunt in unitate :
Ex quibus si erat Macarius, nos quid vis rebaptizare?

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Pone in corde areas duas, ut possis quod dico videre.
Certe et priores habebant sanctos, sicut ostendunt Scripturæ.
Nam et septem millia virorum Deus se dixit reliquisse[1].
Et sacerdotes et reges, multi justi sunt in lege[2].
Ibi habes tantos Prophetas, habes multos et de plebe.
Dic mihi quis tunc justorum separavit sibi altare?
Multa scelera admittebat iniquus populus ille,
Idolis sacrificatum est, tot occisi sunt Prophetæ.
Et nemo tamen justorum recessit ab unitate.
Justi injustos sufferebant, venturo ventilatore.
Uno templo miscebantur, sed mixti non erant corde.
Dicebant in illos tanta, et unum habebant altare.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Quid vobis ad hæc videtur? Secunda messis Ecclesiæ,
Quæ per totum orbem crescit, plura debet sustinere.
Habet enim Domini exemplum, et in Juda traditore[3].
Hunc inter bonos ferebat, hunc misit et prædicare.
Malus servus prædicabat, sed Christus erat in fide.
Quia qui judici credebant, non curabant de præcone.
Quando dedit sanctam cœnam, nec tunc illum excludit inde[4] :
Et posset per illum tradi, etiam si exisset ante.
Sed nobis exemplum datum est malos fratres tolerare,
Ut quando non possunt excludi, solo separemur corde.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Rogo, respondete nobis, quid vultis rebaptizare?

[1] 3 Reg. xix, 18. — [2] Rom. xi, 4. — [3] Matth. x, 4. — [4] Id. xxvi, 25.

Lapsos sacerdotes vestros pellitis a communione :
Et nemo tamen post illos ausus est rebaptizare ;
Et quoscumque baptizarunt, vobis communicant hodie.
Quid ab iis acceperunt, si non habebant quid dare?
Legite quomodo adulteri puniantur in sancta lege.
Non enim dicere possunt, quod peccarunt a timore.
Si sancti soli baptizant, post istos rebaptizate.
Quid calumniamini nobis, quia sumus in unitate,
Qui nondum eramus nati in illa persecutione?
Scriptum est, peccata patrum ad filios non pertinere[1].
Sed nemo dat fructum bonum, si præcisus est de vite[2].

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Scitis Catholica quid sit, et quid sit præcisum a vite.
Si qui sunt inter vos cauti, veniant, vivant in radice,
Antequam nimis arescant, jam liberentur ab igne.
Ideo non rebaptizamus, quod unum signum est in fide :
Non quia vos sanctos videmus, sed solam formam tenere.
Quia ipsam formam habet sarmentum, quod præcisum est de vite.
Sed quid illi prodest forma, si non vivit de radice?
Venite, fratres, si vultis ut inseramini in vite.
Dolor est cum vos videmus præcisos ita jacere.
Numerate sacerdotes vel ab ipsa Petri sede[3],
Et in ordine illo patrum quis cui successit, videte :
Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Talis si quis ad te veniat plenus catholica fide,
Quales illos sanctos viros omnes solemus audire.
Et si tibi dicat, frater, quid me vis rebaptizare?

[1] Deut. xxiv, 16. — [2] 4 Reg. xiv, 6. — [3] Successio episcoporum in sede Petri. v epistolam 53. ad Generosum. n. 2.

Quid sit ante factum nescio, nunc autem sum in Christi fide.
Si me maculat quod nescio, tu qualis sis nunc ostende.
Vultus tuos ecce attendo, ignoro quid sit in corde.
Si me maculat quod nescio, tu me maculas fortasse.
Et si credo esse sanctum, quibus communicas vide.
Si maculat quod nescimus, jam non potes sanctus esse,
Quem maculant tot peccata, quæ committunt vestri occulte:
Si autem quod nescis non curas, nec ego quod factum est ante.
Et tamen Christianum talem audes rebaptizare.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Væ qui pro cathedris vestris sic contenditis injuste.
Clamatis vos solos sanctos, aliud dicitis in corde:
Quia videtis et vos, multos malos abundare ubique:
Numquid dicere potestis: Mixti sumus intra rete?
Respondetur enim vobis, jam vos illud disrupisse.
Neque dicere potestis, paleas vos sustinere:
Iterum enim respondemus, hoc fecissetis et ante.
Non enim pejores erant illo Juda traditore:
Cum quo Apostoli acceperunt primum sacramentum cœnæ[1],
Cum tanti sceleris reum inter se jam scirent esse[2]:
Nec tamen hos inquinabant sordes in alieno corde.
Et tamen Christianos fratres audetis rebaptizare.

Repet. Omnes qui gaudetis, *etc.*

Audite, fratres, quod dico, et mihi irasci nolite[3]:
Quia non sunt falsa quæ auditis, potestis et considerare[4],
Quid si ipsa nunc Ecclesia vos alloquatur cum pace,

[1] Matth. XXVI, 25. — [2] Joan. XIII, 36. — [3] Epilogus. — [4] Ecclesiæ ad Donatistas prosopopœia.

Et dicat, O filii mei quid querimini de matre?
Quare me deseruistis jam volo a vobis audire.
Accusatis fratres vestros, et ego laceror valde.
Quando me premebant gentes, multa tuli cum dolore,
Multi me deseruerunt, sed fecerunt in timore:
Vos vero nullus coëgit sic contra me rebellare.
Dicitis mecum vos esse, sed falsum videtis esse.
Ego Catholica dicor, et vos de Donati parte.
Jussit me Apostolus pro regibus mundi orare[1]:
Vos invidetis quod reges jam sunt in christiana fide.
Si filii estis, quid invidetis, quia auditæ sunt preces meæ[2]?
Quando enim dona miserunt, noluistis acceptare.
Et obliti estis Prophetas, qui illud prædixerunt ante,
Quod gentium reges magni missuri essent dona Ecclesiæ:
Quæ dona cum respuistis, ostendistis vos non esse:
Et Macarium[3] coëgistis suum dolorem vindicare.
Sed ego quid vobis feci, vestra mater in toto orbe?
Expello malos quos possum, quos non possum cogor ferre:
Fero illos donec sanentur, aut separentur in fine.
Vos me quare dimisistis, et crucior de vestra morte?
Si multum malos odistis, quales habetis videte.
Si et vos toleratis malos, quare non in unitate,
Ubi nemo rebaptizat, nec altare contra altare?
Malos tantos toleratis, sed nulla bona mercede:
Quia quod debetis pro Christo, pro Donato vultis ferre.
Cantamus vobis, fratres, pacem si vultis audire.
Venturus est judex noster, nos damus, exigit ille.

[1] I Tim. II, 2. — [2] Psal. LXXI, 10. — [3] Vide Optatum lib. 3.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA

EPISTOLAM PARMENIANI

LIBRI TRES [1].

LIBER I.

Occurrit criminationibus et injustis Parmeniani contra Catholicos querelis; ostenditque Christianos principes pro officio ac jure suo pœnas ad coërcendos hæreticos et schismaticos recte constituere.

1. Multa quidem alias adversus Donatistas, pro viribus quas Deus præbet, partim scribendo, partim etiam tractando disserui : nunc autem quoniam incidit in manus nostras Parmeniani quondam episcopi eorum quædam epistola, quæ scribitur ad Tichonium, hominem quidem et acri ingenio præditum, et uberi eloquio, sed tamen Donatistam, cum eum arbitraretur in hoc errare, quod ille verum coactus est confiteri; placuit petentibus, imo jubentibus fratribus, ut hic eidem Parmeniani epistolæ responderem, propter quædam maxime quæ de Scripturis testimonia non sicut accipienda sunt, accipit. Ticho-

[1] Scripti circiter annum Christi 400. Vide Retract. lib. II, cap. 17.

nius enim omnibus sanctarum paginarum vocibus circumtusus evigilavit, et vidit Ecclesiam Dei toto orbe diffusam, sicut de illa tanto ante per corda et ora sanctorum prævisum atque prædictum est. Quo percepto suscepit adversus ipsos suos demonstrare et asserere, nullius hominis quamvis sceleratum et immane peccatum præscribere promissis Dei, nec id agere quorumlibet intra Ecclesiam constitutorum quamlibet impietatem, ut fides Dei de Ecclesia futura et diffundenda usque ad terminos orbis terræ, quæ in promissis Patrum retenta et nunc exhibita est, evacuetur. Hoc ergo Tichonius cum vehementer copioseque dissereret, et ora contradicentium multis et magnis ac manifestis sanctarum Scripturarum testimoniis oppilaret; non vidit quod consequenter videndum fuit, illos videlicet in Africa Christianos pertinere ad Ecclesiam toto orbe diffusam, qui utique non istis ab ejusdem orbis communione atque unitate sejunctis, sed ipsi orbi terrarum per communionem connecterentur. Parmenianus autem cæterique Donatistæ viderunt hoc esse consequens, et maluerunt suscipere obstinatissimum animum adversus apertissimam veritatem quam Tichonius asserebat, quam ea concessa superari ab Africanis Ecclesiis, quæ illius unitatis quam Tichonius asserebat, communione gauderent, unde se isti separassent. Et Parmenianus quidem primo eum per epistolam velut corrigendum putavit: postea vero ex concilio eorum perhibet damnatum. Epistolæ itaque Parmeniani, quam scripsit ad Tichonium, reprehendens eum, quod Ecclesiam prædicaret toto orbe diffusam, et admonens ne facere auderet, hoc Opere statuimus respondere.

II. Illud itaque primum videamus, quale sit: « Quod Gallos et Hispanos et Italos et eorum socios, quos utique totum orbem vult intelligi, traditoribus Africanis

commercio scelerum et societate criminum dicit esse consimiles. » Homini enim de Scripturis sanctis proferenti tam multa et tam ingentia documenta, ipse sine documentis loquitur et vult nihil probans credi sibi, invitans eum videlicet ad imitationem sui, quia et ipse quibusdam coëpiscopis suis contra tot Ecclesias per tantam latitudinem terrarum omnium constitutas, non nisi loquentibus credidit. Qua credulitate quid magis temerarium reperiri potest? « Dicit enim legatione functos quosdam, sicut ipse asserit, fidelissimos testes, ad easdem venisse provincias, deinde geminato adventu sanctissimorum, sicut ipse dicit, Domini sacerdotum, dilucide, plenius ac verius publicata esse quæ objiciunt; » homo putans sibi magis credi debere quam Deo. Profert Tichonius divini Testamenti tonitrua, quod factum est in promissione Abrahæ, et in promissione Isaac et Jacob, quorum se Deum testatur dicens : « Ego sum Deus Abraham, Deus » Isaac, et Deus Jacob, hoc nomen est mihi in æter- » num[1]. » Et iste opponit narrationes consacerdotum suorum. Quid dictum est ad Abraham? « In semine tuo be- » nedicentur omnes gentes[2]. » Quid dictum est ad Isaac? « Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, pro » eo quod audivit Abraham pater tuus vocem meam[3]. » Quid dictum est ad Jacob? « Ego sum Deus Abrahæ pa- » tris tui, et Deus Isaac, ne timeas. Terram enim supra » quam tu dormis, tibi dabo et semini tuo : et erit semen » tuum sicut arena terræ, et replebitur in mare et in » Africum et in Aquilonem et in Orientem; et benedi- » centur in te omnes tribus terræ, et in semine tuo[4]. » Ne autem de Judæis dictum putent : quid sit semen Abrahæ, in quo dictum est benedicendas omnes gentes,

[1] Exod. III, 6. — [2] Gen. XII, 3, et XVIII, 18. — [3] Id. XXVI, 4. — [4] Id. XXVIII, 13, 14.

exponat Apostolus. « Abrahæ, inquit, dictæ sunt promissiones et semini ejus : non dicit : Et seminibus, » tanquam in multis; sed tanquam in uno : Et semini tuo, » quod est Christus[1]. » In Christo ergo omnes gentes benedictionem habituras, tanta auctoritate promissum est, tanta exhibitum veritate, et contradicunt qui se Christianos dici volunt. Et contra hoc quid opponunt? « Legatione, ait, functi quidam fidelissimi testes ad easdem provincias venerunt : dein geminato adventu sanctissimorum Domini sacerdotum, dilucide, plenius ac verius est publicatum. » Quid, quæso te, quid per ipsos fideles testes, quos vultis Deo esse fideliores, quid publicatum est? An quia per Afros traditores semen Abrahæ, quod est Christus, non est permissum pervenire usque ad omnes gentes, et ibi exaruit quo pervenerat? Dicite jam collegis vestris magis credendum esse quam testamento Dei : et hoc dicentes, ipsum testamentum vos a flamma conservasse gloriamini, quod lingua delere conamini.

III. Sed eligat quisque quod placet; et si contra cœlestia fulgura mendacii terreni fumus aliquid prævalet, dimisso cœlo evanescat in ventos. Si enim Parmenianus cathedræ suæ non faveret, magis eligeret Scripturæ Dei credere quam collegis suis. Deus enim dicit ad Jacob : « Non relinquam te, donec faciam quæ locutus sum tecum[2]. » Istos autem multo est utique credibilius, quia jam justo judicio fuerant improbati, ad sociandum communionem in illis partibus, ubi jam Deus complebat quod promiserat Patribus, non esse admissos, et propterea de sanctis sacerdotibus Dei, a quibus recipi non meruerant, jactasse talia, quibus infirmos animos deceptarum a se plebium falsis rumoribus agitarent, et temere credulas mentes superbia sui nominis irretitas, ab

[1] Galat. III, 16. — [2] Gen. XXVIII, 15.

orbis terrarum pace disrumperent. Quid hac stultitia, imovero dementia reperitur insanius? In tot gentibus orbis terrarum et ex magna parte complevit Deus et adhuc complet, donec ad omnes omnino veniat, quod promisit, qui dixit : « Non relinquam te, donec faciam quæ locu» tus sum tecum. » Et isti jam credunt nuntiantibus non impleri quæ promisit Deus, et ideo ex partibus terrarum in quibus jam impletum erat, periisse Abrahæ semen, quod est Christus, et evacuatas promissiones Dei, quia ipsi non sunt admissi ad eorum communionem, apud quos hoc jam retinebat orbis impletum. Et non eis dicitur : « Solus Deus verax, omnis autem homo mendax[1] : » de vestro ista dicitis : « Qui loquitur mendacium, de suo » loquitur[2] : » vos ergo sicut homines mentimini, quia sicut homines irascimini. Non eis hoc dicitur, sed insuper creditur eis, de orbe terrarum, quem possidere jam cœperat, periisse Christum. Et qui hoc credunt, cum impudenter dicerent : Christiani sumus; audent dicere : Nos soli sumus.

IV. Dicit etiam Parmenianus : « Hinc probari consceleratum fuisse orbem terrarum criminibus traditionis, et aliorum sacrilegiorum ; quia cum multa talia fuerint tempore persecutionis admissa, nulla propterea facta est in ipsis provinciis separatio populorum. » Quasi fieri non potuerit, ut partim latuerint mali, neque fuerint accusati, ut possent sine ulla temeritate damnari; partim etiam fuerint proditi atque damnati, et quia rebus manifestis non arguebantur, ab Ecclesiis perturbandis dividendisque cessaverint : atque ita factum sit, ut cum quidam non accusarentur, quædam vero incerta crimina pro certa pace Deo dimitterentur; quædam autem ita manifestata et convicta damnarentur, ut nullus damnatus pos-

[1] Rom. III, 4. — [2] Joan. VIII, 44.

set simulata innocentia decipere populos, nequaquam unitatis vinculum rumperetur. Neque enim et in Africa fieret hoc tam immane præcisionis malum, nisi magis factio falsa fingentium, quam ratio vera convincentium prævaleret.

V. Legant qui volunt quæ narret, et quibus documentis quam multa persuadeat venerabilis memoriæ Milevitanus episcopus catholicæ communionis Optatus[1], sive de Lucilla pecuniosissima tunc et factiosissima fœmina, quam pro Ecclesiæ disciplina sanctus Cæcilianus adhuc diaconus læserat; vel de cæteris factionis ejus consortibus, sive furibus ecclesiastici argenti, sive ad episcopatum se non pervenisse dolentibus, et sibi prælatum Cæcilianum insidiis quibus poterant insectantibus; sive de Numidis episcopis quos ista factio convocaverat ad perniciem Cæciliani, ut illo deposito alter eis ordinaretur. Qui venientes cum primate suo tunc Secundo Tigisitano, et aliis quibus traditionis confessa crimina Secundus ipse donaverat, veluti paci consulens, sicut ecclesiastica Gesta testantur, absentem Cæcilianum sine ulla dilatione diligentioris inquisitionis, nullo responsionis loco servato, traditorem esse censuerunt: ut ei videlicet obessent absenti traditionis crimina tantummodo objecta, cum sibimetipsis præsentes confessa donaverint. Ita contra sedentem in cathedra, cui totus orbis Christianus in trasmarinis et longe remotis terris, et in ipsis Africanis gravioribus et adversus ejusmodi fallacias robustioribus communicaret[2] Ecclesiis, episcopum alterum[3] ordinaverunt, ut possent pro suo facto contradicere promissionibus Dei, ne in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes; ut eas etiam partes orbis terrarum a traditoribus Afris in-

[1] Vide Lib. I. contra Parmenianum. — [2] *Forte* communicabat. — [3] Majorinum.

quinatas dicerent, quæ nec Cæciliani nomen audissent. Insuper etiam contra orbem terrarum, dicentem : Quod civibus tuis objicis, nec cognoscere potui, nec damnare incognitum debui (aut certe quomodo se haberet ejus vita, quam tamen isti de nullo crimine convincerunt, ille tanquam innocens audisset), proferunt testimonium Apostoli dicentis : « Non solum qui faciunt ea, sed etiam » qui consentiunt facientibus[1]. » Parum-ne eis fuit tot et tantos Christianos populos damnare inauditos, nisi etiam contra Apostolum ipsum ejus quidem verba, sed non ejus intellectum depromere auderent? Si enim hoc est consentire malefacientibus, esse cum eis in Ecclesia, consentiebat etiam ipse falsis fratribus[2], inter quos se periclitari contestabatur, et quos non caste, sed per invidiam sine charitate prædicantes Evangelium, prædicare tamen permittit[3]. Si autem nihil est aliud consentire malefacientibus, nisi mala facta eorum approbare atque laudare : exemplo Apostoli, orbis terrarum non consentiret criminibus Afrorum, etiamsi ea cognita pro pace Ecclesiæ toleraret; quem tamen ea cognovisse isti non probant, etiamsi vera fuisse probare potuissent.

VI. Frustra itaque dicit Parmenianus : « Damnatos in Africa traditores in consortium damnationis acceptos a provinciis transmarinis. » Hoc enim est quod credere non debemus, ne temeritate sacrilega totum orbem terrarum in Christi unitate fundatum, ex istorum falsa criminatione damnemus, potius quam ex vera Dei promissione diligamus. Quid enim magis credendum est, quod dixit Deus : « In semine tuo benedicentur omnes gentes[4] : » an quod isti dicunt : « In semine traditorum Afrorum maledicuntur omnes gentes : » ut plus valeat quod commi-

[1] Rom. I, 32. — [2] 2 Cor. XI, 26. — [3] Philip. I, 15. — [4] Gen. XII, 3 XVIII, 18, et XXVI, 4.

sit iniquitas, quam quod pollicita est veritas? Cur ergo non potius credimus, quia illi qui recepti sunt in communionem a provinciis transmarinis, aut innocentes opprimi non potuerunt a calumniatoribus, quod multis documentis probabilius persuaderi potest; aut certe cum convinci non possent, etiamsi mali fuerunt, innocentes crediti, sine ulla suscipientium contaminatione suscepti sunt? Quid, quod etiamsi per malos fratres, quales Apostolus in Ecclesiæ unitate toleravit, quales martyr Cyprianus in Epistola de Lapsis gemit[1], si ergo per tales fratres etiam in judicium numero constitutos, actum esset aliqua pravitate, ut traditores excludi convincique non possent, et christianus orbis simulata eorum innocentia falleretur, nullo modo suam innocentiam perdidisset.

VII. Quod enim de Osio dicunt Cordubensi quondam catholico episcopo, flagitandum est ut probent, non solum talem illum fuisse qualem dicunt, sed quod talis fuerit manifestum illis fuisse quibus eum communicasse asserunt. Hoc enim nisi probaverint, frustra dicunt se scisse qualis fuerit : quia nescientibus obesse non potuit, a quibus se isti innocentibus separando, propter ipsam separationis sacrilegam iniquitatem innocentes esse non possunt. Hoc enim magis credibile est (si tamen Osius ab Hispanis damnatus, a Gallis est absolutus), sic fieri potuisse, ut falsis criminationibus Hispani circumventi, et callida insidiarum fraude decepti, contra innocentem ferrent sententiam, et postea pacifice in humilitate christiana cederent sententiæ collegarum, quibus illius innocentia comprobata est, ne pervicaci et animosa perversitate priores suas sententias defendendo, in sacrilegium schismatis, quod omnia scelera supergraditur, cæcitate impietatis irruerent : sicut isti miseri fecerunt, et nec

1 Vide S. Cypriani sermonem de lapsis.

sero saltem toties divisi atque concisi sentiunt quod fecerunt.

VIII. Satis igitur, satisque declarant unde insanabiles facti sunt, videlicet ne sententias suas, quas in absentem Cæcilianum temere protulerunt, condemnare cogerentur, si transmarino judicio, ubi a Cæciliano præsente superati sunt, consideratione veritatis et pacis acquiescerent; majorem reportaturi victoriam, si animositatem humanam saltem post judicium, quam si hominem in ipso judicio superarent. Nam illa victoria præcelsior est, et triumpho celsiore plenior, quam si non solum de homine uno victo, sed de universa subjugata civitate referatur, dicente Scriptura: « Melior est qui vincit iram, quam » qui capit civitatem [1]. » Illi ergo hominem vincere cupiebant, quos ira vincebat. Et quia hominem vincere nequiverunt, et ab homine et ab ira superati sunt: ab homine, quia in judicio victi sunt; ab ira, quia nec victi quieverunt, pravissimo corde vel audientes vel legentes Apostoli sententiam dicentis; « Si enim quæ destruxi, hæc iterum » ædifico, prævaricatorem me ipsum constituo [1]. » Quæ verba scilicet si tam sinistro animo ipse Apostolus intelligeret, nec Christianus nec Apostolus fieret, nec prædicator ædificaret Ecclesias, quas persecutor ante destruebat. Nusquam itaque isti se tam aperte indicarunt, cur nec superati corrigi voluerunt, quam cum detestantur Hispanos, quod post sententias suas aliter prolatas collegarum posteriori discussioni judicioque cesserunt. Quam enim hoc factum est de mansuetudine christiana, tam illud de contentione diabolica: et ideo non mirum, quod ista humilitate pax custodita est, et illa elatione disrupta. Proinde illis recte redditur quod fecerunt. Docuerunt enim talia posteros suos. Nam et Maximianistæ non ob

[1] Prov. XVI, 32. — [2] Galat. II, 18.

aliud trecentorum et decem collegarum suorum, a quibus Primianus[1], quem primo ipsi damnaverunt, innocens judicatus est, judicio cedere noluerunt, nisi pro dicta[2] contumacia sententiam Apostolicam imperitis opponendo, et « dicendo : Si enim quæ destruxi, hæc iterum ædifico, » prævaricatorem me ipsum constituo. » Destruxerant enim centum collegæ Primianum, et eum propterea cum trecentis rursus ædificare noluerunt. Ita cum se cavere fingunt ne hominem ædificent quem destruxerant, se ipsos malo schismaticis sacrilegi destruxerunt

IX. Sed tamen si viveret Parmenianus, non auderet jam reprehendere Hispanos, et eos appellare prævaricatores qui a sententia sua in collegarum sententiam deflexerunt, ne ipse offenderet collegas suos, qui multi Primiano jam a se damnato in melius correcti ad trecentorum concilium transierunt, magis eligentes contra suas proprias venire sententias, quam contra pacem unitatis, etiam in parte Donati. Et maxime Prætextato Assuritano et Feliciano Mustitano parceret Parmenianus, qui etiam damnati a trecentis et decem coepiscopis suis, ad eosdem ipsos a quibus damnati fuerant, studio concordiæ redierunt, et a suis damnatoribus eodem studio sine ullo sui honoris detrimento, pro pace suscepti sunt : nec quisquam rebaptizandos putavit, qui fuerant ab eis foris in schismate baptizati. An forte quia multum displicent Parmeniano qui corrigunt sententias suas, et eos non intelligens quos Apostolus prævaricatores vocat[3], detestaretur istos, quia intro redire quam foris remanere maluerunt, et adjunctis

[1] Primianus Parmeniani Carthaginensis Donatistarum episcopi successor damnatus primo fuit a centum episcopis in Cabarsussitano Donatianæ partis concilio ; postea autem judicatus innocens a trecentis-decem episcopis in concilio Bagaitano. Confer sermonem 2. in Psal. 36. n. 19. — [2] *Forte* prodita, id est, manifesta.— [3] Galat. II, 18.

sibi nonnullis similibus sociis, etiam Parmenianistas crearet, sicut jam multa frusta de isto frusto per totam Africam facta sunt. Sic, sic necesse est, ut minutatim secti concisique dispereant, qui tumorem animositatis suæ Catholicæ pacis sanctissimo vinculo prætulerunt. Neque enim tam timenda sunt quæ comminatur Parmenianus, quam intuenda quæ confitetur.

X. Cum enim diceret : « Per Osium Hispanum adjutorium præstitum Cæciliano, ut ad eorum communionem sanctorum et illibatorum numerus cogeretur, et huic impietati fidem servorum Dei integram restitisse : » ultro fassus est suos ipsos adiisse etiam Constantinum, et arbitrio ejus a judicibus episcopis causam cognitam, quibus præfuit Melchiades [1] Romanæ urbis episcopus. In quo judicio, sicut ecclesiastica Gesta testantur, quia victi sunt isti et innocens Cæcilianus inventus est, eumdem Melchiadem crimine traditionis accusant. Quod quæro quomodo cognoverint? Si enim ante judicium, non sibi præjudicare debuerunt, ut apud talem judicem causam agere inciperent, etiam ex præcepto Imperatoris quem ipsi adierant, tale subire judicium. Si autem post dictam causam prolatamque sententiam eum traditorem didicisse perhibent, usque adeo dementes sunt homines, ut contra judices apud quos victi sunt, victis litigationibus credant? Et tamen in his omnibus, (quamvis magna temeritate, Italos, Gallos, et Hispanos accusant, relictis cæteris tam multis provinciis atque gentibus, a quibus nefando sacrilegio separati sunt, quibus utique obesse non possent crimina Italorum, Hispanorum, atque Gallorum, etiam si vera dicerentur) : jam cæteras terras cæco more, vel potius furore arguunt, et eis irascuntur : « Quia cum duæ

[1] Varie scriptum occurrit in antiquis codicibus, raro *Melchiades*, frequentius *Miltiades*, aut *Meltiades*, seu *Meletiades*.

partes essent in Africa, una, inquiunt, traditorum, et altera innocentium, traditores sibi quam innocentes adjungere maluerunt. » Quæ una criminatio brevissime atque verissime ita refellitur, quia cum duas partes audissent esse in Africa, unam traditorum, alteram innocentium, eam innocentem esse crediderunt, quæ causam suam apud vicinos ecclesiasticos judices obtinuerat. Quapropter illi semper innocentes manserunt; qui nescientes quemadmodum ista in Africa gesta sint, id tamen crediderunt quod pacifice ac religiose credere debuerunt a quibus innocentibus separatio nullo modo innocens esse potuit.

XI. Fatetur etiam Parmenianus ad Arelatense oppidum et episcopos judices et partes ex Africa convenisse, Cæcilianum scilicet atque Donatistas; ubi omnia suis credidit, cui nihil victi potuerunt nisi de judicibus conqueri : nec tamen negat rursus eos ad Constantinum venisse; et quia ibi quoque ultimo judicio superati sunt, etiam ipsum gratia corruptum esse criminatur. Quibus omnis consideratis, qui sine studio partium judicat, eligat quibus credat, utrum judicibus sententias proferentibus, an litigatoribus contra quos prolatæ sunt, litem finire nolentibus. Certe orbis terrarum judicibus credidit. Qui autem Donatistis consentiunt, eosque defendunt, fatentur se illis credere qui causam suam, qualiscumque illa fuerint, non potuerunt tamen in transmarinis tot disceptationibus obtinere, et eorum adversus judices murmura et crimina credula vanitate suscipiunt. Qua in re si innocentes se dicunt, et eos quos superatos scimus : quanto innocentiores sunt qui temere aliquid mali de ipsis judicibus credere nolunt, de quibus necesse est ut qui victi fuerant conquerantur. Non solum enim qui bonam causam perdidit, de iniquo vel tardo vel negligenti judice queritur : sed etiam

qui justissime victus est, ea cæcitate de innocente judice murmurat, qua cæcitate cum innocente adversario litigabat. Quapropter isti non ideo scelerati sunt, quia de omnibus victis nolunt temere aliquid credere : sed ideo quia se furore schismatis præciderunt ab eis innocentibus, qui multo rationabilius nolunt tale aliquid de ipsis judicibus credere.

XII. Existat enim aliqua illarum partium in nomine Christi nobilissima Ecclesia, ex illis septem, et si placet potissimum Philadelphia [1], quæ de mystico nomine per linguam Græcam fraternam intimat charitatem. Audiamus igitur vocem ejus, nec ejus palea loquatur, sed frumentum. Si ergo dicat istis : Quid in me arguitis, fratres, quid accusatis? Quanto intervallo secundum terrenum locum ab Africa remota sim, partim nosse, partim audire potuistis : quid ibi tunc sive traditores, sive traditorum vel accusatores vel damnatores, sive innocentium vel calumniatores vel oppressores egerint, prorsus ignoro. Sed ille Dominus noster qui emit totum mundum pretio sanguinis sui, cujus sancta commercia Propheta tanto ante cecinit dicens : « Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea : ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem [2] : » inter nos et vos non spatia constituit vacua et nuda Christianis ; implevit hæc omnia sanctificatione nominis sui. In ipso quippe Psalmo passionis, non solum quanti, sed etiam quantum emerit declaratum est : ibi enim paulo post dicitur : « Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium, quoniam ipsius est regnum, et ipse dominabitur gentium [3]. » De causa itaque vestra

[1] Apoc. III, 7. — [2] Psal. XXI, 17-19. — [3] Ibid. 28, 29.

tunc fortasse cogerer judicare, si vel vicina essem, vel ita remota, ut inter nos et vos non habitarent alii Christiani eodem nomine signati, eadem unitate pacati. Multæ interjacent patriæ gentium, simul mecum emptæ illius sanguine, in cujus conspectu mecum pariter adorant. Per illas ad me transiit fama de vobis : ipsæ de vicinitate causam vestram examinare potuerunt : quod si non est factum, vos neglexistis ; neque enim neglecti a cæteris, non usque ad nos etiam veniretis : si autem aliquid judicatum est, date veniam, non audeo vobis superatis temere credere, et judices vestros eadem temeritate damnare. Accedit huc aliud, quod me plurimum moveat, quia si vos innocentes oppressi essetis, nos saltem fratres qui nihil vobis nocuimus, amaretis : cum vero nos, qui bene nobis conscii sumus, causam vestram vicinis vestris recto Ecclesiæ jure commissam fuisse, qui coram Deo sciunt quemadmodum judicaverint, lacerare tamen maledictis et acerbis odiis insectari, et quasi propter vos Christus apud nos hæreditatem suam perdiderit, etiam rebaptizare conamini, quid boni de illa vestra causa sentire poterimus? Qui enim longe remotissimos fratres temerariis suspicionibus damnare minime dubitatis, quam juste a vicinis vestris damnati fueritis, ostenditis. Cur enim non credam recte damnari potuisse a vicino judice auditum, qui me fratrem tam longe absentem damnare non dubitat inauditum ; hoc mihi objiciens maximum crimen, quoniam qui præsens esse non potui, eis ad quos causa perducta est judicibus potius, quam victis litigatoribus credidi? Quibus judicibus si non potius credidissem, etiam si illi qui victi sunt innocentes essent, ego innocens esse non possem. Magno enim delicto implicaremur, si cum corda humana non cerneremus, nec disciplinam ecclesiasticam teneremus, cum eis nollemus judicantibus credere, ultra

quos non potuit causa transire, et per quos potuit ad nos fama percurrere. Ab istis innocentibus impia te direptione [1] discindis, et innocentem te dicis : quod utique si esses, cum videres in Scripturis sanctis messem Domini tui ante ultimam segregationem et ventilationem a zizaniis et palea non posse separari, eligeres potius fortis esse in tolerandis malis, quam impius in deserendis bonis. Cur enim Ecclesiarum per orbem longe remotarum non putamus esse istas, et quam justissimas voces, quas in Philadelphia figuravi ?

XIII. Quin etiam conqueri audet Parmenianus : « Quod eos Constantinus ad campum, id est, ad supplicium duci jussit, » qui victi apud ecclesiasticos judices, nec apud ipsum quæ dicebant probare potuerunt, et adhuc in sanctæ Ecclesiæ præcisione sacrilego furore ferebantur : « Et hoc eum tanquam immaniter jussisse, Hispano Osio suggerente criminatur : suspicionibus videlicet suis, sicut semper, damnando inauditos. » Quasi vero non humanius ac probabilius alius crediderit Osio tanquam episcopo suggerente potius factum, ut in leniorem coërcitionem, quamvis immanissimi sceleris, id est, sacrilegi schismatis, sententiam flecteret Imperator. Quid enim isti non juste patiuntur, cum ex altissimo Dei præsidentis et ad cavendum ignem æternum flagellis talibus admonentis judicio patiuntur, et merito criminum, et ordine potestatum ? Prius enim probent se non esse hæreticos vel schismaticos, tum demum de indignis pœnis suis lividam emittant vocem, tum demum sese audeant cum mali aliquid patiuntur, veritatis martyres dicere. Alioquin si quisquis ab Imperatore vel a judicibus ab eo missis pœnas luit, continuo martyr est, omnes carceres martyribus pleni sunt, omnes catenæ judiciariæ marty-

[1] *Forte* diremptione.

res trahunt, in omnibus metallis martyres ærumnosi sunt, in omnes insulas martyres deportantur, in omnibus pœnalibus locis juridico gladio martyres feriuntur, ad omnes bestias martyres surriguntur, aut jussionibus judicum vivi ignibus concremantur. Si autem, sicut dicit Apostolus, « Non est potestas nisi a Deo, et minister Dei est, » vindex in iram ei qui male agit, nec sine causa gladium » portat[1]. » Vis non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Bonus quidquid passus fuerit, laus illi provenit ex potestate facientis : malus vero qui merito patitur iniquitatis, non deputet sævitiæ potestatis.

XIV. Et tamen quid tale isti patiuntur, quale faciunt, nisi quia hominum multitudo non in corde cor habet, sed in oculis? Nam si sanguis exit de carne mortali, quisquis aspicit exhorrescit. Si a pace Christi præcisæ animæ atque separatæ in hæresis vel schismatis sacrilegio moriuntur, quia non videtur, non plangitur : imovero mors tetrior atque luctuosior, et ut plane dixerim, verior, jure consuetudinis deridetur : cum auctores tantarum mortium publice insultant, et nec veritatis manifestandæ causa sermonem nobiscum conferre dignantur : et si quid temporalis molestiæ passi fuerint per certissimum atque rectissimum ordinem potestatum, cum ipsi privatis furiosorum agminibus multo graviora passim atque quotidie, nulla regia, nulla ecclesiastica lege committant; nos corporum persecutores vocant, se animarum interfectores non vocant, cum privata licentia nec corporibus parcant. Sed quia per mansuetudinem Christianam multo severius oculus judicatur evulsus in lite, quam animus excæcatus in schismate, et adversum nos loquuntur, et nobiscum loquuntur, et cum eos obmutescere compellat veritas, silere non permittit iniquitas.

[1] Rom. XIII, 1-4.

XV. An forte de religione fas non est ut dicat Imperator, vel quos miserit Imperator? Cur ergo ad Imperatorem vestri venere legati? Cur eum fecerunt causæ suæ judicem, non secuturi quod ille judicaret? Sed quorsum ista dicuntur? numquidnam, etiamsi obtineant non pertinere ad Imperatorem adversus eos aliquid statuere, qui prava in religione sectantur, propterea si interfecerit eos, quos punierit martyres erunt? Hoc enim modo ista hæreticis omnibus vox patebit, in quos ex occulto imperio Dei, per manifestum hominum imperium multa quibus coërcerentur, severissime constituta sunt, nec solum hæreticis quoquo modo saltem christiano nomine dealbatis, sed etiam ipsis paganis. Nam utique et ipsi falsa religione sunt impii, quorum simulacra everti atque confringi jussa sunt recentibus legibus, inhiberi etiam sacrificia sub terrore capitali. Si quis ergo eorum damnatus in tali crimine fuerit, martyr habendus est, quia pro superstitione quam piam religionem putabat, pœnas legibus luit? Nullus certe quoquo modo Christianus audet hoc dicere. Non ergo quisquis in aliqua religionis quæstione fuerit ab Imperatore punitus, martyr efficitur. Neque enim vident qui talia sentiunt, in eum locum se progredi, ut ipsos etiam dæmones martyrum sibi gloriam vindicare posse contendant, quia istam patiuntur persecutionem per Imperatores christianos, ut pene toto orbe terrarum eorum templa evertantur, idola comminuantur, sacrificia subtrahantur, qui eos honorant, si deprehensi fuerint, puniantur. Quod si dementissimum est dicere; non ergo ex passione certa justitia, sed ex justitia passio gloriosa est. Ideoque Dominus, ne quisquam in hac re nebulas offunderet imperitis, et in suorum damnatione meritorum laudem quæreret martyrum, non generaliter ait : Beati qui persecutionem patiuntur : sed addidit magnam

differentiam, qua vera a sacrilegio pietas secernatur. Ait enim : « Beati qui persecutionem patiuntur propter » justitiam[1]. » Nullo modo autem propter justitiam, qui Christi Ecclesiam diviserunt, et cum eam simulata justitia quasi conantur ante tempus a palea separare, ac frumenta ejus falsis criminationibus insectantur, ipsi ab ea potius, tanquam levissima palea, variis rumorum flatibus separati sunt. Sed inquiunt : Non hæc fecimus. Videant ergo ex hac quæstione se primitus liberare debere, et tunc audere, si quid molestiarum sive pœnarum a Christianis imperatoribus patiuntur, vel deponere in querimoniam, aut assumere in gloriam. De qua re, id est, ipsius schismatis quæstione, si nihil aliud dicerem, ea quæ superius sunt dicta sufficerent.

XVI. An forte dicent, etiamsi convincuntur in sacrilega dissensione, ut pro ea dementia si quid passi fuerint, martyres non sint; non tamen ad Imperatorum potestatem hæc coërcenda vel punienda pertinere debere. Qua in re quæro quid dicant : an quia de religione vitiosa vel falsa nihil curandum est talibus potestatibus : Sed multa jam etiam de paganis diximus, et de ipsis dæmonibus, quod persecutiones ab Imperatoribus patiantur. An et hoc displicet? Cur ergo ipsi ubi possunt templa subvertunt, et per furores Circumcellionum talia facere aut vindicare non cessant? An justior est privata violentia, quam regia diligentia? Sed hæc omitto, illud quæro, cum manifeste enumeret Apostolus opera carnis : « Quæ » sunt, inquit, fornicationes, immunditiæ, contentiones, » æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, in» vidiæ, ebrietates, comessationes, et his similia[2]; » quid istis videatur, ut crimen idololatriæ putent juste ab Imperatoribus vindicari : aut si nec hoc volunt, cur in ve-

[1] Matth. v, 10. — [2] Galat. v, 19.

neficos vigorem legum exerceri juste fateantur; in hæreticos autem atque impias dissensiones nolint fateri, cum in iisdem iniquitatis fructibus auctoritate Apostolica numerentur? An forte nec talia potestates istæ humanæ constitutionis permittuntur curare? « Propter quid ergo » gladium portat[1], » qui dictus est minister Dei, vindex in iram eis qui male agunt? Nisi forte, quemadmodum nonnulli eorum sane imperitissimi hoc intelligere solent, de honoribus ecclesiasticis dictum est, ut gladius intelligatur vindicta spiritalis, qui excommunicationem operatur: cum providentissimus Apostolus consequenti contextione lectionis satis aperiat quid loquatur. Illic quippe addidit: « Propter hoc enim et tributa præstatis. Ac » deinde subjunxit: Reddite omnibus debita, cui tribu» tum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui honorem, » honorem; cui timorem, timorem[2]. » Hoc ergo jam restat, ut istis disputationibus suis prohibeant Christianos tributa persolvere: cum et Dominus talia sentientibus Pharisæis, quos imitantur isti, nummo inspecto: « Red» dite, ait, Cæsari quod Cæsaris est, et Deo quod Dei » est[3]. » Hi vero in utroque inobedientes atque impii, nec Deo reddunt Christianum amorem, nec regibus humanum timorem: ita cæci et insani, ut cum schismaticos suos Maximianistas per potestates a catholicis imperatoribus missas de basilicis excluserint, et vi magna jussionum et auxiliorum cedere sibi compulerint, arguant Catholicam, si pro ea catholici principes tale aliquid fieri præceperint. Ipsi vero Maximianistæ antequam essent Maximianistæ, id est, cum adhuc uno simul Donatistarum consortio tenerentur, quæ ab eis Rogatus ille Maurus per regem barbarum Firmum[4], quam sæva, et

[1] Rom. XIII, 4.— [2] Ibid. 6.— [3] Matth XXII, 21.— [4] De Firmo tyranno, quem Theodosius magni Theodosii pater a Valentiniano majore in Africam missus prælio vicit, scribit Paulus diaconus in lib. 12.

quam acerba perpessus sit, recolant : et taceant, nec conqueri audeant si quid hujusmodi vel a Primianistis propter suum schisma, vel cum Primianistis propter Donatistarum, non pro religione sacra, sed pro animositate sacrilega patiuntur.

XVII. Fortassis enim dicunt, graviora se perpessos a catholicis imperatoribus, quam isti fecerunt per reges barbarorum Rogatistis, vel per judices catholicorum imperatorum Maximianistis, vel etiam faciunt per furorem Circumcellionum quibuscumque possunt. Quasi vero inde quæstio sit, utrum graviora patiantur quam faciunt. Quod quidem nullo modo concesserim. Multa enim eorum sævissima numerantur, imo numerari non possunt, quæ si pauciora essent vel eos in quos admittuntur minus affligerent, eo ipso essent certe graviora, quod non ab ordinatis potestatibus jubentur, sed extraordinariis furoribus admittuntur. Non enim tam multa sunt quæ adversus Maximianistas per judices humanæ constitutionis egerunt (in eo genere actionum ponant, si volunt, quæque etiam ad persequendum Rogatum Maurum ab eis per Firmum barbarum gesta sunt, etsi illum, licet hostem immanissimum Romanorum, in legitimis numerent), sed hæc non tam multa sunt, quam multa quotidie agunt per furiosos ebriosorum juvenum greges, quibus principes constituunt, qui primum tantummodo fustibus, nunc etiam ferro se armare cœperunt, qui Circumcellionum notissimo nomine per totam Africam vagantur, et sæva contra omnem ordinem legum potestatumque committunt : quorum scelera cum ad eos deferuntur, fingunt se ignorare tale hominum genus, vel omnino ad se non pertinere contra omnes homines ore impudentissimo affirmant : neque hanc saltem vocem totius orbis accipiunt, multo probabilius veriusque dicen-

tis, nescire se quid in Africa gestum sit, sive a parte, sive contra partem Donati, quam scilicet in ipsa Africa Donatistarum episcopos Circumcellionum vel facta nescire, vel dicere ad se non pertinere.

XVIII. Sed, ut dicere cœperam, hoc non quæritur modo, utrum patiantur graviora quam faciunt : sed utrum adversus hæreticos et schismaticos tale aliquid fieri liceat. Si enim dicunt non licere, cur ipsi faciunt? Si autem licere fatentur, etiam sic ostendant, quod nullo modo possunt, graviora se perpeti a catholicis imperatoribus, quam ipsi per judices eorum, vel per regem Barbarorum schismaticis suis fecerunt, vel per insaniam Circumcellionum omni generi hominum faciunt. Neque hoc mirandum est, si plus possunt principes, quam missi a principibus judices; si plus possunt Romani imperatores, quam barbari reges; et si merito graviora legibus patitur latro, quam contra leges ipse committit : unde merito constitutionibus justis graviora patiuntur Circumcellionum mancipes, quam faciunt Circumcelliones : et tamen est tanta mansuetudo Christianorum, ut pœnas eorum incomparabiliter superent facinora eorum. Sed ecce damnaverunt in concilio [Bagaitano] suo Maximianistas trecenti decem episcopi Donatistæ. Illi autem pertinacia perversitatis suis basilicis cedere nolebant. Aditi sunt judices, concilium eorum proconsularibus Gestis inductum est. Deinde jussum est, ut illi qui tanto episcoporum numero damnati sunt, cederent locis : qui facile cesserunt, non multa passi sunt; qui autem resistere tentaverunt, quemadmodum afflicti sint, quis ignorat? Sed tamen si tanta fuisset immanitas resistentium, ut ad injurias judicum perveniret, nonne multo acerbiora Romanis legibus paterentur? Sic et tunc cum post terminum causæ, in qua se isti a Catholica præciderunt,

consequenter agi cœpisset ut basilicas non tenerent, et tenerent imperialibus resistendo jussionibus, ita ut vis illa notissima Circumcellionum prævaleret, addendo insuper etiam, ut cum donis Ecclesiæ, quos miserat Imperator, per Africam euntes turbulentissimis et sævissimis seditionibus agitaret[1] : tales in eos leges proferuntur, ut ne ipsas quidem basilicas quæ non erant unitatis, sed a separatis atque in suo schismate constitutis fuerant fabricatæ, retinere sinerentur. Qua in re jam suas injurias potestas regia vindicavit. Quid enim valent juste possidere inimici justitiæ?

XIX. Nec pro eis aliquid promulgasse quis invenitur, nisi apostata Julianus, cui pax et unitas Christiana nimium displicebat; quandoquidem ipsa ei unde impie ceciderat religio displiceret. Cui quidem isti Donatistæ, sicut judicum Gesta testantur, quibus hi quod impetraverant allegarunt, talibus verbis supplicaverunt, ut ei fortasse mitius ad idolorum cultum quidam timore consenserint, quam eum isti furiosi laudaverunt. Dixerunt enim : « Quod apud eum sola justitia locum haberet. » Quid ergo aliud dixisse reperiuntur, nisi Christianam sanctitatem non esse justitiam, quæ apud illum nullum haberet locum, aut honorem dæmonum esse justitiam? Aliorum autem imperatorum leges quæ vehementer adversus eos latæ sunt, quis ignorat? In quibus una generalis adversus omnes qui Christianos se dici volunt, et Ecclesiæ catholicæ non communicant, sed in suis separatim conventiculis congregantur, id continet : Ut vel ordinator clerici, vel ipse ordinatus denis libris auri mulctentur : locus vero ipse quo impia separatio congregatur, redigatur in fiscum. Sunt et aliæ jussiones generales, quibus eis vel faciendi testamenta vel per donationes ali-

[1] Paulus et Macarius. Vide Optatum lib. 3.

quid conferendi facultas adimitur, vel ex donationibus aut testamentis aliquid capiendi. Nam in quadam causa cum homo nobilis Imperatoribus supplicasset, quod soror ejus quæ de parte Donati fuerat, cum defungeretur, nescio in quos communionis suæ, et maxime in quemdam Augustinum episcopum eorum plurima contulisset, ex illa generali lege præceptum est, ut omnia fratri restituerentur : ubi etiam Circumcellionum mentio facta est, si more suo violenter obsisterent, quo genere auxiliorum et adminiculis repellerentur. Sic enim noti, sic multis præliis probati sunt, ut de his et supplicatio Imperatori fieret, et Imperator tacere non posset.

XX. Quæ cum ita sint, cum et divinis et humanis legibus ita damnentur : tanta est tamen mansuetudo Christiana, ut non solum teneant basilicas, quas jam præcisi ædificaverunt, sed nec eas omnes reddiderint unitati, quas ab exordio unitas tenuit. Et cum ipsi Maximianistas de basilicis ad partem Donati pertinentibus, per judices a catholicis imperatoribus missos instanter excluserint, tamen a multis locis quos catholica ante unitas retinebat, nec ipsorum catholicorum imperatorum legibus excluduntur. Postremo si quid forte aliquando immoderatius in eos factum est, quod Christianam excederet lenitatem, displicet omnibus frumentis messis Dominicæ, id est, in Christo laudabilibus Christianis, qui sive centenario, sive sexagenario, sive tricenario fructu in catholica Ecclesia toto orbe succrescunt.

XXI. Quapropter zizania vel paleam catholicæ segetis nobiscum copiosissime accusent, sed nobiscum ferre patientissime non recusent. Noluit enim Dominus ante tempus eradicare zizania, et a frumentorum permixtione separare. « Sinite, inquit, utraque crescere usque ad » messem[1]. » Et cum involucrum ejusdem similitudinis

[1] Matth. XIII, 30.

quærentibus Discipulis explicaret, non ait : Ager est Africa ; sed ait : « Ager est hic mundus. » Per totum ergo mundum seges ista seminata est, per totum superseminata zizania, per totum crescit utrumque usque ad messem. Numquid aut Donatus fuit major messor, aut eo tempore, quo se isti a terrarum orbe separarunt, tempus messis advenerat? Cum idem Dominus ne alicui liceret interpretari quod vellet, apertissime dixerit : « Messis » autem est finis sæculi, messores autem Angeli sunt[1]. » Tales enim messores errare non possunt, ut vel frumenta pro zizaniis colligant, vel pro frumentis zizania redigant. Isti autem cum quasi zizania fugiunt, se ipsos esse zizania demonstrarunt, in manifestissimo sacrilegio contra sententiam Domini prædicantes : ut cum ille dicat : Sinite utraque crescere usque ad messem ; isti per tam magnum agrum, id est, totum mundum, zizania crescere, frumenta vero diminuta, et in sola Africa remansisse contendant, Christo regi et principi nostro sacrilegam facientes injuriam. Scriptum est enim : « In lata gente » gloria regis, in diminutione autem populi contritio » principis[2]. » Sed jam tempus est, quantum existimo, ipsa testimonia Scripturarum, quæ male interpretando decipiunt imperitos, diligenter attendere, et quantum Dominus donat, secundum intellectum catholicæ veritatis aperire.

[1] Matth. XIII, 39. — [2] Prov. XIV, 28.

LIBER II.

Expenduntur Scripturæ testimonia, quorum perversa interpretatione Donatistæ decipere imperitos moliebantur.

I. Quæ tandem vis nisi cæcitas et vanitas animi cogit hominem clausis, ut dicitur, oculis tanquam in alterum jacere, quod in eum qui jecit, continuo redeat, eumque ictu reciproco affligat, intacto illo quem vulnerare voluerat; sicut isti Donatistæ de omnibus fere Scripturarum testimoniis faciunt? Quæ cum se adversum nos proferre arbitrantur, velut admonere nos videntur quales eos ipsa Scriptura convincat esse. Quid enim facit aliud, quando vel pro se, vel contra nos Parmenianus putat esse quod Scriptum est : « Væ his qui dicunt quod nequam est bo- » num, et quod bonum est nequam ; qui ponunt lucem » tenebras et tenebras lucem ; qui ponunt id quod ama- » rum est dulce, et dulce quod amarum [1] ? » O stultissimam cæcitatem : quid enim tam bonum et tam jucundum, quam habitare fratres in unum [2] ? quod illi nequam dicunt et amarum ponunt, qui se ab omnibus fratribus separarunt, dum vanas suspiciones suas, ne dicam factiosas calumnias, vel non excitare, vel excitatas tollere noluerunt : quid si veram paleam odissent, et ipsi palea non essent, non propter eam se a Dominico tritico per totum agrum, id est, mundum, seminato et crescente se jungerent.

II. Exclament itaque, quod possunt : « Væ his qui » dicunt quod nequam est bonum, et quod bonum est ne- » quam. » Respondemus breviter, hoc verum est ; et addi-

[1] Isaï. v, 20. — [2] Psal. CXXXII, 1.

mus aliud; Væ his qui perdiderunt sustinentiam, dum ponunt lucem tenebras, et tenebras lucem[1]. Quid enim lucidius promissis Dei, qui temporibus nostris exhibuit, quod ante annorum millia prænuntiavit, in semine Abrahæ quod est Christus, benedictionem omnes gentes habituras[2]? Et quid tenebrosius præsumptionibus hominum, qui propter temere objecta, et nunquam probata crimina traditorum, (quæ si vera essent, nunquam Deo præjudicarent, quominus quæ promisit impleret), periisse dicunt Christianum nomen de tot gentibus in orbe terrarum, et in sola Africa remansisse? Et hanc præsumptionem suam lucem dicunt, promissa vero Dei jam ipso effectu rerum illuminata mendaciorum tenebris operire contendunt. Insuper adversum nos facta sua clamant, dicentes: « Væ his » qui ponunt lucem tenebras; et tenebras lucem[3]. » Ita-ne lux erat Optatus, cum totum orbem tenebras appellabat? An eum potius esse tenebras tota Africa sentiebat, et isti eum lucem vocabant, qui ponunt lucem tenebras et tebras lucem? « Sed displicebat, inquiunt, Optatus in communione nostra omnibus bonis. » Non ergo eum lucem vocabatis, et tamen ei communicabatis. Eligite itaque quod velitis, aut non obesse in una communione tenebras luci, sed sufficere luci ut tenebras improbet, et eas pro unitate, si expellere non potest, toleret; atque ita non fuisse causam cur ab innocentibus fratribus, quos malos certe non potuistis ostendere, si vobis cognitos etiam fuisse dicatis tenebroso schismatis sacrilegio disjungeremini: aut si non sufficit luci ut improbet quas expellere non potest tenebras, id est, si non sufficit bonis ut improbent malos, quos excludere vel emendare non possunt; facilius unus Optatus partem Donati in una Africa notissimus et apertissimus maculavit, quam quilibet Afer traditor tot gentes

[1] Eccli. II, 16. — [2] Gen. XXII, 18. — [3] Isaï. V, 20.

per orbem terrarum, et si non dicam falsis criminibus accusatus, tamen quod impudentissime negatur, ignotus.

III. Accipientes itaque perverso corde Scripturas, non eas faciunt obesse nobis, sed sibi : quando ad hoc putant esse scriptum : « Væ his qui dicunt quod nequam est bo- » num, et quod bonum est nequam ; » quo paleam frumenta inter se non tolerent ad usque tempus ventilationis : ut cum male intelligant : « Væ his qui dicunt quod nequam » est bonum, et quod bonum est nequam ; » compleatur in eis, « Væ his qui perdiderunt sustinentiam. » Si autem intelligant in eos hoc esse dictum, qui opinantes quod malum est bonum esse, mala committunt, vel in eos qui talibus laudando atque approbando consentiunt ; quæ duo genera in uno loco Scriptura commemorat, dicens : « Quoniam laudatur peccator in dsideriis animæ suæ, et » qui iniqua gerit benedicitur [1] : » recte intelligent, nec turbabuntur cum apud ipsos inveniuntur mali nisi quod eos pro parte Donati tolerant, quos pro Christi unitate tolerare debuerunt, et per hanc obstinationem animositatis suæ coguntur miseri in schismate suo ferre quos norunt, in orbe terrarum accusare quos nesciunt. Quisquis ergo vel quod potest, arguendo corrigit, vel quod corrigere non potest, salvo pacis vinculo excludit, vel quod salvo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat, hic est pacificus, et ab isto maledicto quod Scriptura dicit : « Væ his qui dicunt quod nequam » est bonum, et quod bonum est nequam ; qui ponunt » lucem tenebras, et tenebras lucem ; qui ponunt quod » amarum est, dulce, et quod dulce est, amarum [2] ; » omnino liber, prorsus securus, penitus alienus.

IV. Objiciunt iterum simile aliquid solita cæcitate : « De vobis, inquiunt, dicit Scriptura : Qui judicat jus-

[1] Psal. IX, 3. — [2] Isaï. V, 20.

» tum injustum, injustum vero justum, execrabilis est » apud Deum [1] : » Cur non ista execratio potius in illos cadit, qui universum orbem terrarum Christianum damnare ausi sunt inauditum, in quo tam ingenti hominum numero sine ulla dubitatione fuerunt et sunt ab eorum criminibus innocentes? Hoc ergo modo quod justum est injustum judicarunt, cum Optatum [2] Gildonianum, decennalem totius Africæ gemitum, tanquam sacerdotem atque collegam honorantes in communione tenuerunt. Aut si eum corde improbabant, sed pro pace tolerabant; discant nullius pacifici patientiam malo non consentientem, ab ullis malis posse maculari; atque ita sentiant in qua perditione jaceant, qui propter falsa sive vera (non enim hoc quæritur nunc) crimina Afrorum, unitatem spiritus in vinculo pacis non servant cum orbe terrarum. Qui si dicerent : Nescimus an sint per tot gentes terrarum transmarinarum boni Christiani; impudentissime dicerent : Deus enim perhibet testimonium frumentis suis, quæ per totum agrum seminata, quamvis cum zizaniis a diabolo superseminatis, tamen usque ad messem crescere prænuntiavit. Unde et si homines ipsos minus novimus, esse tamen eos ideo novimus, quia mentiri Deum non potuisse, fide certissima retinemus. Cum ergo sacrilega impudentia dicerent : Nescimus utrum sint in cætero orbe terrarum boni Christiani : videant qua insania dicere audeant, (quotidie enim non dubitant dicere), Scimus non ibi esse Christianos. Aliud est utique, Nescimus an sint; aliud, Scimus quod non sint : utrumque et infidele et impium est. Sed si detestandus est qui dicit, Nescio an vera

[1] Prov. XVII, 15. — [2] Optatus Thamugadensis in Carthaginensi provincia Donatistarum episcopus, dictus est Gildonianus, et Gildonis satelles, quod Gildoni adhæreret Africæ Comiti, qui mortuo Theodosio seniore imperium illic per tyrannidem occupans, multis annis Africam vexavit.

dixerit Deus : quis est ille qui dicit, Scio quod non vera dixerit Deus?

V. Certe arbitror quod neminem istorum offendere debeo, si Donato Deum præposuero. Quantumlibet enim ament Donatum, plus timent Deum. Postremo quantumlibet ipsi ament Donatum, nos novimus quia solus Deus verax est, omnis autem homo mendax [1]. « Christus ergo qui » super omnia Deus est benedictus in sæcula [2], » et qui verissime de se ipso dixit : « Ego sum via, veritas et vita [3] : » cum servi ejus ab eo quærerent, utrum vellet eos ire et colligere zizania : « Sinite, inquit, utraque crescere usque ad messem [4] : Donatus autem dicit zizania quidem crevisse, frumenta vero esse diminuta : eligant isti cui credant. Christus, idest, Veritas, dicit : « Ager est hic mundus : » Donatus autem dicit agrum Dei in sola Africa remansisse : eligant cui credant. Christus, id est, Veritas, dicit : « In tempore messis dicam messoribus : Colligite primum » zizania : » et exponit dicens : « Messis est finis sæculi : » Donatus autem dicit per præcisionem partis suæ ante messem a frumentis zizania separari : eligant cui credant. Christus, id est, Veritas, dicit : « Messores sunt Angeli. » Donatus autem dicit se atque collegas suos hoc fecisse ante messem, quod ille dixit Angelos in messe facturos : eligant cui credant. Certe Christianos se dicunt, Christum eis Donatumque proponimus : si verba dant Christo, cor autem Donato, qui sint considerent. Ego parco, non invehor, non exaggero : dolorem meum melius premo, quam promo. Si autem dicunt se Christo dare cor suum, Christo ergo credant dicenti, quod per totum mundum et filii regni crescant, et filii maligni : non Donato dicenti, quod per totum mundum filii maligni tantummodo creverunt, filii autem boni usque ad solam Africam diminuti

[1] Rom. III, 4. — [2] Id. IX, 5. — [3] Joan. XIV, 6. — [4] Matth. XIII, 30.

sunt. Quod si Christo credunt, non jam dicimus cum Ecclesiis orbis terrarum, sed cum ipso Evangelio pacem habeant, quod ab igne se conservasse jactitant [1], quod factis non probant.

VI. Jam illud quo pertinet, quod idem Parmenianus ex propheta Isaïa nobis objiciendum putavit : « Numquid non valet manus Domini salvos facere, aut gravavit aurem ut non exaudiat ? Sed delicta vestra distinguunt inter medium vestrum et Dei, et propter peccata vestra avertit faciem a vobis, ne misereatur. Manus enim vestræ sanguine coinquinatæ sunt, et digiti vestri in peccatis : labia autem vestra locuta sunt iniquitatem, et lingua vestra injustitiam meditatur. Nemo loquitur justa, non est judicium verum. Confidunt in vanis, et loquuntur vana ; quia parturiunt dolorem, et pariunt iniquitatem. Ova aspidum eruperunt, et telam araneæ texunt ; et qui erat de ovis illis manducaturus, conterens invenit olidum, et in ipso basiliscum. Tela ergo eorum non erit ad vestiendum, neque se operient de operibus suis. Opera enim illorum opera iniquitatis, pedes autem eorum ad nequitiam currunt, veloces ad effundendum sanguinem, et cogitationes eorum cogitationes insipientium. Contritio et miseria in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt [2]. » Quos isto loco Scriptura describit, ubicumque fuerint inter bonos, non obsunt bonis, sicut non obest palea frumentis, donec veniat dominus areæ, ferens ventilabrum in manu sua ut mundet aream suam, frumenta recondat in horreum, paleam vero comburat igni inextinguibili. Sicut non ob-

[1] Vaticani MSS. *mendaciter jactitant, quia, etc.* Respicit ad Diocletiani persecutionem qua sacros codices tradere, et in ignem injicere cogebantur Christiani ; quod facinus a Cæciliano aliisque Catholicis admissum Donatistæ calumniabantur. — [2] Isaï. LIX, 1-8.

fuit bonis tanta multitudo sceleratorum, qui per Ezechielem prophetam dicti sunt, illis videlicet qui gemebant et mœrebant facinora populi quæ fiebant in medio eorum[1]. Unde quia eos corrigere non poterant, nec ab unitate populi Dei se ullo modo separare debebant, pro merito innocentissimæ tolerantiæ suæ signari meruerunt, et in illorum perditorum vastatione atque interitu liberari. Verumtamen isti qui hæc catholicis objiciunt, cur non se respiciunt, quorum catervæ gregum furiosorum huc atque illuc armatæ ferro ac fustibus volitant; et tam crebris ubi potuerint stragibus, nequaquam tamen tanta immanitate satiantur, ubi per busta cadaverum eorum cum fœminis, quæ cum illis passim commixtæ contra ordinem rerum divinarum et humanarum diebus ac noctibus evagantur, tanta fervet ebrietas, ut inde insaniam quotidianam non solum alios insectandi, sed etiam se ipsos præcipitandi concipiant? Horum pedes ad malum non currunt, nec veloces sunt ad effundendum sanguinem? Ab istis non recedit judicium, qui sibi etiam injustissimas licentias inordinatæ potestatis usurpant? Istis non fiunt tenebræ, dum non valent sustinere lumen in falso martyrio? Nonne isti in media nocte ambulant etiam per diem: quandoquidem dicit Apostolus: « Qui inebriantur, nocte » sunt ebrii[2]? Nonne isti palpant in meridie quasi in media » nocte[3]? » Quod quidem omnium hæreticorum est, qui rem manifestissimam in luce omnium gentium constitutam videre non possunt; extra cujus unitatem quidquid operantur, quamvis magna solertia et diligentia fieri videatur, tamen illis nihil prodest adversus iram Dei, quos nec aranearum telæ possunt defendere a frigore.

VII. Quid ergo de hoc prophetico capitulo ponunt, quod in ipsos retorqueri non possit; nisi forte de ovis

[1] Ezech. IX, 4. — [2] I Thess. V, 7. — [3] Job. V, 14.

aspidum, quorum multo ante meminerat[1] dictator illius sententiæ plenarii consilii trecentorum decem, qui cum universis provinciis Africæ convenerunt? Hoc certe si viveret Parmenianus, non diceret, nec ex Isaïa propheta poneret adversum nos : « Ova aspidium eruperunt. » Respiceret enim adjunctum collegio suo Felicianum Mustitanum et Prætextatum Assuritanum; quos ex numero damnatorum quasi bono pacis, non tamen Christi, sed Donati, velut integros denuo receperunt, qui et erant ova aspidum, et eruperant. Sic enim eos describunt trecenti decem plenarii consilii ore veridico, sicut eorum etiam proconsularibus Gestis allegata testantur. Hæc certe concilii eorum verba sunt : « Licet enim viperei seminis noxios partus venenati uteri alvus diu texerit, et concepti sceleris uda coagula in aspidum membra tardo se calore vaporaverint; tamen conceptum virus evanescente umbraculo celari non potuit : nam etsi sero, publicum facinus et parricidium suum fœta scelerum vota pepererunt. » Hæc ova aspidum eruperant, jamque horribilia et maleolentia cum venenosis fœtibus erant ab eorum communione projecta. Sed erat intus Optatus basiliscus, qui nutu quodam regali, quo inter serpentes excellere dicitur, etiam projectas aspides revocaret. Aut si hæc pro pace non obsunt, quid catholicis objiciunt quos convincere nequiverunt, cum ipsi receperint quos ore proprio damnaverunt? Si hæc pro pace non obsunt Christi, obsunt tamen pro pace Donati, cui multum favetur in injuriam pacis Christi, pro quo sacrilegio quidquid corporalibus molestiis patiuntur, admonitio Dei est cavendæ damnationis æternæ. Nam ipsi vere sanguinem non solum cor-

[1] MSS. *dictator ille sententiæ.* Hanc in Bagaitano Donatistarum concilio contra Maximianistas dictavit Emeritus Cæsariensis in Mauritania episcopus, ut refert Augustinus in libro de Gestis cum Emerito.

poraliter per furias Circumcellionum, sed etiam spiritaliter fundunt, qui orbem terrarum, si possunt, rebaptizare conantur. Aut si solus ille sanguinem fundit, qui carnem mortalem vel vulnerat vel vulneratam perimit; ille autem non fundit qui seductas animas sacrilegio schismatis occidit : quare in schismaticos suos Maximianistas per eamdem plenarii concilii sui sententiam talia dixerunt : « Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem[1]? » Cum ab eis constet corporaliter neminem occisum; neminem vulneratum : sed insuper eos ab istis multa perpessos, cum de basilicis per judiciarias potestates excluderentur, qualia ante separationem Maximianistarum, cum in unum pariter essent, multa fecerunt eis, qui priora ex parte Donati schismata fecerant? Cui enim unquam schismatico suo pepercerunt, qui sibi ab orbe terrarum, cujus ipsi schismatici sunt, nimis impudenter parci volunt, cum a sola ipsa vera unitate justissime schismata puniantur, si eo modo ista punienda sunt?

VIII. Et illud quod scriptum est : « Secundum principem populi, sic et ministri ipsius; et qualis rector » est civitatis, tales inhabitantes[2] : » si intelligerent quo pertinet, nec nobis objicerent, nec ipsi vana jactantia superbirent. Nos enim ut hominum spem, quæ in solo Deo tuta recteque secura est, non in hominibus collocemus, quoniam scriptum meminimus : « Maledictus qui » spem suam ponit in homine[3] : » non intelligimus hoc loco principem populi et rectorem civitatis episcopum significari. Non ideo quia non possimus innumerabiles sanctos in catholica fide episcopos intueri : sed ne cujusquam, ut dixi, spes hominis collocetur in homine, et si forte ei contingat in ea vivere civitate ubi non sit bonus episcopus, arbitretur impune se malum fieri, usurpans

[1] Isaï. LIX, 7. — [2] Eccli. X, 2. — [3] Jerem. XVII, 5.

ad defensionem suam tam perverse istam Scripturam, quam perverse ab istis intelligitur; et dicens in eo se bonum esse non posse : « Quia secundum principem populi, sic et ministri ejus; et qualis rector est civitatis, tales inhabitantes. » Contradicitur enim huic errori Veritatis ore dicentis : « Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt » nolite facere; dicunt enim, et non faciunt[1]. » Habentes itaque plebes tales episcopos, qui bona dicunt ex cathedra Moysi, et ea quæ dicunt non faciunt ex pestilentia sua, si illi faciant ea bona quæ dicunt, et non faciant ea mala quæ faciunt, sicut præcipit Dominus, nonne satis indicant non ita intelligendum esse principem populi et rectorem civitatis quomodo isti intelligunt? Possunt enim esse populi boni ubi fuerint episcopi mali, sicut potuit esse populus malus ubi fuit Moyses princeps et rector bonus. « Errantes enim in verbis sanctarum Scripturarum, et sicut dicit Apostolus, non intelligentes neque » quæ loquuntur, neque de quibus affirmant[2], » ipsi potius secundum perversitatem intellectus sui magnas patiuntur angustias, cum eis dicitur, ergo qualis fuit Optatus, talis fuit et plebs Thamugadensis : et si communione sacramentorum, sicut dicitis, contaminantur et illi qui facta mala improbant, et illi qui etiam ea pro pace tolerant unitatis; tales estis et vos omnes, qui et illi collegæ et illi plebi communicastis, cum illum tota Africa Gildonis satellitem manifesto gemitu declararet. Quem propterea sæpe nomino, quia ita manifestus apparuit, ut ubicumque fuerit nominatus, nullus se ignorare respondeat.

IX. Nam ipsi respiciant et recordentur, quam multos inter se similes habeant, quorum par malitia est, sed impar notitia, et aliquando veniant ad veram sententiam

[1] Matth. xxiii, 3. — [2] I Tim. i, 7.

istorum verborum, et intelligant unum populi principem Dominum nostrum Jesum Christum, cujus ministri sunt boni; et ipsum rectorem civitatis illius Jerusalem, quæ est mater nostra in cœlis æterna; cujus rectoris dignati congruunt habitantes, non ad æqualitatem, sed pro modo suo, quia dictum est eis : « Sancti eritis, quoniam » et ego sanctus sum[1] : » secundum quamdam scilicet imaginis similitudinem, in quam transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini spiritu, munere illius qui nos facit conformes imaginis Filii sui[2]. Est et alterius mali populi diabolus princeps, et rector ejus civitatis quæ mystice Babylonia dicitur, quem principem et rectorem tenebrarum harum, id est, peccatorum, ipsum et angelos ejus apostolus Paulus appellat[3] : et illius ministri similes ejus sunt, quia transfigurant se in ministros justitiæ, sicut ille in Angelum lucis, et inhabitantes rectori pessimo in factis similibus congruunt. Sed istorum populorum atque civitatum tunc erit aperta separatio, cum ista messis fuerit ventilata : quod donec fiat, omnia tolerat dilectio frumentorum, ne dum grana paleam præpropere fugiunt, a consortibus granis impie separentur.

X. Quid igitur jam valet ad causam, quod isti nobis objiciunt : « Quia de malis sacrificatoribus Dominus per » Isaïam dicit : Facinorosus qui sacrificat mihi vitulum, » quasi qui canem occidat, et qui similaginem quasi san- » guinem porcinum, et qui offert thus in memoriam » quasi blasphemus[4]? » Hæc omnia multo congruentius de illis dicuntur, qui contra Ecclesiam Dei toto, sicut promissa est, orbe diffusam, altare sui schismatis erexerunt : quos eos sacrilegium omnes involvit, et quilibet ubilibet offert sacrificium tali corde vel factis, hæc ut audire mereatur, perniciem sibi infert, non illis bonis

[1] Levit. XIX, 2. — [2] 2 Cor. III, 18. — [3] Ephes. VI, 12.— [4] Isaï. LXVI, 3.

qui accipiunt ab eis sacramenta eadem, qui secundum prophetam Ezechielem gemunt et mœrent peccata quæ fiunt in medio eorum, quamvis non se inde corporaliter separent[1]. Unicuique enim Deus tribuit secundum cor suum. Nam si primis temporibus non obfuerunt mali sacerdotes, vel collegis bonis, sicut fuit Zacharias[2], vel popularibus, sicut fuit Nathanaël[3], in quo dolus non erat : quanto magis nihil obest in unitate christiana episcopus malus vel coepiscopis bonis vel laïcis, cum jam ille sacerdos secundum ordinem Melchisedech et pontifex noster sedens ad dexteram Patris interpellat pro nobis, qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram? Nec illud bonis obest, sed offerentibus malis, quod verissime dictum est : « Dona iniquorum non probat Altissimus[4]. » Non enim dixit : Dona eorum qui pro pace iniquos tolerant, non probat Altissimus. Cum tamen nec isti ea quæ objecerunt probare potuerint eo tempore quo schisma fecerunt : alioquin illis exclusis, istos hæreditas Christi toto orbe diffusa in communione catholica retineret.

XI. « Sacrificia, inquit, impiorum execratio est Do» mino : etenim inique offerunt illa[5]. » Jam supra responsum est, quia non est iniquus Christus, qui pro nobis se ipsum obtulit, et noster in cœlo mediator est, quo suam Ecclesiam gubernante bonis mali non oberunt, qui vel ignorantur vel pro pace tolerantur, donec ipse veniat ac separet præmissis messoribus a messe zizania, et ventilabro paleas a frumentis. Quanquam isti, quod sæpe dicendum est, falsa crimina objecerint, quæ etiamsi vera essent, bonorum charitati pro unitate in unitate omnia toleranti nihil nocerent, si ea forte etiam cognita, judi-

[1] Ezech. IX, 4. — [2] Luc. I, 5. — [3] Joan. I, 47. — [4] Eccli. XXXIV, 23.— [5] Prov. XXI, 27.

cibus ecclesiasticis persuaderi non possent. Sacrificia ergo impiorum eis ipsis oberunt qui offerunt impie. Nam unum atque idem sacrificium propter nomen Domini quod invocatur, et semper sanctum est, et tale cuique fit, quali corde ad accipiendum accesserit. « Qui enim manducat et » bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit[1]. » Non ait aliis, sed sibi. Qui ergo manducat digne et bibit, gratiam sibi manducat et bibit. Illi ergo videant, utrum digne manducent, qui inter tam multos parentes et filios, maritos et uxores; inter tam multos, quod est patentissimum, Dei hæredes et Christi cohæredes toto orbe diffusos, nefario schismate diviserunt; cum possent utique si boni essent et vere malos arguerent, fructuose tolerare pro pace Christi, quæ perniciose tolerant pro pace Donati.

XII. « In Exodo, inquit, scriptum est : « Sacerdotes » qui accedunt ad Dominum Deum sanctificentur, ne » forte derelinquat eos Dominus. » Et iterum : « Cum mi- » nistri ad altare accedunt, non adducant in se delictum, » ne moriantur[2]. » Et illud in Levitico : « Homo qui ha- » buerit maculam et vitium, non accedat dona offerre » Deo[3]. » Bene quidem de veteribus libris ista testimonia proponunt. Dicant ergo mihi, cui sancto secundum salutem spiritalem obfuerit, vel in sacerdotibus, vel inter populum constituto, malus aut maculatus sacerdos? Ubi erat Moyses et Aaron, ibi murmuratores sacrilegi, quos Deus a facie sua semper perdere minabatur. Ubi erat Caïphas et cæteri tales, ibi Zacharias, ibi Simeon et cæteri boni : ubi Saül, ibi David : ubi Jeremias, ubi Isaïas, ubi Daniel, ubi Ezechiel, ibi sacerdotes mali et populi mali : sed sarcinam suam unusquisque portabat.

XIII. Omitto dicere quam scelerata superbia dicant :

[1] I Cor. XVIII, 29. — [2] Exod. XIX, 20 et 22. — [3] Levit. XII, 21.

« Neminem esse inter collegas suos vel se ipsos cum aliqua macula et vitio, » non membrorum, sed quod pejus est morum. Quod ubi agere cum eis cœperimus, respondebunt interesse qualis macula et quale vitium sit : quasi Scriptura discreverit quæ ait : « Homo qui habue- » rit maculam et vitium, non accedat dona offerre Deo. » Nullam-ne maculam habuit et vitium, non dico Optatus, sed ipse Parmenianus, aut ipse Donatus? Sed tanto isti amore hominum cæci sunt, et corde impudico adulteros mentis suæ uni legitimo viro coæquare non dubitant, ut quod de solo Domino Jesu Christo dici potuit, etiam in Donato perfectum fuisse contendant. « Quis dabit ocu- » lis meis fontem lacrymarum[1] ? » Quis congruus huic sceleri gemitus concusso pectore exprimetur? Sed interim attendant, utrum saltem Optatus habuerit aliquam maculam aut vitium? Non usque adeo cæci sunt, ut istius vitam omnino immaculatam et omni vitio carentem fuisse respondeant. Cur ergo accedebat dona offerre Deo, et ab eo cæteri conjunctis manibus accipiebant, quod maculosus et vitiosus obtulerat? Attendant in cæteris collegis suis, utrum nulla sit macula ebriositas. Sed prius legant quibus sceleratis ebriosos adjunxerit Apostolus. Utrum avaritia nulla sit macula, quam idem Apostolus sic detestatur, ut idolorum comparet servituti[2]?

XIV. Qui autem rectissime sapiunt, intelligunt quemlibet hominum, quamvis pro jam consortio societatis humanæ non absurde dici possit justissime vivere; non posse tamen esse sine aliquo vitio, quandiu caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem[3]. « Et, qui natus est ex Deo, non peccat[4] : » et, « Si dixe- » rimus, quia peccatum non habemus, nosmetipsos se-

[1] Jerem. IX, 1. — [2] Ephes. V, 5. — [3] Galat. V, 17. — [4] I Joan. III, 9.

» ducimus, et veritas in nobis non est[1]. » Quamvis enim in quantum ex Deo nati sumus non peccemus, inest tamen adhuc etiam quod ex Adam nati sumus, quia nondum absorpta est mors in victoriam[2], quod etiam in corporum resurrectione promittitur, ut omnino beati et immaculati et incorrupti simus; qui jam secundum fidem filii Dei sumus, sed secundum speciem nondum apparuit quod erimus. « Nondum enim re, sed spe salvi facti su-» mus. Spes autem quæ videtur, non est spes : quod enim » videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus » speramus, per patientiam expectamus[3]. » Quandiu autem expectamus per patientiam corporis nostri redemptionem, non audeamus dicere carere nos omni vitio, ne ipsa superbia sit immanissimum vitium. Evigilemus igitur aliquando, atque videamus in sacerdotibus illius temporis, cum corporalia vitia vitabantur, illum præfigurari qui cum esset Deus, factus est propter nos homo, solus verus agnus immaculatus et sacerdos sine vitio. Ideoque et tunc sacerdos solus intrabat in Sancta sanctorum, populus autem stabat foris : sicut nunc ille sacerdos post resurrectionem suam intravit in secreta cœlorum, ut ad dexteram Patris interpellet pro nobis. Populus autem cujus ille sacerdos est, adhuc foris gemit. Nam cum episcopus solus intus est, populus et orat cum illo, et quasi subscribens ad ejus verba respondet : Amen. Usque adeo tunc quando sine ulla macula et sine vitio, quia non poterant animi sacerdotum, corpora quærebantur, solus ille præfigurabatur, non isti superbi et impii, qui fornicantem animam non zelant sponso, sed ei audent se ostentare pro sponso.

XV. « In Evangelio, inquit, scriptum est : « Deus » peccatores non audit : sed si quis Deum colit, et volun-

[1] I Joan. I, 8. — [2] I Cor. XV, 54. — [3] Rom. VIII, 24, 25.

» tatem ejus facit, hunc audit[1]. » Et hæc absoluta responsio est. Si enim duo simul orent, unus peccator, et alter qui Deum colit et voluntatem ejus facit; nimirum illum audit, et illum non audit? Quid ergo sibi vult hoc testimonium, vel quomodo pro se arbitrantur esse proferendum, cum his verbis maxime securi fiant inter malos boni, nec ulla causa corporalis separationis existat, ut nefario schismate homines etiam a bonis per talem discordiam separentur, quandoquidem possunt et mali inter bonos exaudiri propter fidem suam? Deus enim qui cordis inspector est, non errat, ut alium pro alio vel exaudiat vel repellat. An propterea dicunt hoc, ut intelligatur malus episcopus non exaudiri, cum pro populo rogat? Quod etsi ita esset, non ideo tamen populus, si bonus atque fidelis est, sollicitus esse deberet. Securos enim illos facit Scriptura quæ ait : « Fratres, hæc scribo vobis, ut » non peccetis : et si quis peccaverit, advocatum habe» mus ad Patrem, Jesum Christum justum, et ipse est » propitiatio pro peccatis nostris[2]. » Hoc quam veraci et pia humilitate dictum sit audiant, si habent aures unde audiant. Joannes enim dixit : Hæc scribo vobis, ut non peccetis. Si itaque sequeretur, et diceret : Et si quis peccaverit, advocatum habetis ad Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis vestris : se ipsum a peccantibus quasi segregasse videretur, ut jam non ei opus esset propitiatione, quæ fit per Mediatorem sedentem ad dexteram Patris et interpellantem pro nobis[3]. Quod utique non solum superbe, sed etiam falso diceret. Si vero ita diceret : Hæc scripsi vobis, ut non peccetis : et si quis peccaverit, mediatorem me habetis ad Patrem, et ego exoro pro peccatis vestris (sicut Parmenianus quodam loco mediatorem posuit episcopum

[1] Joan. IX, 31. — [2] I Joan. II, 1. — [3] Rom. VIII, 34.

inter populum et Deum); quis eum ferret bonorum atque fidelium Christianorum ? quis sicut Apostolum Christi, et non sicut Antichristum intueretur? Et tamen lacus detriti fumosam aquam istorum superbiam ferunt, et Spiritum sanctum continere non possunt, ut servent unitatem spiritus in vinculo pacis, et in omnibus orationibus suis de uno mediatore securi sint.

XVI. Homines enim omnes Christiani invicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic unus verusque mediator est : cujus typus quoniam præfigurabatur in sacerdote Veteris Testamenti, nullus illic invenitur orasse pro sacerdote. Paulus autem apostolus quanquam sub capite præcipuum membrum, sed tamen quia membrum est corporis Christi, et noverat non per figuram in interiora veli ad Sancta sanctorum [1], sed per expressam, et redditam veritatem in interiora cœli, ad sanctitatem non imaginariam, sed æternam, pro nobis intrasse maximum et verissimum sacerdotem, Ecclesiæ se orationibus et ipse commendat : nec mediatorem se facit inter populum et Deum ; sed rogat ut pro se orent invicem omnia membra corporis Christi : quoniam pro invicem omnia sollicita sunt membra, et si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra ; et si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra : ac sic oratio pro invicem membrorum omnium adhuc in terra laborantium, ascendat ad caput quod præcessit in cœlum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent utique et cæteri coapostoli ejus, ac sic multi mediatores essent ; nec ipsi Paulo constaret ratio qua dixerat, « Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum » homo Christus Jesus [2]. » In quo et nos unum sumus,

[1] Hebr. IX, 12. — [2] I Tim. II, 5.

si servemus unitatem spiritus in vinculo pacis : nec propter malos bonos deseramus, sed propter bonos malos sufferamus ; ne cum defendere volumus, quod temeraria præsumptione reliquimus incognitos, cogamur majori scelere damnare inauditos.

XVII. Cum etiam certum sit, quia peccatores Deus audit : quod quidem invenitur in Scripturis. Balaam propheta non de populo Israël[1], sed alienigena, conductus ab inimico, ut populo Dei malediceret, conversus a Domino ad benedicendum est : cujus verba omnia bene imprecantis audimus, et legimus : et cum aliud haberet in voto, verba tamen precantis et bona sunt, et pro populo exaudiuntur a Domino. Unde non mirum est, verba bona quæ pro populo dicuntur in precibus, etiam si a malis dicantur episcopis, exaudiri tamen, non pro perversitate præpositorum, sed pro devotione populorum. Verumtamen, quod scriptum est in Evangelio : « Deus peccatores » non audit, sed si quis Deum colit, et voluntatem ejus » fecerit, ipsum exaudit[2] : » non a Domino dictum est, sed ab illo qui oculos corporis jam quidem restitutos habebat, sed ei oculi cordis nondum patebant : unde ipsum Dominum adhuc prophetam putabat. Nam cum postea cognitum Dei Filium adoravit. Ipse autem Dominus, cum in uno templo orarent Pharisæus et Publicanus, Publicanum confitentem peccata sua magis justificatum dicit, quam Pharisæum jactantem merita sua, cui similes isti sunt[3]. Quanquam enim justificatus destiterit esse peccator, tamen ut justificaretur, peccator orabat, et peccator confitebatur, et exauditus justificatus est, ut desineret esse peccator. Non utique desineret esse peccator, nisi prius exaudiretur peccator. Quamobrem non quidem om-

[1] Num. XXIV, 1. — [2] Joan. IX, 31. — [3] Luc. XVIII, 14.

nem peccatorem exaudiri, sed tamen non omnem peccatorem non exaudiri veritas testis est.

XVIII. Objiciunt etiam quod dicitur in Psalmo : » Peccatori autem dixit Deus : Ut quid exponis justificationes meas, et assumis testamentum meum per os » tuum? Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos retro. Si videbas furem, concurrebas cum eo, » et cum mœchis particulam tuam ponebas. Os tuum » abundavit malitia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum [1]. » Sed aperiant aliquando aures cordis, et desinant esse non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Attendunt enim dictum peccatori : « Ut quid exponis justificatio- » nes meas, et assumis testamentum meum per os tuum : » et non intelligunt ad hoc dictum, ut sciat sibi nihil prodesse verba quæ ore pronuntiat, si quod dicit ipse non faciat; verumtamen aliis prodesse quæ etiam per malos audiunt, et faciunt. Quod ipse Dominus docet in Evangelio, dicens de Pharisæis : « Super cathedram Moysi se- » dent, quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere no- » lite; dicunt enim, et non faciunt [2]. »

XIX. Atque utinam vellent in his verbis quæ de Psalmo meminerunt, se tanquam in speculo intueri. Quomodo non projiciunt sermones Dei retro, qui populis pronuntiant pacem, et non amant pacem? Quomodo non oderunt disciplinam, qui damnare audent orbem inauditum, et quia pro merito imo longe minus merito, pro tanti furoris audacia, secundum divinæ misericordiæ disciplinam temporales molestias patiuntur, non peccata sua puniri confitentur, sed merita coronari gloriantur? Eos sane cum fure concurrisse non dico : quia fure pejor est raptor,

[1] Psal. XLIX, 16-18. — [2] Matth. XXIII, 3.

quod esse undique conclamabatur Optatus. An non cum mœchis particulam suam ponunt, qui greges ebrios sanctimonialium suarum cum gregibus ebriis Circumcellionum die noctuque permixtos, vagari turpiter sinunt? An non sedentes adversus fratres suos detrahunt, qui propter quosdam quos convincere nequiverunt, in hæreditate Christi toto terrarum orbe diffusa contendunt non esse Christianos? Atque ita adversus filium matris suæ, id est, parvulum adhuc in fide et sacramentorum lacte nutriendum, perniciosissimum scandalum ponunt, dum nesciens adhuc sequi Deum patrem, infirmus sequitur hominem, et simulata atque adumbrata specie veritatis illectus, ab unitatisc ompage crudeli laceratione divellitur. Sed si eis qui mala non faciunt, in eadem parte malefacta displicent cæterorum, nec obesse sibi aliena scelera credunt, quæ in medio sui fieri gemunt et mœrent, cur in communi sacrilegio schismatis perniciose tolerant, quos fructuose tolerare in unitatis integritate potuerunt? Possunt enim dicere, si tamen ipsis rebus expergefacti evigilant aliquando; possunt, inquam, dicere mala singulorum cæteris non obesse, qui nec approbant ne faciunt talia : non tamen singulorum malum esse schismatis sacrilegium, sed ad eos omnes pertinere, qui catholicæ non communicant unitati, facillime possunt convinci, etsi difficillime confiteri. Qua enim causa in eorum communione ad alios non pertinent crimina aliorum, ea causa schisma crimen est omnium : quia cum se inter ipsos suos aliorum sceleribus maculari non posse jam dicunt, simul fateantur necesse est non se habuisse causam cur ab unitate discederent, ubi eos non possunt aliorum scelera maculare, et propterea scelere schismatis apertissimo tanquam uno mortifero vinculo pariter colligantur.

XX. « At enim prophetavit Jeremias : » Quid prophe-

tavit Jeremias : « Non habere, inquiunt, verum baptismum eos qui relinquunt Deum. Ait enim : « Expectavit » cœlum super istud, et inhorruit multo vehementius, » dicit Dominus [1] : quoniam duo nequam fecit populus » iste; me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et effoderunt » sibi lacus detritos qui non possunt aquam portare. » Et iterum : « Facta est [2] mihi sicut aqua mendax, inquit, non » habens fidem [3]. » Et illud quod scriptum est : « Qui » baptizatur a mortuo [4], quid proficit lavatio ejus [5]? » Et illud in Psalmo : « Oleum autem peccatoris non impin- » guet caput meum [6]. » Et iterum alibi : « Muscæ mori- » turæ exterminant oleum suavitatis [7] : » Et alibi : « Spi- » ritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet » se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu [8]. » Hæc omnia si eo modo intelligenda sunt, quo ab istis intelliguntur, nec nobis nec ipsis conquadrat ratio veritatis. Si autem alio modo docuero intelligenda, illi soli sua pravitate turbantur. Sed ut non turbentur, ad catholicum refugiant intellectum : quia non inveniunt exitum responsionis, dum irretiuntur crimine schismatis. Habent enim certe etiam ipsi, (Non dicam tales sunt), sed hoc dicam, quod vel fatentur, vel insanissime negant; habent ergo etiam ipsi derelinquentes Deum, qui est fons aquæ vivæ, hoc est, inique viventes. Neque enim pedibus, ac non

[1] Jerem. II, 12. — [2] Hic in excusis additur, *plebs mea*. Abest a MSS. nec apud Jeremiam eo loci reperitur, nec a Parmeniano additum fuerat, ut patet ex Augustini responsione infra n. 22. — [3] Jerem. XV, 18. — [4] Editio Am. verba hoc loco Ecclesiastici omissa restituerat, scilicet, *et iterum tangit eum*. Sed iis carent omnes MSS. et ea quanquam ad rem contra Donatistas necessaria præterire solet Augustinus. quia et antequam esset pars Donati, uti observat in lib. I. Retract. cap. 21. n. 3. ipsa non habebat Ecclesiasticus in plurimis codicibus Africanis. Omittit illa pariter Cyprianus in Epistola ad Quintum, et Carthaginense concilium eo præsidente celebratum. — [5] Eccli. XXXIV, 4. — [6] Psal. CXL, 5. — [7] Eccle. X, I. — [8] Sap. I, 5.

corde relinquitur Deus. Habent et mendaces, et non habentes fidem, aliud profitentes et aliter conversantes. Habent etiam mortuos : si enim sexui delicatiori et infirmiori delicias non concedit Apostolus, dicens : « Vidua » quæ in deliciis agit, vivens mortua est [1]; » quærant utrum nulli apud se viri, et quod amplius est, præpositi vel ministri vivant in deliciis; atque si ita audent, renuntient se non habere mortuos, et meliores esse quam illa Ecclesia, cujus Angelo in figura præpositorum vel animarum dicitur, quod non vivat, sed mortuus sit, et tamen inter septem Ecclesias numeratur [2], nec ei divisæ a compage corporis Christi, sed in unitate perseveranti præcepta vitæ insinuantur. Omitto quod in concilio suo adversum Maximianistas dixerunt : « Ægyptiorum admodum » exemplo pereuntium funeribus plena sunt littora [3]. » De quorum numero mortuorum nunc intus est Felicianus, qui adhuc mortuus baptizat : aut si jam revixit, habet secum illos quos mortuus in schismate baptizavit. Habent certe peccatores : nam si interrogentur quicumque sibi in ipsis magni videntur, etiam se ipsos peccatores non negant. Neque enim non tundunt pectora sua, aut cum id faciunt, simulate faciunt : (quod si ita est, tunc certe infeliciter peccant, populos suos simulata humilitate fallentes :) aut non dicunt in Oratione Dominica : « Dimitte » nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitori» bus nostris [4] : » quod utique non de illis peccatis dicitur, quæ in baptismi regeneratione dimissa sunt, sed de iis quæ quotidie de sæculi amarissimis fructibus humanæ vitæ infirmitas contrahit, quibus curandis adhibentur medicamenta eleemosynarum, jejuniorum et orationum, ut in oratione dicatur, quod in eleemosynis agitur. Nam et peccatum quod in te alter admisit, dimittere, ut et tibi

[1] 1 Tim. v, 6. — [2] Apoc. III, 1. — [3] Exod. XIV, 31. — [4] Matth VI, 12.

Deus dimittat, magnum opus misericordiæ est. Quod si hoc in oratione ficte et non veraciter dicunt, putantes se non habere quod eis dimittat Deus, idipsum est inexpiabile sacrilegium, ea ipsa impia est et vesana superbia, quod est certe immane peccatum. Nam de morituris muscis quid dicam, quando in eis non morituros adhuc, sed jam mortuos multipliciter inveniri, sive fateantur, sive convincantur, ostendimus? Fictos vero quos fugit Spiritus sanctus disciplinæ, et sine intellectu perdite viventes, quam multos inter se habeant, secundum ea quæ supra dicta sunt, cogitent. Nam et quicumque ibi latent mali, quod vel eo certum est, quia sæpe proditi convictique damnantur, non de recentibus tantum factis, sed etiam de vetere consuetudine flagitiorum, quia stultissima fictione diu celari potuerunt; hi utique magis ficti sunt, qui se bonos fingendo decipiunt.

XXI. Si ergo sic sunt ista intelligenda ut isti intelligunt, quomodo eis ratio subsistere poterit, cur apud eos qui male vivendo derelinquunt Deum, sive lateant, sive noti sint, non fuerint lacus detriti, qui continere non valent aquas? Et si in hoc loco sacramentum baptismi intelligendum est, cur mendaces et infideles eorum ministri, non aquam mendacem, sed veracem vel dare vel habere creduntur? Cur ab illorum mortuis qui baptizantur, proficit aliquid lavatio eorum? Cur peccatores impinguant oleo capita aliena? Quid ibi muscæ morituræ vel mortuæ meruerunt, ut non exterminent oleum suavitatis? Quo privilegio muniuntur quicumque ibi ficti sunt, id est, justitiæ pelle obtegunt lupum, ut non eos fugiat Spiritus sanctus disciplinæ? Aut si eos fugit Spiritus sanctus, quomodo per eos baptizatis datur? Hic enim dici non potest, quod solent ineptissime et impudentissime dicere : « Tunc posse a malo baptizari quemquam, si lateat ma-

» litia baptizantis. » Qui enim fictus est, tanto magis fictus est, quanto magis latet. Ab hoc ergo cum se auferat Spiritus sanctus, quæ spes erit baptizati, si baptizantis hominis meritum in illa Dei gratia cogitandum est? Hic omnino quid respondeant non inveniunt, qui malos apertos habere se negant: in quo quidem apertissime convincuntur. Sed quid ad nos? Satis est nobis ad necessarium articulum causæ, quod fictos bonos, id est, occultos malos, apud se esse negare non possunt. Per multos enim redarguuntur, qui cum ibi perditis et sceleratis moribus viverent, et per ipsam fictionem diu latuissent, aliquando proditi, expulsi sunt. Credamus ergo, si nolunt ibi adhuc esse aliquos; tales illi certe qui ejecti sunt, cum in eadem fictione laterent, et eos fugeret Spiritus sanctus, de quo scriptum est: « Spiritus enim sanctus disciplinæ » effugiet fictum [1]; » quomodo baptizare potuerunt? Cur non recensentur saltem qui vivunt ut accipiant baptismum, quem utique a fictis quos deserebat Spiritus sanctus, accipere nequiverunt? Si autem dicunt, Spiritus quidem sanctus daturis fingentibus deerat justificandis, sed accepturis credentibus aderat abluendis per ineffabilem efficaciam potentiæ suæ, utrumque valens facere, illos fugere, istos fovere, illos culpare, istos mundare: quam pro se quæstionem solvunt, simul cernant solutam esse pro nobis.

XXII. Quod autem intelligitur in hac sententia sanctæ Scripturæ, quam certe ipsi non intelligentes, et quasi pro suis partibus proponentes, ad se ipsos convincendos ingerunt nobis, hoc pene in omnibus talibus quæstionibus intelligendum admonemus, scilicet quia omnia sacramenta cum obsint indigne tractantibus, prosunt tamen per eos digne sumentibus, sicut et verbum Dei; unde dic-

[1] Sap. I, 5.

tum est : « Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere » nolite [1]. » Nam effodere lacus detritos qui continere non valent aquas, quis me prohibet sic intelligere, id est, converti ad voluntatem terrenam, et non posse continere Spiritum sanctum, quem nomine aquæ in Evangelio significari, quis quoquo modo Christianus ignorat? Item aqua mendax non habens fidem, potest intelligi, non falsum baptisma, sed populus mendax et infidelis, non annumeratis veracibus et fidelibus, sed his solis qui mendaces et infideles sunt. Nam populos significari aliquando vocabulo aquarum, legant in Apocalypsi, et calumnientur sibi prius potius quam nobis. Sic enim dicitur Joanni, « Aquas quas vidisti, super quas sedet meretrix illa, po» puli et turbæ sunt, et gentes et linguæ [2]. » Et illud quod scriptum est : « Qui babtizatur a mortuo, quid proficit » lavatio ejus [3]? » Ut interim differam diligentiorem istorum verborum inquisitionem, tutissime accipio, paganorum baptismata esse denotata, quia homines et a justitia et ab ista vita mortuos colunt, in quorum nomine baptizantur [4]. Quamvis enim et ipsi sacerdotes per impietatem mortui dicantur, non tamen propter eos sic intelligitur, sed propter mortuos deos eorum, in quorum significatione dicitur : « Deus noster Deus vivus [5]. » Quapropter etsi apud Christianos sunt aliqui præpositi vel ministri, qui per impietatem et iniquitatem suam mortui sunt, vivit tamen ille de quo dictum est in Evangelio : « Hic est qui baptizat [6] : » quia sicut dicit Apostolus : « Christus resurgens a mortuis, jam non moritur, mors » illi ultra non dominabitur [7]. » Oleum vero peccatoris apertissime Psalmus indicat, quemadmodum intelligendum sit. Ait enim : « Emendabit me justus in misericordia,

[1] Matth. XXIII, 3. — [2] Apoc. XVII, 15. — [3] Eccli. XXXIV, 4. — [4] Vide lib. 2 contra Crescon. — [5] Jerem. X, 10. — [6] Joan. I, 33. — [7] Rom. VI, 9.

» et arguet me; oleum autem peccatoris non impinguet » caput meum [1]. » Unde manifestum est, oleo peccatoris blanditias adulatoris esse significatas, quibus repudiatis et detestatis eligit a justo emendari et argui; quia hoc justus non fallaci lenitate adulationis, sed veraci asperitate objurgationis faciens, multo magis misericorditer facit. Unde est et illud in Apocalypsi : « Ego quos amo, « arguo et castigo [2]. » Et illud apud Salomonem : « Meliora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula ini» mici [3], » et multa reperiuntur hujusmodi. Oleum vero suavitatis, scilicet bonum odorem, id est, bonam famam Christianorum, illi exterminant [4], qui male victuri, et ad mortem suarum iniquitatum redituri, magna multitudine irruunt, ut eis per baptismum peccata donentur, et ad ea denuo revertantur. Nam propter numerositatem muscis arbitror esse comparatos. Sed hi exterminant oleum suavitatis, qui non ipsam Dei gratiam, sed hominum mores intuentur; et quoniam sicut grana inter paleas non videntur, ita pie viventes inter iniquorum turbas non facile apparent, carnaliter offensi, a percipienda salute sempiterna sive retrahuntur, sive omnino resiliunt. Esse autem bonum odorem in bona fama recte viventium Christianorum, Apostolus docet, dicens : « Christi bonus » odor sumus Deo in omni loco [5]. » Contra illi quibus dicitur : « Nomen enim Dei per vos blasphematur in gen» tibus [6] : » utique oleum suavitatis exterminant. Sic ergo habent ista alios sinceriores intellectus, quos si sequantur, etiam ipsi ab earum quæstionum expediuntur angustiis. Illorum autem intellectus si a nobis non confirmetur, ipsos solos; si vero a nobis confirmetur, utrosque nostrum implicat.

[1] Psal. CXL, 5. — [2] Apoc. III, 19. — [3] Prov. XXVII, 6. — [4] Eccle. X, 1. — [5] 2 Cor. II, 15. — [6] Isaï. LII, 5, et Rom. II, 24.

XXIII. Quid opus est jam plura discutere? Nisi forte illud movebit, quod cum probare Parmenianus vellet, carnales homines non posse spiritales filios procreare, addit ex Evangelio testimonium : « Quod natum est de carne, » caro est; et quod natum est de spiritu, spiritus est[1]. » Quasi nos dicamus per se ipsum quemlibet hominem spiritales filios generare, et non per Evangelium, in cujus prædicatione Spiritus sanctus operatur ad gignendos in baptismo filios spiritales, etiam cum fugit fictum ministrum, sicut supra diximus. Ideoque Apostolus cum talibus filiis loqueretur, si dixisset : « Ego vos genui ; » et non addidisset : « In Christo Jesu per Evangelium[2] : » nullo modo se quisquam fidelium de illo natum religiose fateretur. Evangelium autem fur quoque Judas sine detrimento credentium prædicavit : et fictos eorum, id est, occultos malos, sicut ipsi quoque concedunt, cum fugiat Spiritus sanctus, per eorum tamen ministerium gigni spiritales filios asserunt. Nam quis ferat tantam dementiam, ut cum forte carnalem vocet hominem de conjuge filios procreantem, spiritalem appellet adulterum? Absit, inquit, ut hoc sentiam. Quomodo ergo adulter latens, cum apud eos præpositus esset, spiritales potuit filios procreare, si carnales hoc facere non possunt? An forte tunc per manus ejus vel Christus, vel Spiritus sanctus, vel forte Angelus baptizavit? Si ergo tunc homo baptizat, cum baptizator manifestus est bonus; cum vero baptizator latet malus, tunc Deus baptizat aut Angelus, et unusquisque talis spiritaliter nascitur qualis fuerit a quo baptizatur; optent qui desiderant baptizari, ut homines per quos baptizantur, non sint manifesti boni, sed latentes mali, ut sic Deo vel Angelo baptizante sanctiores renasci mereantur. Hanc absurditatem si cogitant evi-

[1] Joan. III, 6. — [2] I Cor. IV, 15.

tare, per quemlibet hominem, cum quis Christi baptismo baptizatur, Christum baptizare fateantur, de quo solo dictum est : « Hic est qui baptizat in Spiritu sancto [1]. »

XXIV. Nam illud ex Evangelio : « Sicut misit me Pa» ter, et ego mitto vos : hoc cum dixisset, insufflavit, et » dixit : Accipite Spiritum sanctum, si cui dimiseritis » peccata, dimittentur; et si cui retinueritis, retinebun» tur [2] : » contra nos esset, ut cogeremur fateri ab hominibus hoc, non per homines fieri, si posteaquam dixit : « Et ego mitto vos : » subjecisset continuo : « Si cui di» miseritis peccata, dimittentur; et si cui retinueritis, » retinebuntur. » Cum vero interpositum est : « Hoc cum » dixisset, insufflavit, et ait illis : Accipite Spiritum » sanctum; » et deinde illatum, per eos vel remissionem vel retentionem fieri peccatorum; satis ostenditur, non ipsos id agere, sed per eos utique Spiritum sanctum, sicut alio loco dicit : « Non enim vos estis qui loquimini, » sed Spiritus sanctus qui in vobis est [3]. » Spiritus autem sanctus in Ecclesiæ præposito vel ministro sic inest, ut si fictus non est, operetur per eum Spiritus, et ejus mercedem in salutem sempiternam, et eorum regenerationem vel ædificationem qui per eum sive consecrantur sive evangelizantur. Si autem fictus est, quoniam verissime scriptum est : « Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet » fictum [4]; » deest quidem saluti ejus ut auferat se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu : ministerium tamen ejus non deserit, quo per eum salutem operatur aliorum. Propter quod Apostolus ait : « Si enim volens hoc facio, » mercedem habeo; si autem invitus, dispensatio mihi » credita est [5] : » id est, illis prodest quibus hoc dispenso, non mihi qui fictus sum. Qui enim invitus facit propter

[1] Joan. I, 33. — [2] Id. XX, 21. — [3] Matth. X, 20. — [4] Sap. I, 5. — [5] 1 Cor. IX, 17.

commoda gaudiaque carnalia, quæ si aliter habere posset, illud desereret, ipse utique fictus est : ideoque non ait, si invitus facio, nihil prosum eis erga quos facio : sed se tantum a mercede salutis alienat, non et illos quibus cibaria Dominica etiam malus servus impendit. Quia vero non erat talis Apostolus, sed talis potius ut volens faceret, id est, gratuitam gratiam pietate casti cordis erogaret; etiam mercedem ejus per eum Spiritus sanctus operatus est, quam sicut ipse dicit, reddet ei Dominus in illum diem justus judex. Illos vero qui Evangelium annuntiabant non caste, qui non quidem aliud nisi veritatem, id est, Christum, tamen non veritate cordis boni, sed per occasionem commodorum suorum annuntiabant : Sinite, inquit, hos annuntiare : et gaudet non utique illis, sed eis qui per eos salvi fiebant, tenentes præceptum dicentis : « Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite ; » dicunt enim et non faciunt[1]. » De his etiam Apostolus ad Philippenses loquitur : « Quidam quidem, inquit, » per invidiam et contentionem ; quidam vero per bonam » voluntatem Christum prædicant; quidam ex charitate, » scientes quoniam in defensionem Evangelii positus » sum ; quidam vero et per contumaciam Christum an» nuntiant non caste, existimantes tribulationem suscitari » vinculis meis. Quid enim, dum omni modo, sive occa» sione, sive veritate Christus annuntietur? et in hoc » gaudeo, sed et gaudebo[2]. » Numquid permitteret eos Christum prædicare, cum Evangelii veritatem non veraci cordis castitate prædicarent? Numquid de talium prædicatione gauderet, nisi sciret quod illis quidem perniciosum esset, rem castam non caste annuntiare : illis autem salubre, qui bona et vera per eos audientes proficerent ad salutem? Nam ubi non Christus qui veritas

[1] Matth. XXIII, 3. — [2] Philip. I, 15-18.

est, sed falsitas et mendacium prædicatur, apertissime prohibet ad Galatas dicens : « Si quis vobis evangeliza- » verit præter id quod accepistis, anathema sit[1]. » Itemque ad Timotheum : « Sicut rogavi te, inquit, ut susti- » neres Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuntiares » quibusdam ne aliter docerent[2]. » Illos autem invidiosos, contentiosos, contumaces, non castos, occasionem quærentes faciendæ suæ malæ voluntatis, quia sic eorum fictionem fugiebat Spiritus sanctus, ut eorum non desereret ministerium, quo per eos Christus prædicabatur, non solum permittit ut faciant, sed et gaudet quia faciunt.

XXV. Hæc de Scripturis sanctis documenta proferimus, ut appareat facile non esse quidquam gravius sacrilegio schismatis : quia præcidendæ unitatis nulla est justa necessitas, cum sibi nequaquam spiritaliter nocituros malos ideo tolerent boni, ne spiritaliter sejungantur a bonis, cum disciplinæ severitatem consideratio custodiendæ pacis refrenat aut differt; quam tamen securitas exserit, cum apparet sine vulnere schismatis ad salubrem correctionem posse aliquid ecclesiastico judicio vindicari. Dicimus enim magis nomen Domini eorum esse qui eum metuunt, quamvis permixti sint turbis eorum qui eum non metuunt; et illud quod Apostolus ait : « Novit Do- » minus qui sunt ejus, et recedat ab injustitia omnis qui » invocat nomen Domini[3]. » Si enim pro bono pacis, ne ante tempus, cum zizania colliguntur, eradicetur simul et triticum, necessitate cogitur quisquam esse inter injustos : recedat ab injustitia, et securus invocat nomen Domini. Simul enim et ab injustis recedit, et ab eis exit, atque separatur interim corde, ut etiam corpore a talibus in fine separari mereatur.

XXVI. Et illud quod scriptum est : « Non est speciosa

[1] Galat. I, 9. — [2] I Tim. I, 3. — [3] 2 Tim. II, 19.

» laus in ore peccatoris[1]. » In ore certe fidelium utique speciosa est. Sic autem unicuique est os proprium, nec quisquam sine consensione sui cordis ex ore vulneratur alieno. Cum autem prædicatio peccatoris ore procedit, quærendum est cujusmodi peccatorem hoc loco Scriptura significare voluit. Nam et Publicanus qui justificatus est magis quam ille Pharisæus, utique peccator erat[2]. Si enim vera ejus peccata non erant, falsa erat confessio peccatorum : si autem vera erat confessio, propter quam justificari etiam meruit, procul dubio vera erant peccata. Hoc etiam de oratione sancti Danielis verissime dixerim, qui profecto veraciter ait : « Cum orarem, et confiterer » peccata mea et populi mei[3]. » In cujus ergo ore peccatoris laus speciosa non est, nisi maxime mendacis et ficti, quem Spiritus sanctus disciplinæ fugiet ? Qui tamen cum loquitur veritatem, non in ejus ore speciosa est, quia non ei tribuitur cujus particeps non est : sicut speciosa non erat prophetia in ore Caïphæ pontificis sacerdotum, qui nescivit quid dixit, sed cum esset pontifex prophetavit[4] : sed tamen per ipsum speciosa laus est Dei in auribus audientium et corde credentium.

XXVII. Quin etiam ex Apostoli sententia male usurpata, velut insultare audet Parmenianus eis quos negat habere baptismum, et propterea dicit eos dare non posse. « Quid enim, inquit, habes quod non accepisti[5] ? » Quod ut omittam unde et quare dicat Apostolus, quod ipsius Epistolæ contextione declaratur; si hoc de baptismo vult intelligi, et si ille dare non potest qui non habet, ille autem non habet qui non accepit, ut ei aliquo modo suffragetur quod scriptum est : « Quid enim habes quod non » accepisti ? » quæro utrum non habeat quod apud ipsos

[1] Eccli. xv, 9. — [2] Luc. xviii, 14. — [3] Dan. ix, 20. — [4] Joan. xi, 51. — [5] I Cor. iv, 7.

accepit? Si dixerint, habet : quæro utrum amittat si ab eis recesserit? Si dicunt, amittit : baptizandus iterum est si redierit, ut ei possit restitui quod amisit. Si autem hoc non fit, nec quisquam dicit esse faciendum, non ergo amiserat. Porro si accepit, et non eo caruit, habet utique quod accepit : et ideo non ei potest dici secundum istorum intellectum : « Quid enim habes quod non accepisti? » Refer nunc animum ad ipsam originem schismatis. Qualemlibet existiment Cæcilianum (quem nos credimus innocentem), procul dubio in unitate baptizatus erat : nondum enim facta erat ista divisio. Ponamus, sicut illi volunt, quod ab unitate ipse recesserit : non amisit utique quod acceperat; non enim, si rediret, baptizaretur iterum, ut reciperet quod amiserat. Porro si eo quod acceperat non caruerat, id utique habebat. Si ergo nec ipsi dici potuit ex istorum pravo intellectu : « Quid enim » habes quod non accepisti? » multo minus hoc idem dici potest ei, qui per Cæcilianum a Domino accepit. Cur enim non potuit homo qui non conjunctus est vobis, id quod non habebat accipere per eum qui non amisit, quando recessit a vobis? Quanto ergo imprudentius dicitur orbi terrarum : « Quid enim habes quod non acce» pisti? » unde ipsius sacramenti connexio in Africam venit, qui per nullius traditoris facinus potuit amittere promissionem Dei, apertissima pollicitatione dicentis ad Abraham : « In semine tuo benedicentur omnes gentes[1] : » etiam si isti non impii calumniatores fratrum, sed veri examinatores criminum fuissent.

XXVIII. Nam illud quod quidam eorum veritate convicti dicere cœperunt : « Baptismum quidem non amittit qui recedit ab Ecclesia, sed jus tamen dandi amittit : » multis modis apparet frustra et inaniter dici. Primo, quia

[1] Gen. XXI, 18.

nulla ostenditur causa, cur ille qui ipsum baptismum amittere non potest, jus dandi potest amittere. Utrumque enim sacramentum est; et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur: ideoque in Catholica utrumque non licet iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam præpositi pro bono pacis correcto schismatis errore suscepti sunt, et si visum est opus esse ut eadem officia gererent quæ gerebant, non sunt rursum ordinati, sed sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra: quia in præcisione fuerat vitium, quod unitatis pace correctum est; non in sacramentis, quæ ubicumque sunt, ipsa sunt. Et cum expedire hoc judicatur Ecclesiæ, ut præpositi eorum venientes ad catholicam societatem honores suos ibi non administrent: non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed manent super eos. Ideoque non eis in populo manus imponitur, ne non homini, sed ipsi sacramento fiat injuria. Et si quando ignoranter fit, nec animose defenditur factum, sed pie corrigitur cognitum, venia facilis impetratur. Deus enim noster non est dissensionis Deus, sed pacis: nec Ecclesiæ ejus sacramenta in eis qui ab Ecclesia recesserunt, sed ipsi qui recesserunt inimici ejus sunt. Sicut autem habent in baptismo quod per eos dari possit, sic in ordinatione jus dandi; utrumque quidem ad perniciem suam, quandiu charitatem non habent unitatis. Sed tamen aliud est non habere, aliud perniciose habere, aliud salubriter habere. Quidquid non habetur, dandum est cum opus est dari: quod vero perniciose habetur, per correctionem depulsa pernicie agendum est ut salubriter habeatur.

XXIX. Quanquam etsi laïcus aliquis pereunti dederit necessitate compulsus, quod cum ipse acciperet, quomodo dandum esset addidicit, nescio an pie quisquam

dixerit esse repetendum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris usurpatio est : si autem necessitas urgeat, aut nullum, aut veniale delictum est. Sed et si nulla necessitate usurpetur, et a quolibet cuilibet detur, quod datum fuerit non potest dici non datum, quamvis recte dici possit illicite datum. Illicitam autem usurpationem corrigit reminiscentis et pœnitentis affectus. Quod si non correxerit, manebit ad pœnam usurpatoris quod datum est, vel ejus qui illicite dedit, vel ejus qui illicite accepit : non tamen pro non dato habebitur ; neque ullo modo per devotum militem, quod a privatis usurpatum est, signum regale violabitur. Si enim aliqui furtim et extra ordinem, in monetis publicis aurum, vel argentum, vel æs percutiendo signaverint, cum fuerit deprehensum, nonne illis punitis, aut indulgentia liberatis, cognitum regale signum thesauris regalibus congeretur? Aut si quisquam, sive desertor, sive qui nunquam omnino militavit, nota militari privatum aliquem signet, nonne ubi fuerit deprehensus, ille signatus pro desertore punitur, et eo gravius quo probari potuerit nunquam omnino militasse, simul secum punito, si eum prodiderit, audacissimo signatore? Aut si forte illum militiæ characterem in corpore suo, non militans pavidus exhorruerit, et ad clementiam Imperatoris confugerit, ac prece fusa et impetrata jam venia militare jam cœperit, numquid homine liberato atque correcto character ille repetitur, ac non potius agnitus approbatur? An forte minus hærent sacramenta Christiana, quam corporalis hæc nota, cum videamus nec apostatas carere baptismate, quibus utique per pœnitentiam redeuntibus non restituitur, et ideo amitti non posse judicatur? An ducenda de militia similitudo non fuit, cum et Apostolus de agonisticis certaminibus clamet et aperte dicat : « Nemo militans Deo im-

» plicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se » probavit[1]? »

XXX. Et hæc quidem alia quæstio est, utrum et ab iis qui nunquam fuerunt Christiani possit baptismus dari[2]: nec aliquid temere inde affirmandum est sine auctoritate tanti concilii quantum tantæ rei sufficit. De iis vero qui ab Ecclesiæ unitate separati sunt, nulla jam quæstio est, quin et habeant et dare possint, et quin perniciose habeant pernicioseque tradant extra vinculum pacis. Hoc enim jam in ipsa totius orbis unitate discussum[3], consideratum, perfectum, atque firmatum est. Sed si nos male facimus, ipsi explicent, quomodo sacramentum baptizati non possit amitti, et sacramentum ordinati possit amitti: quoniam dicunt: « Recedens ab Ecclesia baptismum quidem non amittit, jus dandi tamen amittit. » Si enim utrumque sacramentum est, quod nemo dubitat, cur illud non amittitur, et illud amittitur? Neutri sacramento injuria facienda est. Si sancta malos fugiunt, utrumque fugiat: si sancta in malis inviolabiliter manent, utrumque maneat. Si dixerint: Baptismus in sola vera Ecclesia recte datur, respondetur eis: Baptismus in sola vera Ecclesia recte habetur. Cur non potest dari ubi non recte datur, cum possit haberi ubi non recte habetur? An quia non habere aliud est, aliud non recte habere? Sic et non dare aliud est, aliud non recte dare? Sicut non recte habet qui ab unitate discedit, sed tamen habet, et ideo redeunti non redditur: sic etiam non recte dat qui ab unitate discedit, sed tamen dat; et ideo quod ab eo accepit, venienti ad unitatem non iteratur. Illi autem quod non recte datur, datum non esse contendunt. Quod si alius quod non recte

[1] 2 Tim. II, 4. — [2] Vide lib. 7. de Bapt. contra Donat. n. 102. — [3] Vide infra lib. 1. de Bapt. n. 9. et lib. 2, n. 5 et 14.

habetur, haberi non posse contendat, nonne utrique reclamamus, et dicimus habere quidem, sed non recte habere eum qui ab unitate discesserit? Si ergo volunt, ut audiat ille quod pariter reclamamus, ipsi nos audiant reclamantes, dare quidem, sed non recte dare eum qui ab unitate discessit. Quapropter sicut redeunti non redditur quod foris habebat, sic venienti non repetendum est quod etiam foris acceperat. Unde consequenter intelligitur perversitatem hominum esse corrigendam, sanctitatem autem sacramentorum in nullo perverso esse violandam. Constat enim eam in perversis et sceleratis hominibus, sive in eis qui intus sunt, sive in eis qui foris sunt, impollutam atque inviolabilem permanere: et quia dicuntur ea mali polluere, quantum in ipsis est dicuntur, cum illa impolluta permaneant: sed in bonis permanent ad præmium, in malis permanent ad judicium. Nam et de Spiritu qui nullo modo potest extingui, dictum est tamen: « Spiritum nolite extinguere[1]; » id est, quantum in vobis est, nolite sic agere, tanquam conemini Spiritum extinguere, aut tanquam Spiritum extinctum deputetis: et nomen Dei nullo modo pollui potest, et tamen dictum est: « Filius et Pater intrabant ad unam puellam, » ut polluerent nomen Dei sui[2]. »

XXXI. Nec ullo modo isti expedire se possunt, cum eis proponitur, cur sanctitas sacramenti et haberi et dari possit ab eo quem intus sceleratum jam Deus damnavit, et tunc incipiat ab eo dari non posse, cum ab hominibus damnatus fuerit, cum tamen nec tunc eam possit amittere. Postremo cur Felicianus, quem cum Maximiano trecenti decem damnaverunt, et diu foris in sacrilegio, sicut ipsi in concilio suo[3] pronuntiaverunt, schismatis fuit, non solum ipsum baptismum, sed etiam jus dandi

[1] I Thess. v, 19. — [2] Amos. II, 7. — [3] Bagaïtano.

non amisit? In honore quippe suo, sicut exierat, ita receptus est, cum his omnibus quos ipse foris positus baptizavit, nullo eorum rebaptizato : quia si aliquem eorum quos foris baptizaverat, rebaptizandum esse censerent, judicarent eum amisisse jus dandi cum foris esset, et propterea consequens erat ut ipsum quoque iterum ordinarent, si illos iterum baptizarent. Sed cum ad pacem Christi revocantur, calumniatores sunt : cum paci Donati consulunt, dissimulatores sunt. Quid est hoc aliud, quam quod eorum Tichonius de illis ait : Quod volumus sanctum est?

XXXII. Ut quid ergo Parmenianus inani jactantia exultat, et dicit : « Nunquam divinæ legis censura patietur, ut vivificare quemquam mortuus possit, curare vulneratus, illuminare cæcus, vestire nudus, et mundare pollutus? « Dominus enim suscitat mortuos, Dominus » curat vulneratos, Dominus illuminat cæcos, Dominus » vestit nudos, Dominus mundat pollutos[1]. » Quid sibi arrogat quæ hominis non sunt? Ita-ne vivi sunt apud eos qui non peccant, ut etiam vivificare posse dicantur; cum incrementum dare non possint? « Ego, inquit Apostolus, plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui » rigat, sed qui incrementum dat Deus[2]. » Quando dat vitam mortuo, qui incrementum dare non potest vivo? « Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et » Filius quos vult vivificat[3]. » Ita-ne apud illos sani sunt, ut possint etiam curare non sanos? Quid aliud isti, quam se benedicendos pro Domino opponunt? Sed ab eis nullo modo seducuntur, qui non in homine, sed in Deo sperantes cantant : « Benedic, anima mea, Dominum, et » noli oblivisci omnes retributiones ejus, qui propitiatur

[1] Psal. CXLV, 8. — [2] I Cor. III, 6. — [3] Joan. V, 21.

» omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores » tuos[1]. » Si omnes languores ipse sanat, nullum relinquit quem Parmenianus sanare se dicat. Tanta-ne apud illos lumina sunt, ut illuminare etiam possint? Quod nec illi, quo in natis mulierum major surrexit nemo, Joanni Baptistæ Joannes Evangelista concedit, de quo ait : « Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de » lumine. Erat lumen quod illuminat omnem hominem » venientem in hunc mundum[2]. » Si omnem hominem illud lumen illuminat, nullum relinquit quem Parmenianus illuminare se dicat. Quia etsi sancti homines, secundum quemdam modum dicuntur luminaria : alia tamen sunt lumina illuminata, aliud lumen illuminans, quod illud est de quo idem Joannes Baptista dicit : « Nos omnes » de plenitudine ejus accepimus[3]. » Nudos autem quis vestit, nisi qui dicit : « Proferte illi stolam primam[4] : » et qui corruptibile hoc induet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem[5]? Et hoc quisquam divino indumento aliquem vestire dicitur, cui magnum est si vestiri ipse mereatur? Jam porro emundare pollutum se audeat dicere, si prius audet se dicere non esse pollutum. Mundati enim sumus per gratiam Dei; sed nec tunc quidem mundabimus aliquem, cum fuerit perfecta nostra mundatio : quanto minus modo, cum corpus quod corrumpitur aggravat animam? « Quis enim castum glorietur se habere » cor, aut quis glorietur mundum se esse a peccato[6]? » Mundare quippe atque sanare, in spiritalibus rebus tantumdem valet. Sicut autem spe salvi facti sumus, ita spe mundati sumus in perfecta salute et in perfecta munditia. Quomodo ergo sanare et mundare jam possumus, qui nec tunc poterimus, cum omni modo salvi et mundi fue-

[1] Psal. CII, 2. — [2] Joan. I, 8. — [3] Ibid. 16. — [4] Luc. XV, 22. — [5] I Cor. XV, 53 — [6] Prov. XX, 9, juxta LXX.

rimus? « Sed Deus, inquit, hoc per hominem facit[1]. » Facit sane, sed fecit et per Judam, quem ad Evangelium prædicandum cum cæteris misit : fecit et per Pharisæos in eis, qui bona quæ per eos audiebant ipsi faciebant, cum illi non facerent quæ dicebant. Postremo cur iniqui et scelerati eorum, sive cum latent, sive cum pro pace Donati tolerantur, vivificant, curant, illuminant, mundant? An ipsi non sunt mortui, vulnerati, cæci, polluti? An ideo non apud eos cæci, cæcos ducentes simul in foveam cadunt[2], quia non ipsos, sed Deum quem prædicant, illi audiendo et obtemperando sectantur? Ita sane, sed tunc prædicant Deum, si cum Christo colligunt : quicumque vero cum illo non colligunt, spargunt; Donatum prædicando, non Deum : cæci cæcos sequendo simul in foveam cadunt. Sed de quæstione baptismi latius aliquid Domino adjuvante tractabimus[3], cum de omnibus testimoniis sanctarum Scripturarum, quæ nobis objicienda credidit, Parmeniano responderimus. Qui vere ipse adæquat proximos sibi eversione iniquitatis, qui eis tam malum propinavit errorem, ut non pro pace, sed pro divisione et discissione non solum loquatur ipse, sed etiam divinos Libros loqui persuadeat.

XXXIII. Sed inter multa miror hominem, cum ageret non posse haberi baptismum nisi acceptum, nec posse accipi sine dante, interposuisse ex Evangelio testimonium : « Non potest, inquit, accipere homo quidquam, » nisi fuerit illi datum de cœlo[4]. » Posset enim aliquis eorum verborum inscius, cum cœpisset iste dicere : « Non » potest homo accipere quidquam, nisi datum fuerit illi : » antequam dixisset, « de cœlo, » putare illum dicturum a Donato fuisse, aut a Parmeniano, aut ab aliquo de parte

[1] Matth. x, 14.— [2] Id. xv, 14.— [3] Lib. I. de Baptismo, n. I.— [4] Joan III, 27.

Donati, aut omnino ab ipsa parte Donati. Agnosco Evangelium, et illic scriptum esse recenseo : « Non potest » homo accipere quidquam, nisi datum fuerit illi de » cœlo. » Sed numquid Donatus est cœlum? Numquid Parmenianus est cœlum? Numquid pars ipsa Donati? Illa vero non est cœlum, non est in cœlo. Qui enim ait : « Non » potest homo accipere quidquam, nisi fuerit illi datum de » cœlo, » nunquam diceret, nisi datum fuerit illi de sole, aut de luna, aut de stellis, quæ tamen in cœlo sunt : quanto minus diceret, nisi datum fuerit illi de parte Donati, quæ non solum non est cœlum, nec est in cœlo, sed nec in regno vult esse cœlorum. Nec illud procul dubio diceret, Non potest homo accipere quidquam, nisi datum fuerit illi de Ecclesia : ipsa enim Ecclesia de cœlo accipit. Si autem diceret, Non potest homo accipere quidquam, nisi datum fuerit ei ab homine justo ; irruerent quidem isti frontosi, et se justos esse proclamarent, ut ab eis acciperet qui vellet accipere : nec nos quæstionem faceremus, utrum justi essent an non ; sed inter eos esse vel latentes injustos facile ostenderemus ex quibusdam proditis et exclusis ; et tamen eos non improbaremus, nec diceremus non datum vel non acceptum, quod datum et acceptum esset a talibus. Sed et hoc falso diceretur, Non potest homo accipere quidquam nisi datum fuerit ei ab homine justo. Ipse enim justus a quo alter accipit, quæro a quo acceperit. Si et ipse a justo homine, et de illo ita quæro, donec ab ipso capite ordinis humani ad aliquem perveniam, qui non ab homine acceperit ; atque ita falsum esse doceam, quod non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei ab homine datum.

XXXIV. Quid autem agunt isti nescientes per Evangelicum testimonium, nisi ut homines admoneantur ut aliquando evigilent, atque advertant vere non homines esse

attendendos, cum sanctum aliquid homo accipere desiderat, sed illum solum qui de cœlo dat homini ; quia « Non » potest homo accipere quidquam, nisi datum fuerit ei » de cœlo ? » Quod si dixerint, De cœlo quidem accipit, non de homine, sed tamen per hominem : quæro per qualem. Si per justum tantum : non habent illi qui apud eos ipsos per latentes iniquissimos acceperunt : si et per injustum, quæ causa ergo est ut aliquem rebaptizent ? Si per injustum nonnisi latentem, non habent, quos baptizavit manifestus satelles Gildonis Optatus : si et per injustum etiam manifestum, qui tamen nondum damnatus et ab Ecclesiæ communione projectus sit ; non habent illi quos Felicianus Mustitanus, cum ab eorum communione foris esset, in Maximiani schismate baptizavit, quos tamen nunc cum illo regressos nemo rebaptizat. Postremo si homo, quamvis de cœlo, non tamen nisi per hominem potest accipere quidquam, quæro, ipse Joannes Baptista, qui hoc ait, per quem hominem acceperat, quod utique de cœlo acceperat ? Et non invenitur : atque ita a se testimoniis prolatis mala causa convincitur. Quia etsi dicat Filius accepisse se a Patre, et Spiritum sanctum de suo accipere, non quasi gradatim, sed sicut ipse exposuit dicens : quia omnia quæ habet Pater mea sunt, ideo dixi, de meo accipiet [1] : posse tamen hominem non interposito homine divinitus aliquid accipere, exemplo suo Joannes ipse testatur, et tot sancti antequam Dei Filius homo fieret, et posteaquam resurrexit et ascendit in cœlum, centum viginti homines simul congregati erant, quos nullo homine in terra manum imponente, de cœlo veniens Spiritus sanctus implevit : et constituto jam ordine Ecclesiæ, Centurionem Cornelium ante ipsum baptismum ante impositionem manus [2], cum eis qui secum erant eodem Spiritu

[1] Joan. XVI, 15. — [2] Act. X, 44.

sancto repletum, Petrus ipse miratus est. Nemo ergo accipit sine dante: sed quod pertinet ad baptismi sanctitatem, adest Deus qui det, et homo qui accipiat, sive per se ipsum donante Deo, sive per Angelum, sive per hominem sanctum, sicut per Petrum, sicut per Joannem: sive per hominem iniquum, sicut per tam multos vel latentes vel manifestos, quos ante tempus de messe colligere servi patris-familias prohibentur, et quos velut paleam frumenta Dominica usque ad tempus ventilationis corde interim separati non temeritate corporaliter deserunt, sed pietate spiritaliter ferunt.

XXXV. « Qui, inquit, male credidit, consequi non potest baptismi sacramentum; quia scriptum est: « Perversum non potes adornare [1]. » Quid si ergo apud eos quispiam baptizatus fuerit, qui putaverat, verbi gratia, Christum ex eo esse cœpisse, ex quo secundum carnem de virgine Maria natus est; postea veritatis sermone commonitus, cum comperisset ipsum esse de quo Joannes ait: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, » et Deus erat Verbum [2]; » de quo consequenter ait: « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: » fateretur eis suum pristinum errorem, atque in eo se fuisse cum baptizaretur sollicitus indicaret, juberent eum denuo baptizari? Nunquam utique facerent: sed hominis imperitam simplicitatem carnali opinione prius depravatam, veritatis ratione correctam gratularentur: aut si etiam talis perversitas pertinaciter ei defendenda videretur, et diu reluctatus neque correctus, etiam de ecclesia pelleretur, et postea cognita veritate remearet, pœnitentia utique curandum esse censerent, non iteratione baptismatis vulnerandum; quamvis hoc in corde se habuisse fateretur etiam illo tempore quo apud ipsos fuerat baptizatus. Perversum ergo

[1] Eccle. I, 15, juxta LXX. — [2] Joan. I, I.

non potes adornare, quia non ei ad ornamentum valeret sacramentum quod acceperat, si in fide perversa persisteret, sed potius ad supplicium: cum tamen ipsum sacramentum per se etiam in perverso quem non ornabat, sed judicabat, integrum permaneret; et ideo nullo modo esset illius sacramenti violanda sanctitas, etiam cum esset illius hominis corrigenda perversitas.

XXXVI. Audet etiam Parmenianus nobis exempla divina proponere, quibus se arbitratur ostendere, quærendum esse hominem sanctum, a quo accipi debeat sacramentum. « Ipse, inquit, Dei Filius, ipse Dominus Jesus Christus, a quo principium spiritalis baptismi exortum est, cum secundum voluntatem Patris baptizandus esset, utrumne ad Pharisæos perfidos atque profanos, an ad sanctissimum Joannem venisse monstratur? » At si hoc exemplo invitamur ad accipiendum baptismum, inferiorem nobis a quo baptizemur debemus inquirere; quandoquidem Dominus ab eo baptizatus est, qui se ab ipso Domino baptizari debere prædixerat; et qui se indignum corrigiam calceamenti ejus solvere testabatur[1]. Quin imo, ut intermittam inquirere diligentius, cur ipse Salvator noster baptizari voluerit, quia certe aliqua causa voluit; propterea fortasse, cum se ipse posset tinguere, qui etiam suum baptizatorem poterat baptizare. voluit Dominus a servo et ille per quem facta sunt omnia ab illo qui factus est inter omnia, baptizari, ut et doceret humilitatem, et ostenderet non interesse quis a quo baptizetur, dum eo baptismo quo baptizandus est baptizetur. Nec a Pharisæis dedignaretur ille baptizari, si haberent hujusmodi baptismum, quo ille certi sacramenti gratia voluit baptizari. Nam et cum circumcidendus esset, numquid Joannes quæsitus est? Hoc enim a Judæis fieri jam solebat. Et

[1] Matth. III, 14.

cum pro illo esset afferendum legale sacrificium, numquid devitatum est illud templum, quod ab eo vocatur spelunca latronum [1]? Quo certe et boni intrabant et mali : nec bonis oberant mali; quoniam Dominus qui ait : « Sancti » estote, quia ego sanctus sum [2]; » ita inviolabiliter facit sanctos suos versari inter malos, ut custodiant eam quam accipiunt sanctitatem, quemadmodum ipse Dominus Jesus nulla contagione malignitatis in Judæorum gente pollutus est, neque cum illa prima sacramenta secundum perfectam humilitatis viam factus sub lege suscepit, neque cum postea Discipulis electis cum suo traditore usque ad extremum osculum vixit. Ejus enim exemplo, non solum non facientis mala, sed etiam non consentientis ulli malitiæ, inter paleam frumenta secura sunt, quia neque talia faciunt, neque consentiunt facientibus; etiam si in eadem segete usque ad messem, in eadem area usque ad ventilationem, intra eadem retia usque ad separationem quæ in littore futura est, boni tolerent malos. Sed isti sunt vere cæci duces cæcorum, qui et in numero suorum tam multos malos vident, et viam pacis non vident; et ut se non ad sustinendum invicem propter unitatis vinculum, sed ad dividendum ab invicem propter schismatis sacrilegium sequantur homines, persuadent.

XXXVII. At enim dictum est per Prophetam regi Josaphat : « O rex Josaphat, si peccatorem tu adjuvas, » aut eum quem Dominus odit tu diligis, propterea fuit » super te ira Domini [3]. » Quis enim nostrum dicit peccatorem adjuvandum, ad hoc utique in quo peccare vult; sicut ipse Achab quem adjuvabat Josaphat, eundo cum illo in prælium, cum ille Micheæ prophetæ veracia verba contemneret [4]? Et tamen nec sic obfuit innocentiæ

[1] Matth. xxi, 13, et Luc. xix, 46. — [2] Levit. xi, 49. — [3] 2 Paral. xix, 2. — [4] 3 Reg. xxii, 28.

regis Josaphat pessimum meritum regis Achab : quia illum Dominus ad se exclamantem a periculo bellico liberavit, illum autem sacrilegum contemptorem in manus hostium venire permisit. Et si quid Josaphat periculi expertus est, quod ei Propheta indicat ab ira Dei fuisse, non alieno meruerat peccato, sed suo; quia sicut ei dictum est, peccantem adjuvabat : sed apud Deum cætera ejus bona facta prævaluerunt. Sic enim dicitur ei : « Peccatorem adjuvisti, et ei contra Dominum amicus es, et » in hoc super te ira a facie Domini. Sermones Dei boni » in universis sunt tecum, quoniam abstulisti lucos de » terra, et parasti cor tuum ad requirendum Deum[1]. » Qui autem versatur in Ecclesia Dei, ubi sunt et illi qui sua quærunt, non quæ Jesu Christi : « Qui per invidiam » et contentionem Christum annuntiant, non caste : » et dicit : « Sive per occasionem, sive per veritatem Chris- » tus annuntietur; et in hoc gaudeo, sed et gaudebo[2] : » impollutus inter eos atque integer permanet, quia non eis ad sua quærenda consentit, cum hoc culpet atque reprehendat; nec eos ad peccandum, sed ad hoc adjuvat, unde Christus latius prædicetur, et ab his qui audiunt et faciunt per eos qui quod dicunt non faciunt, Christo credatur, in Christo speretur, Christus diligatur. Talibus enim præcipit idem Apostolus dicens : « Nolite con- » jungi cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ » cum iniquitate? Quæ communicatio est luci ad tene- » bras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? Aut quæ » pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo » Dei cum simulacris? Vos enim templum Dei vivi estis. » Dicit enim : Quia inhabitabo in eis et inambulabo, et » ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. Propter » quod exite de medio eorum, dicit Dominus, et immun-

[1] 2 Paral. xix, 2. — [2] Philip. i, 15-18.

» dum ne tetigeritis, et ego recipiam vos, et ero vobis in » patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Do- » minus omnipotens[1]. » Quæ verba isti carnaliter sentientes, per tot divisiones se ipsos minutatim in ipsa una Africa concidunt. Non enim intelligunt neminem conjungi cum infidelibus, nisi qui facit peccata Paganorum, vel talia facientibus favet; nec quemquam fieri participem iniquitatis, nisi qui iniqua vel agit vel approbat. Quis autem communicat tenebris, nisi qui per tenebras consensionis suæ dimisso Christo sequitur Belial? Quis ponit cum infidelibus partem suam, nisi qui ejus infidelitatis fit particeps? Ita enim templum Dei esse desinit, nec se aliter simulacris adjungit. Qui autem sunt templum Dei vivi, et in medio nationis tortuosæ ac perversæ apparent sicut luminaria in mundo verbum vitæ habentes[2], nihil eos quod pro unitate tolerant inficit: nec angustantur, quia in illis habitat et deambulat Deus: et exeunt de medio malorum, atque separantur interim corde: ne forte cum id facere per seditionem schismatis volunt, prius a bonis spiritaliter, quam a malis corporaliter separentur.

XXXVIII. Quod ergo scriptum est Deum dixisse: « Eos qui me clarificant, clarificabo; et qui me spernit, » spernetur[3]: » ipsi maxime nolunt intueri. Quomodo enim clarificant Deum, qui dicunt per orbem terrarum impleri non posse ejus promissa, quæ promisit patribus nostris[4], Abrahæ, Isaac, et Jacob, quæ per Prophetas tanto ante prænuntians, exhibuit per Unicum suum, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, ut in illo, id est, in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes: qui dicunt ipsum Dei Filium frustra dixisse:

[1] 2 Cor. VI, 14-18, et Levit. XXVI, 12. — [2] Philip. II, 15, 16. — [3] 1 Reg. II, 30. — [4] Rom. I, 2.

« Sinite utraque crescere usque ad messem[1] : » quasi falsus fuerit, aut ipse fefellerit, cum sola zizania per mundum creverint ; frumenta vero præter partem Donati, in toto terrarum orbe defecerint : quomodo ista sentientes glorificant Deum, cum scriptum sit : « In latitudine » gentis gloria regis, in diminutione autem populi contri» tio principis[2]? » Aut quomodo non spernunt Deum, qui baptismum ejus in eis quorum causam non audierunt, et de quibus nullo modo judicare potuerunt, incredibili temeritate impietatis exsufflant, et sibi audent arrogare quod Dei est ; a se damnatos in honoribus integris pro Donati pace recipiunt, et a se inauditos contra pacem Domini detestantur ; baptisma in illis terrarum partibus per Apostolos traditum periisse contendunt, et per Felicianum apud Maximianistas traditum non periisse concedunt? Jam vero quomodo Catholici non clarificant Deum, qui promissa ejus nullis hominum sceleribus, quominus implerentur, impediri posse confidunt; qui sacramenta ejus ita debita veneratione prosequuntur, ut ea si etiam ab indignis tractata fuerint, illis sua perversitate damnatis, illa intemerata sanctitate permanere demonstrent?

XXXIX. « Iterum, inquiunt, scriptum est : « Nolite » communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis » autem redarguite[3]. » Quæ enim fiunt ab ipsis latenter, turpe est et dicere. » Jam ipsa verba quemadmodum intelligenda sint diximus, quia non communicare est non consentire : quod propter Ecclesiæ disciplinam parum est, nisi etiam redarguantur, ut corrigi possint. Sed hæc salva pace facienda sunt, et quantum admittit officium conservandæ unitatis, ne simul eradicetur et triticum.

[1] Matth. XIII, 30. — [2] Prov. XIV, 28. — [3] Ephes. V, 11.

XL. « Iterum ad Timotheum idem Apostolus : « Ne, » inquit, communicaveris peccatis alienis, te ipsum cas» tum custodi[1]. » Docuit ex consequenti, quemadmodum quod prius dixit, intelligendum sit. Qui enim se ipsum castum servat, non communicat peccatis alienis. Si enim communicat, consentit : si consentit, corrumpitur : si corrumpitur, castum se non servat. Sed sane tandem aliquando evigilavit Parmenianus, et attendit quid diceret Tichonius, sed frustra : statim quippe amore sententiæ suæ contra veritatem oculos clausit. Ait enim : « Numquid, frater charissime, non polluunt alios aliena peccata, et hoc est facinorosis non communicare, licet cum ipsis convenias, eorum facta non facere ? » Et tamen non totum dixit. Parum est enim eorum facta non facere, nisi displiceant : parum est ut displiceant, nisi redarguantur. Aliud enim est non facere, aliud non communicare, id est, non consentire facientibus, aliud etiam redarguere. Cur ergo ubi videre cœperat, statim se avertit, et usque in finem noluit pervenire, et vix trientem de toto posuit? An sicut de populo fecerunt, et sententiam veritatis præcidendam putavit? Nos dicimus, quod qui non facit malum, nec facienti consentit, et facientem arguit, firmus atque integer inter iniquos tanquam frumentum inter paleas conversatur. Ille autem tantummodo ait : « Eorum facta non facere. » Et tertiam tamen de tota sententia particulam quemadmodum refellat vi» deamus.

XLI. « Quod contra legem esse divinam, inquit, nullus qui legem veneratur, ignorat. » Adhuc ista verba communiter dici possunt. Potest enim et alius dicere : « Quod secundum legem esse divinam, nullus qui legem veneratur ignorat. » Sed opus est probare, non dicere.

[1] I Tim. v, 22.

Attendamus ergo quemadmodum probet. « Quid enim prodest, inquit, innocentiam custodisse, si cum reis mixtus est et obnoxiis? » Sane si ita est, innocentiam custodisse non prodest[1], sed innocentia custodita non est. Mixtus enim reis et obnoxiis, nisi per conscientiæ maculatam consensionem, nullus recte dici potest. Qui vero implet quod scriptum est : « Justo nihil placet ini» quum[2] : » ubilibet eum versari quælibet necessitas cogat, misceri iniquitatibus non potest. « Vel quomodo, inquit, incorruptus poteris permanere, si corruptis sociaris? » Ita plane si sociatur, id est, si mali aliquid cum eis committit, aut committentibus favet : si autem neutrum facit, nullo modo sociatur. Porro si addat tertium, ut non sit in vindicando piger, sed vel corripiat justus in misericordia et arguat, vel etiam, si eam personam gerit, et ratio conservandæ pacis admittit, coram omnibus peccantes arguat, ut cæteri timeant; removeat etiam vel ab aliquo gradu honoris, vel ab ipsa communione sacramentorum, et hæc omnia cum dilectione corrigendi, non cum odio persequendi[3], plenissimum officium, non solum castissimæ innocentiæ, sed etiam diligentissimæ severitatis implevit. Ubi autem cætera impediuntur, illa duo semper retenta incorruptum castumque custodiunt, ut nec faciat malum, nec approbet factum.

XLII. Sed tamen videamus unde iste doceat quod affirmat : « Cum scriptum sit, inquit, Modicum fermen» tum totam massam corrumpit. » Dixit hoc Parmenianus, atque abiit : nec ei nunc ostendi potest, in parte Donati, non solum modicum fermenti, sed multum veneni ex illis ovis aspidum ruptis, et prævalidis jam serpentibus pro Primiano damnatis, et ad Primianum ite-

[1] *Forte* non innocentiam custodisse non prodest. — [2] Prov. XII, 21, juxta LXX. — [3] *Supple*, faciat.

rum revocatis. Sed correcti sunt, inquit, Deo gratias. Si verum est, non invideo, atque utinam id perfecte fiat. Si enim a Maximianistis redire ad partem Donati, nonnullus correctionis est gradus : quanto verior perfectiorque correctio est, ab ipsa parte Donati ad unitatem catholicam remeare? Et Tichonius quidem multa dixit, quæ illis temporibus, et sicut interior noverat, quam non modico, sed multo fermento, totam suam massam nollent fateri corruptam, qui totum orbem terrarum peccatis Afrorum fermentatum esse criminarentur. Sed ego istos miror, si adhuc eis placet hæc Apostolica verba sic intelligere, ita eos Optatum Gildonianum velle defendere, ut nec modicum fermenti eum fuisse concedant, Quod si vel hoc concedunt, quam magnam putant esse massam suam, ut non potuerit tota corrumpi? aut si in eis solis tota corrupta est, quibus placet Optatus ; experti discant intelligere quod legunt, quia inest tota massa ad quos pertinet quod dicitur totum, sive bonum, sive malum : ad eos pertinet qui consentiunt ; ad eos autem qui non consentiunt, omnino non pertinet : et ideo disciplina ecclesiastica corrigendum est, ne ad multos persuadendo perveniat : quod ubi fieri permittit ratio pacis, et non fit, ipsa negligentia culpam trahit, et in periculo consentiendi est per desidiam corrigendi.

XLIII. Ex qua regula et illud intelligendum est, quod consequenter opponit, dicens esse scriptum : « Sit vobis » legitimum æternum in progenies vestras, dividere in » medio sanctorum et irreligiosorum, et in medio mundorum et immundorum[1]. » Tanto enim quisque melius hoc facit, quanto magis in Ecclesia proficit. Cum enim crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt ziza-

[1] Levit x, 9.

nia. Et quamvis inter utrumque jam servi patrisfamilias cognitione dividerent atque distinguerent ; jubentur tamen ea sinere crescere, et hoc usque ad messem, Sed hæc hactenus : ea enim quæ restant, aliquanto diligentius ab alio exordio consideranda atque tractanda sunt.

LIBER III.

Reliqua tractantur loca Scripturæ quæ Parmenianus objectabat.

I. Cum omnis pia ratio et modus ecclesiasticæ disciplinæ unitatem spiritus in vinculo pacis maxime debeat intueri, quod Apostolus sufferendo invicem præcipit custodiri [1], et quo non custodito medicina vindictæ non tantum superflua, sed etiam perniciosa, et propterea jam nec medicina esse convincitur : illi filii mali, qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio contentionum suarum infirmas plebes jactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certe dividere affectant, superbia tumidi, pervicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere ostendantur, umbram rigidæ severitatis obtendunt, et quæ in Scripturis sanctis salva dilectionis sinceritate et custodita pacis unitate, ad corrigenda fraterna vitia mordaciori curatione fieri præcepta sunt ad sacrilegium schismatis et ad occasionem præcisionis usurpant, dicentes : « Ecce ait Apostolus, » Auferte malum ex vobis ipsis [2]. » Quod malum utique si integris, inquiunt, non obesset, nec juberetur auferri. »

II. Interim videamus ne forte non frustra non dixerit Apostolus : Auferte malos a congregatione vestra [3] ; sed, « Auferte malum ex vobis ipsis : » quia cum quisque impeditur ab Ecclesiæ congregatione malos homines separare, si ex se ipso auferat malum, non eis corde misce-

[1] Ephes. IV, 3. — [2] I Cor. V, 13. — [3] Vide 2 Retract. cap. 7.

tur; atque ita spiritaliter non solum conjungitur bonis, sed etiam separatur a malis. Sic enim in illo loco ad Timotheum cum dixisset : « Neque communicaveris peccatis alienis [1] : » tanquam ille diceret, fieri posse, ut aliquos malos ab Ecclesiæ congregatione separare non posset, et ideo tolerare cogeretur; tanquam consilium dans quemadmodum peccatis eorum non communicaret, Te ipsum, inquit, castum custodi. Nam malis malus misceri potest, bonus autem nullo modo, quamvis cum eis in una congregatione versetur. Ita et hic ad Corinthios cum dixisset : « Quo enim mihi de his qui foris sunt judicare? Nonne de his qui intus sunt vos judicatis [2]? » Ne forte turbarentur aliqua malorum numerositate, sic permixtis frumentis, ut sine illorum vexatione colligi separarique non possent : « Auferte, inquit, malum ex vobis ipsis : » ut si forte non possent auferre malos a congregatione sua ; auferendo malum ex se ipsis, id est, non cum eis peccando, nec eis ad peccandum consentiendo aut favendo, integerrimi inter eos et incorruptissimi versarentur : Quia per malum suum malis quisque consentit; si autem a se ipso auferat malum, alieno malo non est unde consentiat. Quapropter quisquis etiam contempserit Ecclesiæ Dei disciplinam ; ut malos cum quibus non peccat, et quibus non favet, desistat monere, corrigere, arguere, et si talem gerit personam, et pax Ecclesiæ patitur, etiam a sacramentorum participatione separare, non alieno malo peccat, sed suo. Ipsa quippe in tanta re negligentia grave malum est : etid eo, sicut Apostolus monet si auferat malum a se ipso, non solum auferet audaciam committendi, aut pestilentiam consentiendi ; sed etiam pigritiam corrigendi, et negligentiam vindicandi, adhibita prudentia et obedientia in eo quod præcipit Dominus :

[1] I Tim. v, 22. — [2] I Cor. v, 12. — [3] Ibid. 13.

ne frumenta lædantur. Ea quippe intentione quisquis inter triticum zizania toleraverit, auferendo a se ipso malum, non eis communicat : et ea distinguit ac judicat interim ad diem ; non enim novit quid cras futurum sit : et ideo dilectione servata, non sine spe correctionis vindicandum est, quidquid etiam cogit necessaria severitas vindicari. Quod ut satis appareat, totum ipsum epistolæ Apostolicæ locum diligentius tractemus.

III. « Quid vultis, inquit? In virga veniam ad vos, an » in charitate et spiritu mansuetudinis[1]? » Jam hic apparet eum loqui de vindicta, ad cujus significationem virgam nominavit. Numquid tamen et virga sine charitate est, quia ita contexuit : « In virga veniam ad vos, an in » charitate? » Sed quod sequitur, spiritu mansuetudinis : admonet intelligi, quia et virga charitatem habet. Sed aliud est charitas servitutis, aliud charitas mansuetudinis : Una quidem charitas est, sed diversa in diversis operatur. » Omnino, inquit, auditur inter vos fornicatio, et talis » fornicatio qualis nec in gentibus, ita ut uxorem patris sui » quis habeat[2]. » De tam immani facto videamus quemadmodum eos sævire præcipiat. « Et vos, inquit, inflati estis, » et non potius luctum habuistis, ut tolleretur de medio » vestrum, qui hoc opus fecit. Quare luctum potius, et non » iram nisi quia si patitur unum membrum, compatiuntur » omnia membra[3]? » et non luctum, quia tollebatur ; sed luctum, inquit, ut tolleretur : id est, ut lugentium dolor ad Deum ascenderet, et ipse tolleret hoc opus de medio eorum, sicut ipse sciret, ne forte illi per humanam imperitiam eradicarent et triticum. Cum ergo ad talem vindictam necessitas cogit, humilitas lugentium debet impetrare misericordiam, quam repellit superbia sævientium : nec illius ipsius qui de medio fratrum tollitur debet negligi

[1] I Cor. IV, 21. — [2] Id. V, 1. — [3] Ibid. 2 et 16.

salus; sed ita agendum est, ut ei talis vindicta sit utilis; et agendum voto et precibus, si corrigi objurgationibus non potest. Ideoque sequitur et dicit : « Ego quidem ab» sens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi quasi » præsens eum qui sic operatus est, in nomine Domini » nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu, » cum virtute Domini nostri Jesu Christi, tradere hujus» modi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salus sit in » die Domini [1]. » Quid ergo agebat Apostolus, nisi ut per interitum carnis saluti spiritali consuleret, ut sive aliqua pœna vel morte corporali, sicut Ananias et uxor ejus ante pedes apostoli Petri ceciderunt [2]; sive per pœnitententiam, quoniam Satanæ traditus erat, interimeret in se sceleratam carnis concupiscentiam? Quia ipse item dicit : « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram [3], » inter quæ et fornicationem commemorat. Et iterum : « Si » enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem » spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis [4]. » Non tamen ab eo fraternam separat charitatem, quem de fraterna congregatione præcipit separari. Hoc enim apertius ad Thessalonicenses dicit : « Si quis autem non obaudit verbo » nostro per epistolam, hunc notate, et non commiscea» mini cum illo, ut erubescat : et non ut inimicum eum » æstimetis, sed corripite ut fratrem [5]. » Audiant isti aliquando, et intelligant quemadmodum satagat charitas Apostolica, ut sufferentes invicem studeamus conservare unitatem spiritus in vinculo pacis [6]. Nam et hic cum dixisset : « Et non ut inimicum eum æstimetis, sed corri» pite ut fratrem : » tanquam ostendens cur hoc dixerit, continuo subjunxit : « Ipse autem Deus pacis det vobis » pacem semper in omni bono » Ita et de isto qui uxorem

[1] 1 Cor. v, 3. — [2] Act. v, 3. — [3] Coloss. III, 5. — [4] Rom. VIII, 13. — [5] 2 Thess. III, 14. — [6] Ephes. IV, 3.

patris sui habuit, luctum potius indicit, et pacificam charitatem ubique commendat : sicut et de se ipso ait : « Ne iterum cum venero ad vos, humiliet me Deus, et lu- » geam multos ex his qui ante peccaverunt, et non ege- » runt pœnitentiam super immunditia, et luxuria, et for- » nicatione quam gesserunt[1]. » Et paulo post ait : Prædixi » et prædico sicut præsens secundo, et nunc absens his » qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus ; quia si ve- » nero iterum, non parcam[2]. » Ideo lugendo judicabat, ut Dei misericordia sine corruptione vinculi pacis, ubi salus tota consistit, contereret peccantes atque corrigeret ; sicut de isto ipso qui cum patris uxore fuerat fornicatus, fecisse intelligitur. Nam non invenitur de quo alio significet in secunda Epistola ad eosdem Corinthios, cum ait : « Nam » ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis » per multas lacrymas, non ut contristemini, sed ut scia- » tis dilectionem quam habeo abundantius in vos[3]. » Si quis autem contristavit, non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos. Sufficit ei correptio hæc quæ fit a multis, ita ut e contrario vos donetis, et consolemini, ne quando majori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in eum charitatem. Ad hoc enim et scripsi, ut cognoscam probationem vestram, si in omnibus obaudientes estis. Si cui autem aliquid donaveritis, et ego. Nam et ego si cui donavit, propter vos in persona Christi, ut non possideamur a Satana : non enim ignoramus mentes ejus. Quid moderatius, quid diligentius, quid sollicitudine pia et paterna ac materna charitate plenius fieri aut dici potest ? Sicut peccanti adhibet emendationem, sic correcto et conterenti atque humilianti in pœnitentia cor suum, vult reddi consolationem ; ne majori, inquit, tristitia absor-

[1] 2 Cor. XII, 21. — [2] Id. XIII, 2. — [3] Id. II, 4.

beatur. Sed quid illud quo conclusit istam sententiam, Ut non possideamur a Satana? Non enim, inquit, ignoramus mentes ejus. Ipse est enim qui per imaginem quasi justæ severitatis crudelem sævitiam persuadet, nihil aliud appetens venenosissima versutia sua, nisi ut corrumpat atque disrumpat vinculum pacis et charitatis, quo conservato inter Christianos, vires ejus omnes invalidæ fiunt ad nocendum, et muscipulæ insidiarum communiuntur, et consilia eversionis evanescunt.

IV. Sed etsi de aliquo alio in secunda ad Corinthios Epistola locutus est Apostolus, et ibi tamen significavit quanta charitate in quemque debeat Ecclesiastica vindicta procedere. Hoc est illud quod isti non intelligentes inter calumnias suas solent habere præcipuum : « Emendabit me justus in misericordia, et arguet me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum[1]. » Quia vero isti non in misericordia emendare noverunt; et Cæciliani innocentiam sævis suspicionibus insectati sunt, et Optati Gildoniani potentiam fallacis oleo adulationis unxerunt. Nam si propter vinculum pacis iniquitatem Optati gementes lugentesque tolerarent, non utique pacem christianam atque catholicam in orbe terrarum, sanctamque unitatem disrumperent; aut certe a majoribus suis nefaria cæcitate disruptam ita dolerent, ut saltem apud se experti quam multos malos pro pace Donati ferre cogantur, impacatas illorum calumnias pace suæ correctionis extinguerent.

V. Sed et ad illius primæ ad Corinthios Epistolæ consequentia redeamus. Cum dixisset Apostolus : « Tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu[2] : » etiam atque etiam commendans humilitate lugentium hoc debere fieri, non

[1] Psal. CXL, 5. — [2] I Cor. v, 5.

superbia sævientium, continuo subjecit : Non bona gloriatio vestra : vel per exprobrationem pronuntiationis : Bona gloriatio vestra. Sic enim nonnulli, et maxime Latini codices habent, cum eadem in utroque sententia teneatur. Non enim metuendum est, ne quis intelligat laudando eos dixisse : « Bona gloriatio vestra : » cum et superius dixerit : « Inflati estis, et non potius luctum » habuistis : » et hic continuo subjungat : « Nescitis quia » modicum fermentum totam massam corrumpit[1] : » quod ad ipsam inanis gloriationis corruptionem congruentius referri potest. Superbia quippe ex vetustate primi hominis, qui superbia lapsus est, quasi fermentata et corrupta mente facit elatos in unam conspersionem, qui sibimet in eam simili jactantiæ vanitate consentiunt. Et gloriari quidem, non de peccatis suis, sed super alterius peccata, tanquam ex comparatione innocentiæ suæ, modicum videtur fermentum ; quia de suis etiam iniquitatibus gloriari, multum fermentum est : sed et illud modicum totam massam corrumpit. Cadit enim superbus merito superbiæ suæ, et incipit etiam peccata sua defendendo velle gloriari. Quod prævidens idem Apostolus ait : « Quapropter qui se putat stare, videat ne cadat[2]. » Et iterum : « Si præoccupatus fuerit homo in aliquo de» licto, vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi in » spiritu mansuetudinis, intendens te ipsum, ne et tu » tenteris[3]. Alter alterius onera portate, et sic adimple» bitis legem Christi. » Quid est lex Christi, nisi : « Man» datum novum do vobis, ut diligatis invicem[4]? » Quid est lex Christi, nisi : « Pacem meam do vobis, pacem re» linquo vobis[5]? » Quod ergo hic dixit : « Invicem onera » vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi[6] : »

[1] I Cor. v, 6. — [2] Id. x, 12. — [3] Galat. vi, 1. — [4] Joan. xiii, 34. — [5] Id. xiv, 27. — [6] Galat. vi, 2.

hoc alio loco ait : « Sufferentes invicem in dilectione, » studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis[1]. » Nam et in illo Pharisæo modicum fermentum esse videbatur, quia peccatorem non solum non dolebat, sed super ejus peccata de suis se meritis extollebat. Sed descendit ille confitens peccata sua, justificatus magis quam ille Pharisæus jactans merita sua : « Quoniam qui se exaltat, » humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur[2]. » Sequitur ergo Apostolus, et dicit : « Expurgate vetus fermen» tum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi[3]. » Quid est, ut sitis; et quid est, sicut estis : nisi quia erant ibi tales, erant ibi non tales, quos ut tales essent, exemplo talium commonebat? Tamen omnes in uno tanquam eosdem admonet, ne illi qui tales erant, desperarent de his qui nondum tales erant, et eos ad compagem sui corporis non pertinere arbitrarentur, tanquam eosdem admonet cum dicit, ut sitis sicut estis. Noverant enim et illi qui jam sic erant, et admonente Apostolo magis magisque nosse debebant, sufferre illos qui nondum sic erant, ut sufferendo invicem in dilectione, servarent unitatem spiritus in vinculo pacis, et invicem onera sua portantes, implerent utique legem Christi, qua Dominus noster Jesus Christus ad docendam humilitatis viam usque ad mortem crucis humiliari dignatus est, et tanquam medicus ægrotantes, ita cum dilectione pertulit peccantes, de quibus dixerat : « Non est opus sanis medicus, » sed ægrotantibus[4]. » Statimque principale proposuit exemplum dicens : « Etenim Pascha nostrum immolatus » est Christus[5] : » ut tantæ humilitatis exemplo discerent expurgare vetus fermentum, id est, quidquid in eis superbiæ de veteri homine remansisset. « Itaque, inquit,

[1] Ephes. IV, 2. — [2] Luc. XVIII, 14. — [3] I Cor. V, 7. — [4] Matth. IX, 12. — [5] I Cor. V, 7.

» diem festum celebremus ; » non utique unam diem , sed totam vitam : « Non in fermento veteri. neque in fer» mento malitiæ et malignitatis, sed in azymis sincerita» tis et veritatis. » Malitia quippe est et malignitas velut de alieno peccato gloriari, quasi tunc debeat de justitia sua quisque gaudere, cum alium justum esse non conspexerit. Sinceritas autem et veritas est, etiam si proficit aliquis, meminisse quid fuerit, et multo magis misereri lapsorum : quandoquidem ipse erectus est a lapsu suo per Christi misericordiam, qui sine ullo suo peccato se pro peccatoribus humiliavit.

VI. Sed ne perniciose relinquantur, et quasi dissimulanter negligantur aliena peccata, quod non est minoris credulitatis, quam illud superbiæ, sequitur et dicit : « Scripsi vobis in epistola, non commisceri fornicariis ; » non fornicariis hujus mundi, ut avaris, aut raptoribus, » aut idolis servientibus : alioquin debueratis de hoc » mundo exisse[1]. » Opus enim vestrum in hoc mundo illud est, ut peccatores Christo ad salutem lucremini. Quod fieri non poterit, si eorum colloquia convictumque » fugiatis. Nunc autem, inquit, scripsi vobis non commis» ceri. Si quis frater nominatur inter vos aut fornicator, » aut idolis serviens, aut avarus, aut maledicus, aut » ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum quidem » simul sumere. Quo enim mihi de his qui foris sunt ju» dicare? Nonne de his qui intus sunt vos judicatis? De » his autem qui foris sunt Deus judicabit. Auferte malum » ex vobis ipsis. »

VII. Ecce quemadmodum ad hanc sententiam venit Apostolus, cujus ultimam particulam ponendam credidit Parmenianus, dicens esse scriptum : « Auferte malum ex vobis ipsis. Quod, inquit, utique si bonis et in-

[1] I Cor. v, 9.

tegris non noceret, non juberetur auferri. » Quæ autem superius dicta sunt, unde ad hoc ventum est prætermisit, quibus utique ad id quod persuadere cupiebat, separationem a malis fieri corporaliter oportere, poterat adjuvari dicente Apostolo : « Cum hujusmodi nec cibum » simul sumere[1]. » Cur ergo non commemoravit, quod ejus intentione maxime adjuvare posse videbatur? Cum enim vehementer instet, ut a male viventibus corporalem separationem faciendam esse persuadeat, cur non adhibet testimonium Apostoli dicentis : « Si quis frater, » nominatur fornicator, aut idolis serviens, aut avarus, » aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi » nec cibum simul sumere : » nisi quia vidit, si hoc diceret, posse sibi responderi : Ita-ne vos etiam fornicatores et idolis servientes aut non habetis, aut eos ignoratis? Nullum avarum, aut maledicum, aut ebriosum, aut rapacem inter vos videtis et nostis? Cur ergo cum talibus contra præceptum Apostoli, non solum cibum mensæ vestræ sumitis, sed etiam cœnam mensæ Dominicæ communicatis? Hoc ergo Parmenianus, quantum arbitror, evitare conatus est, ne sibi responderetur; ut id non poneret quod pro ejus causa validissime sonare videretur : nam hoc epistolæ Apostolicæ capitulum si eum fugisset, et ei non occurrisset, non ex ejus ultima parte poneret : « Auferte malum ex vobis ipsis. »

VIII. Sed nunc quia hoc diximus, fortasse isti audebunt negare haberi inter se avaros, aut maledicos, aut ebriosos, aut rapaces, et ipsum Optatum, qui universæ Africæ notissimus fuit, quem tandiu pertulerunt, quandiu timuerunt, fortasse defendere conabuntur. Dicant ergo si possunt, meliorem se atque purgatiorem habere nunc Ecclesiam, quam erat ipsa unitas beatissimi Cy-

1 I Cor. v, 11.

priani temporibus, qui collegas suos, a quibus tamen nulla corporali disjunctione separatus est, nullum eorum nominatim appellans, sed prudenter ac sobrie saluberrimæ mordacitatis inferens medicinam, his verbis graviter arguit : « Quia esurientibus in Ecclesia fratribus habere argentum largiter vellent, fundos insidiosis fraudibus raperent, usuris multiplicantibus fœnus augerent[1]. » Et ut apertissime ostenderet de his se dicere, cum quibus in unius Ecclesiæ communione vivebat, consequenter annexuit : « Quid non perpeti tales pro peccatis hujusmodi mereremur? » Non enim ait, mererentur, sed, meremur : quod nullo modo dixisset, cum talis utique ipse non esset, nisi manifestare vellet eorum facta se gemere, qui ei non solum Ecclesiæ unitate, sed etiam collegii consortio jungerentur, quamvis ab eis vita, moribus, corde, proposito discreparet. Dicant ergo isti meliorem nunc esse Ecclesiam suam, et non se habere tales, quales habuit in ipsa unitate Cyprianus. Credant eis qui volunt, et adversus ea mala quæ de moribus eorum insimulata fuerint, oculos claudant : ego eos ad illa ipsa priora unitatis tempora revocabo, et ab eis quæram, utrum quando ille tantus episcopus Carthaginiensis Ecclesiæ Cyprianus de tam malo collegio, testimonio liberæ vocis usque ad ea scripta, quæ posteris etiam proderentur, ingemuit, erat Ecclesia Christi, an non erat? Si erat, quæro quemadmodum Cyprianus et cæteri similes ejus implebant quod præcepit Apostolus : « Si quis frater » nominatur aut fornicator, aut avarus, aut idolis ser» viens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum » ejusmodi nec cibum simul sumere[2] : » quando cum his avaris et rapacibus, qui esurientibus in Ecclesia fratribus habere argentum largiter vellent, fundos insidiosis frau-

[1] Vide Cyprianus Serm. de lapsis. — [2] 1 Cor. v, 11.

dibus raperent, usuris multiplicantibus fœnus augerent, panem Domini manducabant, et calicem bibebant?

IX. An forte parva sunt ista crimina, et parvi æstimanda? Solent enim isti etiam hoc dicere, pensantes ea non in statera æqua divinarum Scripturarum, sed in statera dolosa consuetudinum suarum. Quidquid enim sceleris et iniquitatis inebriat multitudinem, amittit examinis veritatem. Sed ideo sunt tanquam sincerissimum speculum proposita hominibus oracula cœlestium paginarum, ut ibi quisque videat quodlibet peccatum quantum sit, quod forte magnum est, et male viventium cæco more contemnitur. Potuit-ne gravius divinis eloquiis accusari avaritia, quam ut idololatriæ demonstraretur æqualis, et ejus nomine appellaretur, dicente Apostolo : « Et avaritia, quæ est idolorum servitus[1]? » Potuit-ne majori pœna digna judicari, quam ut inter illa crimina poneretur, quibus obsessi regnum Dei non possidebunt? Aperiantur oculi cordis, ne frustra pateant oculi corporis, et legant prædicatorem liberum veritatis in eadem ipsa prima ad Corinthios Epistola scribentem : « Nolite » errare, neque fornicarii, neque idolis servientes, neque » adulteri, neque molles, neque masculorum concubito» res, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque » maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt[2]. » Quomodo ergo Cyprianus et alia similia frumenta Dominica in illa tunc unitatis Ecclesia cum avaris et rapacibus, cum his qui regnum Dei non possidebunt, non laïcis vel quibuscumque clericis, sed et ipsis episcopis panem Domini manducabant, et calicem Domini bibebant[3]; cum idem Apostolus præcipiat non eis commisceri, et clamet cum ejusmodi nec cibum sumere? An quia non poterant ab eis corporaliter separari, ne simul eradica-

[1] Coloss. III, 5. — [2] I Cor. VI, 9. — [3] Id. V, 9.

rent et triticum, sufficiebat eis a talibus corde sejungi, vita moribusque distingui, propter compensationem custodiendæ pacis et unitatis, propter salutem infirmorum et tanquam lactentium frumentorum, ne membra corporis Christi per sacrilega schismata laniarent?

X. Sed ecce ego non urgeo quemquam illorum sic intelligere : ipsi explicent quemadmodum esse potuerit illa tunc Ecclesia gloriosa sine macula et ruga, ubi esurientibus in Ecclesia fratribus habere largiter argentum volebant, ubi fundos insidiosis fraudibus rapiebant, ubi usuris multiplicantibus fœnus augebant, ubi tantis erant involuti iniquitatibus, ut per illas regnum Dei non possiderent. Quod si gloriosa Ecclesia sine macula aut ruga in eis solis computabatur, qui mœrebant et gemebant illas iniquitates, quæ fiebant in medio eorum, unde etiam secundum sancti Ezechielis prophetiam[1], tales proprio signo significari meruerunt, ut a vastatione et perditione iniquorum tutissimi evaderent : desinant calumniari bonis, non operantibus mala per morbidam cupiditatem, sed tolerantibus propter pacificam charitatem, quibus dictum est : « Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabun» tur[2]. » Nam propterea Spiritus sanctus per memoratum Ezechielem prophetam tali verbo designavit malos, quos in unitate tolerant boni, ut eos in medio bonorum diceret constitutos : quia si bonos diceret in medio malorum, illi quasi extrinsecus et forinsecus esse viderentur. « Gemunt, inquit, et mœrent iniquitates populi mei, » quæ fiunt in medio eorum[3] : » ut illos iniquos non solum non exclusos, sed etiam inclusos cogitaremus.

XI. Si vero jam tunc non erat Ecclesia, quia Cyprianus et quicumque cum eo avaros illos rapacesque noverant, quales ipsi non erant, quamvis eos gravissimis ge-

[1] Ezech. IX, 4. — [2] Matth. V, 9. — [3] Ezech. IX, 4.

mitibus et præclarissimis vocibus accusarent, unam tamen cum eis intrantes ecclesiam, et in una congregatione paria sacramenta tractantes, per hujusmodi communionem paris sortis effecti sunt : quia non obtemperaverunt Apostolo jubenti, ut cum hujusmodi nec cibum quidem simul sumerent [1] : et, « Auferte malum ex vobis ipsis : » quid adhuc laboramus? Quid se ipsi jactant, quod habeant aliquam Ecclesiam, si jam illis temporibus esse destitit? Dicant unde natus est Majorinus aut Donatus : ut per eos nasceretur Parmenianus atque Primianus. Quid eis prodest, quod avaros et rapaces, cum quibus cibum sumi vetat Apostolus, modo se vel non habere in congregatione sua, vel incognitos sibi esse mentiuntur; quandoquidem fuerunt tales in illa unitatis Ecclesia, unde isti exortos se sic jactant, ut eam in sua sola societate, id est, in communione Donati remansisse persuadere conentur? Si enim dicunt per talium communionem perire Ecclesiam, cur eam non dicunt jam Cypriani periisse temporibus? ac sic et per se ipsos unde extiterint non invenientes, dicere desinant apud se Ecclesiam remansisse, quam totam prioribus periisse temporibus dicunt. Si autem in bonis quibus talia displicent semper mansit et manet et manebit Ecclesia : discant isti aliquando non sic intelligere quod ait Apostolus : « Auferte malum ex vobis » ipsis [2]; ut per schismata conantes colligere zizania, eradicent simul et triticum [3]. Quæ omnia ita disputamus, ut meminerint qui hæc legunt vel audiunt, non eos potuisse unquam demonstrare, sive illo tempore cum recentissima hæresis erat, sive nunc cum multo firmiore innocentiæ conscientia sibi totus orbis in catholica Ecclesia christiana pace connectitur, Cæcilianum vel eos qui ei concorditer inhærebant, fuisse zizania. Sed ut securus unus-

[1] I Cor. v, 11. — [2] Ibid. 13. — [3] Matth. XIII, 29.

quisque in sanctæ Ecclesiæ unitate permaneat, et ejusdem unitatis desertores ne cum eis pereat non sequatur, hoc dicimus; quia si fuissent illi zizania, tolerari potius usque ad messem, quam pernicie schismatis eradicatis frumentis separari debuerunt.

XII. Sed dicet aliquis : Quomodo præcipienti Apostolo poterimus obedire, qui vetat cum ejusmodi nec quidem cibum simul sumere? Si enim solam cordis separationem ab eis faciendam esse præciperet, non diceret : « Scripsi vobis in epistola non commisceri fornicariis, » non utique fornicariis hujus mundi, » id est, eis qui Christiani non essent, de quibus postea dicit : « Quo » enim mihi de his qui foris sunt judicare? nonne de his » qui intus sunt vos judicatis? De his autem qui foris sunt, » Deus judicabit[1]. » Cum ergo de tali separatione præcipiat, quæ non fit ab eis malis qui Christiani non sunt, sed ab eis qui Christiani sunt : cordis autem separatio ab omnibus malis facienda est; ac per hoc et ab eis malis qui non sunt Christiani, oportet nos corde separari : quid restat nisi ut intelligamus nobis per Apostolum juberi, ut quibuslibet malis Christianis, quales ipse designat, nec tali conjunctione misceamur, quali conjunctione paganis in ipsius vitæ humanæ societate miscemur? Et ideo alio loco dicit : « Si quis vos vocaverit ex » infidelibus, et volueritis ire, omnia quæ apponuntur » vobis manducate, nihil interrogantes[2]. » Hic autem cum ejusmodi nec cibum quidem sumere permittit. Cum infidelibus, id est, qui nondum in Christum crediderunt, dicit manducandum esse quæ apposuerint, de quibus quoniam foris sunt, Deus judicabit : cum his autem qui intus sunt, id est, si quis frater nominatur fornicator, aut idolis serviens, aut avarus, aut maledicus,

[1] 1 Cor. v, 11, 12. — [2] Id. x, 27.

aut ebriosus, aut rapax, vetat etiam sumere cibum. Persuadet ergo ante tempus messis a frumentis zizania separari. Quod si facere noluerimus, quoniam Dominus prohibet, toleraturi ea sumus, et in sola cum eis voluntatis et cordis separatione perseveraturi : ac per hoc etiam cibum sumere cum talibus, quod quidem prohibet Apostolus.

XIII. In hac velut angustia quæstionis non aliquid novum aut insolitum dicam, sed quod sanitas observat Ecclesiæ, ut cum quisque fratrum, id est, Christianorum intus in Ecclesiæ societate constitutorum, in aliquo tali peccato fuerit deprehensus, ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc ubi periculum schismatis nullum est, atque id cum ea dilectione, de qua ipse alibi præcipit dicens : « Ut inimicum non eum existimetis, sed corripite ut fra» trem[1] : » non enim ad eradicandum, sed ad corrigendum. Quod si se non agnoverit, neque pœnitendo correxerit, ipse foras exiet, et per propriam voluntatem ab Ecclesiæ communione dirimetur. Nam et ipse Dominus cum servis volentibus zizania colligere dixit : « Sinite utraque cres» cere usque ad messem : » præmisit causam dicens : « Ne » forte cum vultis colligere zizania, eradicetis simul et » triticum[2]. » Ubi satis ostendit, cum metus iste non subest, sed omnino de frumentorum certa stabilitate certa securitas manet, id est, quando ita cujusque crimen notum est et omnibus execrabile apparet, ut vel nullos prorsus vel non tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere : non dormiat severitas disciplinæ, in qua tanto est efficacior emendatio pravitatis, quanto diligentior conservatio charitatis. Tunc autem hoc sine labe pacis et unitatis et sine læsione frumentorum fieri potest, cum congregationis Ecclesiæ multitudo ab eo crimine quod

[1] 2 Thess. v, 15. — [2] Matth. XIII, 30.

anathematur, aliena est. Tunc autem adjuvat præpositum potius corripientem, quam criminosum resistentem : tunc se ab ejus conjunctione salubriter continet, ut nec cibum quisquam cum eo sumat, non rabie inimica, sed coërcitione fraterna. Tunc etiam ille et timore percutitur et pudore sanatur, cum ab universa Ecclesia se anathematum videns, sociam turbam cum qua in delicto suo gaudeat et bonis insultet, non potest invenire.

XIV. Ad hoc enim et ipse Apostolus ait : « Si quis frater nominatur [1]. » In eo quippe quod ait : « Si quis ; » nihil aliud videtur significare voluisse, nisi eum posse tali modo salubriter corrigi, qui inter dissimiles peccat, id est, inter eos quos peccatorum similium pestilentia non corrumpit. In eo vero quod ait, nominatur, hoc nimirum intelligi voluit, parum esse ut si quisque talis nisi etiam nominetur, id est, famosus appareat, ut possit omnibus dignissima videri, quæ in eum fuerit anathematis prolata sententia. Ita enim et salva pace corrigitur, et non interfectorie percutitur, sed medicinaliter uritur. Propterea et de illo dixit, quem tali medicina sanari voluerat, Satis huic est correptio quæ fit a multis. Neque enim potest esse salubris a multis correptio, nisi cum ille corripitur qui non habet sociam multitudinem. Cum vero idem morbus plurimos occupaverit, nihil aliud bonis restat quam dolor et gemitus, ut per illud signum quod Ezechieli sancto revelatur, illæsi evadere ab illorum vastatione mereantur [2]. Ad eum enim qui errare non potest clamant : « Ne perdas » cum impiis, Deus, animam meam, et cum viris san» guinum vitam meam [3]. » Neque cum voluerint colligere zizania, eradicent simul et triticum, nec per diligentiam segetem Dominicam purgent, sed per temeritatem ipsi potius inter purgamenta numerentur. Ideoque idem Apos-

[1] I Cor. v, 11. — [2] Ezech. IX, 4 — [3] Psal. XXV, 9.

tolus cum jam multos comperisset immunda luxuria et fornicationibus inquinatos, ad eosdem Corinthios in secunda Epistola scribens, non itidem præcipit ut cum talibus nec cibum sumerent. Multi enim erant, nec dici de his poterat : « Si quis frater nominatur fornicator, aut » idolis serviens, aut avarus, aut aliquid tale, cum ejus- » modi nec cibum quidem simul sumere[1] : » sed ait : « Ne » iterum cum venero ad vos, humiliet me Deus, et lu- » geam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt » pœnitentiam super immunditia et luxuria et fornicatione » quam gesserunt[2] : » per luctum suum potius eos divino flagello coërcendos minans, quam per illam correptionem, ut cæteri ab eorum conjunctione se contineant. Consequenter enim dicit : « Ecce tertio hoc veniam ad » vos : in ore duorum vel trium testium stabit omne ver- » bum. Prædixi, et prædico sicut præsens secundo, et » nunc absens iis qui ante peccaverunt, et cæteris omni- » bus, quia si venero iterum, Non parcam; quia proba- » tionem quæritis ejus qui in me loquitur Christus[3]. » Quid aliud dixit hic, Non parcam : nisi quod superius ait, Et lugeam multos : ut luctus ejus impetraret flagellum a Domino quo illi corriperentur, qui jam propter multitudinem non poterant ita corripi, ut ab eorum conjunctione se cæteri continerent; et eos erubescere facerent, sicut faciendum est, si quis frater in aliquo cæteris dissimili crimine nominetur ? Et revera si contagio peccandi multitudinem invaserit, divinæ disciplinæ severa misericordia necessaria est : nam consilia separationis et inania sunt et perniciosa atque sacrilega; quia et impia et superba fiunt, et plus perturbant infirmos bonos, quam corrigunt animosos malos. Sicut ille fidelissimus testis ava-

[1] I Cor. XV, 11. — [2] 2 Cor. XII, 21, — [3] Id. XIII, 1, et Deut. XVII, 9.

ritiæ collegarum [1], cum ea mala tribulationum quæ patiebatur illo tempore Ecclesia, censuræ divinæ et disciplinæ tribueret, commemoratis quos noverat episcoporum pessimis moribus, qui esurientibus fratribus habere argentum largiter vellent, fundos insidiosis fraudibus raperent, usuris multiplicantibus fœnus augerent. « Quid » non, inquit, perpeti tales pro peccatis hujusmodi mereremur? » Et deinde adhibet testimonium de Psalmis dicens: « Cum jam pridem monuerit et dixerit censura divina, » Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis » non ambulaverint; si justitias meas profanaverint, et » præcepta mea non observaverint; visitabo in virga ini- » quitates eorum, et in flagellis delicta eorum : miseri- » cordiam autem meam non dispergam ab eis [2]. »

XV. Misericorditer igitur corripiat homo quod potest : quod autem non potest patienter ferat, et dilectione gemat atque lugeat, donec aut ille desuper emendet et corrigat, aut usque ad messem differat eradicare zizania, et paleam ventilare : ut tamen securi de salute sua bonæ spei Christiani inter desperatos, quos corripere non valent, in unitate versentur, auferant malum a se ipsis, id est, ut in ipsis non inveniatur quod in moribus aliorum eis displicet. Cum enim dixisset Apostolus : « Quo enim mihi de » iis qui foris sunt judicare? Nonne de iis qui intus sunt » vos judicatis? de his autem qui foris sunt Deus judica- » bit [3]. » Tanquam illi responderent : Quid agimus, cum ita improborum multitudine premimur, ut judicium nostrum in aliqua coërcitione non possimus exercere [4]? « Au- » ferte, inquit, malum ex vobis ipsis : » id est, si non potestis auferre malos ex medio vestrum, ipsum malum auferte ex vobis ipsis. Quod si quisquam velit sic intelligere

[1] Cyprianus Serm. de lapsis. — [2] Psal. LXXXVIII, 31. — [3] I Cor. V, 12. — [4] Vide I Retr. cap. 17.

quod dictum est : « Auferte malum ex vobis ipsis, » ut per correptionem separationis de congregatione fratrum malus quisque auferendus sit : studio tamen sanandi, non odio perimendi esse faciendum, nemo dubitaverit. Et quis adhibendus sit modus temporaque servanda, ne pax Ecclesiæ violetur, in qua maxime tritico parcendum est, ne simul cum zizaniis eradicetur, quod in præsentia visum est necessarium, disseruimus. Hæc qui diligenter cogitat, nec in conservatione unitatis negligit disciplinæ severitatem, nec immoderatione coërcitionis disrumpit vinculum societatis.

XVI. Nam hoc ipsum quod ait Apostolus : « Cum ejus- » modi nec cibum simul sumere[1] : » quam multi boni Christiani de iis, de quibus familiarius curam gerunt, ut a quorum consortio se potuerint separare, quos tali correptione posse corrigi sentiunt; vel quos omnino corrigi posse desperant, ne alios colloquiorum malorum contagione corrumpant, non dubitant facere. Facit autem hoc bene, id est, humili charitate ac benigna severitate, qui sic præest fratribus, ut eorum servum se esse meminerit, sicut sese habent ipsius Domini et præceptum et exemplum. Tunc enim fit sine typho elationis in hominem, et cum luctu deprecationis ad Deum. Sed quam facile de gradu clericorum quisque ab episcopo, vel de numero pauperum quos pascit Ecclesia, vel de ipsa congregatione laïcorum, sive ab episcopo, sive a clero vel quocumque præposito, cui est potestas, eximitur, ita ut cum ejusmodi a cæteris quibus hoc præcipi potest, nec cibus sumatur; tam facile malorum multitudo in quolibet ordine Ecclesiæ non potest a bonorum commixtione secludi et expelli. Nam et in domibus suis quique boni fideles ita disciplinam suorum moderantur et regunt, ut ibi quoque

[1] 2 Cor. xv, 1.

obtemperent Apostolo præcipienti, cum ejusmodi nec cibum simul sumere, cum et de filiis suis et de domo pacis hoc faciunt vel fieri jubent; cum eos vident ita vivere, ut hoc eis esse faciendum ipsa quam habetur in eos charitas suggerat. Turba autem iniquorum, cum facultas est in populis promendi sermonem, generali objurgatione ferienda est, et maxime si occasionem atque opportunitatem præbuerit aliquod Domini flagellum desuper, quo eos appareat pro suis meritis vapulare. Tunc enim aures humiles præbet emendatorio sermoni calamitas auditorum, faciliusque in gemitum confitendi quam in murmura resistendi afflicta corda compellit : sicut tunc beatus Cyprianus de collegis suis fortasse illa non diceret, nisi eum desuper divina severitas adjuvaret. Eo quippe tempore illa dicebat tam molesto, tam calamitoso atque luctuoso, ut illi non solum succensere non auderent, sed etiam vix a succensentibus veniam se posse impetrare sentirent. Quanquam etsi nulla calamitas tribulationis premat, cum facultas datur, utiliter corripitur in multitudine multitudo : nam sicut separata sævire, sic in ipsa congregatione objurgata gemere consuevit. Quamobrem et illud præceptum Apostoli nullo modo negligendum est, cum sine periculo violandæ pacis fieri potest; quia nec ipse aliter fieri voluit, ut a congregatione bonorum separetur malus : et ejusdem illud præcipue attendendum est, ut sufferentes invicem studeamus servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Item Domino in Evangelio dicenti, in illo obtemperare debemus ubi ait : « Si neque Ecclesiam audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus[1] : » et in illo ubi prohibuit colligi zizania, ne simul eradicetur et triticum[2]. Potest enim utrumque custodiri

[1] Matth. XVIII, 17. — [2] Id. XIII, 29.

ab eis, quibus dictum est : « Beati pacifici, quoniam filii » Dei vocabuntur [1]. »

XVII. Sed jam cætera, quæ Parmenianus posuit, testimonia videamus. Inter omnia, quibus eorum sacrilegus tumor apparet, nullo se loco magis aperuit, quam in eo quod ausus est etiam illud Jeremiæ prophetæ ponere, unde persuaderet cæteris hominibus, communionem Donatistarum, non solum Ecclesiam veram esse, sed etiam talem jam hoc tempore, qualis post ultimam ventilationem Ecclesia sancta futura est. Cui sacrilegæ præsumptioni, et nefandæ elationi quid addi possit ignoro. Et multis quidem locis sermonum suorum nihil aliud quam præsumere intelliguntur; sed aliquando tamen verecundantur, cum eos veritas urgere cœperit, quando interrogantur, utrum non habeant, vel utrum non sint ipsi peccatores : verumtamen in hoc Prophetico testimonio impiam vanitatem et suam nimiam perversitatem apertissime prodiderunt. Cum enim Jeremias sanctus vellet ostendere bonis et malis, etiam si ad tempus sit congregationis una societas, longe tamen disparia esse momenta morum finemque meritorum : « Quid paleis, inquit, ad » triticum [2] ? » Parmenianus autem cum vellet Tichonium refellere dicentem, malos a bonis in unitate interim pro pace tolerandos, et in fine ultimi judicii separandos, posuit hoc Jeremiæ testimonium, quo perversus atque errans perversos et errantes ad turbulentissimas et sceleratissimas seditiones inflammet ; ut quisquis inflata mente carnis suæ videtur sibi aliquid esse, cum nihil sit [3], se ac similes sui tanquam grana purgatissima existimans, ad Ecclesiæ congregationem, in qua necesse est ut ii qui ad vitam æternam pertinent, eos qui ad ignem æternum pertinent, usque ad certum finem tanquam frumenta pa-

[1] Matth. v, 9. — [2] Jerem. xxiii, 28. — [3] Galat. vi, 3.

leam suam tolerent, jam sibi accedendum esse non putet. Nullus alius flatus de area Christi levissimam paleam ante tempus ventilationis excussit; nulla alia præsumptio sacrilega schismata quæcumque, ubicumque sunt, fecit.

XVIII. « Admonet, inquit, Jeremias sanctissimus, infructuosas et steriles peccantium turbas ab honorata fruge justorum discerni, dicens : « Quid paleis ad triti» cum[1] ? » O tuba furoris, o vox execrabilis pestilentiæ! Numquid forte sic errat genus humanum, ut non agnoscat ventilatorem Parmenianum? An et ipse dat locum Donato, et ad purgatam per eum massam se venisse glorіatur? Nam ille ante se Majorinum nescio utrum dignetur agnoscere. An isti tres tanquam tria cornua cujusdam ventilabri in manu Domini fuerunt, per quos messis totius orbis mundaretur; et Africa electa est, ubi purgata massa consisteret, cæteram autem omnem terram palea separata vestiret? Unde ergo tanti greges Circumcellionum? Unde ergo tantæ turbæ convivarum ebriosorum, et innuptarum, sed non incorruptarum, innumerabilia stupra fœminarum? Unde tanta turba raptorum, avarorum, fœneratorum? Unde tam multi per suas quique regiones notissimi, tantumdem volentes, sed non tantumdem valentes, Optati? Quid ad hæc respondebunt? Non sunt ista? An et hoc triticum est? Væ impudentissimæ negationi, si apud se ista non esse; væ sceleratissimæ perversitati, si frumenta esse responderint. Postremo massam purgati tritici post tantæ auctoritatis trientem, id est, Majorinum, Donatum, Parmenianum, etiam Primianus iterum ausus est ventilare, ut Maximianistas de sua communione separaret. An forte frumenta projecit? Quid est ergo ipse cum suis, qui talia projecerunt? An ita ista frumenta purgata sunt, ut se invicem non agnoscant, et se

[1] Jerem. XXIII, 28.

invicem damnando ventilare conentur? Potuit-ne palea baptizare frumenta? Si potuit, cur ergo dicunt : « Quid » paleis ad triticum ? » Si autem non potuit, cur Felicianus cum inter paleas Maximianistarum foras volasset, quotquot ille baptizavit, cum eo rursus ad massam illam purgatissimam redierunt, et omnes intus eos nunc habent, et sibi non dicunt : « Quid paleis ad triticum? »

XIX. Jam ergo evigilent aliquando, et intelligant quemadmodum Propheta dixerit : « Quid paleis ad tri» ticum? » Ubi enim dicatur considerent, si eis inest qualiscumque sensus humanus. Numquid in agro dici potest : « Quid paleis ad triticum, » quando eadem radice portantur[1]? Numquid in area, ubi pariter triturantur? Sed utique in horreo : « Quid paleis ad triticum? » Veniet enim ille paterfamilias ferens ventilabrum in manu sua, et mundabit aream suam, frumenta recondet in horreum, paleam vero comburet igne inextinguibili. Nam per aliam similitudinem omne triticum ovium nomine, omnis palea hœdorum nomine significatur, quæ duo pecorum genera interim permixta sub uno pastore pascuntur. « Sed veniet, inquit, Filius hominis cum Angelis » suis, et congregabuntur ante eum omnes gentes, et se» parabit eos ab invicem, sicut pastor separat oves ab » hœdis : et oves quidem ponet ad dexteram, hœdos au» tem ad sinistram. Et dicet iis qui a dextris ejus erunt : » Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod » vobis paratum est ab initio mundi. Illis autem qui ad » sinistram dicet : Ite, maledicti, in ignem æternum, qui » paratus est diabolo et angelis ejus[2]. » Tunc ergo impletur prophetia : « Quid paleis ad triticum? » quando hœdis et ovibus non potest pascua esse communis. Si possunt pisces boni piscibus malis intra illam sagenam

[1] Matth. III, 12 — [2] Id. XXV, 31-34.

cui dixit Dominus : « Simile est regnum cœlorum sagenæ » missæ in mare[1], » dicere : Recedite a nobis, aut recedemus a vobis, donec omnes educantur ad littus, et per Angelos boni mittantur in vasa, mali autem projiciantur foras : potest hoc tempore impleri quod dictum est : « Quid paleis ad triticum? » Sed qui congregationem suam jam frumentum purgatum putant, a commixtione frumenti et paleæ tanquam pura palea volaverunt : et qui se sub uno pastore non adhuc cum hœdis pascere sentiunt, luporum insidiis de grege Domini separati sunt : et qui cum malis piscibus se congregatos esse non putant, non solum mali pisces sunt, sed etiam unitatis retia disruperunt. Quod si jam hoc tempore intelligamus fieri quod Jeremias ait : « Quid paleis ad triticum? » nihil aliud recte intelligere possumus, nisi quod in una quidem congregatione sunt, donec in fine ventilationis etiam corporaliter separentur; sed tamen tritico sursum cor est, paleæ vero deorsum. Palea quippe sua quærit, non quæ Jesu Christi : triticum autem thesaurizat thesaurum in cœlo, et ubi est thesaurus ejus, ibi et cor ejus[2].

XX. Sic etiam verba Isaïæ intelligenda sunt, quæ ille similiter non intelligens, ad eamdem sui erroris sententiam detorquere conatur. Quid enim ait Isaïas? « Recedite, recedite, exite inde, et immundum nolite tangere, » exite de medio ejus, et separamini qui fertis vasa Domini[3]. » Numquid eadem toties repetenda sunt, quoties, quomodo fiat separatio cordis a malis? Immundum enim non tangit, qui ad peccatum nulli consentit. Exit autem inde, ut salva sit ejus causa apud Deum, si etiam disciplinam corripiendi et arguendi salva pace non negligat. Nam qui vult corporaliter quasi manifestos malos deserere, spiritaliter deserit latentes bonos, quos

[1] Matth. XIII, 47. — [2] Id. VI, 21. — [3] Isaï. LII, 11.

inexpertos et incognitos cogitur accusare, dum separationem suam conatur defendere.

XXI. Sed isti respondeant : Si mundus est Felicianus, cur exiit de medio eorum? Si vero immundus, cur modo tangit mundum? Quod si tunc immundus fuit cum foris esset, quos illic baptizavit, immundi sunt, quia immundum tetigerunt. An omnes cum illo remeando mundati sunt? Possunt ergo isti mundari foris baptizati, quos in sua communione non baptizaverunt? Cur ergo alios rebaptizant[1]? An a trecentis decem Bagaï considentibus damnari aliqua forte dignatio est; et ideo de toto orbe quisquis ad eos venerit rebaptizatur, quia non meruit totus orbis istam dignationem, ut a Bagaïensi concilio damnaretur? Quid ergo a Maximiano et a cæteris sociis ejus ad Primiani communionem non redeuntibus quicumque baptizati fuerint, rebaptizantur; an parcitur eis? Si rebaptizantur, violatur dignatio Bagaïensis : in ea quippe etiam istorum baptizatores damnati sunt. Si autem parcitur eis, rogandi sunt isti, ut rursum ad oppidum Bagaïense conveniant, et si forte ille numerus trecentorum decem jam consecratus est, totidem conveniant, et illic sententiam contra totum orbem proferant, sicut adversus Maximianistas protulerunt, ut cum voluerint aliquem rebaptizare, ex aliqua parte orbis venientem, pari privilegio se defendat, asserens sibi ita parci oportere, sicut ei parcitur quem Maximianista baptizat; quia jam non solum Maximianistæ, sed etiam totus orbis meruerit concilio Bagaïensi damnari. Deinde se ipsos a tam magna invidia liberabunt, ut cum cœperint jam non rebaptizare in Ecclesia baptizatos, quæ per omnes terras est constituta, si quis eis moverit quæstionem, cur jam non faciant quod ante faciebant, respondeant : Quando ista faciebamus, nondum Bagaïensi concilio totum orbem

[1] Illudit Donatistis.

terrarum damnaveramus : nunc autem rogati misericorditer concessimus, ut eos tali concilio damnaremus, quali Maximianistas damnavimus, quorum baptismum non repetimus. Quid ergo magnum est, quid difficile, præstare omnibus gentibus tantam dignationem damnationis? An iterare baptismum orbis terrarum licet, et iterare damnationem orbis terrarum non licet? Etiam hinc securi sint, non inveniemus quo concilio tot gentes provinciasque damnaverint. Quosdam paucos in Africa damnaverunt, a quibus totius orbis judicio superati sunt; nec ausi sunt postea damnare judices apud quos superati sunt : quid enim esset impudentius, quid insanius? Multo minus damnare potuerunt etiam in cæteris terrarum partibus constitutos, qui magis talibus judicibus ecclesiasticis credere, quam victis litigatoribus voluerunt. Et tamen Maximianistarum, quos trecenti decem Donatistæ Bagaïensi concilio damnaverunt, baptismus agnoscitur, acceptatur, admittitur : orbis autem terrarum, per quem hæreditas Christi sic exhibita est ut promissa est, in qua et ipsi ante paucos annos fuerunt, quem nullo jure damnare potuerunt, et nulla saltem concilii perversitate damnarunt, baptismus improbatur, exsufflatur, iteratur. O sancta damnatio, quam Maximianistæ meruerunt; et laboriosa innocentia gentium, quæ apud illos propterea Christianum nomen amisit, quia talem damnationis locum invenire non potuit.

XXII. Si autem illi soli a Maximianistis venientes non rebaptizantur, qui cum suis baptizatoribus redeunt, sicut hi qui cum Prætextato et Feliciano redierunt : primo videant quemadmodum ejusdem schismatis baptismum extra eorum communionem foris æqualiter datum in aliis confirment, in aliis exsufflent, in parte honorent, in parte violent. Ita enim ubi violant, rei sunt :

ubi autem confirmant, reatus sui testes inveniuntur. Si enim postea sic confirmarent, ut jam violare desinerent; non discrepatio, sed correctio diceretur : cum autem in quibusdam improbant, quod in aliis approbant; in his accusantur, in illis contra se testimonium dicunt. Quæro enim quare non baptizes eos quos Felicianus in Maximiani schismate baptizavit, quia Christi baptismum acceperunt, an quia Feliciani? Si quia Feliciani; apud Maximianistas eum dedit damnatus, foris extra communionem vestram dedit eum; hoc est illud baptisma, quod et Salvii Membresitani et aliorum talium : si autem quia Christi; plus apud te valet pro baptismo Christi Felicianus in Mustitanis, quam ipse Christus in omnibus terris; plus apud te valet pro baptismo Christi sedens ad latus tuum et damnatus a te, quam ille sedens ad dexteram Patris et crucifixus pro te? Parcitur in paucissimis baptismo Christi, ne Felicianus offendatur; et non parcitur, ne ipse Christus in tot gentium millibus exsufiletur.

XXIII. Sed incredibilis est cæcitas hominum, et omnino nescio quemadmodum credi posset esse in hominibus tanta perversitas, nisi experimento verborum suorum factorumque patesceret usque adeo se clausos habere cordis oculos, ut cum commemorent sanctæ Scripturæ testimonia, non intueantur in factis Prophetarum, quemadmodum intelligenda sunt verba Prophetarum. Dixit Jeremias : « Quid paleis ad triticum[1]? » non ut ipse recederet a paleis populi sui, in quas tanta illa vera dicebat. Dixit Isaïas : « Recedite, recedite, exite inde, et » immundum nolite tangere[2]. » Cur ipse in illo populo immunditiam quam graviter arguebat, in una cum eis congregatione tangebat? Legant quanta in malos populi sui, et quam vehementer ac veraciter dixerit, a quibus

[1] Jerem. XXIII, 28. — [2] Isaï. XXV.

se tamen nulla corporali diremptione separaverit. Dixit David : « Non sedi cum concilio vanitatis, et cum faci- » norosis non introibo : odio habui curiam nequissimo- » rum, et cum impiis non sedebo[1]. » Legant quales ipse temporibus suis in illo populo toleravit, qui unctionis mystico sacramento tantum honorem detulit, ut id nec in sceleratissimo Saüle contemneret; imo tantum veneraretur, ut amplius omnino non posset. Nonne si eorum verba factis eorum objiceremus, responderent nobis : Nos plane cum talibus nullum habuimus in corde consortium, nec tangebamus immundum ubi potest coinquinari contactus, id est, consensione atque placito conscientiæ recedebamus, et exibamus ab eis, qui non solum talia non faciebamus, sed nec facientibus tacebamus. Isti autem seditiosi et insani, qui defensionem præcisionis suæ quærunt ex oraculis Prophetarum, superest ut impietate vesana de verbis propheticis mores arguant Prophetarum. An hoc dicturi sunt, quod illis temporibus recedere justis a malo populo non licebat, istis vero temporibus licet? Quid dici perversius potest, illo tempore non potuisse bonos a malis corporaliter separari, quando multa sacramenta corporaliter observari videbantur; nunc autem necessariam esse corporalem separationem, quando jam illa spiritaliter observantur?

XXIV. Væ cæcis ducentibus et cæcis sequentibus. Ita-ne non timent ista dicentes, ne forte per tantam latitudinem orbis terrarum, qua fides Christi nomenque diffusum est, antequam se isti separarent, in aliqua parte terrarum ab Africanis regionibus remotissima jam hoc justi fecerint, et adhuc isti in immunditiæ, quam illi fugerant, contagione vivebant? Quis enim eis cavet, quis eos securos facit, si hujusmodi a malis separatio fa-

[1] Psal. xxv, 4.

cienda est, hanc, antequam ab istis fieret, nunquam factam fuisse tam longe, ut Africa omnino nesciret, sicut in extremis illarum partium terris pars Donati prorsus ignota est? Fortasse dicent obesse sibi non potuisse quod ignorabant. Sic ergo et illis terris obesse non potest quod gestum in Africa ignorant, etiamsi vera isti dicerent, quæ de Afrorum criminibus mentiuntur. Si autem dicunt latere se non potuisse, si fieret : modo dicant, per omnes orbis terræ partes quod schisma factum sit. Nimium est quod interrogo : in ipsa Africa dicant Donatistæ Carthaginienses, vel quicumque sunt in civitate Carthaginis, quot partes per Numidiam et Mauritaniam factæ sint de ipsa parte Donati, quarum omnium causas utique nosse deberent ; ne forte justi aliqui in regionibus illis malorum suorum societatem congregationemque vitaverint, et exierint inde, ne immundum tangerent, ne cum facinorosis introirent; ne forte isti jam ante aliquot annos in aliquo angulo Numidiæ vel Mauritaniæ separantibus se frumentis palea remanserint et nesciunt[1]. Sed unde securi sunt, nisi quia certum habent bonos esse non potuisse, qui se ab unitate communionis Donati, quæ per totam Africam diffunditur, segregarunt? Quia si malos aliquos in sua vicinitate patiebantur, quos ostendere cæteris non valebant, eos tolerare potius debuerunt, quam dividere se a tot innocentibus, quibus persuaderi non poterant aliena peccata, etiamsi ea ipsi optime nossent. Cur ergo hæc innocentia non tribuitur orbi terrarum in tanta multitudine gentium, quacumque Christi hæreditas patet, ut certa atque secura sit, eos qui se bonos dicunt, et se ab omnis terræ unitate sejungunt, eo ipso demonstrare quales sint? Sibi enim justi videntur, et spernunt cæteros; et ideo non cantant canticum novum, quia de superbia

[1] *Forte* nesciant.

veteris hominis extolluntur. Ab ea quippe communione separantur cui dictum est : « Cantate Domino canticum » novum, cantate Domino omnis terra[1]. » Qui si vere justi essent, et humiles essent : si autem humiles essent, etiamsi vere malos in suæ vicinitatis congregatione paterentur, quos ab unitate Christi expellere non valent, charitate Christi tolerare diligerent. Quomodo autem possunt de iis ipsis quos in sua vicinitate malos arguunt, justum habere judicium, cum temeraria cæcitate tam longe a se positos ignotissimos criminantur? Utrum enim vel cives suos vel vicinos quos arguunt, malos esse noverint, incertum est orbi terrarum : quia vero ab eis quorum vitam longe positorum nosse non possunt, temeraria cæcitate separentur, certum est orbi terrarum : et quia cum laude patientiæ mali tolerantur, ne ignoti boni damnentur, certum est orbi terrarum. Quapropter securus judicat orbis terrarum, bonos non esse qui se dividunt ab orbe terrarum in quacumque parte terrarum.

XXV. Postremo si Prophetæ posteros monuerunt, ut se ante tempus ultimæ ventilationis a paleis corporaliter separarent, et tali separatione caverent tangere immundum, et cum facinorosis non introirent, cur hoc non fecit apostolus Paulus[2]? An palea non erant qui non ex veritate, sed ex invidia Christum annuntiabant? An immundi non erant qui non caste Evangelium prædicabant, quos in illius temporis Ecclesia fuisse testatur, et cujus excellentissimam charitatem omnia tolerantem etiam posteriores imitati sunt. An immunditia non est avaritia, quam Cyprianus corde non tetigit, et tamen inter avaros collegas pacatissime vixit? Obsurduerat videlicet adversus verba Psalmorum, ut sederet in conventiculo vanitatis, et cum facinorosis introiret[3]; odio non haberet cu-

[1] Psal. xcv, 1. — [2] Philip. I, 15. — [3] Isa. xxv, 4.

riam malignorum, et cum impiis sederet? An non erat conventiculum vanitatis in eis, qui esurientibus in Ecclesia fratribus largissimo argento nitere cupiebant? An non erant facinorosi, qui fundos insidiosis fraudibus rapiebant? An nequissimi non erant, qui usuris multiplicantibus fœnus augebant? Ille vero lavabat manus suas cum innocentibus, et circumdabat altare Domini. Ideo quippe tolerabat nocentes, ne desereret innocentes, cum quibus manus lavabat, quia diligebat spem domus Domini, quæ species in vasis honorabilibus erat. « In » magna autem domo non solum vasa sunt aurea et ar» gentea, sed et lignea et fictilia. Et illa quidem sunt in » honorem, illa vero in contumeliam[1]. » Et mundabat semetipsum ab hujusmodi, ut esset etiam vas in honorem sanctificatum, utile Domino, ad omne opus bonum paratum : nec propter vasa quæ erant in contumeliam se a magna domo separabat; sed eos in unitate illius domus arguens tolerabat, a quibus se non imitando mundabat.

XXVI. Sed novit ponere Parmenianus verba Prophetæ, dicentis : « Non sedi cum concilio vanitatis, et » cum facinorosis non introibo[2] : » odio habui curiam nequissimorum. Lavabo cum innocentibus manus meas, et circumdabo altare Domini : ut audiam voces laudis, et enarrem omnia mirabilia tua. Domine, dilexi speciem et domus tuæ, locum tabernaculi claritatis tuæ. Ne simul perdideris cum peccatoribus animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam : in quorum manibus delicta sunt, dextera eorum impleta est muneribus. » Novit hoc ponere Parmenianus, et non curat advertere quemadmodum his verbis sine ullo divisionis nefariæ sacrilegio serviatur. Species enim domus et locus tabernaculi claritatis Dei in vasis est, ut dixi, non in omnibus, quæ tamen in una

[1] 2 Tim. II, 20. — [2] Psal. XXV, 4.

domo magna sunt, sed in iis quæ sunt in honorem sanctificata, Domino utilia, ad omne opus bonum semper parata. In his quisquis dilexerit speciem domus Dei et locum tabernaculi claritatis ejus, tolerat ea quæ sunt in contumeliam, nec propter hæc relinquit domum ne fiat ipse non vas in contumeliam, quod tamen in domo toleratur, sed stercus quod de domo projicitur; et propter ipsam temporalem cum malis in una domo congregationem orat dicens : « Ne simul perdideris cum peccatoribus animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam : in quorum manibus delicta sunt, dextera eorum repleta est muneribus. » Hoc utique orat, ne simul pereat cum iis cum quibus eum simul vivere charitas omnia tolerans hortatur, cujus sacrificium præmisit dicens : « Domine, dilexi speciem domus tuæ, et locum tabernaculi claritatis tuæ. » Quia enim dilexi speciem domus tuæ et propter ipsam dilectionem tolero vasa quæ sunt in contumeliam, quia charitas omnia tolerat, ne simul cum eis perdideris animam meam. Nonne apparet in his verbis vox illorum, qui per Ezechielem prophetati sunt gemere et mœrere ob iniquitates populi quæ fiebant in medio eorum [1]; et quia erant vasa in honorem, proprium signum accipere meruerunt, ut cum illi omnes inciperent vastari atque deleri, Deus non perderet cum peccatoribus animas eorum? isti autem sunt infelices, qui se ab omni malorum congregatione tanquam triticum a paleis purgatos esse præsumunt. Per istam enim vanitatem præjudicarunt sibi, ut in populis quibus præsunt, iniquissimas et flagitiosissimas turbas non audeant corripere ut corrigantur, ne per hoc cogantur confiteri quia mali sunt : et dicatur eis, Certe tritico purgato loquimini, cur per has voces tantam commixturam esse fatemini? Et ideo quia justi non sunt, non

[1] Ezech. IX, 4.

emendant et arguunt in misericordia; sed oleo adulationis impinguant capita eorum, quibus ipsi capita esse volunt; quoniam sub uno capite quod in cœlo est, in unitate corporis quod per totam terram est, esse nolunt, ut merito plebibus eorum dicatur : « Qui vos felices dicunt, » in errorem vos mittunt, et conturbant semitas pedum » vestrorum [1]. »

XXVII. Qui ergo non vult sedere in concilio vanitatis, non evanescat typho superbiæ, quærens conventicula justorum a totius orbis unitate separata, quæ non potest invenire. Justi autem sunt per universam civitatem, quæ abscondi non potest, quia supra montem constituta est. Montem illum dico Danielis, in quo lapis ille præcisus sine manibus crevit [2], et implevit universam terram. Per totam igitur istam civitatem toto orbe diffusam justi gemunt et mœrent ob iniquitates quæ fiunt in medio eorum. Non ergo quærat quis separatos justos; sed cum ipsis potius in malorum temporali commixtione concorditer gemat. Non enim sedebit in conventiculo vanitatis : quia ibi sedebit ubi conversatur : audiet autem dicentem Apostolum : « Nostra autem conversatio in cœlis est[3]. » Ibi cum facinorosis non erit, ibi curiam nequissimorum non patietur, ibi cum impiis non sedebit. In tali spe habitet, ut ad rem cujus habet spem pervenire aliquando mereatur. Non enim jam resurreximus sicut Christus, aut jam cum illo sedemus in cœlestibus; et tamen quia talem spem nobis dedit, et per ipsam spem jam quodam modo ibi conversamur, dicit Apostolus? « Si autem resurrexistis » cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus » est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non » quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abs» condita est cum Christo in Deo [4]. » In illa vita nostra

[1] Isaï. III, 12. — [2] Dan. II, 35. — [3] Philip. III, 20. — [4] Coloss. III, 1.

quæ abscondita est cum Christo in Deo, non sedemus in conventiculo vanitatis, quia sicut dicit Apostolus : « Simul » nos excitavit, et simul nos sedere fecit in cœlestibus[1] ; » sed in spe, nondum in re. Spes autem quæ videtur non » est spes. Quod enim quis videt, quid sperat? Si autem » quod non videmus, speramus, per patientiam expecta- » mus[2]. » Quam patientiam isti miseri perdiderunt, et festinantes se ante tempus velut a palea separare, se ipsos esse levissimam paleam vento ablatam de area demonstrarunt. Quod ergo ait Sapientia teneamus : « Qui autem » me audit, habitabit in spe, et silebit sine timore ab » omni malignitate[3]. » Dum ergo habitamus in spe, cogitantes non quid sumus, sed quid erimus : « Quia filii » quidem Dei sumus, sed nondum apparuit quod erimus; » quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam vide- » bimus eum sicuti est[4] : » in tali spe habitantes, quia hæc habitatio non habet malos, nec conventicula vanitatis : nec facinorosos, nec iniquos, nec impios patimur, et eos tamen non in spe quæ non videtur patimur in congregatione catholica toto orbe diffusa, donec transeat iniquitas, donec tempore messis zizania colligantur[5], donec ultimo ventilabro a frumento palea separetur[6], donec pisces boni a piscibus malis[7], cum quibus intra eadem retia congregati sunt, in littore eligantur, donec hœdi ab ovibus cum quibus sub uno pastore in eisdem pascuis tandiu paverunt, in ultimo ad sinistram segregentur[8].

XXVIII. Nulla est igitur securitas unitatis, nisi ex promissis Dei Ecclesia declarata, quæ super montem, ut dictum est, constituta abscondi non potest[9] : et ideo necesse est ut omnibus terrarum partibus nota sit. Incon-

[1] Ephes. II, 6. — [2] Rom. VIII, 24. — [3] Prov. I, 33. — [4] I Joan. III, 2. — [5] Matth. XIII, 30. — [6] Id. III, 12. — [7] Id. XIII, 48. — [8] Id. XXV, 33. — [9] Id. V, 14.

cussum igitur firmumque teneamus, nullos bonos ab ea se posse dividere, id est, nullos bonos: etiamsi cognitos sibi malos patiantur, ubicumque versentur, propter eos se a longe positis et incognitis bonis temerario schismatis sacrilegio separare; ut in quacumque parte terrarum vel facta sunt ista, vel fiunt, vel futura sunt, cæteris terrarum partibus longe positis, et utrum facta sint vel cur facta sint ignorantibus, et tamen cum orbe terrarum in unitatis vinculo permanentibus, ea ipsa sit firma securitas, non hoc potuisse facere, nisi aut superbiæ tumore furiosos, aut invidentiæ livore vesanos, aut sæculari commoditate corruptos, aut carnali timore perversos. Quibus omnibus causis efficitur, ut vel boni falsis criminibus infamentur, vel temere de bonis falsa credantur, vel etiam mali qui pro unitatis vinculo tolerati nihil obsunt bonis, disrupta bonorum pace perversissime fugiantur, cum vexationi frumentorum non parcitur usurpantibus sibi hominibus ante messem quod Angeli in messe facturi sunt.

XXIX. Quæ cum ita sint, audent etiam sacrilega schismata vel hæreses impiæ, si quando in flagello ut se corrigant admonentur, pœnas furoris sui etiam inter martyria deputare. Quod existimans etiam Parmenianus, in fine Epistolæ suæ exhortatur Tichonium ut in parte Donati permaneat et persecutiones perferat, dicens: « Non se debere voluntate conjungi eis, quibus persecutione cogente non juncti sunt, » adhibens etiam testimonium Scripturæ dicentis: « Væ his qui perdiderunt sustinentiam, et diverterunt in vias pravas. Et quid facient, cum inspicere cœperit eos Dominus [1]? » more suo cuncta de divinis Libris adversus se ipsos proponens. Qui enim sustinentiam perdiderunt, nisi qui eos de criminibus quæ objiciebant convincere nequiverunt, quos pro pace Christi

[1] Eccli. II, 16.

tolerare noluerunt; et sero postea cogitantes, ipsam partem suam non esse per multas particulas dividendam, etiam sibi manifestissimos sacilegos quos ipsi damnarunt, rursus receptos pro falsa Donati pace tolerarunt? Et jam nunc tandem aliquando cognoscant et corrigant, quod se impie fecisse, ex eo saltem quod a Maximiano passi sunt didicerunt. Sed scilicet erubescunt manifestissimis rationibus corrigi, quia Imperatorum jussionibus resisterunt, ne illa quæ se conqueruntur fuisse perpessos, correcti perdidisse videantur : quasi non melius perdunt illa, quam pereunt. Si enim habent aliquam umbram quamvis falsam atque fallacem, tamen nonnullam imaginem fortitudinis, jubenti non cedere Imperatori : cujus vel humanæ laudis illecebra est, apertissimæ contradicere veritati? Cur clausis oculis tam multa de Scripturis testimonia proferunt, quæ intellecta atque contra se prolata repudiant; quæ si secundum eorum intellectum recipiuntur, nihilominus eos de sua perversitate convincunt? Nonne scriptum est : « Non contradicas ullo modo veritati [1]? » Cui autem nisi veritati contradicitur, cum etiam regi ex veritate aliquid jubenti resistitur? Sed rex homo qui minatur vel qui vindicat, ad tempus molestus est : non sic ille Rex qui etiam Veritas dicitur, qui nunc quoque illis per Prophetam clamat; « Sine causa percussit filios vestros, disciplinam non receperunt [2]. » Qui propterea per humanas potestates nunc misericorditer admonet, ne in fine sic vindicet, ut non se possint superbi de sua damnatione jactare. Sub vindicta enim regum potest hominum pertinacia falso nomine virtutis velle laudari; æternis autem ignibus concremari, nec erit, nec vocabitur fortitudo. Non enim erunt in die illa qui caput unguant oleo adulationis, aut varia decepti fallacia coronatos somnient

[1] Eccli. iv, 30. — [2] Jerem. ii, 30.

damnatos, dicentes; Euge, euge: et jurantes per canos eorum, qui caput sanum non habuerunt, et per compages eorum qui viam pacis non agnoverunt. Quales turbas isti avertentes a Christi unitate, et ad suum nomen convertere cupientes, interim temporalia supplicia schismatis sui conferre audent passionibus Martyrum, ut eis pœnarum suarum natalitia celebrentur magno conventu hominum furiosorum: quorum e numero illi sunt, qui etiam nullo persequente, se ipsos ultro per montium abrupta præcipitant, ut malam vitam pejore morte consumment. Non erunt in die illa stultæ plebes quibus dicant: Nos sumus justi qui patimur persecutionem, et quibus cæcis vendatur reprobus lapis pro gemma pretiosa, id est, carnalis duritia pro spiritali patientia. Non erunt qui nomina principum furoris sui recitent ad altaria, vel quæ ab unitate Christi diviserunt, vel quæ sub nomine Christi contra erexerunt. Hæc enim sunt pretia, quæ isti ut accipiant, dum volunt habere quod vendant, excitant adversum se potestatum severitatem, per animosam perversitatem, ne illi qui ab eis seducuntur, et eos propterea justos putant, quia pœnas iniquitatis exolvunt, redeant ad cor, et considerent quare patiantur quæ se pati gloriantur. Quantum enim erat, ut paululum adverterent talia dicere Parmenianum Tichonio de perferendis persecutionibus et gloria tolerantiæ, qualia dicunt omnes hæretici, de quibus coërcendis vel puniendis similia regum jussa proferuntur; qualia certe Membresitanis suis dicit etiam Salvius, cui tantas Abitinenses plagas et contumelias intulerunt, per quos isti meruerant ut de Ecclesia pelleretur, ut ejus cervici etiam mortuorum canum cadavera colligarent, ut postremo cum illo ad turpes voces cantationesque saltarent. Quem sermonem, posteaquam tanta perpessus est, cum putamus habuisse cum suis, quos

miseros decepit ut alteram sibi basilicam fabricarent? Quanta dixit de justitia, pro qua talia perpeti meruit: ideo se sanctum persuadens, quia passus est; ideo illos iniquissimos, quia fecerunt. Thuscorum tyrannorum commemoratur antiqua crudelitas [1], qui mortua vivis, sed humana humanis corpora conjungebant: canina vero humanis, et hæc episcopalibus membris, nescio utrum quisquam se vel audisse unquam vel legisse commemorat. Notum est omnibus, nugaces et turpes saltationes ab episcopis solere compesci: quis unquam meminit, ab hominibus quos in auxilium episcopi petierunt, cum episcopis esse saltatum? An forte Salvius tunc non erat episcopus, quia damnatio ejus in Bagaiensis concilii sententia recitatur? Quid, si et ipse postea reconciliaretur Primiano, sicut reconciliatus est Felicianus, ejusdem « Plenarii concilii veridico ore » damnatus, sicut ibi eorum verba recitantur, tunc esset episcopus? An forte jam non admitteretur, quia sacrilegium schismatis quem coinquinaverit, potest mundari, sicut Felicianus; quem vero canes mortui collo suspensi immundum fecerint, non potest expiari? Vellem scire quid ad hæc dicunt, tam manifesta, tam publica, tam recentia qui nobis antiquas calumnias suas quasi crimina nostra objiciunt. Quisquis eorum arbitratur me falsa jactare, quid magnum est, quid difficile, ut animæ suæ curam gerens pergat Membresam, quærat an facta sint ista, et defendat, si potest? Si enim dicit ista recte schismaticis fieri, quos trecenti et decem Donatistæ episcopi damnaverunt; non murmurent quando aliqua patiuntur, quamvis passi sint, quos ab unitate Christi schisma fecisse non trecentorum et decem, sed totius orbis auctoritate convincimus. Si autem dicit levia esse quæ passus est Salvius, quæro utrum, si aliquem Donatistarum episcoporum saltare cogeret Imperator et

[1] Virgil. Æneid. VIII.

nolenti facere, bestias, ignesque minaretur : non mallet illa perpeti quam illud admittere; et cum passus esset, utrum non eum isti inter sanctos Martyres recitarent? Graviora ergo passus est Salvius cum quo saltatum est, quam si vivus arsisset. Nam si cuiquam eorum hæc duo proponerentur, utrum mallet, non ipse saltare, sed saltari secum, quam vivus incendi, quid eum electurum esse respondeant? Si autem dicit nihil aliud impetrasse a proconsule Primianistas, nisi ut per Abitinenses Salvius de basilica pelleretur, illos autem sua sponte fecisse quidquid ei postea crudeliter turpiterque fecerunt: cur non sibi dicit, sic etiam posse catholicos nihil aliud ab Imperatoribus petere, nisi ut isti de basilicis quas nomine sacrilego retinent excludantur; illos autem sua sponte regia potestate et honestate servata in sacrilegos multo mitius, quam Abitinenses nulla imperiali lege, nulla judiciaria jussione, in Membresitanum Salvium, vindicasse. Quibus rebus consideratis, prius quid faciant, et postea quid patiantur advertant : ne cum adversus facta sua oculos claudunt, et ad pœnas suas oculos aperiunt, et hic frustra temporalia patiantur, et in ultimo judicio Dei etiam pro hoc ipso quod frustra eos talibus molestiis ut emendaret admonuit, æterno supplicio puniantur. Non vetera replico, ubi fallunt quos possunt: breviter dico, præsentia ingero, digito ostendo. Damnati Maximianistæ recipiuntur, ignotæ gentes arguuntur. Maximianistarum baptismus acceptatur, orbis terrarum baptismus exsufflatur. Ecce Assuritani, ecce Mustitani, ecce non longe mortuus Prætextatus, ecce adhuc vivus Felicianus, ecce nomina eorum inter damnatos Bagaiensi concilio gestis proconsularibus allegata, talibus recentibus et præsentibus factis, quales ab initio fuerint, satis indicant. Si quid pro hujusmodi perversitatibus et iniquitatibus patiuntur, si nolunt corrigi, saltem non audeant gloriari.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE BAPTISMO

CONTRA DONATISTAS

LIBRI SEPTEM [1].

LIBER I.

Probat posse extra catholicam communionem dari baptismum ab hæreticis vel schismaticis, non ab iis tamen accipiendum, nec in hæresi vel schismate quidquam prodesse.

I. In eis libris quos adversus epistolam Parmeniani [2], quam dedit ad Tichonium, scripsimus [3], promisimus nos diligentius quæstionem baptismi tractaturos : quod etiam si non ibi promitteremus, debitum tamen a nobis flagitantibus meminimus et agnoscimus. Quapropter in hoc Opere adjuvante Domino suscepimus, non solum ea refellere quæ de hac re nobis Donatistæ objectare consuerunt, sed etiam de beatissimi martyris Cypriani auctoritate, unde suam perversitatem ne veritatis impetu cadat,

[1] Scripti circiter annum Christi 400. Vide lib. II. Retract. cap. 18. — [2] Vide D. Guillon, tom. XXII, p. 267-275. — [3] Lib. II. contra Parmenianum, cap. 14.

fulcire conantur, quæ Dominus donaverit dicere : ut intelligant omnes qui non studio partium cæcati judicant, non solum eos non adjuvari auctoritate Cypriani, sed per ipsam maxime convinci atque subverti.

II. Jam quidem in supra memoratis libris dictum est, ita posse extra catholicam communionem dari baptismum, quemadmodum et extra eam potest et haberi. Nullus autem illorum negat habere baptismum etiam apostatas, quibus utique redeuntibus et per pœnitentiam conversis, dum non redditur, amitti non potuisse judicatur. Sic et illi qui per sacrilegium schismatis ab Ecclesiæ communione discedunt, habent utique baptismum, quem prius quam discederent acceperunt; nam et ipsis, si redeant, non eis iterum datur : unde ostenduntur, illud quod acceperant in unitate positi, non potuisse amittere separati. Quod si haberi foris potest, etiam dari cur non potest? Si dicis, non recte foris datur : respondemus, Sicut non recte foris habetur, et tamen habetur; sic non recte foris datur, sed tamen datur. Sicut autem per unitatis reconciliationem incipit utiliter haberi, quod extra unitatem inutiliter habebatur : sic per eamdem reconciliationem incipit utile esse, quod extra eam inutiliter datum est. Non tamen dici fas est, non datum esse quod datum est, aut, ut non hoc dedisse quisquam calumnietur, cum hoc eum dedisse quod acceperat confitetur. Sacramentum enim baptismi est quod habet qui baptizatur : et sacramentum dandi baptismi est quod habet qui ordinatur. Sicut autem baptizatus, si ab unitate recesserit, sacramentum baptismi non amittit; sic etiam ordinatus, si ab unitate recesserit, sacramentum dandi baptismi non amittit. Nulli enim sacramento injuria facienda est : si discedit a malis, utrumque discedit; si permanet in malis, utrumque permanet. Sicut ergo acceptatur baptismus,

quem non potuit amittere qui ab unitate discesserat; sic acceptandus est baptismus, quem dedit ille qui Sacramentum dandi cum discederet non amiserat. Nam sicut redeuntes, qui prius quam recederent baptizati sunt, non rebaptizantur : ita redeuntes, qui prius quam recederent ordinati sunt, non utique rursus ordinantur; sed aut administrant quod administrabant, si hoc Ecclesiæ utilitas postulat; aut si non administrant, sacramentum ordinationis suæ tamen gerunt; et ideo eis manus inter laïcos non imponitur. Nam neque sacramentum baptismi, neque sacramentum dandi baptismi, quando ab eis cum Maximiano discessit, Felicianus amisit. Nunc enim eum secum habent cum eis ipsis, quos, cum foris esset, in Maximiani schismate baptizavit. Quapropter potuerunt ab eis accipere cæteri, cum ad nostrum consortium non accessissent, quod illi non amiserant, cum a nostro consortio recessissent. Quibus rebus ostenditur, et ipsos impie facere qui rebaptizare conantur orbis unitatem, et nos recte facere qui Dei sacramenta improbare nec in ipso schismate audemus. In quo enim nobiscum sentiunt, in eo etiam nobiscum sunt : in eo autem a nobis recesserunt, in quo a nobis dissentiunt. Non enim accessus iste atque discessus corporalibus motibus, et non spiritalibus est metiendus. Sicut enim conjunctio corporum fit per continuationem locorum, sic animorum quidam contactus est consensio voluntatum. Si ergo qui recessit ab unitate, aliquid aliud agere voluerit, quam quod in unitate percepit, in eo recedit atque disjungitur : quod autem ita vult agere sicut in unitate agitur, ubi hoc accepit et didicit, in eo manet atque conjungitur.

III. Itaque isti in quibusdam rebus nobiscum sunt, in quibusdam vero a nobis exierunt. Proinde illa in quibus nobiscum sunt, eos agere non vetamus : in quibus autem

nobiscum non sunt, ut veniendo accipiant, vel redeundo recipiant, adhortamur; et quibus modis possumus, ut id eligant emendati atque correcti, cum charitate satagimus. Non eis itaque dicimus: Nolite dare; sed, nolite in schismate dare. Nec eis quos videntur baptizaturi dicimus: Nolite accipere; sed, nolite in schismate accipere. Nam si quem forte coëgerit extrema necessitas, ubi catholicum per quem accipiat non invenerit, et in animo pace catholica custodita per aliquem extra unitatem catholicam positum acceperit, quod erat in ipsa catholica unitate accepturus; si statim etiam de hac vita emigraverit, non eum nisi catholicum deputamus. Si autem fuerit a corporali morte liberatus, cum se catholicæ congregationi etiam corporali præsentia reddiderit, unde nunquam corde discesserat, non solum non improbamus quod fecit, sed etiam securissime verissimeque laudamus: quia præsentem Deum credidit cordi suo, ubi unitatem servabat; et sine sancti baptismi sacramento, quod ubicumque invenit, non hominum, sed Dei esse cognovit, noluit ex hac vita migrare. Si quis autem cum possit in ipsa Catholica accipere, per aliquam mentis perversitatem eligit in schismate baptizari: etiam si postea venire ad Catholicam cogitat, quia certus est ibi prodesse sacramentum, quod alibi accipi quidem potest, prodesse autem non potest; procul dubio perversus et iniquus est, et tanto perniciosius quanto scientius. Ita enim non dubitat recte illic accipi, sicut non dubitat illic prodesse etiam quod alibi acceperit.

IV. Duo sunt enim quæ dicimus, et esse in Catholica baptismum, et illic tantum recte accipi: utrumque horum Donatistæ negant. Item alia duo dicimus, esse apud Donatistas baptismum, non autem illic recte accipi: horum duorum illi unum magnopere affirmant, id est, esse

ibi baptismum; non autem illic recte accipi, nolunt fateri. Harum quatuor sententiarum tres nostræ tantum sunt, unam vero utrique dicimus. Nam esse in Catholica baptismum, et recte illic accipi, et apud Donatistas non recte accipi, nos tantum dicimus : esse vero baptismum et apud Donatistas, et illi asserunt, et nos concedimus. Quisquis ergo vult baptizari, et certus est jam sibi nostram Ecclesiam ad Christianam salutem esse diligendam, et in ea sola prodesse baptismum Christi, etiam si alibi acceptum fuerit; sed ideo in parte Donati vult baptizari, quia esse ibi baptismum non illi soli neque nos soli, sed utrique dicimus : attendat alia tria. Si enim nos elegit sequi in iis quæ illi non dicunt, ea vero quæ utrique dicimus, præponit his quæ nos soli dicimus; satis est nobis quod ea quæ illi non dicunt, et nos soli dicimus, præponit eis quæ illi soli dicunt. Esse autem in Catholica baptismum, nos dicimus, illi non dicunt. Recte accipi in Catholica baptismum, nos dicimus, illi non dicunt. Non recte accipi in parte Donati baptismum, nos dicimus, illi non dicunt. Sicut ergo id potius credit quod nos soli dicimus esse credendum; ita hoc potius faciat quod nos soli dicimus esse faciendum. Quod autem utrique esse credendum dicimus, hoc, si ita putat, robustius credat, quam id quod a solis nobis dicitur. Robustius enim crediturus est esse baptismum Christi in parte Donati, quod ab utrisque nostrum dicitur, quam esse baptismum in Catholica, quod a catholicis tantummodo dicitur. Sed rursus magis crediturus est esse baptismum Christi etiam apud nos, quod nos soli dicimus, quam non esse apud nos, quod illi soli dicunt. Jam enim decrevit et certus est, in quibus dissentimus, nos illis esse præponendos. Ita ergo, quod nos soli dicimus, recte apud nos accipi, magis crediturus est, quam non recte apud nos accipi, quia hoc

illi soli dicunt. Eadem regula, quod nos soli dicimus, non recte apud illos accipi, magis crediturus est, quam id quod illi soli dicunt, id est, recte apud illos accipi. Frustra itaque sibi videtur securus ibi accipere, quod esse quidem ibi utrique dicimus, sed ibi esse accipiendum non utrique dicimus. Eligit autem ipse, in eo quod non utrique dicimus, nobis potius inhærere. Hic ergo securus accipiat, ubi et esse et recte accipi certus est: illic autem non accipiat, quod esse ibi quidem dicunt, sed ibi accipiendum esse non dicunt, quorum sententiam decrevit eligere. Quanquam etiam si dubium haberet, non illic recte accipi quod in Catholica recte accipi certum haberet, graviter peccaret, in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præponeret. Recte quippe hominem in Ecclesia catholica baptizari eo ipso certus est, quod etiam alibi baptizatus huc transire decrevit. Non recte autem apud Donatistas hominem baptizari, saltem incertum habeat, cum hoc illi dicant, quorum sententiam Donatistis anteponendam esse certum habet: et incertis certa præferendo hic baptizetur, ubi propterea certus est recte fieri, quia et cum alibi facere cogitabat, huc transeundum esse decreverat.

V. Jam vero si quis non intelligit quomodo fieri possit ut quod ibi esse confitemur, non ibi recte dari dicamus; illud attendat, quia nec recte ibi esse dicimus, quod et illi dicunt in his qui ab eorum communione discedunt. Intueatur etiam similitudinem notæ militaris, quia extra militiam a desertoribus et haberi et accipi potest; sed tamen extra militiam nec habenda nec accipienda est, et reducto vel perducto ad militiam nec mutanda nec iteranda est. Verumtamen alia causa est eorum qui in istos hæreticos imprudenter incurrunt, ipsam esse Christi Ecclesiam existimantes: alia eorum qui noverunt non esse

catholicam Ecclesiam, nisi eam quæ sicut promissa est, toto terrarum orbe diffunditur et extenditur usque ad fines terræ, quæ crescens inter zizania et in tædio scandalorum requiem futuram desiderans, dicit in Psalmis, « A finibus terræ ad te clamavi, dum tæderet anima mea, » in petra exaltasti me[1]. Petra autem erat Christus[2]. » In quo nos jam resuscitatos et in cœlo considentes dicit Apostolus, nondum in re, sed in spe. Ideoque sequitur Psalmus, et dicit : « Deduxisti me, quia factus es spes mea, » turris fortitudinis a facie inimici. » Ex illius quippe promissionibus tanquam telis et jaculis in turri munitissima constitutis, non solum cavetur, sed etiam expugnatur inimicus, induens lupos suos pellibus ovium, ut dicant, « Ecce hic est Christus, ecce illic[3] : » et ab universitate civitatis super montem constitutæ, ad particulas insidiarum suarum multos separent, et jugulatos absumant. Et cum hoc noverint, eligunt extra communionem unitatis corporis Christi accipere baptismum Christi, ad eamdem communionem cum eo quod alibi acceperint postea migraturi. Scientes enim habituri sunt adversus Ecclesiam Christi baptismum Christi, vel eo ipso die quo accipiunt. Quod si sceleratum est, quis est qui dicat : Permittatur mihi uno die scelus admittere? Si enim transiturus est ad Catholicam, quæro causam. Quid aliud responsurus est, nisi quia malum est esse in parte Donati, et non esse in catholica unitate? Hoc igitur malum quot diebus feceris, tot dierum malum facturus es : et dici potest, majus malum fieri plurium dierum, minus autem paucorum ; nullum autem malum fieri, dici non potest. Quid autem opus est hoc tam execrabile malum vel uno die, vel una hora committere? Hoc enim qui sibi concedi vult, potest ab Ecclesia vel ab ipso Deo petere, ut sibi vel uno die aposta-

[1] Psal. LX, 30. — [2] Ephes. II, 6. — [3] Matth. VII, 15 et 23.

tare concedat. Nam cur unius diei esse apostata timeat, et unius diei esse schismaticus hæreticusve non timeat, nulla causa est.

VI. Illic, inquit, accipere malui, ubi baptismum Christi esse utrique consentiunt. Sed illic non recte accipi, illi ad quos migraturus es dicunt : recte vero illic accipi, illi a quibus migraturus es dicunt. Illud itaque quod hi dicunt, quos ipse postponis contradicentibus illis quos ipse anteponis, aut falsum est, aut, ut mitius dicatur, incertum. Vera ergo falsis, aut incertis certa præpone. Illic enim, quo migraturus es cum alibi acceperis, recte posse accipi quod desideras, non illi tantum ad quos transiturus es, sed tu ipse qui transiturus es confiteris. Si enim utrum recte illic posset accipi dubitares, etiam illuc transeundum esse dubitares. Accipere itaque in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum? Illi vero qui per ignorantiam ibi baptizantur, arbitrantes ipsam esse Ecclesiam Christi, in istorum quiddem comparatione minus peccant : sacrilegio tamen schismatis vulnerantur : non ideo non graviter, quod alii gravius. Cum enim dictum est quibusdam, « Tolerabilius erit Sodomis in die judicii quam vobis[1] : » non ideo dictum est, quia Sodomitæ non torquebuntur, sed quia illis gravius torquebuntur.

VII. Quanquam hoc fuerat fortasse occultum aliquando et incertum. Unde autem sanantur hi qui advertunt et corriguntur, inde gravantur hi qui cum jam ignorare non permittantur, in perniciem suam pertinaciter sæviunt. Damnatio quippe Maximianistarum, et receptio damnatorum, cum his quos extra eorum communionem in sacrilegio, sicut concilium[2] eorum clamat, in schis-

[1] Matth. XI, 24. — [2] Bagaitanum.

mate baptizarunt, totam istam solvit quæstionem, totam contentionem abstulit. Nihil omnino inter nos et eos Donatistas qui Primiano communicant dereliquit, unde dubitetur, non solum haberi, sed etiam dari posse baptismum Christi ab eis qui ab Ecclesia separantur. Sicut enim ipsi eos quos Felicianus in schismate baptizavit, verum baptismum accepisse fateri coguntur, quia eos secum nunc habent in ipso baptismo quem in schismate perceperunt: sic nos dicimus baptismum Christi esse etiam extra communionem catholicam, quem dant illi qui ab eadem communione præcisi sunt, quia eum cum præciderentur non amiserunt. Et quod ipsi se putant contulisse illis, quos Felicianus in schismate baptizavit, cum eos sibi reconciliaverunt; id est, non ut acciperent quod non habebant, sed ut prodesset eis quod inutiliter in schismate acceperant et habebant: hoc vere confert et præstat Deus per communionem catholicam illis qui veniunt ab aliqua hæresi vel schismate, ubi baptismum Christi acceperunt: id est, non ut baptismi sacramentum incipiant habere quod non habebant, sed ut incipiat eis prodesse quod habebant.

VIII. Quapropter inter nos et ipsos quodam modo cardinales Donatistas, quorum episcopus apud Carthaginem Primianus est, jam de hac re nulla est controversia. Voluit enim Deus per Maximianistas eam finiri, ut quod charitate suadente nolebant, exemplo suo cogente fateantur. Sed adhuc propterea inde disputamus, ne illi sibi videantur aliquid dicere, qui nec istis communicant, qui apud se potius, quanto pauciores, tanto sinceriores Donatistas remansisse contendunt. Qui si Maximianistæ soli essent, nec ipsorum salutem contemnere deberemus. Quanto ergo magis quia eadem pars Donati in multa minutissima frusta concisa est, quæ omnes minutæ parti-

culæ hanc unam multo grandiorem, in qua Primianus est, de recepto Maximianistarum baptismo reprehendunt, et singulæ conantur asserere, apud se tantummodo verum baptismum remansisse, nec omnino esse alibi, nec in toto orbe terrarum qua Ecclesia catholica expanditur, nec in ipsa grandiore parte Donati, nec in cæteris præter se unam ex minutissimis partibus. Quæ omnes particulæ si advertere voluerint vocem non hominis, sed ipsius manifestissimæ veritatis, et animosum spiritum suæ perversitatis edomare, non utique ad partem Donati majorem, de qua præcisa præcisæ sunt, sed ad ipsam viriditatem radicis Catholicæ de ariditate propria revertentur. Omnes quippe isti ubi contra nos non sunt, pro nobis sunt: ubi autem nobiscum non colligunt, spargunt.

IX. Jam enim ne videar humanis argumentis id agere, quoniam quæstionis hujus obscuritas prioribus Ecclesiæ temporibus ante schisma Donati magnos viros, et magna charitate præditos patres episcopos ita inter se compulit salva pace disceptare atque fluctuare, ut diu conciliorum in suis quibusque regionibus diversa statuta nutaverint donec plenario totius orbis concilio quod saluberrime sentiebatur[1], etiam remotis dubitationibus, firmaretur: ex Evangelio profero certa documenta, quibus Domino adjuvante demonstro, quam recte placuerit et vere secundum Deum, ut hoc in quoquam schismatico vel hæretico ecclesiastica medicina curaret, in quo vulnere separabatur; illud autem quod sanum maneret, agnitum potius approbaretur, quam improbatum vulneraretur. Certe Dominus in Evangelio dicit: « Qui non est mecum, » adversum me est, et qui mecum non colligit, spargit[2]. » Tamen cum ad eum Discipuli retulissent, vidisse se quemdam in ejus nomine pellentem dæmonia, et prohibuisse,

[1] Vide infra lib. II, n. 12. — [2] Matth. XII, 30.

quia cum illis eum non sequebatur : « Nolite, inquit, » prohibere. Qui contra vos non est, pro vobis est. Non » potest enim quisquam in meo nomine facere aliquid, » et male loqui de me[1]. » Si nihil in illo corrigendum erat; securus ergo sit quisquis extra communionem Ecclesiæ constitutus colligit in Christi nomine, dissociatus a christiana societate : atque ita falsum erit illud : Qui non est mecum, adversum me est; et qui non colligit mecum, spargit. Si autem quod Discipuli Domini per ignorantiam facere voluerunt, id in eo corrigendum est; quod dixit Dominus : Nolite prohibere : cur hoc ipse prohiberi prohibuit? Et quomodo erit verum quod ibi ait : Qui contra vos non est, pro vobis est? In hoc enim facto non contra eos, sed pro eis erat, ubi per nomen Christi sanitates operabatur. Ut ergo utraque sententia vera sit, sicuti vera est, et illa ubi ait : Qui non est mecum, adversum me est, et qui mecum non colligit, spargit; et illa ubi ait : Nolite prohibere, qui enim contra vos non est, pro vobis est : quid restat intelligendum, nisi quia ille in tanti nominis veneratione confirmandus fuit, ubi non erat contra Ecclesiam, sed pro Ecclesia; et illa tamen separatione culpandus, ubi si colligeret spargeret; et si forte veniret ad Ecclesiam, non illud quod habebat ibi acciperet, sed in quo aberraverat emendaret?

X. Neque enim et Cornelii gentilis hominis orationes non sunt exauditæ, aut eleemosynæ non sunt acceptæ[2] : imo et Angelum ad se mitti, et missum meruit intueri, per quem posset utique sine hominis alicujus accessu cuncta necessaria discere. Sed quoniam quidquid boni in orationibus et eleemosynis habebat, prodesse illi non poterat, nisi per vinculum christianæ societatis et pacis

[1] Luc. IX, 50, et Marc. IX, 38. — [2] Act. X, 4.

incorporaretur Ecclesiæ; jubetur mittere ad Petrum, et per illum discit Christum; per illum etiam baptizatus, christiano populo consortio quoque communionis adjungitur, cui sola bonorum operum similitudine jungebatur. Perniciose quippe contemneret bonum quod nondum habebat, superbiens ex illo quod habebat. Sic etiam qui se ipsos a societate cæterorum separantes, charitate violata, unitatis vinculum rumpunt, si nihil faciunt eorum quæ in illa societate acceperunt, in omnibus separati sunt: et ideo quem sibi sociaverint, si venire ad Ecclesiam voluerit, debet omnia quæ non accepit accipere. Si vero nonnulla eadem faciunt, non se in eis separaverunt; et ex ea parte in texturæ compage detinentur, in cætera scissi sunt. Proinde si quem sibi sociaverint, ex ea parte nectitur Ecclesiæ, in qua nec illi separati sunt: et ideo si venire ad Ecclesiam voluerit, in eo sanatur ubi laniatus errabat: ubi vero sanus connectebatur, non curatur, sed agnoscitur; ne cum sana curare volumus, potius vulneremus. Itaque illi quos baptizant, sanant a vulnere idololatriæ vel infidelitatis; sed gravius feriunt vulnere schismatis. Idololatras enim in populo Dei gladius interemit[1], schismaticos autem terræ hiatus absorbuit[2]. Et Apostolus: « Si habeam omnem, inquit, » fidem, ita ut montes transferam, charitatem vero non » habeam, nihil sum[3]. »

XI. Si quis adducatur ad medicum in aliqua necessaria parte corporis gravi vulnere sauciatus; si dixerit medicus, Moritur inde nisi curetur: non opinor illi qui eum adduxerunt, ita desipiunt, ut consideratis atque numeratis cæteris membris ejus sanis, respondeant medico et dicant: Ergo-ne ista sana tot membra non valent ad ejus vitam, et illud unum vulneratum valet ad mortem? Non

[1] Exod. XXXII, 28. — [2] Num. XVI, 32. — [3] I Cor. XIII, 8.

utique hoc dicunt, sed curandum offerunt : nec ideo tamen quia curandum offerunt, medicum rogant, ut etiam illa quæ sana sunt curet; sed illi uni loco medicinam instanter adhibeat, unde mors etiam sanis cæteris imminet, et nisi sanetur adveniet. Quid ergo prodest homini vel sana fides, vel sanum fortasse solum fidei sacramentum, ubi lethali vulnere schismatis perempta est sanitas charitatis, per cujus solius peremptionem etiam illa integra trahuntur ad mortem? Quod ne fiat, non cessat misericordia Dei per unitatem sanctæ Ecclesiæ suæ, ut veniant et curentur per medicamentum reconciliationis, per vinculum pacis. Nec ideo se putent sanos esse, quia dicimus eos habere aliquid sanum : nec rursus putent ideo curandum esse quod sanum est, quia ostendimus aliquid vulneratum. Itaque in sacramenti sanitate, quia contra nos non sunt, pro nobis sunt : in schismatis autem vulnere, quia cum Christo non colligunt, spargunt. Non extollantur ex his quæ habent. Quid tantum per ea quæ sana sunt superbos oculos ducunt? Et vulnus suum dignentur humiliter intueri, nec solum quid adsit, sed etiam quid desit attendant.

XII. Videant quam multa et quam magna nihil prosint, si unum quiddam defuerit, et videant quid sit ipsum unum. Nec me in hoc audiant, sed Apostolum : « Si linguis, inquit, hominum loquar et Angelorum, » charitatem autem non habeam, factus sum æramentum » sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero pro» phetiam, et sciero omnia sacramenta, et omnem scien» tiam, et si habuero omnem fidem ut montes transfe» ram, charitatem autem non habeam, nihil sum[1]. » Quid ergo eis prodest si et linguam in sacris mysteriis habeant angelicam, et prophetiam quemadmodum Caï-

[1] I Cor. XIII, 1-3.

phas et Saül[1], ut aliquando prophetent, quos fuisse damnabiles sancta Scriptura testatur? Si sacramenta non tantum sciant, sed et habeant, sicut habuit Simon Magus[2] : si fidem, sicut dæmonia confessa sunt Christum[4]; neque enim non credebant cum dicerent : « Quid nobis et » tibi est, Fili Dei, scimus qui sis[3]. » Si dispertiant ipsi etiam substantiam suam pauperibus, sicut multi, non solum in Catholica, sed in diversis hæresibus faciunt. Si aliqua ingruente persecutione tradant ad flammas nobiscum corpus suum pro fide quam pariter confitentur : tamen quia separati hæc agunt, non sufferentes invicem in dilectione, neque studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis[4], charitatem utique non habendo, etiam cum illis omnibus quæ nihil eis prosunt, ad æternam salutem pervenire non possunt.

XIII. Sed videntur sibi argutissime quærere : « Utrum generet filios baptismus Christi in parte Donati, an non generet : » ut si consenserimus quod generet, suam esse asseverent Ecclesiam matrem, quæ filios potuit de Christi baptismate generare ; et quia unam oportet esse Ecclesiam, ex hoc jam nostram non esse Ecclesiam criminentur. Si autem dixerimus, non generat : « Cur ergo, aiunt, apud vos non renascuntur per baptismum, qui transeunt a nobis ad vos, cum apud nos fuerint baptizati, si nondum nati sunt? »

XIV. Quasi vero ex hoc generet unde separata est, et non ex hoc unde conjuncta est. Separata est enim a vinculo charitatis et pacis, sed juncta est in uno baptismate. Itaque est una Ecclesia, quæ sola Catholica nominatur; et quidquid suum habet in communionibus diversorum a sua unitate separatis, per hoc quod suum in eis habet,

[1] Joan. XI, 51, et I Reg. XVIII, 10. — [2] Act. VIII, 13. — [3] Marc. I, 24. — [4] Ephes. IV, 2.

ipsa utique generat, non illæ. Neque enim separatio earum generat, sed quod secum de ista tenuerunt : quod si et hoc dimittant, omnino non generant. Hæc itaque in omnibus generat, cujus sacramenta retinentur, unde possit tale aliquid ubicumque generari : quamvis non omnes quos generat ad ejus pertineant unitatem, quæ usque in finem perseverantes salvabit. Neque enim hi soli ad eam non pertinent, qui separationis aperto sacrilegio manifesti sunt; sed etiam illi qui in ejus unitate corporaliter mixti per vitam pessimam separantur. Etenim Simonem Magum per baptisma ipsa pepererat[1] : cui tamen dictum est, quod non haberet partem in hæreditate Christi. Numquid ei baptismus, numquid Evangelium, numquid sacramenta defuerunt? Sed cui charitas defuit, frustra natus est, et ei expediebat fortasse non nasci. Numquid non erant nati quibus Apostolus dicit : « Tan» quam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non » escam[2]? » Eos tamen a sacrilegio schismatis revocat, in quod ideo irruebant, quia carnales erant : « Quasi » parvulis, inquit, in Christo lac vobis potum dedi, non » escam; nondum enim poteratis : sed nec adhuc quidem » potestis; carnales enim estis adhuc. Cum enim sint in» ter vos æmulatio et contentio, nonne carnales estis, et » secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat : » Ego quidem sum Pauli, alius autem : Ego Apollo, » nonne homines estis? De his enim supra dicit : Obse» cro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu » Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis » schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu et in ea» dem sententia. Nuntiatum est enim mihi de vobis, » fratres mei, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones » sunt in vobis. Hoc autem dico, quia unusquisque ves-

[1] Act. VIII, 13-21. — [2] I Cor. III, 2.

» trum dicit : Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, » ego Cephæ, ego autem Christi. Divisus est Christus? » Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in no- » mine Pauli baptizati estis[1]? » Isti ergo si in hac obstinatione et perversitate remanerent, certe quidem nati erant, nec tamen ad ipsam Ecclesiam de qua nati erant, per pacis atque unitatis vinculum pertinerent. Ergo ipsa generat, et per uterum suum, et per uteros ancillarum, ex eisdem sacramentis, tanquam ex viri sui semine. Non enim frustra dicit Apostolus, omnia illa in figura esse gesta[2]. » Sed qui superbiunt et legitimæ matri non adjunguntur, similes sunt Ismaëli, de quo dictum est : « Ejice ancillam et filium ejus : non enim hæres erit fi- » lius ancillæ cum filio meo Isaac[3]. » Qui autem pacifice diligunt legitimam patris sui conjugem, cujus legitimo jure generati sunt, similes sunt filiis Jacob, quamvis de ancillis natis[4], sed tamen eamdem hæreditatem sumentibus. Qui autem de utero ipsius matris intus in unitate nati, negligunt gratiam quam acceperunt, similes sunt Esaü filio Isaac, qui reprobatus est, Deo attestante et dicente : « Jacob dilexi, Esaü autem odio habui[5] : » cum ambo ex uno concubitu concepti, ex uno utero nati sint.

XV. Quærunt etiam : « Utrum peccata dimittantur per baptismum in parte Donati : » ut si dixerimus dimitti, respondeant : Ergo est illic Spiritus sanctus; quia cum insufflante Domino datus esset Discipulis, tunc secutus est et ait : « Baptizate gentes in nomine Patris et Filii et » Spiritus sancti[6]; si cui dimiseritis peccata, dimittentur » ei; si cui tenueritis, tenebuntur[7]. » Et si ita est, inquiunt, communio nostra est Ecclesia Christi : non enim

[1] I Cor. I, 10-12. — [2] Id. X, 11. — [3] Gen. XXI, 10, et Galat. IV, 30. — [4] Gen. XXX, 3. — [5] Gen. XXV, 24, et Malach. I, 2. — [6] Matth. XXVIII, 19. — [7] Joan. XX, 22.

præter Ecclesiam dimissionem peccatorum Spiritus sanctus operatur. Et si nostra communio est Ecclesia Christi, non est Ecclesia Christi vestra communio. Una est enim, quæcumque illa sit, de qua dictum est : « Una est co- » lumba mea, una est matri suæ[1] : » nec possunt Ecclesiæ tot esse, quot schismata. Si autem dixerimus, non ibi dimitti peccata : Ergo, inquiunt, non est illic verus baptismus; et propterea quos a nobis suscipitis, vos baptizare debetis; quod quia non facitis, in Ecclesia Christi vos non esse fatemini.

XVI. His ita resistimus, secundum Scripturas, eos interrogantes, ut quod a nobis quærunt, sibi ipsi respondeant. Quæro enim ut dicant, utrum dimittantur peccata ubi charitas non est. Peccata enim tenebræ animarum sunt. Audimus quippe Joannem dicentem : « Qui » odit fratrem suum, in tenebris est usque adhuc[2]. » Nulli autem schismata facerent, si fraterno odio non excæcarentur. Si ergo dicimus, non ibi dimitti peccata; quomodo renascitur qui apud eos baptizatur? Quid est enim renasci per baptismum, nisi a vetustate renovari? Quomodo autem renovatur a vetustate, cui peccata præterita non dimittuntur? Quod si renatus non est, nec Christum induit, ex quo conficitur ut denuo baptizandus videatur? Quia dicit Apostolus : « Quotquot enim in Christo bap- » tizati estis, Christum induistis[3] : » quem ille si non induit, nec in Christo baptizatus habendus est. Porro quia in Christo dicimus baptizatum, fatemur eum Christum induisse : et si hoc fatemur, regeneratum fatemur. Quod si ita est, et peccata dimissa sunt. Quomodo ergo dicit Joannes : « Qui odit fratrem suum, in tenebris ma- » net usque adhuc : » si jam facta est remissio peccatorum? An non est in schismate odium fraternum? Quis

[1] Cant. VI, 8. — [2] I Joan. II, 11. — [3] Galat. III, 27.

hoc dixerit, cum et origo et pertinacia schismatis nulla sit alia, nisi odium fratris?

XVII. Hanc illi quæstionem solvere sibi videntur cum dicunt : « Non est ergo in schismate remissio peccatorum, et ideo nec regeneratio novi hominis, et propterea nec baptismus Christi. » Nos autem quia fatemur ibi esse baptismum Christi, hanc eis quæstionem solvendam proponimus : Magus ille Simon, utrum vero Christi baptismate tinctus sit[1]. Respondebunt, ita; quia sanctæ Scripturæ auctoritate coguntur. Quæro ergo utrum fateantur ei dimissa peccata? Profecto fatebuntur. Item quæro, cur ei dixerit Petrus, non eum habere partem in sorte sanctorum? Quia, inquiunt, postea peccavit, pecunia volens emere Donum Dei, cujus venditores esse Apostolos credidit.

XVIII. Quid si ad ipsum baptismum fictus accessit, dimissa sunt ei peccata, an non sunt dimissa? Eligant quod volunt, utrumlibet elegerint, sufficit nobis. Si dimissa dixerint; quomodo ergo Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum[2], si in isto ficto remissionem operatus est peccatorum? Si dixerint non esse dimissa; quæro, si postea fictionem suam corde concusso et vero dolore fateretur, denuo baptizandus judicaretur? Quod si dementissimum est dicere; fateantur vero baptismo Christi baptizari posse hominem, et tamen cor ejus in malitia vel sacrilegio perseverans, peccatorum abolitionem non sinere fieri : atque ita intelligant in communionibus ab Ecclesia separatis posse homines baptizari, ubi Christi baptismus eadem sacramenti celebratione datur et sumitur : qui tamen tunc prosit ad remissionem peccatorum, cum quis reconciliatus unitati, sacrilegio dissensionis exuitur, quo ejus peccata tenebantur, et dimitti

[1] Act. VIII, 13. — [2] Sap. I, 5.

non sinebantur. Sicut enim in illo qui fictus accesserat, fit ut non denuo baptizetur, sed ipsa pia correctione et veraci confessione purgetur, quod non posset sine baptismo, ut quod ante datum est, tunc valere incipiat ad salutem, cum illa fictio veraci confessione recesserit : sic etiam iste qui baptisma Christi, quod non amiserunt qui se separaverunt, inimicus charitatis et pacis Christi, in aliqua hæresi aut schismate accepit, quo sacrilego scelere peccata ejus non dimittebantur, cum se correxerit, et ad Ecclesiæ societatem unitatemque venerit, non iterum baptizandus est; quia ipsa ei reconciliatione ac pace præstatur, ut ad remissionem peccatorum ejus in unitate jam prodesse incipiat sacramentum, quod acceptum in schismate prodesse non poterat.

XIX. Si autem dixerint, in illo qui fictus accessit, per sanctam vim tanti sacramenti dimissa quidem illi esse peccata in ipso temporis puncto, sed per fictionem ejus rediisse continuo : ut Spiritus sanctus et adfuerit baptizato ut peccata recederent, et perseverantiam fictionis fugerit ut redirent; ut et illud verum sit : « Quotquot in » Christo baptizati estis, Christum induistis[1]; » et illud : « Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum[2] : » id est, ut et induat eum Christo sanctitas baptismi, et exuat eum Christo pernicies fictionis : sicut fit cum quisque a tenebris per lucem transit ad tenebras, oculi quidem ejus in tenebras perpetuo diriguntur, sed non potest lux nisi perfundere transeuntem. Si hoc ergo dixerint, hoc etiam in eis intelligant fieri, qui extra Ecclesiæ communionem, sed tamen baptismate Ecclesiæ baptizantur, quod ubicumque fuerit, sanctum est per se ipsum : et ideo non est eorum qui se separant, sed ejus unde se separant : valet tamen et apud eos hactenus, ut per ejus

[1] Galat. III, 27. — [2] Sap. I, 5.

lucem transeant ad dissensionis suæ tenebras, continuo redeuntibus peccatis, quæ baptismatis sanctitas in illo temporis puncto dimiserat, tanquam redeunte obscuritate quam lux in transitu excusserat.

XX. Nam redire dimissa peccata, ubi fraterna charitas non est, apertissime Dominus docet de illo servo, quem cum invenisset debitorem decem millium talentorum, deprecanti omnia dimisit[1]. Ille autem conservum suum qui ei debebat centum denarios, cum miseratus non fuisset, jussit eum dominus reddere quæ ei dimiserat. Tempus ergo quo accipitur indulgentia per baptismum, tanquam tempus est reddendæ rationis, ut omnia debita quæ inventa fuerint dimittantur. Non tamen ille servus postea dedit conservo suo mutuam pecuniam, quam cum ille non posset reddere, non ejus misertus est : sed jam ei debebat conservus ejus, cum ipse rationem domino suo reddens, tanti numeri debito solveretur, nec dimiserat conservo suo quod ei debebat, et sic accesserat ut ei dimitteret dominus. Hoc indicant verba conservi dicentis : « Patientiam » habe in me, et reddam tibi. » Alioquin diceret, Jam mihi hoc dimiseras, cur iterum repetis ? Hoc et ipsius Domini verba manifestius aperiunt. Ait enim : « Egressus autem » servus ille, invenit unum de conservis suis qui debe» bat ei centum denarios[2]. » Non dixit, cui jam debitum centum denariorum dimiserat. Si enim dimiserat, non ei debebat. Quia ergo dixit, debebat ei : manifestum est, quod non dimiserat. Et melius quidem fuerat, atque hoc potius congruebat tanto debitori reddituro rationem, et expectanti misericordiam domini sui, ut prior ipse conservo dimitteret quod ei debebatur, et sic ad rationem reddendam, ubi misericordia domini imploranda erat, accederet. Nec tamen illud quod nondum conservo dimiserat,

[1] Matth. XVIII, 23. — [2] Ibid. 28.

impedivit dominum ejus, quominus in illo tempore ac-accipiendæ rationis dimitteret ei omnia quæ debebat. Sed quid profuit, quandoquidem in caput ejus propter odiorum perseverantium rursus omnia continuo replicata sunt? Sic non impeditur baptismi gratia, quominus omnia peccata dimittat, etiamsi odium fraternum in ejus cui dimittuntur animo perseverat. Solvitur enim hesternus dies, et quidquid supra est solvitur, etiam ipsa hora momentumque ante baptismum et in baptismo. Deinceps autem reus esse continuo incipit, non solum consequentium, sed etiam præteritorum dierum, horarum, momentorum, redeuntibus omnibus, quæ dimissa sunt : et hæc sæpe contingunt in Ecclesia.

XXI. Nam plerumque fit, ut homo habeat inimicum quem iniquissime oderit; quanquam etiam iniquos inimicos diligere jubeantur, et orare pro eis. Subito autem periculo mortis incipit perturbari, et poscit baptismum, quem tanta festinatione accipit, ut necessariam interrogationem paucorum verborum vix periculi tempus admittat, quanto minus sermonem longissimum, ut illud odium corde pellatur, etiam ipsi si baptizanti sit cognitum. Certe ista non solum apud nos, sed etiam apud illos evenire non cessant. Quid ergo dicimus? Dimittuntur peccata huic homini, an non dimittuntur? Prorsus quod volunt eligant. Si enim dimittuntur, continuo redeunt : Evangelium loquitur, veritas clamat. Sive ergo dimittantur, sive non dimittantur, necessaria est postea medicina : nec tamen si vixerit, atque id corrigendum esse didicerit atque correxerit, denuo baptizatur, sive apud illos, sive apud nos. Sic et illa quæ schismatici vel hæretici non aliter habent, nec aliter agunt quam vera Ecclesia, cum ad nos veniunt, non emendamus, sed potius approbamus. In quibus enim non dissentiunt a nobis, in eis non disjunguntur a nobis. Sed tamen quia nihil eis

prorsunt quamdiu schismatici vel hæretici sunt, propter alia in quibus a veritate dissentiunt, et propter ipsum separationis immanissimum scelus, sive permanserint in eis peccata, sive continuo dimissa redierint, ut ad sanitatem pacis atque charitatis veniant adhortamur : non solum ut aliquid habeant quod non habebant, sed ut eis etiam illud prodesse incipiat quod habebant.

XXII. Frustra ergo nobis dicunt : « Si baptismum nostrum acceptatis, quid minus habemus, ut nobis de vestra communione consulendum putetis ? » Respondemus enim, Non baptismum vestrum acceptamus : quia non est baptismus ille schismaticorum vel hæreticorum, sed Dei et Ecclesæ, ubicumque fuerit inventus et quocumque translatus. Vestrum autem non est, nisi quod prave sentitis, et sacrilege agitis, et impie separamini. Nam si cætera omnia vera vel sentiatis vel habeatis, et in eadem tamen separatione duretis adversus vinculum fraternæ pacis, adversus unitatem omnium fratrum, qui toto orbe terrarum, sicut promissi sunt, ita exhibiti; quorum omnium causas et corda nullo modo unquam nosse aut discutere potuistis, ut merito damnaretis; qui non possunt propterea rei esse, quia judicibus ecclesiasticis potius quam litigatoribus crediderunt : hoc solum minus habetis, quod minus habet qui charitatem non habet. Jam quid opus est ut nos retexamus? Vos ipsi in Apostolo inspicite, quantum sit quod minus habetis. Quid autem interest qui charitatem non habet, utrum foras avolet aliquo vento tentationis ablatus, an intus de messe Dominica non recedat in ultima ventilatione separandus? Et tamen etiam tales, si jam semel per baptismum nati sunt, iterum eos nasci non oportet.

XXIII. Ecclesia quippe omnes per baptismum parit, sive apud se, id est, ex utero suo ; sive extra se de semine

viri sui : (sive de se, sive de ancilla.) Sed et Esaü de uxore natus, propter fraternam discordiam separatus est a populo Dei [1]. Et Aser per uxoris quidem potestatem [2], sed ex ancilla natus, propter fraternam concordiam terram promissionis accepit. Unde et Ismaëli [3], ut separaretur a populo Dei, non obfuit mater ancilla, sed obfuit raterna discordia : et non profuit potestas uxoris, cujus magis filius erat, quia per ipsius jura conjugalia et in ancilla seminatus erat, et ex ancilla susceptus. Sicut apud istos Ecclesiæ jure quod est in baptismo, nascuntur quicumque nascuntur ; sed si concordent cum fratribus, per unitatem pacis ad terram veniunt promissionis, non de materno utero rursus ejiciendi, sed in paterno semine agnoscendi : si autem in discordia perseverent, ad Ismaëlis funiculum pertinebunt. Prior autem fuit Ismaël, postea Isaac; et prior Esaü, posterior autem Jacob : non quia prior peperit hæresis quam Ecclesia, aut Ecclesia ipsa prius carnales vel animales, et postea spiritales; sed quia in ipsa sorte mortalitatis nostræ, ex quo de Adam nascimur, non est prius quod spiritale, sed quod animale, postea spiritale [4]. Ex ipso autem animali sensu, quia homo animalis non percipit quæ sunt Spiritus Dei, omnes dissensiones et schismata generantur [5]. In quo sensu perseverantes Apostolus dicit ad Vetus Testamentum pertinere, id est, ad terrenorum promissorum cupiditatem in quibus quidem spiritalia figurantur, sed animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei.

XXIV. Quocumque ergo tempore tales homines esse cœperunt in hac vita, ut jam divinis pro sæculorum distributione sacramentis imbuti, adhuc tamen carnaliter sapiant, et carnalia de Deo, sive in hac vita sive post

[1] Gen. xxv, 25. — [2] Id. xxx, 13. — [3] Id. xvi, 16. — [4] 1 Cor. xv, 46. — [5] Id. ii, 14, et Galat. iv.

hanc vitam, sperent atque desiderent, animales sunt. Ecclesia vero quod est populus Dei, etiam in istius vitæ peregrinatione antiqua res est, in aliis hominibus habens animalem portionem, in aliis autem spiritalem. Ad animales pertinet Vetus Testamentum, ad spiritales Novum. Sed primis temporibus utrumque occultum fuit ab Adam usque ad Moysen. A Moyse autem manifestatum est Vetus, et in eo ipso occultabatur Novum, quia occulte significabatur. Postea vero quam in carne Dominus venit, revelatum est Novum : Veteris autem sacramenta cessarunt; sed concupiscentiæ tales non cessaverunt. In illis enim sunt, quos Apostolus jam per sacramentum Novi Testamenti natos, adhuc tamen dicit animales non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei[1]. Sicut enim in sacramentis Veteris Testamenti vivebant quidam spiritales, ad Novum scilicet Testamentum quod tunc occultabatur occulte pertinentes : sic et nunc in sacramento Novi Testamenti quod jam revelatum est, plerique vivunt animales. Qui proficere si nolunt ad percipienda quæ sunt Spiritus Dei, quo eos hortatur sermo Apostolicus, ad Vetus Testamentum pertinebunt. Si autem proficiunt, et antequam capiant, ipso profectu et accessu ad Novum pertinent : et si prius quam spiritales fiant, et hac vita rapiantur, custoditi per sacramenti sanctitatem in terra viventium computantur, ubi est spes nostra et portio Dominus. Nec invenio quid verius intelligatur in eo quod scriptum est : « Imperfectum meum viderunt oculi tui : » quandoquidem sequitur, « Et in libro tuo omnes scribentur[2]. »

XXV. Quæ autem peperit Abel et Enoch et Noë et Abraham, ipsa peperit Moysen et Prophetas tempore posteriores ante adventum Domini; et quæ istos, ipsa et Apostolos et Martyres nostros et omnes bonos Christianos.

[1] 1 Cor. II, 14. — [2] Psal. CXXXVIII, 16.

Omnes enim diversis quidem temporibus nati apparuerunt, sed societate unius populi continentur, et ejusdem civitatis cives labores hujus peregrinationis experti sunt, et quidam eorum nunc experiuntur, et usque in finem cæteri experientur. Item quæ peperit Caïn et Cham et Ismaëlem et Esaü, eadem ipsa peperit et Dathan et alios in eodem populo similes; et quæ istos eadem ipsa et Judam pseudo-apostolum, et Simonem Magum, et cæteros usque ad hæc tempora pseudo-christianos in affectione animali pertinaciter obduratos, sive in unitate permixti sint, sive aperta præcisione dissentiant. Sed cum tales a spiritalibus evangelizantur, et sacramentis imbuuntur, tanquam per se ipsam Rebecca eos parit, sicut Esaü [1]: cum autem per illos qui non caste annuntiant Evangelium, tales in Dei populo generantur [2]; Sara quidem, sed per Agar [3]. Item boni spiritales, quando evangelizantibus vel baptizantibus carnalibus generantur, Lia quidem vel Rachel jure conjugali eos, sed per ancillarum uterum parit [4]. Cum vero per spiritales in Evangelio generantur boni fideles, qui vel evadunt in spiritalis ætatis affectum, vel eo tendere non desistunt, vel ideo non faciunt quia non possunt, sicut ex utero Saræ Isaac, vel Rebeccæ Jacob, in novam vitam et Novum Testamentum nascuntur.

XXVI. Itaque sive intus versari videantur, sive aperte foris sint, quod caro est, caro est: sive in area in sua sterilitate perseverent, sive occasione tentationis tanquam vento extra tollantur, quod palea est, palea est [5]. Et semper ab illius Ecclesiæ quæ sine macula et ruga est [6], unitate divisus est, etiam qui congregationi sanctorum in carnali obduratione miscetur. De nullo tamen desperandum est, sive qui intus talis apparet, sive qui foris ma-

[1] Gen. xxv, 25. — [2] Philip. I, 17. — [3] Gen. xvi, 15. — [4] Id. xxx, 3-9. — [5] I Retr. cap. 18. — [6] Ephes. v, 27.

nifestius adversatur. Spiritales autem sive ad hoc ipsum pio studio proficientes, non eunt foras : quia et cum aliqua vel perversitate vel necessitate hominum videntur expelli, ibi magis probantur, quam si intus permaneant, cum adversus Ecclesiam nullatenus eriguntur, sed in solida unitatis petra fortissimo charitatis robore radicantur. Ad hoc enim pertinet quod in illo Abrahæ sacrificio dicitur : » Aves autem non divisit [1]. »

XXVII. De baptismi ergo quæstione jam quantum arbitror, satis disserui : et quia hoc manifestissimum schisma est quod Donatistarum nomine nuncupatur, restat ut hoc de baptismo pie credamus, quod universa Ecclesia a sacrilegio schismatis remota custodit. In qua tamen si aliud alii et aliud alii adhuc de ista quæstione salva pace sentirent, donec universali concilio unum aliquid eliquatum sincerumque placuisset, humanæ infirmitatis errorem cooperiret charitas unitatis, sicut scriptum est : « Quia » charitas cooperit multitudinem peccatorum [2]. » Qua enim absente cætera inaniter habentur, eadem præsente quædam venialiter non habentur.

XXVIII. Extant beati martyris Cypriani in ejus litteris magna documenta, ut ad illum jam veniam, de cujus sibi auctoritate isti carnaliter blandiuntur, cum ejus charitate spiritaliter perimantur. Nam illis temporibus, antequam plenarii concilii sententia quid in hac re sequendum esset, totius Ecclesiæ consensio confirmasset, visum est ei cum ferme octoginta coepiscopis suis Africanarum Ecclesiarum, omnem hominem qui extra Ecclesiæ catholicæ communionem baptizatus fuisset, oportere ad Ecclesiam venientem denuo baptizari. Quod non recte fieri tanto viro nimirum propterea Dominus non aperuit, ut ejus pia et humilitas et charitas in custodienda salubriter Eccle-

[1] Gen. xv, 10. — [2] I Petr. iv, 8.

siæ pace patesceret, et non solum illius temporis Christianis, sed etiam posteris ad medicinalem, ut ita dicam, notitiam signaretur. Cum enim tanti meriti, tantæ Ecclesiæ, tanti pectoris, tanti oris, tantæ virtutis episcopus, aliud de baptismo arbitraretur, quam erat diligentius inquisita veritas firmatura, multique ejus collegæ, quamvis nondum liquido manifestatum, id tamen tenerent quod et præterita Ecclesiæ consuetudo, et postea totus catholicus orbis amplexus est : non se ille tamen a cæteris diversa sentientibus separata communione disjunxit, et hoc etiam cæteris persuadere non destitit, ut sufferrent invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis [1]. Ita enim corporis manente compage, si quid in quibusdam membris infirmabatur, ex eorum sanitate convalesceret potius, quam præcisione mortificatum diligentiam nullius curationis admitteret. Et si se ille separasset, quam multi sequerentur? quantum sibi nomen inter homines faceret? quam latius Cyprianistæ quam Donatistæ vocarentur? sed non erat filius perditionis, de qualibus dictum est : « Dejecisti eos dum extollerentur [2] : » sed erat filius pacis Ecclesiæ, qui tanta cordis illuminatione præditus, propterea non vidit aliquid, ut per eum aliud superminentius videretur. Et adhuc inquit Apostolus, supereminentiorem viam vobis demonstro : si linguis hominum loquar, et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æramentum sonans aut cymbalum tinniens [3]. Minus ergo ille penetravit, ut cerneret secretum abditum sacramenti : sed si sciens omnia sacramenta, charitatem non haberet, nihil esset. « Cum autem minus illud perspiciens, hanc tamen humiliter, fideliter, fortiter custodivit, ad martyrii coronam meruit pervenire : ut si qua in ejus lucidam mentem ex humana conditione

[1] Ephes. iv, 2. — [2] Psal. lxxii, 18. — [3] i Cor. xii, 31, et xiii, 1.

nebula irrepserat, gloriosa serenitate fulgentis sanguinis fugaretur. Non enim frustra ipse Dominus Jesus Christus, cum se ipsum diceret vitem, suos autem tanquam in vite sarmenta [1], præcidi eos dixit, et de vite auferri tanquam inutilia sarmenta, quæ fructum non darent. Quis est autem fructus, nisi novus ille fœtus, de quo item dicit : « Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis [2] ? » Ipsa est illa charitas, sine qua cætera nihil prosunt. Dicit et Apostolus : « Fructus autem spiritus est charitas, gau» dium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, » mansuetudo, continentia [3]. » Quæ omnia incipiunt a charitate, et per cæteram juncturam quasi botrum mirabilem faciunt. Nec tamen frustra idem Dominus addidit : « Quæ autem sarmenta in me dant fructum, purgat illa » Pater meus, ut majorem fructum afferant [4] : » nisi quia et ipsi qui fructu prævalent charitatis, possunt tamen aliquid habere purgandum, quod incultum agricola non relinquit. Quod ergo ille vir sanctus de baptismo aliter sentiens quam se res habebat, quæ postea pertractata et diligentissima consideratione firmata est, in catholica unitate permansit et charitatis ubertate compensatum est, et passionis falce purgatum.

XXIX. Sed ne videar devitandæ probationis causa ista in laudem beatissimi Martyris dicere, quæ quidem non ejus, sed illius est, cujus gratia talis extitit; jam de litteris ejus documenta proferamus, quibus maxime Donatistarum ora claudantur. Hujus enim auctoritatem imperitis objiciunt, ut se quasi recte facere ostendant, quod ad se venientes fideles denuo baptizent. Nimium miseri, et nisi se corrigant a semetipsis omnino damnati, qui hoc in tanto viro eligunt imitari, quod illi propterea non obfuit, quia in ea pace unde isti aberraverunt, qui viam pacis

[1] Joan. xv, 5. — [2] Ibid. 34. — [3] Galat. v, 22. — [4] Joan. xv, 2.

non cognoverunt, perseverantissimis usque in finem gressibus ambulavit [1]. Est quidem quod Christi baptisma ubique sanctum est, et quamvis apud hæreticos vel schismaticos, ipsius tamen hæresis vel schismatis non est, et ideo nec ad ipsam Catholicam inde venientes oportet denuo baptizari : sed tamen hoc aliud est, aliud a catholica pace deviantes et in nefariam præcisionis foveam præcipitatos, rebaptizandos insuper judicare. Nam illum nævum in candore sanctæ animæ charitatis ubera contegebant : hanc autem fuliginem in istorum tartarea fœditate vultus impacatus ostentat. Sed ea quæ deinceps, quod ad beati Cypriani auctoritatem attinet, tractaturi sumus, ab alio sumemus exordio.

[1] Psal. xvi, 3.

LIBER II.

In quo probat Augustinus, auctoritatem Cypriani episcopi et martyris frustra objectari a Donatistis, quæ illis nimirum magis quam Catholicis adversetur. Eum enim prædecessoris sui Agrippini sententiam de hæreticis in catholica Ecclesia, cum ad eum veniunt, baptizandis non censuisse recipiendam, nisi eo pacto, et pax cum aliter sentientibus semper servaretur, et Ecclesiæ unitas nullo schismate unquam rumperetur.

I. Quantum pro nobis, hoc est, pro pace catholica faciant ea, quæ tanquam ex autoritate beati Cypriani adversus nos a parte Donati proferuntur, et quantum sint adversus eos a quibus proferuntur, adjuvante Domino, demonstrare proposui. Si qua ergo me respondendi necessitas ea quæ jam in aliis libris posui, rursus commemorare coëgerit, (quanquam id modice faciam), his qui jam illa legerunt et tenent, onerosum esse non debet: quia et ea quæ instructioni sunt necessaria, sæpius oportet insinuare tardioribus, et cum eadem multipliciter varieque versantur atque tractantur, ipsos quoque capaciore intelligentia præditos adjuvant et ad facilitatem sciendi et ad copiam disserendi. Novi etiam quemadmodum soleat contristare lectorem, cum ab eo libro quem gerit in manibus, quando in aliquem nodum quæstionis inciderit, in alium mittitur ubi ejus solutionem requirat, quem forte non habet. Quapropter quæcumque in aliis libris jam diximus, si necessitas præsentium quæstionum breviter iterare compulerit, ignoscant scientes, ne offendantur nes-

cientes : satius est enim offerre habenti, quam differre non habentem.

II. Quid ergo isti dicunt, cum veritatis viribus præfocantur, cui consentire nolunt? « Cyprianus, inquiunt, cujus tantum meritum novimus tantamque doctrinam, cum multis coëpiscopis suis sententias proprias conferentibus, in concilio statuit hæreticos vel schismaticos, id est, omnes qui extra unius Ecclesiæ communionem sunt, baptismum non habere; et ideo quisquis ab eis baptizatus ad Ecclesiam venerit, esse in Ecclesia baptizandum. » Non me terret auctoritas Cypriani, quia reficit humilitas Cypriani. Magnum quidem meritum novimus Cypriani episcopi et martyris; sed numquid majus quam Petri apostoli et martyris? De quo idem Cyprianus in Epistola ad Quintum ita loquitur [1]. « Nam nec Petrus, inquit, quem primum Dominus elegit, et super quem ædificavit Ecclesiam suam [2], cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret [3], vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit, ut diceret se primatum tenere, et obtemperari a novellis et posteris sibi potius oportere; nec despexit Paulum, quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset : sed consilium veritatis admisit, et rationi legitimæ quam Paulus vindicabat facile consensit; documentum scilicet nobis et concordiæ et patientiæ tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus, sed quæ aliquando a fratribus et collegis nostris utiliter et salubriter suggeruntur, si sint vera et legitima, ipsa potius nostra ducamus. » Ecce ubi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in Scripturis sanctis didicimus, apostolum Petrum in quo primatus Apostolorum tam excellenti gratia præeminet, aliter quam veritas postulabat de circumcisione agere solitum, a posteriore apostolo Paulo esse correctum. Si ergo po-

[1] Epist. 71. ad Quintum. — [2] Matth. XVI, 18. — [3] Galat. II, 11.

tuit Petrus non recte in aliquo ingredi ad veritatem Evangelii, ita ut gentes cogeret judaïzare, quod Paulus in ea scribit Epistola, in qua Deum testatus est non se mentiri. Ait enim : « Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, » quia non mentior[1]. » Et post hanc tam sanctam atque terribilem attestationem Dei, narravit hæc omnia, in quibus dixit : « Cum vidissem quia non recte ingrediuntur » ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus : Si » tu cum sis Judæus gentiliter et non judaïce vivis, quemadmodum gentes cogis judaïzare[2]? » Si potuit, inquam, Petrus contra veritatis regulam, quam postea Ecclesia tenuit, cogere gentes judaïzare, cur non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam postea tota Ecclesia tenuit, cogere hæreticos vel schismaticos denuo baptizari? Puto quod sine ulla sui contumelia Cyprianus episcopus Petro apostolo comparatur, quantum attinet ad martyrii coronam. Cæterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus existam. Quis enim nescit illum Apostolatus principatum cuilibet episcopatui præferendum? Sed et si distat cathedrarum gratia, una est tamen Martyrum gloria : et si forte se invicem in aliquo præcedunt corda confitentium, ac pro vera fide in unitate charitatis morientium, Dominus noverit, cujus occulta et mirabili dispensatione gratiarum latro in cruce pendens semel eum confitetur[3], et die ipso in paradisum mittitur, Petrus Dominum sequens ter eum negat[4], et a corona differtur : nobis hinc judicare temerarium est. Verumtamen si quisquam nunc cogat circumcidi aliquem more judaïco, et sic baptizari; multo amplius detestatur hoc genus humanum, quam si aliquis cogatur rebaptizari. Quapropter cum Petrus illud faciens a Paulo posteriore corrigitur, et pacis atque unitatis vinculo custoditus ad martyrium pro-

[1] Galat. I, 20. — [2] Id. II, 14. — [3] Luc. XXIII, 43. — [4] Matth. XXVI, 69.

vehitur, quanto facilius et fortius quod per universæ Ecclesiæ statuta firmatum est, vel unius episcopi auctoritati, vel unius provinciæ concilio præferendum est? Cum idem ipse Cyprianus ita dixerit quid ei videretur, ut in pacis unitate esse voluerit etiam cum eis qui de hac re diversa sentirent : quod indicat ipsius primus sermo in ejusdem concilii, quod ab istis profertur, exordio. Nam ita se habet :

III. « Cum in unum Carthagine convenissent Kalendis Septembris episcopi plurimi, ex provincia Africa, Numidia, Mauritania, cum presbyteris et diaconibus, etiam præsente plebis maxima parte, et lectæ essent litteræ Jubaiani ad Cyprianum factæ, item Cypriani ad Jubaianum rescriptæ de hæreticis baptizandis, quidque postmodum Cypriano Jubaianus, idem rescripserit, Cyprianus dixit : Audistis, collegæ dilectissimi, quid mihi Jubaianus coepiscopus noster scripserit, consulens mediocritatem nostram de illicito et profano hæreticorum baptismo, quidque ego ei rescripserim, censens scilicet quod semel atque iterum et sæpe censuimus, hæreticos ad Ecclesiam venientes Ecclesiæ baptismo baptizari et sanctificari oportere. Item lectæ sunt vobis et aliæ Jubaiani litteræ, quibus pro sua sincera et religiosa devotione, ad epistolam nostram rescribens, non tantum consensit, sed et instructum se esse gratias egit. Superest ut de hac ipsa re quid singuli sentiamus proferamus, neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem, si diversum senserit amoventes. Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit : quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suæ arbitrium proprium, tamque judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum

judicare; sed expectemus universi judicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et præponendi nos in Ecclesiæ suæ gubernatione, et de actu nostro judicandi. »

IV. Nunc se, si audent, superbæ et tumidæ cervices hæreticorum adversus sanctam humilitatem hujus sermonis extollant. Insani Donatistæ, quos ad pacem atque unitatem sanctæ Ecclesiæ remeare, atque in ea sanari cupimus et optamus, quid ad hæc dicitis? Vos certe nobis objicere soletis Cypriani litteras, Cypriani sententiam, Cypriani concilium: cur auctoritatem Cypriani pro vestro schismate assumitis, et ejus exemplum pro Ecclesiæ pace respuitis? Quis autem nesciat sanctam Scripturam canonicam, tam Veteris quam Novi Testamenti, certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus episcoporum litteris ita præponi, ut de illa omnino dubitari et disceptari non possit, utrum verum vel utrum rectum sit, quidquid in ea scriptum esse constiterit: episcoporum autem litteras quæ post confirmatum canonem vel scriptæ sunt vel scribuntur, et per sermonem forte sapientiorem cujuslibet in ea re peritioris, et per aliorum episcoporum graviorem auctoritatem doctioremque prudentiam, et per concilia licere reprehendi, si quid in eis forte a veritate deviatum est: et ipsa concilia quæ per singulas regiones vel provincias fiunt, plenariorum conciliorum auctoritati quæ fiunt ex universo orbe christiano, sine ullis ambagibus cedere: ipsaque plenaria sæpe priora posterioribus emendari: cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat, et cognoscitur quod latebat; sine ullo typho sacrilegæ superbiæ, sine ulla inflata cervice arrogantiæ, sine ulla contentione lividæ invidiæ, cum sancta humilitate, cum pace catholica, cum charitate christiana.

V. Quapropter sanctus Cyprianus, tanto excelsior, quanto humilior, qui documentum Petri sic amavit, ut diceret[1] : « Documentum scilicet nobis et concordiæ et patientiæ tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus, sed quæ aliquando a fratribus et collegis nostris utiliter et salubriter suggeruntur, si sint vera et legitima, ipsa potius nostra ducamus : » satis ostendit facillime se correcturum fuisse sententiam suam, si quis ei demonstraret baptismum Christi sic dari posse ab eis qui foras exierunt, quemadmodum amitti non potuit cum foras exirent : unde multa jam diximus. Nec nos ipsi tale aliquid auderemus asserere, nisi universæ Ecclesiæ concordissima auctoritate firmati; cui et ipse sine dubio cederet; si jam illo tempore quæstionis hujus veritas eliquata et declarata per plenarium concilium solidaretur. Si enim Petrum laudat et prædicat ab uno posteriore collega patienter concorditerque correctum, quanto citius ipse cum concilio provinciæ suæ universi orbis auctoritati patefacta veritate cessisset; quia profecto et uni verum dicenti et demonstranti posset facillime consentire tam sancta anima, tam pacata : et fortasse factum est, sed nescimus. Neque enim omnia quæ illo tempore inter episcopos gesta sunt, memoriæ litterisque mandari potuerunt, aut omnia quæ mandata sunt novimus. Quomodo enim potuit ista res tantis altercationum nebulis involuta, ad plenarii concilii luculentam illustrationem confirmationemque perduci, nisi primo diutius per orbis terrarum regiones, multis hinc atque hinc disputationibus et collationibus episcoporum pertractata constaret? Hoc autem facit sanitas pacis, ut cum diutius aliqua obscuriora quæruntur, et propter inveniendi difficultatem, diversas pariunt in fraterna disceptatione sententias, donec ad verum liqui-

[1] Ex epist. 71, ad Quintum.

dum perveniatur, vinculum permaneat unitatis, ne in parte præcisa remaneat insanabile vulnus erroris.

VI. Et ideo plerumque doctioribus minus aliquid revelatur, ut eorum patiens et humilis charitas, in qua fructus major est, comprobetur, vel quomodo teneant unitatem, cum in rebus obscurioribus diversa sentiunt; vel quomodo accipiant veritatem, cum contra id quod sentiebant, declaratam esse cognoscunt. Quorum duorum manifestatum tenemus unum in beato Cypriano, id est, quomodo tenuerit unitatem cum eis a quibus diversum sentiebat. Ait enim : « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. » Alterum autem, id est, quomodo accipere potuerit veritatem contra id quod sentiebat inventam, etsi litteræ tacent, merita clamant; si epistola non invenitur, corona testatur; si concilium non indicat episcoporum, consortium indicat Angelorum. Non enim parvum documentum est pacatissimæ animæ, in ea unitate martyrium meruisse, unde se diversum sentiens noluit separare. Homines enim sumus. Unde aliquid aliter sapere quam res se habet, humana tentatio est. Nimis autem amando sententiam suam, vel invidendo melioribus, usque ad præcidendæ communionis et condendi schismatis vel hæresis sacrilegium pervenire, diabolica præsumptio est. In nullo autem aliter sapere quam res se habet, angelica perfectio est. Quia itaque homines sumus, sed spe angeli sumus[1], quibus æquales in resurrectione futuri sumus, quandiu perfectionem Angeli non habemus, præsumptionem diaboli non habeamus. Ideo dicit Apostolus : « Tentatio vos non apprehendat nisi humana[2]. » Humanum est ergo aliquid aliter sapere. Propterea dicit alio loco : « Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus, et si quid aliter

1 Matth. XXII, 30. — 2 I Cor. X, 13.

» sapitis, hoc quoque vobis Deus revelabit[1]. » Quibus autem revelat cum voluerit, sive in hac vita sive post hanc vitam, nisi ambulantibus in via pacis[2], et in nullam præcisionem deviantibus? « Non quales isti sunt, qui viam pacis non cognoverunt, nec propter aliud unitatis vinculum disruperunt. » Ideoque Apostolus cum dixisset : « Et si quid aliter sapitis, hoc quoque vobis » Deus revelabit : » ne putarent præter viam pacis quod aliter sapiebant sibi posse revelari, continuo addidit : « Verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulemus[3]. » In quo ambulans Cyprianus, perseverantissima tolerantia, non fuso sanguine, sed in unitate fuso (quia si traderet corpus suum ut arderet, et non haberet charitatem, nihil ei prodesset[4]); per martyrii confessionem pervenit ad angelicam lucem; ut si non antea, ibi certe revelatum agnosceret, quod cum aliter saperet, sententiam diversæ opinionis vinculo non præposuit unitatis.

VII. Vos itaque Donatistæ quid ad hæc dicitis? Si nostra sententia de baptismo vera est, omnes qui aliter sapiebant Cypriani temporibus, non sunt ab Ecclesiæ unitate separati, donec illud quod aliter saperent Deus illis revelaret : vos ergo quare separatione sacrilega pacis vinculum disrupistis? Si autem vestra sententia de baptismo vera est, Cyprianus et cæteri cum quibus cum tale concilium celebrasse perhibetis, cum eis qui aliter sapiebant, in unitate manserunt : quare vos pacis vinculum disrupistis? Quodlibet horum elegeritis, contra vestram præcisionem sententiam ferre cogimini. Respondete, quare vos separastis? Quare contra orbem terrarum altare erexistis? Quare non communicatis Ecclesiis, quibus Epistolas apostolicas missas tenetis et legitis, et secundum ipsas vos vivere dicitis? Respondete, quare vos separas-

[1] Philip. III, 15.— [2] Psal. XIII, 3.— [3] Philip. III, 16.— [4] I Cor. XIII, 3.

tis? Propterea certe, ne malorum communione periretis. Quomodo ergo non perierunt Cyprianus et tot collegæ ipsius? Qui cum crederent hæreticos et schismaticos baptismum non habere, sine baptismo tamen receptis, cum peccata eorum tam immania tamque sacrilega super eos esse crederent, eis tamen communicare, quam separari ab unitate maluerunt, dicente Cypriano: « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. »

VIII. Si ergo tali communione malorum pereunt justi, jam Ecclesia temporibus Cypriani perierat. Unde igitur extitit origo Donati, ubi catechizatus est, ubi baptizatus, ubi ordinatus, quando jam Ecclesiam contagio communionis extinxerat? Si autem erat Ecclesia, nihil obesse mali bonis in una communione potuerunt. Quare vos separastis? Ecce in unitate video Cyprianum et alios collegas ejus, qui facto concilio censuerunt omnes qui extra Ecclesiæ communionem fuerint baptizati, baptismum non habere, et ideo eis dandum esse cum veniunt. Sed ecce rursus in eadem unitate video quosdam de hac re aliter sentire, et eos qui ab hæreticis vel schismaticis venerint, agnito in eis baptismo Christi non audere iterum baptizare. Hos omnes catholica unitas materno sinu complectitur, invicem onera sua portantes, et studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis[1], donec alteris eorum, si quid aliter sapiebant, Dominus revelaret. Si vera isti sentiebant, ab illis non contaminabantur, an contaminabantur? Si vera illi sentiebant, ab istis non contaminabantur, an contaminabantur? Quod volueritis eligite. Si contaminabantur, jam tunc non erat Ecclesia: respondete, unde huc existis? Si autem permanebat Ecclesia, nullo modo boni a malis tali

[1] Galat. VI, 2; Ephes. IV, 3, et Philip. III, 15.

communione contaminantur : respondete, quare vinculum disrupistis.

IX. An forte schismatici sine baptismo recepti non contaminant, et traditores sanctorum librorum contaminant? Vestros quidem fuisse traditores manifestissima rerum gesta testantur. Et si tunc in illos quos arguebatis vera diceretis, causam vestram unitati orbis terrarum persuasissetis, ut vobis retentis illi excluderentur. Quod si conati estis facere et non obtinuistis, innocens est orbis terrarum, qui judicibus ecclesiasticis potius quam victis litigatoribus credidit : si autem noluistis agere causam vestram, innocens est orbis terrarum, qui damnare non potuit inauditos. Quare ergo vos ab innocentibus separastis? Sacrilegium schismatis vestri defendere non valetis. Sed hæc omitto : hoc dico, si vos possent contaminare traditores, qui non sunt a vobis convicti, et a quibus vos estis victi, multo magis possent sacrilegia schismaticorum et hæreticorum sine baptismo secundum vestram sententiam recepta contaminare Cyprianum. Non se tamen ille separavit. Et quia permanebat Ecclesia, manifestum est quod contaminari non potuit. Quare ergo vos, non dico ab innocentibus, quod probatur; sed ab ipsis, quod non probatur, traditoribus separastis? An, ut dicere cœperam, graviora sunt crimina traditorum quam schismaticorum? Non afferamus stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus, et quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes : Hoc grave, hoc leve est : sed afferamus divinam stateram de Scripturis sanctis tanquam de thesauris Dominicis, et in illa quid sit gravius appendamus; imo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus. Tempore illo quo Dominus priora delicta recentibus pœnarum exemplis cavenda monstravit, et idolum fabricatum atque adoratum

est[1], et propheticus liber ira regis contemptoris incensus[2], et schisma tentatum : idololatria gladio punita est[3], exustio libri bellica cæde et peregrina captivitate, schisma hiatu terræ, sepultis auctoribus vivis, et cæteris cœlesti igne consumptis. Quis jam dubitaverit hoc esse sceleratius commissum, quod est gravius vindicatum? A talibus sacrilegis venientes, sine baptismo, ut dicitis, si Cyprianum non contaminabant, quomodo vos contaminare poterant non convicti, sed conficti traditores? Qui si non libros incendendos tradidissent, sed eos ipsi manibus suis incendissent, minoris fuissent utique sceleris, quam si schisma committerent; quia illud mitius, illud gravius vindicatum est, non humano arbitrio, sed divino judicio.

X. Quare vos ergo separastis? Si ullus sensus in vobis est, videtis vos certe quid responderi possit non invenire. « Non usque adeo, inquiunt, omnia defecerunt, ut non possimus respondere : Sic volumus. Tu quis es qui judices alienum servum[4]? Suo domino stat, aut cadit. » Quod eis dictum non intelligunt, qui volebant non de factis manifestis, sed de cordibus alienis judicare. Nam quomodo ipse tam multa de sceleribus schismatum et hæresum loquitur? Aut quomodo canitur in Psalmis : « Si vere justitiam diligitis, recte judicate, filii hominum[5]? » Cur autem ipse Dominus dicit : Nolite personaliter judicare, sed rectum judicium judicate[6]; si non licet de aliquo judicare? Postremo ipsi de illis traditoribus de quibus falsa judicaverunt, cur omnino judicaverunt de servis alienis? Suo domino stabant, aut cadebant. Cur denique de recentibus Maximianistis « Plenarii concilii, sicut dicunt, ore veridico » non dubitave-

[1] Exod. XXXII, 6. — [2] Jerem. XXXVI, 23. — [3] Num. XVI, 1. — [4] Rom. XIV, 4. — [5] Psal. LVII, 2. — [6] Joan. VII, 2.

runt tale proferre judicium, ut eos primis illis schismaticis, quos vivos terra sorbuit, compararent? Quorum quosdam tamen, quod negare non possunt, aut innocentes damnaverunt, aut nocentes iterum receperunt. Sed cum verum dicitur cui respondere non possunt, rodunt murmura salebrosa: « Sic volumus. Tu quis es qui judices alienum servum? Suo domino stat, aut cadit[1]. » Cum autem infirma ovis in solitudine aspicitur, ubi pastor qui reclamet absens videtur, dentes exeruntur, frangitur guttur invalidum: « Bonus homo esses, si non esses traditor. Consule animæ tuæ: esto Christianus. » O improbam rabiem! Cum Christiano dicitur: « Esto Christianus, » quid aliud docetur nisi negare se Christianum? Numquid aliud erat quod docere cupiebant illi Christianorum persecutores, quibus qui restiterunt, facti sunt martyres? An levius putatur quod gladio minante, quam quod lingua insidiante committitur?

XI. Ad ista respondete, lupi rapaces, qui pellibus ovinis indui cupientes[2], beati Cypriani litteras pro vobis esse arbitramini. Contaminabat Cyprianum sacrilegium schismaticorum, an non contaminabat? Si contaminabat, jam tunc periit Ecclesia, non erat unde propagaremini. Si autem non contaminabat, quo scelere alieno possunt in unitate contaminari innocentes, si schismatis sacrilegio non possunt? Quare ergo vos separastis? Quare cum leviora quæ fingitis fugitis, ipsum sacrilegium schismatis, quod est omnibus gravius, commisistis? An forte jam placet fateri non fuisse jam illos vel schismaticos vel hæreticos, qui extra communionem Ecclesiæ, vel in schismate aliquo vel in hæresi fuerant baptizati, quia transeundo ad Ecclesiam, et errores suos pristinos anathemando, destiterant esse quod erant? Quomodo ergo

[1] Rom. XIV, 4. — [2] Matth. VII, 15.

sine baptismo non super eos remanserant scelera eorum? An ille baptismus Christi erat, sed eis extra Ecclesiæ communionem prodesse non poterat; cum autem venerunt, et anathemato præterito errore in Ecclesiæ pacem per manus impositionem recepti sunt, tunc in charitate radicatis et fundatis, sine qua infructuosa sunt cætera, prodesse cœpit et ad remissionem peccatorum et ad sanctificationem vitæ, quod sine fructu extra portabant?

XII. Nolite ergo nobis auctoritatem objicere Cypriani ad baptismi repetitionem : sed tenete nobiscum exemplum Cypriani ad unitatis conservationem. Nondum enim erat diligenter illa baptismi quæstio pertractata, sed tamen saluberrimam consuetudinem tenebat Ecclesia, in ipsis quoque schismaticis et hæreticis corrigere quod pravum est, non iterare quod datum est; sanare quod vulneratum est, non curare quod sanum est. Quam consuetudinem credo ex Apostolica traditione venientem : (Sicut multa quæ non inveniuntur in litteris eorum, neque in conciliis posteriorum, et tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita et commendata creduntur) : hanc ergo saluberrimam consuetudinem per Agrippinum prædecessorem suum dicit sanctus Cyprianus quasi cœpisse corrigi. Sed sicut diligentius inquisita veritas docuit, quæ post magnos dubitationis fluctus ad plenarii concilii confirmationem perducta est, verius creditur per Agrippinum corrumpi cœpisse, non corrigi. Irruente itaque tam magna quæstione, cum de remissione peccatorum et de spiritali hominis regeneratione, utrum posset apud hæreticos vel apud schismaticos fieri, difficile ratio redderetur, et præcederet auctoritas Agrippini, et nonnullorum qui ei consenserant hominum in hac quæstione deficientium, qui maluerant aliquid novum moliri quam tenere consuetudinem, cujus defensionem non in-

telligebant, irruerunt in oculos animæ veri similes rationes, et intercluserunt iter pervestigandæ veritatis.

XIII. Nec arbitror beatum Cyprianum propter aliud contra consuetudinem quid sentiret liberius exprompsisse prioremque dixisse, nisi ut alium, si forte existeret, cui esset melius revelatum, gratissime acciperet; et ostenderet imitandam, non solum docendi diligentiam, sed etiam discendi modestiam : si autem nullus existeret, qui tale aliquid afferret, unde illæ omnes veri similes rationes quibus movebatur refellerentur, in eadem sententia permaneret, bene sibi conscius et non occultatæ quæ putabatur veritatis, et retentæ quæ amabatur unitatis. Nam et illud sic intellexit quod ait Apostolus : « Prophetæ autem » duo aut tres loquantur, et cæteri examinent[1]; si alii revelatum fuerit sedenti, ille prior taceat. Qua in parte[2], inquit, docuit et ostendit, multa singulis in melius revelari, et debere unumquemque, non pro eo quod semel imbiberat et tenebat, pertinaciter congredi, sed si quid melius et utilius extiterit, libenter amplecti. » His utique verbis non solum eos admonuit sibi consentire, qui melius aliquid non videbant; sed etiam hortatus est, si qui possent afferre aliquid quo prior consuetudo servanda potius firmaretur : ut si tale esset quod refelli non posset, etiam ipse ostenderet quam veraciter dixerit : « Debere unumquemque non pro eo quod semel imbiberat et tenebat, pertinaciter congredi, sed si quid melius et utilius extiterit, libenter amplecti. » Sed quia tunc non extiterant, nisi qui ei consuetudinem opponerent; defensiones autem ipsius consuetudinis non tales afferrent, quibus illa talis anima moveretur : noluit vir gravissimus rationes suas, etsi non veras, (quod eum latebat), sed tamen non victas, veraci quidem, sed tamen nondum assertæ consue-

[1] I Cor. xiv, 29. — [2] Ex epistola LXXI. ad Quintum.

tudini cedere. Quam tamen consuetudinem nisi prior ante Agrippinus et nonnulli per Africam coëpiscopi ejus etiam per concilii sententias deserere tentavissent, non auderet iste saltem ratiocinari adversus eam : sed in tam obscura quæstione turbatus, et ubique intuens universalem robustamque consuetudinem, coarctaret se potius et prece et intentione mentis ad Deum, ut quod postea plenario concilio visum est, id verum esse perspiceret et doceret. Sed cum fatigatum præcedentis concilii quod per Agrippinum factum est excepisset auctoritas, maluit prædecessorum suorum tanquam inventum defendere, quam inquirendo amplius laborare. Nam in fine Epistolæ ad Quintum ita ostendit, in quo tanquam lectulo auctoritatis quasi fessus acquieverit.

XIV. « Quod quidem, inquit, et Agrippinus bonæ memoriæ vir, cum cæteris coëpiscopis suis qui illo tempore in provincia Africa et Numidia Ecclesiam Domini gubernabant, statuit, et librata concilii communis examinatione firmavit : quorum sententiam religiosam et legitimam, salutarem, fidei et Ecclesiæ catholicæ congruentem, nos etiam secuti sumus. » Hac attestatione satis ostendit, multo magis se fuisse commemoraturum, si quod de hac re transmarinum vel universale concilium factum esset. Nondum autem factum erat, quia consuetudinis robore tenebatur orbis terrarum, et hæc sola opponebatur inducere volentibus novitatem, quia non poterant apprehendere veritatem. Postea tamen dum inter multos ex utraque parte tractatur et quæritur, non solum inventa est, sed etiam ad plenarii concilii auctoritatem roburque perducta, post Cypriani quidem passionem, sed antequam nos nati essemus. Hanc autem fuisse consuetudinem Ecclesiæ, quæ postea multis discussis ambagibus perspecta veritate plenario concilio confirmata est, satis ostenditur et ipsius

beati Cypriani verbis in eadem ad Jubaianum Epistola, quæ in concilio lecta memoratur. Ait enim : « Sed dicit aliquis : Quid ergo fiet de iis qui in præteritum de hæresi ad Ecclesiam venientes sine baptismo admissi sunt ? » Ubi certe quid fieri soleret etsi non fieri vellet, satis ostendit, et eo ipso quod concilium Agrippini commemorat, aperte indicat fuisse aliam consuetudinem Ecclesiæ. Neque enim opus erat hoc concilio velle statuere, si jam consuetudine tenebatur : et id ipso concilio nonnullæ sententiæ omnino declarant, eos contra Ecclesiæ consuetudinem decrevisse, quod decernendum esse arbitrati sunt. Quapropter illud unum isti considerent quod omnibus patet; si auctoritas Cypriani sequenda est, magis eam sequendam esse in unitate servanda, quam in Ecclesiæ consuetudine commutanda ; si autem concilium ejus attenditur, huic esse universæ Ecclesiæ posterius concilium præponendum, cujus se membrum esse gaudebat ; et ut se in totius corporis compage retinenda cæteri imitarentur, sæpius admonebat. Nam et concilia posteriora prioribus apud posteros præponuntur, et universum partibus semper jure optimo præponitur.

XV. Quid autem agunt isti, cum docetur sanctus Cyprianus, etiamsi non admisit in hæresi vel schismate baptizatos, tamen communicasse admittentibus, quod apertissime declaravit [1], dicens : « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes? » Si talium communione maculatus est, cur in tractando baptismo ejus auctoritatem sectantur? Si autem talium communione maculatus non est, cur in unitate retinenda exemplum ejus non imitantur? Numquid hic restat, nisi ut dicant : « Sic volumus? » Quid aliud sermoni veritatis justitiæque respondent omnes flagitiosi et

[1] In Concilio Carthag.

facinorosi homines, luxuriosi, ebriosi, adulteri, et modis omnibus impudici, fures, raptores, homicidæ, latrones, malefici, idololatræ, quid aliud respondent cum eos veritas arguit, nisi, Hoc volo, hoc me delectat? Et si Christiano tincti sunt nomine, dicunt etiam : « Tu quis es qui judices alienum servum [1]? Verumtamen eo sunt isti modestiores, quia cum legibus divinis et humanis aliquid pœnarum pro suis perditis moribus factisque patiuntur, non se martyres dicunt : isti autem simul habere volunt et sacrilegorum vitam et innocentium famam, et in sceleratis factis nullam pœnam et in pœnis justis Martyrum gloriam : quasi non tanto sit erga illos major misericordia et patientia Dei, quanto magis eos partibus corripiens dat locum pœnitentiæ [2], et in hac vita flagella ingeminare non cessat, ut considerantes quæ patiantur, et quare patiantur, aliquando resipiscant : et qui jam pro unitate Donati Maximianistarum baptismum receperunt, pro pace Christi orbis terrarum baptismum potius amplectantur, reddantur radici, reconcilientur unitati, videant nihil sibi remansisse quod dicant, sed tamen remansisse quod faciant, ut pro factis eorum præteritis sacrificium dilectionis offeratur placabili Deo, cujus unitatem nefario scelere disruperunt, cujus sacramentis tam diuturnas injurias irrogarunt. « Misericors est enim et miserator Do» minus, longanimis et multum misericors et verax [3]. » Amplectantur in præsenti vita misericordem et longanimem, et timeant in futura veracem. « Non vult enim » mortem impii, quantum ut revertatur et vivat [4] : » quia sententiam flectit adversus injurias irrogatas. Hæc est nostra exhortatio.

XVI. Propter hoc eos habemus inimicos quia vera dicimus, quia tacere metuimus, quia cessare ab instantia

[1] Rom. XIV, 4. — [2] Sap. XII, 10. — [3] Psal. CII, 8. — [4] Ezech. XXXIII, 11.

quanta possumus formidamus, quia obtemperamus Apostolo dicenti : « Prædica verbum, insta opportune, importune, argue, hortare, increpa [1]. » Sed sicut Evangelium loquitur, Diligunt gloriam hominum magis quam Dei, et dum reprehendi ad tempus timent [2], damnari in sempiternum non timent. Vident etiam ipsi quid mali faciant, vident non esse quid omnino respondeant : sed nebulas imperitis offundunt, cum ipsi vivi sorbeantur, id est, scientes et agnoscentes intereant. Viderunt horrere homines et graviter detestari, quod etiam se ipsi in multa schismata diviserunt, et maxime in Africæ capite et notissima civitate Carthagine : conati sunt resarcire dedecus pannorum suorum. Putantes quod possent Maximianistas auferre, magno conatu per Optatum Gildonianum fortiter institerunt, multa illis mala et persecutiones sævissimas intulerunt. Receperunt inde aliquos, putantes quod possent omnes eodem terrore converti : his autem quos receperunt, noluerunt facere injuriam, ut ab eis in schismate baptizatos denuo baptizarent, vel potius ab his ipsis rebaptizari eos facerent intus, a quibus baptizati erant foris ; atque hoc modo suæ nefariæ consuetudini præscripserunt. Sentiunt quam scelerate jam faciant, recepto baptismo Maximianistarum, violare baptismum orbis terrarum. Sed timent rebaptizatos suos, ne forte non eis parcant, si ipsi pepercerint cæteris ; ne de illis exigant animas suas, si animas aliorum trucidare cessaverint.

XVII. Quid de receptis Maximianistis respondeant, non inveniunt. Si dixerint, Innocentes recepimus : respondetur eis : Ergo innocentes damnaveratis. Si dixerint, Nesciebamus : Ergo temere judicastis : (sic etiam de traditoribus sententiam temerariam protulistis) : falsumque

[1] I Tim. IV, 2. — [2] Joan. XII, 43.

dixistis [1] ; « Plenarii concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. » Neque enim ore veridico innocentes damnari potuerunt. Si dixerint, Non eos damnavimus : recitatur concilium, recitantur nomina et episcoporum et civitatum. Si dixerint, Non est ipsum concilium nostrum : recitantur Gesta proconsularia, ubi non semel idem concilium allegaverunt, ut eosdem Maximianistas de basilicis excluderent, et judiciorum strepitu atque auxiliorum impetu proturbarent. Si dixerint, Felicianum Mustitanum et Prætextatum Assuritanum, quos postea receperunt, cum Maximiano non fuisse : recitantur Gesta quibus eos de basilicis excludendos ex concilio suo quod adversus Maximianistas fecerunt, de judiciis publicis postularunt. Si dixerint, Pro pace suscepti sunt : respondetur, Cur ergo veram et plenam non agnoscitis pacem? Quis vos impulit, quis coëgit pro pace Donati schismaticum recipere damnatum, et contra pacem Christi orbem damnare inauditum? Urget eos undique veritas : vident se non habere quid respondeant, et putant se non habere quid faciant : quid loquantur non inveniunt, tacere non permittuntur : malunt perversis vocibus veritati reluctari, quam confessis erroribus paci restitui.

XVIII. Quis autem non intelligat quid in corde suo possint dicere? Quid ergo facimus, inquiunt, de his quos jam rebaptizavimus? Respondetur, Redite cum eis ad Ecclesiam, medicamento pacis offerte curandos quos vulnerastis, vitæ charitatis offerte suscitandos quos occidistis. Multum valet ad propitiandum Deum fraterna concordia. « Si duobus ex vobis, ait Dominus, convenerit in » terra, quidquid petieritis, fiet vobis [2]. » Si duobus hominibus, quanto magis duobus populis? Simul nos Domino prosternamus, participamini nobiscum unitatem,

[1] In Bagaitani concilii sententia. — [2] Matth. XVIII, 19.

participemur vobiscum dolorem, et charitas cooperiat multitudinem peccatorum. Ab ipso beato Cypriano consilium quærite, attendite quantum de unitatis bono præsumpserit, unde se non disrupit a diversa sentientibus, et cum arbitraretur eos qui extra Ecclesiæ communionem baptizarentur, baptismum non habere, credidit eos tamen in Ecclesiam simpliciter admissos propter ipsius unitatis vinculum posse ad veniam pertinere. Sic enim solvit quæstionem, quam sibi ipse proposuit ad Jubaïanum ita scribens[1] : « Sed dicit aliquis, Quid ergo fiet de his qui in præteritum de hæresi ad Ecclesiam venientes, sine baptismo admissi sunt? Potens est Dominus misericordia sua indulgentiam dare, et eos qui ad Ecclesiam simpliciter admissi, in Ecclesia dormierunt, ab Ecclesiæ suæ muneribus non separare. »

XIX. Quid sit autem perniciosius, utrum omnino non baptizari, an rebaptizari, judicari difficile est. Video quidem quid amplius homines detestentur atque horreant : verumtamen recurrens ad illam stateram Dominicam, ubi non ex humano sensu, sed ex auctoritate divina rerum momenta penduntur, invenio de utraque re Domini sententiam. Nam et Petro dixit : « Qui lotus est, non habet » necessitatem iterum lavandi[2]. » Et Nicodemo : « Nisi » quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in » regnum cœlorum[3]. » Quid habeat secretior dijudicatio Dei, hominibus, quales nos sumus, difficile est fortasse cognoscere : quantum tamen ad ipsa verba attinet, cuilibet homini manifestum est quantum distet inter, non habet necessitatem lavandi, et non intrabit in regnum cœlorum. Ipsa denique Ecclesia sic traditum tenet, ut hominem sine baptismo ad altare prorsus non possit admittere, rebaptizatum autem cum post pœnitentiam liceat

[1] Epist. 71. — [2] Joan. XIII, 10. — [3] Id. III, 5.

admitti, quid aliud ostenditur nisi eum baptismo non carere? Si ergo Cyprianus quos esse sine baptismo arbitrabatur, tamen propter unitatis vinculum ad veniam pertinere præsumebat; potens est Dominus per ipsum unitatis vinculum et pacis etiam rebaptizatis placari, et eis a quibus rebaptizati sunt, ea ipsa pacis compensatione mitescere, et omnia quæ in errore commiserant delicta donare, offerentibus sacrificium charitatis, quæ cooperit multitudinem peccatorum; ut non attendat quam multi eorum discessu vulnerati sint, sed quam plures eorum reditu liberati. In quo enim vinculo pacis credidit Cyprianus posse per misericordiam Dei ab Ecclesiæ muneribus non separari eos quos in Ecclesiam sine baptismo existimabat admissos, in eodem vinculo pacis credimus per eamdem misericordiam Dei mereri veniam posse rebaptizatos.

XX. Ecclesia quippe catholica et temporibus beati Cypriani, et ante ipsum præterito tempore, aut rebaptizatos, aut baptismum non habentes, unitatis gremio continebat: aut illi, aut illi salutem non nisi unitatis ipsius merito consecuti sunt. Si enim non habebant baptismum qui ab hæreticis veniebant, sicut asserit Cyprianus; non recte admittebantur: et tamen eisdem ipse indulgentiam de Domini misericordia propter unitatem Ecclesiæ non desperavit. Ita ergo si habebant baptismum, non recte rebaptizantur: quid itaque illos nisi eadem unitatis charitas adjuvabat, ut quod in sacramento tractando latebat humanam infirmitatem, divina misericordia non reputaret amantibus pacem? Cur ergo cum vestros rebaptizatos timetis, et illis et vobis salutis aditus invidetis? Fuit aliquando de baptismo dubitatio: qui diversa senserunt, in unitate manserunt. Ea dubitatio procedente tempore perspecta veritate sublata est: quæs-

tio quæ nondum finita Cyprianum non deterruit ut recederet, vos finita ut redeatis invitat. Venite ad Catholicam concordantem, quam Cyprianus non deseruit fluctuantem: aut si vobis exemplum Cypriani jam displicet, qui communicavit eis qui cum baptismate hæreticorum recipiebantur, aperte dicens : « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes : » quo itis miseri? quid agitis? Et vos ipsos fugite, quia inde processistis, ubi ille permansit. Si vero ei, propter abundantiam charitatis et amorem fraternitatis et vinculum pacis, nec sua peccata, nec aliena obesse potuerunt; huc redite, ubi et nobis et vobis multo minus oberunt quæ vestri finxerunt.

LIBER III.

Refellenda ea suscipit, quæ in Cypriani ad Jubaianum Epistola videntur probare Christi baptismum per hæreticos dari non posse.

I. Arbitror jam manifestum esse omnibus posse, auctoritatem beati Cypriani ad retinendum vinculum pacis, nulloque modo violandam unitatis Ecclesiæ saluberrimam charitatem, magis pro nobis quam pro Donatistis esse proponendam. Si enim Cypriani exemplo uti voluerint ad rebaptizandos catholicos, quia ille censuit in catholica baptizandos hæreticos; nos potius ejus exemplo utimur, quo apertissime statuit a catholica communione, id est, a Christianis toto orbe terrarum diffusis, etiam malis et sacrilegis admissis, nullo modo per separationem communionis esse recedendum; quandoquidem nec eos qui, ut eidem videbatur, non baptizatos sacrilegos in catholicam communionem recipiebant, a jure communionis voluit amovere, dicens: « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes.

II. Video tamen quid adhuc a me possit inquiri, videlicet ut respondeam veri similibus illis rationibus, quibus vel ante Agrippinus, vel ipse Cyprianus, vel illi qui eis in Africa consenserunt, vel si forte aliqui ex transmarinis terris longeque discretis, nullo quidem sive plenario sive saltem regionali concilio, sed epistolari colloquio commoti sunt, ut hoc esse faciendum putarent, quod et consuetudo Ecclesiæ pristina non habebat, et postea catholicus orbis terrarum robustissima firmitate consensionis exclu-

sit : ut quod per disputationes ejusmodi in aliquorum mentes irrepere cœperat, de salute veniens unitatis potentior veritas et universalis medicina sanaret. Hunc itaque sermonem videant quam securus aggrediar. Si assequi et ostendere non potuero, quomodo refellantur ea quæ de concilio Cypriani vel epistolis ejus affirmant, Christi baptismum per hæreticos dari non posse; in Ecclesia manebo securus, in cujus communione cum eis qui sibi non consenserant, mansit ipse Cyprianus.

III. Quod si dicunt, propterea tunc illam catholicam Ecclesiam fuisse, qui erant ibi pauci, vel si hoc putant, etiam multi qui baptismum datum apud hæreticos improbabant, et baptizabant eos qui inde veniebant. Quid ergo, ante Agrippinum, a quo ista cœpit quasi nova ratio adversus consuetudinem dimicans, numquid non erat Ecclesia? Quid denique post Agrippinum, quando nisi ad pristinam consuetudinem reditum esset, alterum moliri concilium non esset necesse Cypriano, numquid non erat Ecclesia, quia talis per omnia consuetudo tenebatur, ut baptismus Christi non nisi Christi baptismus haberetur, etiamsi apud hæreticos vel schismaticos datus fuisse probaretur? Quod si erat etiam tunc Ecclesia, et hæreditas Christi non interrupta perierat, sed per omnes gentes augmenta capiens permanebat; tutissima ratio est in eadem consuetudine permanere, quæ tunc bonos et malos una complexione portabat. Si autem tunc non erat Ecclesia, quia sacrilegi hæretici sine baptismo recipiebantur, et hoc universali consuetudine tenebatur; unde Donatus apparuit? de qua terra germinavit? de quo mari emersit? de quo cœlo cecidit? Nos itaque, ut dicere cœperam, in ejus Ecclesiæ communione securi sumus, per cujus universitatem id nunc agitur, quod et ante Agrippinum, et inter Agrippinum et Cyprianum per ejus uni-

versitatem similiter agebatur; et cujus universitatem neque Agrippinus deseruit, neque Cyprianus, neque illi qui eis consenserant, quamvis aliter quam cæteri saperent, sed cum eis ipsis a quibus diversa senserunt, in eadem unitatis communione manserunt. Ipsi autem considerent ubi sint, qui neque unde propagati sunt possunt dicere, si jam tunc Ecclesiam recepti sine baptismo hæretici et schismatici communionis contagione perdiderant: neque ipsi Cypriano consentiunt; ille enim cum receptoribus hæreticorum et schismaticorum, ac per hoc etiam cum ipsis receptis manere se in communione professus est; isti autem propter nomen traditorum quos in Africa infamaverunt, et in transmarino judicio non convicerunt, se ab orbis terrarum communione separarunt: cum etiamsi vera crimina objicerent, multo sint majora scelera hæresum et schismatum, unde sine baptismo, sicut ipse sensit, venientes, et in catholicam communionem non per baptismum recepti, non potuerunt maculare Cyprianum. Neque in eo ipso in quo se dicunt imitari Cyprianum, inveniunt quid respondeant de recepto baptismo Maximianistarum, cum eis, quos ex eorum numero, quos concilio suo plenario damnatos, etiam terrenarum potestatum judicio sunt persecuti, in suam communionem, in eodem ipso episcopatu in quo damnaverant revocaverunt. Quapropter si temporibus Cypriani perdidit Ecclesiam malorum communio, non habent isti suæ communionis originem: si autem non perdidit, non habent suæ præcisionis aliquam defensionem: insuper nec exemplum Cypriani sectantes, quia unitatis vinculum disruperunt; nec ipsum concilium, quia Maximianistarum baptismum receperunt.

IV. Nunc ergo nos manentes in exemplo Cypriani, consideremus etiam concilium Cypriani. Quid ait Cypria-

nus [1]; « Audistis, inquit, collegæ dilectissimi, quid mihi Jubaïanus coëpiscopus noster scripserit, consulens mediocritatem nostram de illicito et profano hæreticorum baptismo : quidque ego rescripserim ei, censens scilicet quod semel atque iterum et sæpe censuimus, hæreticos ad Ecclesiam venientes Ecclesiæ baptismo baptizari et sanctificari oportere. Item lectæ sunt vobis et aliæ Jubaïani litteræ, quibus pro sua sincera et religiosa devotione ad epistolam nostram rescribens, non tantum consensit, sed et instructum se esse gratias egit. » His verbis beati Cypriani, accepimus eum a Jubaïano esse consultum, et quod responderit consulenti, et quod ille instructum se esse gratias egerit. Numquid jam pertinaces existimari debemus, si considerare voluerimus eamdem ipsam epistolam, qua hoc Jubaïano persuasum est? Donec enim persuadeatur et nobis, (si hoc persuaderi veris rationibus potes), securos nos de jure catholicæ communionis facit ipse Cyprianus.

V. Sequitur enim, et dicit : « Superest ut de hac ipsa re quid singuli sentiamus, proferamus, neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. » Non solum ergo mihi salvo jure communionis adhuc verum quærere, sed etiam diversum sentire concedit. « Neque enim quisquam nostrum, inquit, episcopum se episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit. » Quid mansuetius? quid humilius? Nulla nos certe deterret auctoritas a quærendo quid verum sit. « Quando habeat, inquit, omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suæ arbitrium proprium, tamque judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum judicare : » opinor utique, in his quæstionibus quæ nondum eliquatissima

[1] Ex concilio Carthaginensi.

perfectione discussæ sunt. Noverat enim quantam sacramenti profunditatem tunc omnis Ecclesia varia disputatione versabat, liberumque faciebat quærendi arbitrium, ut examinata veritas panderetur. Neque enim mentiebatur, et simpliciores collegas in verbo capere cogitabat, ut cum se diversum sentire prodidissent, tunc contra quam promiserat, excommunicandos esse censeret. Absit ab anima tam sancta ista scelerata perfidia : qui hoc de tali viro quasi cum ejus laude sentiunt, nihil aliud quam se ipsos tales esse profitentur [1]. Ego Cyprianum catholicum episcopum, catholicum martyrem, et quanto magis magnus erat, tanto se in omnibus humiliantem, ut coram Deo inveniret gratiam nullo prorsus modo crediderim, in sancto præsertim concilio collegarum, aliud ore protulisse quam corde gestabat, præsertim cum addat et dicat : « Sed expectemus universi judicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem, et præponendi nos in Ecclesiæ suæ gubernatione, et de actu nostro judicandi. » Sub tanti ergo commemoratione judicii, verum expectans audire a collegis, prior eis mentiendi præberet exemplum? Averterit Deus hanc dementiam a quolibet Christiano, quanto magis a Cypriano. Habemus ergo quærendi liberum arbitrium, ipsius Cypriani nobis mitissimo et veracissimo sermone concessum.

VI. Jam quidem incipiunt ejus collegæ proprias proferre sententias : sed ad Jubaïanum datas littteras audierunt. Recitatæ sunt enim, sicut in exordio commemoratum est. Et nobis ergo recitentur, ut nos quoque inde quid sentire oporteat, quantum Dominus adjuvat, indagemus. Dicit forsitan quispiam : Quid ergo, tu modo dicis quid ad Jubaïanum scripserit Cyprianus? Jam legi fateor ; et profecto issem in camdem sententiam, nisi me

[1] Eccle. III, 20. — [2] *Forte* discis.

ad diligentiorem considerationem revocaret tanta auctoritas aliorum, quos vel pares gratia doctrinæ, vel etiam fortasse doctiores, per tot gentes Latinas, Græcas, Barbaras, et ipsam Hebræam, Ecclesia toto orbe diffusa parere potuit, quæ ipsum quoque pepererat, qui mihi nullo modo videri potuerunt frustra noluisse istam tenere sententiam: non quia fieri non potuit, ut in obscurissima quæstione verius pluribus unus paucive sentirent; sed quia non facile pro uno vel paucis adversus innumerabiles ejusdem religionis et unitatis viros, et magno ingenio et uberi doctrina præditos, nisi pertractatis pro viribus atque perspectis rebus ferenda sententia est. Itaque sollicitius inquirenti, quanta mihi etiam ipsius Cypriani litteræ suggesserint pro hac sententia, quam nunc Ecclesia catholica tenet, ut Christi baptismus non ex merito eorum per quos datur, sed ex ipsius de quo dictum est: « Hic est » qui baptizat[1], » agnoscendus et approbandus sit, in progressu sermonis nostri res ipsa indicabit. Arbitremur itaque jam illam Epistolam, quæ ad Jubaïanum ab eodem data est, recitatam nobis, sicut in Concilio [2] recitata est. Legat eam primo, qui lecturus est hæc quæ dicturus sum, ne quid forte necesarium me subtraxisse arbitretur. Nimis enim longum est, nec ad explicationem susceptæ rei pertinet, ut omnia verba hujus Epistolæ nunc commemorentur a nobis.

VII. Si quis autem quærit, quid interim teneam dum ista pertracto: Respondeo, primum mihi Cypriani litteras suggessisse quod teneam, donec perspiciam quale sit quod cœpit postea disputari. Ait quippe ipse Cyprianus: « Sed dicit aliquis: Quid ergo fiet de iis qui in præteritum de hæresi venientes ad Ecclesiam sine baptismo admissi sunt[3]? » Utrum re vera sine baptismo isti fuerint;

[1] Joan. I, 33. — [2] Carthaginensi. — [3] In epistola 73. ad Jubaïanum.

an ideo sint admissi, quia illi qui admittebant, eos habere baptismum intelligebant, mox considerabimus. Verumtamen quæ soleret esse Ecclesiæ consuetudo, satis idem Cyprianus ostendit, qui ait : In præteritum de hæresi ad Ecclesiam venientes sine baptismo admissos. »

VIII. Dicit etiam in ipso concilio Castus Siccensis : « Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres invidus est et malignus, quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus est, cujus inspiratione Ecclesia ejus instruitur. » Utrum veritas revelata sit, mox quæremus : tamen aliam fuisse Ecclesiæ consuetudinem etiam iste confessus est.

IX. Dicit et Libosus Vagensis : « In Evangelio Dominus, Ego sum, inquit, veritas[1] : non dixit, Ego sum consuetudo. Itaque veritate manifestata, cedat consuetudo veritati. » Plane quis dubitet veritati manifestatæ debere consuetudinem cedere? Sed de manifestata veritate mox videbimus : nunc tamen et iste aliam consuetudinem fuisse manifestat.

X. Item Zozimus a Tharassa dixit : « Revelatione facta veritatis, cedat error veritati : quia et Petrus qui prius circumcidebat, cessit Paulo veritatem prædicanti. » Noluit quidem iste dicere consuetudinem, sed errorem : verumtamen cum dicit : Quia et Petrus qui prius circum» cidebat, cessit Paulo veritatem prædicanti[2], » satis indicat quod aliud etiam de baptismo fieri solebat. Simul et admonet nos, non fuisse impossibile ut de baptismo Cyprianus aliquid aliter saperet quam veritas postulabat, quæ ab Ecclesia et ante illum et post illum retenta est, si potuit aliquid etiam Petrus aliter sapere quam veritas habebat, quam Paulo apostolo doctore didicimus.

XI. Item Felix a Buslaceni dixit : « In hæreticis sine

1 Joan. XIV, 6. — 2 Galat. II, 11.

Ecclesiæ baptismo admittendis, nemo consuetudinem rationi et veritati præponat; quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit. » Si ratio, si veritas, optime : sed hoc mox videbimus, interim aliam fuisse consuetudinem etiam verbis hujus apparet.

XII. Item Honoratus a Tucca dixit : « Cum Christus veritas sit, magis veritatem quam consuetudinem sequi debemus. » His omnibus sententiis declaratur non extra Ecclesiæ communionem nos esse constitutos, donec veritas, quam dicunt huic consuetudini esse præponendam, liquido eluxerit. Si autem veritas id aperuit esse retinendum, quod illa consuetudo præscripserat ; manifestum erit, nec illam frustra fuisse institutam atque roboratam, et vigilantius etiam post istas disputationes tanti sacramenti saluberrimam observationem in Ecclesia catholica non potuisse mutari, sed conciliorum etiam majori robore confirmatam religiosissime custodiri.

XIII. Scribit ergo ad Jubaianum Cyprianus, « De hæreticorum baptismo, qui videntur ei foris positi, et extra Ecclesiam constituti, vindicare sibi rem, nec juris sui, nec potestatis, quod nos, inquit, nec ratum possumus nec legitimum putare, quando hoc apud eos esse constet illicitum. » Nec nos abnuimus eum qui apud hæreticos vel in aliquo schismate extra communionem Ecclesiæ baptizatur, non ei prodesse in quantum hæreticorum et schismaticorum perversitati consentit ; nec illos qui baptizant, quamvis ipsum et verum dent baptismi sacramentum, recte tamen facere, extra Ecclesiam colligere, et contra Ecclesiam sentire. Sed aliud est non habere aliquid, aliud non jure habere vel illicite usurpare. Non itaque ideo non sunt sacramenta Christi et Ecclesiæ, quia eis illicite utuntur, non hæretici solum, sed etiam omnes iniqui et impii. Sed tamen illi corrigendi

aut puniendi : illa vero agnoscenda et veneranda sunt.

XIV. Dicit sane de hac re non unum, sed duo vel amplius facta esse concilia, sed tamen Africana. Nam et in quodam septuaginta et unum episcopos fuisse commemorat, quorum omnium auctoritati, universæ Ecclesiæ cum longe pluribus episcopis toto orbe diffusæ auctoritatem non dubitamus cum ipsius Cypriani pace præponere, cujus universæ Ecclesiæ inevulsibile membrum se esse gaudebat.

XV. « Non est autem aqua profana et adultera, » super quam nomen Dei invocatur, etiam si a profanis et adulteris invocetur : quia nec ipsa creatura, nec ipsum nomen adulterum est. Baptismus vero Christi verbis Evangelicis consecratus, et per adulteros et in adulteris sanctus est, quamvis illi sint impudici et immundi : quia ipsa ejus sanctitas pollui non potest, et sacramento suo divina virtus assistit, sive ad salutem bene utentium, sive ad perniciem male utentium. An vero solis vel etiam lucernæ lux, cum per cœnosa diffunditur, nihil inde sordium contrahit, et baptismus Christi potest cujusquam sceleribus inquinari? Si enim ad ipsas res visibiles quibus sacramenta tractantur, animum conferamus; quis nesciat eas esse corruptibiles? Si autem ad id quod per illas agitur; quis non videat non posse corrumpi, quamvis homines per quos agitur, pro suis moribus vel præmia percipiant, vel pœnas luant?

XVI. Recte autem non movit Cyprianum quod scripsit Jubaianus, « Novatianenses rebaptizare eos qui ad se ex Catholica venirent. » Neque enim quidquid hæretici perverse fuerint imitati, propterea faciendum a Catholicis non est, quia illi similiter faciunt. Sed aliud est cur hæretici rebaptizare non debeant, aliud cur Catholica. Hæretici enim nec si in Catholica faciendum esset, fa-

cere deberent; quia in Catholicis hoc non esse dicunt, quod ipsi cum ibi essent acceperunt, et cum discederent abstulerunt : Catholica vero propterea non debet iterare baptismum, qui apud hæreticos datus est, ne judicare videatur ipsorum esse quod Christi est, aut eos non habere, quod intus cum acceperint, amittere utique foras exeundo non possunt. Hoc enim ipse etiam Cyprianus cum cæteris statuit, ut si ab hæresibus redirent ad Ecclesiam, quicumque fuerant in ea baptizati, non jam per baptismum, sed per pœnitentiam reciperentur: unde constat eos non posse amittere recedentes, quod non recipiunt remeantes. Non autem sicut hæresis ipsorum est, sicut error ipsorum est, sicut sacrilegium dissensionis ipsorum est, sic etiam baptismus qui Christi est, dici debet ipsorum. Itaque cum illa mala ipsorum quando redeunt corriguntur, in eo quod ipsorum non est, ille est agnoscendus cujus est.

XVII. « Ideo autem non se novam aut repentinam rem » statuisse beatus Cyprianus ostendit, quia sub Agrippino fieri jam cœperat. « Anni sunt, inquit, multi, et longa ætas, ex quo sub Agrippino bonæ memoriæ viro convenientes episcopi plurimi hoc statuerunt. » Proinde ab ipso Agrippino res nova facta est. Quomodo autem dicat, « Atque exinde in hodiernum tot millia hæreticorum in provinciis nostris ad Ecclesiam conversi, non aspernati sunt, neque cunctati, imo et rationabiliter et libenter amplexi sunt, ut lavacri vitalis et salutaris baptismi gratiam consequerentur, non video : nisi forte hoc dicat exinde in hodiernum, » quia nulla de illis ex quo in Ecclesia per Agrippini concilium baptizati sunt, quæstio alicujus excommunicationis exorta est. Cæterum si permanebat ab Agrippino usque ad Cyprianum consuetudo baptizandi ab hæreticis venientes, ut quid facta sunt a

Cypriano de hac re concilia? Ut quid eidem Jubaiano dicit, non se rem novam facere aut repentinam, sed ab Agrippino constitutam! Cur enim Jubaianus de novitate turbaretur, ut eum per auctoritatem Agrippini sanari oporteret, si ab Agrippino usque ad Cyprianum hoc tenebat Ecclesia? Cur denique tot ejus collegæ in concilio dixerunt rationem et veritatem consuetudini præponendam, ac non potius dixerunt eos qui aliud facere vellent, et contra veritatem et contra consuetudinem facere?

XVIII. « De remissione autem peccatorum, » utrum per baptismum apud hæreticos fiat, quid mihi videretur, in alio jam volumine scripsi : sed etiam hic breviter commemoro. Si fit illic remissio debitorum per baptismi sanctitatem, rursus debita redeunt per hæresis aut schismatis obstinationem : et ideo necessarium habent hujusmodi homines venire ad catholicam pacem, ut hæretici et schismatici esse jam desinant, et eorum quæ in illos redierant, peccatorum purgationem in unitatis vinculo charitate operante mereantur. Si autem, quamvis apud hæreticos vel schismaticos idem sit baptismus Christi, non tamen ibi operatur remissionem peccatorum propter eamdem discordiæ fœditatem et dissensionis iniquitatem : tunc incipit valere idem baptismus ad dimittenda peccata, cum ad Ecclesiæ pacem venerint, non ut jam vere dimissa non retineantur; neque ut ille baptismus quasi alienus aut alius improbetur, ut alter tradatur : sed ut idem ipse qui propter discordiam foris operabatur mortem, propter pacem intus operetur salutem. Idem quippe odor erat de quo dicit Apostolus : « Christi bonus odor » sumus in omni loco; et tamen et in iis qui salvi fiunt, » inquit, et in iis qui pereunt, aliis quidem odor vitæ in » vitam, aliis autem odor mortis in mortem [1]. » Quod etsi

[1] 2 Cor. II, 15.

de alia re dixit, ad hoc ego posui, ut intelligatur aliquod bonum, non solum vitam posse operari bene utentibus, sed etiam mortem male utentibus.

XIX. Nec interest cum de sacramenti integritate et sanctitate tractatur, « quid credat et quali fide imbutus sit ille qui accipit sacramentum. » Interest quidem plurimum ad salutis viam, sed ad sacramenti quæstionem nihil interest. Fieri enim potest ut homo integrum habeat sacramentum, et perversam fidem : sicut fieri potest ut integra teneat verba Symboli, et tamen non recte credat, sive de ipsa Trinitate, sive de resurrectione, vel aliquid aliud. Neque enim parva res est, in ipsa intus Catholica tenere integram fidem, ita ut omnino non de aliqua creatura, sed de ipso Deo nihil aliter credat quam veritas habet. Numquidnam ergo si in ipsa Catholica baptizatus, postea legendo, audiendo, et pacifice disserendo, ipso Domino revelante cognoverit aliter se antea credidisse quam debuit, denuo baptizandus est? Quis autem carnalis et animalis homo, non per phantasmata cordis sui evagetur, et constituat sibi Deum qualis ei pro suo sensu carnali placuerit, atque ita credat tantum longe aliter quam Deus est, quantum a veritate vanitas differt? Verissimam quippe sententiam dixit Apostolus, plenus lumine veritatis : « Animalis, inquit, homo non percipit » quæ sunt Spiritus Dei [1]. » Et tamen de his hoc dicebat, quos jam fuisse baptizatos ipse manifestat. Eis enim dicit, « Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine » Pauli baptizati estis [2]? » Habebant ergo isti baptismi sacramentum, et tamen carnaliter sapiendo, quid poterant de Deo credere nisi secundum sensum carnis suæ, ubi animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei? Talibus dicit : « Non potui vobis loqui quasi spiritalibus,

[1] I Cor. II, 14. — [2] Id. I, 13.

» sed quasi carnalibus, quasi parvulis in Christo lac vobis » potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed » nec adhuc quidem potestis : adhuc enim estis carna- » les[1]. » Tales etiam circumferuntur omni vento doctrinæ, de qualibus dicit : « Ut ultra non simus parvuli, jactati et » circumlati omni vento doctrinæ[2]. » Numquid ergo isti si profecerint usque ad spiritalem hominis ætatem, interioris et intelligentiæ sinceritate cognoverint quam longe aliter per fallaciam suorum phantasmatum de Deo crediderint, quam veritas postulabat, iterum baptizandi sunt? Sic etiam fieri potest, ut in alicujus hæretici librum catholicus catechumenus incidat, et a veritate nesciens discernere errorem, credat aliquid contra catholicam fidem; cui tamen errori verba Symboli non repugnant : sub eisdem quippe verbis innumerabiles hæreticorum errores exorti sunt. Putans ergo iste catholici alicujus magni atque docti esse illum librum, si talia credens in Catholica baptizetur, et posteriore diligentia cognoscat quemadmodum credere debeat, atque arrepta fide catholica illud ex animo respuat, numquid si hoc confessus fuerit, denuo baptizandus est? Aut si ante quam discat et confiteatur, hoc sentire inveniatur, et quid abjicere debeat, quidve credere doceatur, manifestumque fiat in ea falsitate fidei baptizatum fuisse, numquid denuo baptizandus est? Quid ita? Quia illa sanctitas sacramenti verbis Evangelicis consecrata super eum integra manebat, sicut eam traditam acceperat, quamvis ipse in carnalis mentis vanitate constitutus, aliud cum baptizaretur crederet, quam credere debuisset. Quapropter manifestum est, fieri posse ut fide non integra integrum in quoquam maneat baptismi sacramentum : et ideo illa quæ de diversorum hæreticorum varietate dicuntur, ad istam quæstionem non pertinent.

[1] 1 Cor. III, 1. — [2] Ephes. IV, 14.

Illud enim in unoquoque corrigendum est, quod ille per quem corrigitur, pravum esse perspexerit. Illud sanandum est, quod ægrotat : illud dandum est quod non habetur, et maxime charitas pacis, sine qua cætera prodesse non possunt. Sed tamen cum adsunt non quasi desint tradenda sunt ; sed ut fructuose, et non perniciose habeantur, per ipsum vinculum pacis et eminentiam charitatis agendum est.

XX. Quamobrem si Evangelicis verbis : « In nomine » Patris et Filii et Spiritus sancti, » Marcion baptismum consecrabat, » integrum erat sacramentum, quamvis ejus fides sub eisdem verbis aliud opinantis quam catholica veritas docet[1], non esset integra, sed fabulosis falsitatibus inquinata. Nam sub eisdem verbis, id est, In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, non solum Marcion, aut Valentinus, aut Arius, aut Eunomius, sed ipsi carnales parvuli Ecclesiæ (quibus dicebat Apostolus : Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus), si possent singuli diligenter interrogari, tot diversitates opinionum fortassis, quot homines numerarentur : « Animalis enim homo non percipit quæ sunt » Spiritus Dei[2]. » Numquid tamen ideo non integrum sacramentum accipiunt? Aut numquid ideo si profecerint, et opinionum carnalium vanitatem emendaverint, denuo quod acceperant repetendum est? Accipit quisque secundum fidem suam, sed quantum capit gubernante illa misericordia Dei, de qua præsumens idem Apostolus dicit : « Si quid aliter sapitis, id quoque vobis Deus reve» labit[3]. » Laquei tamen hæreticorum et schismaticorum propterea carnalibus nimium perniciosi sunt, quia ipse provectus eorum intercluditur, confirmata sententia va-

[1] Confer Concil. Arelat. I, can. 8. — [2] I Cor. II, 14. — [3] Philip. III, 15.

nitatis adversus catholicam veritatem, et confirmata animositate dissensionis adversus catholicam pacem. Sacramenta tamen si eadem sunt, ubique integra sunt, etiamsi prave intelliguntur et discordiose tractantur: sicut Scriptura ipsius Evangelii si eadem ipsa est, ubique integra est, etiamsi innumerabili falsarum opinionum varietate asseratur. Nam quod ait Jeremias : « Ut quid qui contris» tant me prævalent? Plaga mea solida est, unde sana» bor? Dum fit, facta est mihi sicut aqua mendax non » habens fidem[1]. » Si figurate atque allegorica locutione prophetiæ nusquam poneretur aqua, nisi quæ baptismum significaret, laboraremus quærere quid sibi velint hæc verba Jeremiæ : nunc autem cum apertissime in Apocalypsi exponantur aquæ pro populis positæ[2], cur non intelligam aquam mendacem et sine fide, populum mendacem ac perfidum, nescio.

XXI. « Spiritus autem sanctus quod in sola Catholica, per manus impositionem dari dicitur, » nimirum hoc intelligi majores nostri voluerunt, quod Apostolus ait : « Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nos» tris per Spiritum sanctum qui datus est nobis[3]. » Ipsa est enim charitas, quam non habent qui ab Ecclesiæ catholicæ communione præcisi sunt : ac per hoc etiamsi linguis hominum et Angelorum loquantur[4], si sciant omnia sacramenta et omnem scientiam, et si habeant omnem prophetiam, et omnem fidem, ita ut montes transferant, et distribuant omnia sua pauperibus, et tradant corpus suum ut ardeant, nihil eis prodest. Non autem habent Dei charitatem, qui Ecclesiæ non diligunt unitatem : ac per hoc recte intelligitur dici non accipi nisi in Catholica Spiritus sanctus. Neque enim temporalibus et sensibilibus miraculis attestantibus per manus

[1] Jerem, XV, 18. — [2] Apoc. XVII, 15. — [3] Rom. V, 5. — [4] I Cor. XIII, 1.

impositionem modo datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei et Ecclesiæ primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc expectat, ut ii quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui? Sed invisibiliter et latenter intelligitur propter vinculum pacis eorum cordibus divina charitas inspirari, ut possint dicere : « Quoniam » charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum » sanctum, qui datus est nobis. » Multæ autem sunt operationes Spiritus sancti, quas idem Apostolus cum quodam loco, quantum sufficere arbitratus est, commemorasset, ita conclusit : « Omnia autem hæc operatur unus atque » idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult[1]. » Cum ergo sit aliud sacramentum : quod habere etiam Simon Magus potuit[2]; aliud operatio Spiritus, quæ in malis hominibus etiam fieri solet, sicut Saül habuit prophetiam[3]; aliud operatio ejusdem Spiritus, quam nisi boni habere non possunt, sicut est finis præcepti charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta : quodlibet hæretici et schismatici accipiant, charitas quæ cooperit multitudinem peccatorum, proprium donum est catholicæ unitatis et pacis; nec ejus in omnibus, quia nec ejus sunt omnes, sicut suo loco videbimus. Præter ipsam tamen esse illa charitas non potest, sine qua cætera etiamsi agnosci et approbari possunt, prodesse tamen et liberare non possunt. Manus autem impositio non sicut baptismus repeti non potest. Quid est enim aliud nisi oratio super hominem?

XXII. « Nam quod in typo unitatis Petro Dominus dedit potestatem, ut id solveretur in terris quod ille solvisset, » manifestum est quod illa unitas etiam una columba perfecta sit dicta. Numquid ergo ad eamdem co-

[1] I Cor. XII, 11. — [2] Act. II, 13. — [3] I Reg. X, 6-10.

lumbam pertinent omnes avari, de quibus in eadem Catholica graviter idem Cyprianus ingemuit[1]? Nam, ut opinor, raptores non columbæ, sed accipitres dici possunt. Quomodo ergo baptizabant, qui fundos insidiosis fraudibus rapiebant, et usuris multiplicantibus fœnus augebant, si sola illa columba, id est, illa unitas quæ nisi in bonis intelligi non potest, simplex et casta et perfecta baptizat? An forte per orationes sanctorum spiritualium qui sunt in Ecclesia, tanquam per columbæ creberrimum gemitum, magnum geritur sacramentum, et occulta dispensatio misericordiæ Dei, ut eorum etiam peccata solvantur, qui non per columbam, sed per accipitrem baptizantur, si ad illud sacramentum cum pace catholicæ unitatis accedunt? Quod si ita est, cur non ergo per eorum orationes cum quisque ab hæresi aut schismate ad pacem catholicam venit, ejus peccata solvuntur? Sacramenti autem integritas ubique cognoscitur, sed ad peccatorum illam irrevocabilem remissionem extra unitatem Ecclesiæ non valebit. Nec in hæresi aut schismate constitutum sanctorum orationes, id est, illius unicæ columbæ gemitus poterunt adjuvare; sicut nec intus positum possunt, si adversum se ipse per vitam pessimam teneat debita peccatorum, non solum si per accipitrem, sed etiamsi per ipsius columbæ pium ministerium baptizetur.

XXIII. « Sicut misit me, inquit, Pater, et ego mitto » vos. » Hoc cum dixisset, inspiravit, et ait illis : « Accipite » Spiritum sanctum ; si cujus remiseritis peccata, remit» tentur illi; si cujus tenueritis, tenebuntur[2]. » Ergo si personam gerebant Ecclesiæ, et sic eis hoc dictum est, tanquam ipsi Ecclesiæ diceretur; pax Ecclesiæ dimittit peccata, et ab Ecclesiæ pace alienatio tenet peccata, non secundum arbitrium hominum, sed secundum arbitrium

[1] Lib. seu epist. De lapsis — [2] Joan. XX, 22.

Dei et orationes sanctorum spiritualium, qui omnia judicant, ipsi aútem a nemine judicantur. Petra enim tenet, petra dimittit : columba tenet, columba dimittit : unitas tenet, unitas dimittit. Pax autem hujus unitatis in solis bonis est, vel jam spiritalibus, vel ad spiritalia concordi obedientia proficientibus : in malis autem non est, sive foris tumultuentur, sive intus cum gemitu tolerentur, et baptizent et baptizentur. Sicut autem isti qui intus cum gemitu tolerantur, quamvis ad eamdem columbæ unitatem[1], et ad illam gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid hujusmodi[2], non pertineant; tamen si corrigantur, et se pessimos ad baptismum accessisse fateantur, non rebaptizantur, sed incipiunt ad columbam pertinere, per cujus gemitus peccata solvuntur, a cujus pace alienatis tenebantur : sic et qui apertius foris sunt, si eadem sacramenta sumpserunt, cum correcti ad Ecclesiæ veniunt unitatem, non iterato baptismo, sed eadem charitatis lege et unitatis vinculo liberantur. « Nam si non nisi in Ecclesia præpositis, et Evangelica lege ac Dominica ordinatione fundatis licet baptizare : » numquid tales erant qui fundos insidiosis fraudibus rapiebant, et usuris multiplicantibus fœnus augebant? Arbitror enim quia illi Dominica ordinatione fundati sunt, quibus cum formam daret Apostolus, ait : « Non avarum, non turpilucrum[3]. » Tales tamen ipsius Cypriani temporibus baptizabant, quos coëpiscopos suos fuisse cum magno gemitu confitetur, et cum magna tolerantiæ mercede perpetitur. Remissam tamen peccatorum non dabant; quæ per orationes sanctorum, id est, per columbæ gemitus datur, quicumque baptizet, si ad ejus pacem illi pertinent quibus datur. Non enim raptoribus et fœneratoribus diceret Dominus : Si cui dimise-

[1] Vide 2 Retract. 18. — [2] Ephes. v, 27. — [3] Tit. I, 7.

ritis peccata, dimittentur illi; si cui tenueritis, tenebuntur. « Foris quidem nec ligari aliquid potest nec solvi, ubi non sit qui aut ligare possit aut solvere : » sed solvitur qui cum columba fecerit pacem, et ligatur qui cum columba non habet pacem, sive aperte foris sit, sive intus esse videatur.

XXIV. « Dathan vero, Chore et Abiron [1], qui sibi licentiam sacrificandi usurpare conati sunt contra unitatem populi Dei, et filii Aaron qui alienum ignem altari imposuerunt, novimus quod impune non fecerint. » Nec nos talia scelera dicimus impunita remanere. nisi se tales correxerint, si patientia Dei ad pœnitentiam adducens tempus corrigendi largitur.

XXV. Illi sane qui propterea dicunt non esse iterandum baptismum, quia manus tantummodo imposita est eis quos Philippus diaconus baptizaverat, nihil ad rem pertinens dicunt [2] : et absit ut cum verum quærimus, talibus argumentis utamur. Quapropter magis hæreticis non cedimus, si quod habent de Christi Ecclesia, non esse dicamus ipsorum, nec propter scelera desertorum Imperatoris nostri signa nolimus agnoscere : magis quia Dominus Deus noster Deus zelans est [3], quidquid ejus apud aliquem agnoscimus, nullo modo ei concedamus ut suum proprium esse arbitretur. Ipse certe Deus zelans fornicanti a se fœminæ in figura prævaricatricis plebis exprobrat, et dicit, quod ea quæ ipsius essent dabat amatoribus suis, et ab eis rursus accipiebat, quæ non illorum, sed ipsius erant. Inter adulteram fœminam et adulteros amatores, dona sua tamen Deus tanquam zelans iratus agnoscit : et nos hæreticorum esse baptismum dicimus verbis Evangelicis consecratum, commoti factis eorum etiam quæ Dei sunt eis tribuere volu-

[1] Num, XVI, 1 et 32, et Levit. X, 1. — [2] Act. VIII, 14. — [3] Deut. IV, 24.

mus, quasi ea contaminare potuerint, aut propterea sua facere quæ Dei sunt, quia ipsi Dei esse noluerunt?

XXVI. Quæ est illa mulier adultera, quam Osee propheta designat, quæ dixit : « Ibo post amatores meos, » qui mihi dant panes meos et aquam meam, vestes meas » et linteamina mea, et universa quæ mihi condecent [1]. » Licet quidem hoc et de prævaricatrice Judæorum gente intelligere : sed tamen quos alios imitantur pseudo-christiani, (hoc enim sunt omnes hæretici et schismatici,) nisi pseudo-Israëlitas? Erant enim et veri Israëlitæ, sicut ipse Dominus Nathanaëli perhibet testimonium, dicens: « Ecce vere Israëlita in quo dolus non est [2] : » Qui sunt autem veri Christiani, nisi de quibus idem Dominus dicit : « Qui diligit me, mandata mea custodit [3]? » Quid est autem custodire mandata ejus, nisi in dilectione persistere? Unde etiam dicit : « Mandatum novum do vobis » ut vos invicem diligatis. » Et iterum, « In hoc scient » omnes quia mei discipuli estis, si vos invicem dilexeri» tis[4]. » Quis autem dubitet, non eis solis dictum qui tunc per ejus carnem verba præsentis audiebant, sed et eis qui nunc per Evangelium sedentis in cœlo verba cognoscunt? Ille enim venit non legem solvere, sed implere [5]. « Ple» nitudo autem legis charitas [6]. » Qua multum viguit Cyprianus, ut aliud de baptismo sentiens, non tamen desereret unitatem, et esset in vite Dominica radicatum sarmentum fructuosum, quod etiam ferro passionis purgaret cœlestis agricola, ut majorem fructum daret. Hujus autem fraternæ charitatis inimici, sive aperte foris sint, sive intus esse videantur, pseudo-christiani sunt et antichristi. Inventis enim occasionibus foras exeunt, sicut scriptum est, « Occasiones quærit, qui vult discedere ab

[1] Osee. II, 5. — [2] Joan. I, 47. — [3] Id. XIV, 21. — [4] Id. XIII, 34. — [5] Matth. V, 17. — [6] Rom. XIV, 10.

» amicis [1]. » Sed etiam si occasiones desint, cum intus videntur, ab illa invisibili charitatis compage separati sunt. Unde Joannes dicit : « Ex nobis exierunt, sed non » erant ex nobis ? nam si fuissent ex nobis, mansissent uti» que nobiscum [2]. » Non ait quod exeundo alieni facti sunt ; sed quod alieni erant, propter hoc eos exisse declaravit. Dicit et apostolus Paulus de quibusdam, qui circa veritatem aberraverant, et fidem quorumdam subvertebant, quorum sermo ut cancer serpebat [3], quos cum evitandos esse diceret, in una tamen domo magna eos fuisse significat, sed tanquam vasa in contumeliam. Credo quod nondum foras exierant. Aut si jam exierant, quomodo eos dicit in eadem magna domo cum vasis honorabilibus : nisi forte propter ipsa sacramenta, quæ separatis etiam hæreticorum conventiculis non mutata sunt, ad unam magnam domum dicit omnes, sed diversis meritis pertinere, alios in honorem, alios in contumeliam. Sic enim loquitur ad Timotheum scribens : « Profanas » autem verborum novitates evita : multum enim profi» cient ad impietatem, et sermo eorum sicut cancer serpit : » ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui circa verita» tem aberraverunt, dicentes resurrectionem jam factam » esse, et fidem quorumdam subvertunt. Firmum autem » fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : Novit » Dominus qui sunt ejus; et recedat ab injustitia omnis » qui nominat nomen Domini. In magna autem domo, » non solum aurea vasa sunt vel argentea, sed et lignea » et fictilia, et alia quidem sunt in honorem, alia vero in » contumeliam. Si quis ergo emundaverit semetipsum ab » istius modi, erit vas in honorem sanctificatum, utile » Domino, ad omne opus bonum paratum [4]. » Quid est

[1] Prov. XVIII, 1. — [2] 1 Joan. II, 19. — [3] 2 Tim. II, 20. — [4] Ibid. 16-23.

autem mundare semetipsum a talibus, nisi quod paulo ante dixit : « Recedat ab injustitia omnis qui nominat no» men Domini ?» Et ne quisquam putaret tanquam in una domo magna perire se posse cum talibus, vigilantissime prædixit, Novit Dominus qui sunt ejus : eos videlicet qui recedendo ab iniquitate se mundant a vasis factis in contumeliam, ne cum ipsis pereant quos in domo magna tolerare coguntur.

XXVII. Mali ergo et facinorosi, carnales, animales, diabolici, a seductoribus suis sibi dari arbitrantur, quæ non nisi munera Dei sunt, sive sacramenta, sive spiritales aliquas operationes, circa præsentem salutem. Non autem habent isti charitatem in Deum, sed circa eos occupati sunt, quorum superbia seducuntur, et comparantur fornicanti mulieri, quam Propheta commemorat dicentem : « Ibo post amatores meos, qui mihi dant panes » meos et aquam meam, vestes meas et linteamina mea et » oleum meum, et universa quæ mihi condecent [1]. » Sic enim fiunt hæreses et schismata, cum dicit plebs carnalis quæ in charitate Dei fundata non est : « Ibo post amatores » meos : » cum quibus utique sive per fidei corruptionem, sive per elationem superbiæ, turpiter fornicatur. Sed propter eos qui passi difficultates et angustias et interclusiones inanis ratiocinationis eorum a quibus seducuntur, compunguntur timoribus, et redeunt ad viam pacis, ad quærendum sinceriter Deum ; ideo sequitur et dicit : « Propterea ecce ego sepio sudibus viam illius, et ædifi» cabo in via ipsius spinas, et tramitem suum non inve» niet, et persequetur amatores suos, nec illos apprehen» det, et requiret eos, nec inveniet eos ; et dicet : Ibo et » revertar ad virum meum pristinum, quia bene tunc » mihi fuit quam nunc. » Deinde ne ipsorum putentur

[1] Oseæ. II, 5.

illa, quæ seductores habent integra, et de veritatis doctrina venientia, per quæ seducunt ad falsitates dogmatum et dissensionum suarum; ne illa ergo quæ habent integra ipsorum putentur, addidit continuo: « Et hæc non » cognovit quod ego ei dederim frumentum et vinum et » oleum, et pecuniam multiplicavi illi; ipsa vero fecit » vasa aurea et argentea Baal. » Dixerat enim superius, « Ibo post amatores meos, qui mihi dant panes meos, etc. » Non utique intelligens hæc Dei esse, non hominum, quæcumque etiam seductores integra et legitima tenent: nec ea sibi etiam ipsi arrogarent, et quasi propria vindicarent, nisi a plebibus seductis vicissim seducerentur, cum eis creditur, et tales honores deferuntur, ut per eos habeant potestatem talia dicendi, et sibi talia vindicandi; ut error eorum veritas appelletur, et scelus eorum justitia putetur, propter sacramenta et Scripturas quas tenent ad speciem, non ad salutem. Ideoque et per Ezechielem eidem fornicariæ dicitur: « Et protulisti de vasis gloriæ tuæ de » auro meo, et de argento meo, ex quibus dedi tibi, et » fecisti tibi imagines masculinas, et fornicata es in eis. » Et accepisti vestem meam versicoloriam, et cooperuisti » idola tua; et oleum meum, et incensum meum posuisti » ante faciem idolorum tuorum, et panes meos quos dedi » tibi; et similagine et melle et oleo cibavi te, et posuisti » hæc ante faciem idolorum tuorum in odorem bene olen» tem. Et perfecisti hæc [1]. » Ad imagines enim phantasmatum suorum, cum quibus volutari carnalis anima delectatur, convertit omnia sacramenta, et verba librorum sanctorum. Nec tamen quia illæ imagines falsæ sunt, et doctrinæ dæmoniorum sunt, in hypocrisi mendaciloquorum[2], propterea et illa sacramenta, et divina Eloquia sic exhonoranda sunt, ut eorum illa esse deputentur: cum

[1] Ezech. XVI, 17-19. — [2] I Tim. IV, 2.

Dominus dicat : « De auro meo et de argento meo et veste » mea versicoloria, et oleo meo et incenso et panibus meis, » et cætera. » An quia illi errantes eorum esse ista putant a quibus seducuntur, propterea non debemus agnoscere cujus sint ; cum ipse dicat : « Et hæc non cognovit quod » ego ei dederim frumentum, vinum et oleum, et pecuniam » multiplicavi illi ? » Non enim dixit eam non habuisse ista, quia fornicaria erat ; sed et habuisse dicitur, et non sua nec amatorum suorum, sed Dei, cujus unius ista sunt. Quamvis ergo habuerit fornicationem suam, illa tamen quibus eamdem fornicationem ornabat, vel seducta vel seducens, non erant ejus, sed Dei. Si hæc de Judæa gente figurabantur, ubi Scribæ et Pharisæi rejiciebant mandatum Dei, ut traditiones suas constituerunt, ut cum plebe Deum relinquente sic quodam modo fornicarentur ; nec tamen talis illius temporis in populo fornicatio quam Dominus arguendo prodebat, effecit ut eorum essent sacramenta, quæ non erant eorum, sed Dei, qui loquens ad fornicariam dicit illa omnia sua esse ; unde ipse Dominus etiam quos mundavit a lepra, ad eadem sacramenta misit, ut offerrent pro se sacrificium sacerdotibus ; quia nondum eis successerat sacrificium, quod ipse post in Ecclesia voluit celebrari pro illis omnibus, quia illis omnibus ipse pronuntiabatur : quanto magis nos sacramenta Novi Testamenti, apud quoslibet hæreticos vel schismaticos invenientes, non debemus ipsis tribuere, nec quasi non agnita reprobare ; sed quamvis apud fornicariam mulierem dona viri legitimi agnoscere, et verbo veritatis illam fornicationem emendare, quæ propria est impudicæ mulieris, non illa dona culpare, quæ propria sunt Domini miserantis ?

XXVIII. Harum et talium rerum consideratione patres nostri, non solum ante Cyprianum vel Agrippinum, sed

etiam postea saluberrimam consuetudinem tenuerunt, ut quidquid divinum atque legitimum in aliqua hæresi vel schismate integrum reperirent, approbarent potius quam negarent : quidquid autem alienum, et erroris illius vel dissensionis proprium, veraciter arguerent et sanarent. Sed ea quæ ex Epistola illa quæ ad Jubaianum scripta est, consideranda remanserunt, propter hujus voluminis modum, ab alio, quantum opinor, exordio suscipienda atque tractanda sunt.

LIBER IV.

In quo tractat quæ subsequuntur in eadem Cypriani Epistola ad Jubaianum.

I. Ecclesia[1] paradiso comparata, indicat nobis posse quidem ejus baptismum homines etiam foris accipere, sed salutem beatitudinis extra eam neminem vel percipere vel tenere. Nam et flumina de fonte paradisi, sicut Scriptura testatur[2], etiam foras largiter manaverunt. Nominatim quippe commemorantur, et per quas terras fluant, et quia extra paradisum constituta sunt, omnibus notum est: nec tamen in Mesopotamia vel in Ægypto, quo illa flumina pervenerunt, est felicitas vitæ quæ in paradiso commemoratur. Ita fit, ut cum paradisi aqua sit extra paradisum, beatitudo tamen non sit nisi intra paradisum. Sic ergo baptismus Ecclesiæ potest esse extra Ecclesiam, munus autem beatæ vitæ non nisi intra Ecclesiam reperitur: quæ super petram etiam fundata est[3], quæ ligandi et solvendi claves accepit. Hæc est una quæ tenet et possidet omnem sui sponsi et Domini potestatem: per quam conjugalem potestatem etiam de ancillis filios parere potest: qui si non superbiant in sortem hæreditatis vocabuntur; si autem superbiant, extra remanebunt.

II. Magis ergo quia pro Ecclesiæ honore atque unitate pugnamus, non tribuamus hæreticis quidquid apud eos ejus agnoscimus: sed eos arguentes doceamus, quod ex

[1] Ex epist. Cypriani ad Jubaianum. — [2] Gen. II, 8-10. — [3] Matth. XVI, 18.

unitate habent non valere ad salutem, nisi ad eamdem venerint unitatem. Aqua enim Ecclesiæ fidelis et salutaris et sancta est bene utentibus. Ea vero bene uti extra Ecclesiam nemo potest. Male autem utentibus et foris et intus, ad supplicium geritur, non ad præmium suffragatur. Et ideo baptismus corrumpi et adulterari non potest, et si a corruptis et adulteris habeatur : sicut et ipsa Ecclesia incorrupta et casta et pudica est ; et ideo non ad eam pertinent avari, raptores, fœneratores : quos non tantum foris, sed etiam intus esse multis litterarum suarum locis Cyprianus ipse testatur : et tamen non mutato corde baptizantur et baptizant.

III. Nam et hoc in quadam Epistola sua dicit ad Clericos de precando Deo[1], transfigurans in se sicut sanctus Daniel peccata populi sui. Nam inter multa mala quæ commemorat, etiam hoc ait : « Sæculo verbis solis et non factis renuntiantes : sicut de quibusdam dicit Apostolus, « Confitentur enim nosse se Deum, factis autem negant[2]. » Hos ergo beatus Cyprianus in ipsa intus Ecclesia versari arguit, qui corde in melius non mutato baptizantur, quando utique sæculo verbis, non factis renuntiant, cum dicat apostolus Petrus : « Quod et vos simili forma salvos » facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed con» scientiæ bonæ interrogatio[3] : » quam utique non habebant, de quibus dicitur, « Sæculo verbis solis et non factis renuntiantes : » et tamen id agit increpans et arguens eos, ut aliquando ambulent in via Christi, et ejus amici malint esse quam sæculi. Cui si obtemperassent, et recte jam vivere, non ut pseudo-christiani, sed ut veri Christiani cœpissent, numquid eos juberet denuo baptizari ? Non utique, sed hoc eis præstaret vera conversio, ut sacra-

[1] Cyprian. epist. 11. — [2] Tit. 1, 16. — [3] 1 Petr. III, 21.

mentum quod non mutatis valebat ad perniciem, mutatis valere inciperet ad salutem.

IV. Quia nec isti Ecclesiæ devoti sunt, qui videntur esse intus [1], et contra Christum vivunt, id est, contra Christi mandata faciunt : nec omnino ad illam Ecclesiam pertinere judicandi sunt, quam sic ipse mundat lavacro aquæ in verbo, ut exhibeat sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi [2]. Quod si in ista Ecclesia non sunt [3], ad cujus membra non pertinent, non sunt in Ecclesia de qua dicitur : « Una » est columba mea, una est matri suæ [4] : » ipsa est enim sine macula et ruga. Aut asserat qui potest, hujus columbæ membra esse qui sæculo verbis, non factis renuntiant. Interim aliquid videmus, unde dictum arbitror : « Qui sapit diem, Domino sapit : Deus enim judicat » omnem diem [5] ». Secundum autem ejus præscientiam, qui novit quos prædestinaverit ante mundi constitutionem conformes imaginis Filii sui, multi etiam qui aperte foris sunt, et hæretici appellantur, multis et bonis catholicis meliores sunt. Quid enim sint hodie, videmus ; quid cras futuri sint, ignoramus. Et Deo quidem, apud quem sunt præsentia quæ ventura sunt, etiam quod futuri sunt jam sunt : nos autem secundum id quod in præsenti est quisque hominum, quærimus utrum in illis Ecclesiæ membris, quæ una columba dicta est , et sponsa Christi sine macula et ruga [7], hodie deputandi sint, de quibus dicit Cyprianus in Epistola quam commemoravi [8], « Quod viam Domini non tenerent, nec data sibi ad salutem cœlestia mandata servarent, quod non facerent Domini voluntatem : patrimonio et lucro studentes, su-

[1] Ex epistola ad Jubaianum. — [2] Ephes. v, 26. — [3] Vide 2 Retr. 18. — [4] Cant. vi, 8. — [5] Rom. xiv, 6. — [6] Cant. vi, 8. — [7] Ephes. v, 17. — [8] Epist. 11. ad clericos.

perbiam sectantes, æmulationi et dissensioni vacantes, simplicitatis et fidei negligentes, sæculo verbis solis et non factis renuntiantes, unusquisque sibi placentes, et omnibus displicentes. » Quod si eos in suis membris nec illa columba cognoscit; et talibus, si in eadem perversitate permanserint, dicturus est Dominus, « Non novi vos, » recedite a me qui operamini iniquitatem[1]: » videntur esse in Ecclesia, sed non sunt, imo et contra Ecclesiam faciunt[2]. Quomodo ergo baptismo Ecclesiæ baptizare possunt, quod nec ipsis prodest, nec accipientibus, nisi intrinsecus vera conversione mutentur, ut ipsum sacramentum, quod eis accipientibus non proderat, quando sæculo verbis non factis renuntiabant, prodesse incipiat, cum et factis cœperint renuntiare : ita et illi quorum est aperta separatio, quia in membris illius columbæ, nec hi nec illi sunt hodie, sed aliqui eorum fortasse futuri sunt.

V. Non itaque hæreticorum baptisma acceptamus, quando post eos non baptizamus : sed quod Christi esse cognoscimus, etiam in malis hominibus, sive aperte foris, sive intus occulte separatis, illis in ea re in qua deviabant correctis, debita veneratione suscipimus. Sicut autem urgeri videor cum mihi dicitur: « Ergo hæreticus dimittit peccata? » sic et ego urgeo cum dico : Ergo qui cœlestia mandata non servat, avarus, raptor, fœnerator, invidus, verbis, non factis sæculo renuntians, dimittit peccata? Si per vim sacramenti Dei, sicut ille, ita et ille : si per meritum suum, nec ille, nec ille. Illud enim sacramentum et in malis hominibus Christi esse cognoscitur : in corpore autem unicæ columbæ, incorruptæ, sanctæ, pudicæ, non habentis maculam aut rugam[3], nec ille nec ille invenitur. Et quomodo accipienti non prodest baptismus ei qui sæculo verbis non factis renuntiat; sic non prodest ei qui in hæ-

[1] Matth. VII, 23. — [2] Ex epistola ad Jubaianum. — [3] Ephes. V, 27.

resi vel schismate baptizatur : utrique autem correcto prodesse incipit, quod ante non proderat, sed tamen inerat.

VI. Baptizatus ergo in hæresi non fit templum Dei : numquid tamen ideo pro baptizato non habendus est? Nam nec avarus intus baptizatus fit templum Dei, si ab avaritia non recesserit. Qui enim fiunt templum Dei, possident utique regnum Dei. Apostolus autem dicit inter multa : « Neque avari, neque rapaces regnum Dei possi» debunt [1]. » Avaritiam quippe idolorum servituti alio loco idem Apostolus comparat : « Et avaritia, inquit, quæ » est idolorum servitus [2]. » Quem sensum idem Cyprianus sic exaggeravit in Epistola ad Antonianum [3], ut eorum peccato qui tempore persecutionis per libellos se thurificaturos professi erant, avaros comparare non dubitaret. Sic ergo in hæresi baptizatus in nomine sanctæ Trinitatis, tamen non fit templum Dei, si ab hæresi non recesserit, quomodo neque in avaritia in eodem nomine baptizatus fit templum Dei, si ab avaritia non recedat, quæ est idolorum servitus. Nam et hoc idem Apostolus dicit: « Quæ compositio templo Dei cum idolis [4]? » Non ergo de nobis quæratur cujus Dei templum fiat, quem dicimus templum Dei non fieri. Nec tamen ideo non baptizatur, nec ejus error immundus efficit ut non sit sanctum sacramentum, quod accepit verbis Evangelicis consecratum : sicut nec illius avaritia, quæ est idolorum servitus, et magna immunditia potest efficere, ut non sit sanctum baptisma quod accipit, etiam si ab alio avaro similiter per eamdem verba Evangelica baptizetur.

VII. « Proinde, inquit, frustra quidam qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis objiciunt, quasi consuetudo major sit veritate ; aut non id sit in spiritalibus sequendum, quod in melius fuerit a Spiritu sancto reve-

[1] I Cor. VI, 10. — [2] Ephes. V, 5. — [3] Epist. 55. — [4] 2 Cor. VI, 16.

latum. » Hoc plane verum est, quia ratio et veritas consuetudini præponenda est. Sed cum consuetudini veritas suffragatur, nihil oportet firmius retineri. Deinde sequitur, et dicit : « Ignosci enim potest simpliciter erranti, sicut de se ipso dicit apostolus Paulus : « Qui prius fui » blasphemus, et persecutor et injuriosus, sed misericor» diam merui, quia ignorans feci[1]. » Post inspirationem vero et revelationem factam, qui in eo quod erraverat, perseverat prudens et sciens, sine venia ignorantiæ peccat. Præsumptione enim atque obstinatione quadam nititur, cum ratione superetur. » Hoc verissimum est, longe gravius esse peccatum ejus, qui sciens, quam ejus qui nesciens peccaverit. Et ideo vir sanctus Cyprianus, non solum doctus, sed etiam docibilis, quod in laude Episcopi quem designat, Apostolus sic intellexit ipse, ut diceret « Etiam hoc in Episcopo esse diligendum[2], ut non solum scienter doceat, sed etiam patienter discat[3] : » non dubito quod si istam quæstionem in Ecclesia diu multumque versatam cum viris sanctissimis doctissimisque tractaret, per quos postea factum est, ut antiqua illa consuetudo etiam plenario concilio firmaretur, sine dubitatione demonstraret, non solum quam doctus esset in his quæ firmissima veritate perceperat, verumetiam quam docibilis in his quæ minus adverterat. Et tamen cum manifestissimum sit multo gravius peccare scientem quam nescientem, vellem mihi aliquis diceret, si quis in hæresim incurrat, nesciens quantum malum sit, et alius ab avaritia non recedat, sciens quantum malum sit, quis eorum sit pejor? Possum etiam ita proponere, si alius nesciens in hæresim irruat, et sciens alius ab idololatria non recedat, quia et Apostolus dicit : « Avaritia quæ est » idolorum servitus: » et ipse Cyprianus eamdem sententiam

[1] 1 Tim. I, 13. — [2] 2 Tim. II, 24 — [3] Epist. 64. ad Pompeium.

non aliter intellexit, sicut dixi, ad Antonianum scribens[1], ubi ait : « Nec sibi novi in hoc hæretici blandiantur, quod se dicant idololatris non communicare ; quando sint et apud illos adulteri, et fraudatores qui teneantur idololatriæ crimine[2]. Hoc enim scitote intelligentes, quia omnis fornicator, aut immundus, aut fraudator, quod est idololatra, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Et iterum: « Mortificate itaque membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam et concupiscentiam malam, et avaritiam quæ est idolorum servitus[3]. » Quæro ergo quis peccet gravius, qui nesciens in hæresim incurrerit, an qui sciens ab avaritia, id est, ab idololatria non recesserit? Secundum quidem illam regulam qua peccata scientium peccatis ignorantium præponuntur, avarus cum scientia vincit in scelere. Sed ne forte hoc faciat in hæresi sceleris ipsius magnitudo, quod facit in avaritia scientis admissio, hæreticus nesciens avaro scienti coæquetur : quanquam non hoc videatur ostendere testimonium, quod ipse ex Apostolo posuit. Quid enim in hæreticis nisi blasphemias detestamur? Volens autem demonstrare ad facilitatem veniæ ignorantiam pertinere peccati, testimonium posuit ex Apostolo ubi ait : « Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et inju-» riosus, sed misericordiam consecutus sum, quia igno-» rans feci[4]. » Sed si possunt, ut dixi, amborum peccata æqualiter appendantur, ignorantis blasphemia, et scientis idololatria, et eadem sententia judicentur, ille qui Christum quærendo in veri similem sermonem falsitatis incurrit, et ille qui sciens Christo resistit loquenti per Apostolum : « Quoniam omnis fornicator, aut immun-» dus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet

[1] Epistol. 55. — [2] Ephes. v, 5. — [3] Coloss. III, 5. — [4] I Tim. I, 13.

» hæreditatem in regno Christi et Dei[1] : » cur in illo baptismus et Evangelica verba improbantur, in isto autem approbantur; cum ab illis columbæ membris uterque inveniatur alienus? An quia ille foris apertus litigator est, ne intromittatur; iste vero intus callidus assentator, ne foras projiciatur.

VIII. Quod autem ait : « Nec quisquam dicat : Quod accepimus ab Apostolis, hoc sequimur : quando Apostoli non nisi unam Ecclesiam tradiderunt, et baptisma unum, quod non nisi in eadem Ecclesia sit constitutum : » non me tantum movet, ut baptismum Christi etiam apud hæreticos inventum audeam reprobare (sicut etiam ipsum Evangelium, cum apud eos invenio, necesse est ut approbem, quamvis eorum detester errorem) quantum admonet, fuisse quosdam etiam sancti Cypriani temporibus, qui consuetudinem illam contra quam fiebant Africana concilia, de qua et ipse paulo ante dixit : « Frustra quidam qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis opponunt, » dicerent ab Apostolis traditam. Nec invenio cur istam consuetudinem, quæ post Cyprianum etiam plenario totius orbis concilio confirmata est, tam robustam et antea idem Cyprianus invenerit, ut cum ejus mutandæ auctoritatem quam sequeretur vir tanta scientia præditus quæreret, non nisi in Africa sola factum paucis ante se annis Agrippini concilium reperiret. Quod cum sibi adversus totius orbis morem non sufficere cerneret, has rationes arripuit, quas modo nos antiquitate ipsius consuetudinis, et plenarii postea concilii auctoritate firmati, diligentius considerantes, veri similes potius quam veras esse invenimus : quæ illi veræ visæ sunt in obscurissima quæstione laboranti, et de remissione peccatorum fluctuanti, utrum in baptismo Christi possit

[1] Ephes. v, 5.

non fieri, et utrum possit apud hæreticos fieri : ubi si minus ei aliquid revelatum est, ut magnitudo charitatis ejus qua unitatem non deseruit probaretur, non ideo quisquam tantis ejus firmamentis meritisque virtutum et tantæ copiæ gratiarum debet se audere præponere, quia universalis concilii admonitus firmitate, videt aliquid quod ille non vidit, quia plenarium de hac re concilium nondum habebat Ecclesia. Sicut nec Petri apostoli meritis quisquam tam insanus est ut se præponat, quia Pauli apostoli edoctus litteris, et ipsius jam Ecclesiæ consuetudine roboratus, non cogit gentes judaïzare, quod Petrus aliquando coëgerat[1].

IX. « Non ergo invenimus ab Apostolis aliquam, cum apud hæreticos baptizatus esset, in eodem baptismo admissum esse et communicasse. » Sed neque hoc invenimus, ab hæreticis aliquem venientem, qui apud illos fuerit baptizatus, ab Apostolis denuo baptizatum. Sed illa consuetudo, quam etiam tunc homines sursum versus respicientes non videbant a posterioribus institutam, recte ab Apostolis tradita creditur. Et talia multa sunt, quæ longum est repetere. Quapropter si non nihil dicebant, quibus id quod ei visum est, volens persuadere Cyprianus ait : « Ne quisquam dicat : Quod accepimus ab Apostolis, hoc sequimur : » quanto robustius nunc dicimus : Quod Ecclesiæ consuetudo semper tenuit, quod hæc disputatio dissuadere non potuit, et quod plenarium concilium confirmavit, hoc sequimur? Huc accedit, quod bene perspectis ex utroque latere disputationis rationibus et Scripturarum testimoniis, potest etiam dici : Quod veritas declaravit, hoc sequimur.

X. Nam re vera illud quod quidam Cypriani disputationibus opponebant, quod Apostolus ait : Verumtamen

[1] Galat. II, 14.

omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur[1] : » recte Cyprianus refellit, ostendens ad causam hæreticorum non pertinere : quoniam de his dicebat Apostolus, qui cum malevola invidia, sua quærentes interius versabantur : Christum quidem annuntiabant, sicut se habet veritas qua Christo credimus, sed non eo animo quo a bonis Evangelistis illius columbæ filiis annuntiabatur : « Neque enim de hæreticis, inquit, aut de eorum baptismo loquebatur in Epistola sua Paulus, ut aliquid quod ad hanc rem pertineat posuisse ostendatur. Loquebatur de fratribus sive inordinate et contra ecclesiasticam disciplinam ambulantibus, sive evangelicam veritatem de Dei timore servantibus. Et quosdam ex eis posuit verbum Dei constanter atque intrepide locutos, quosdam vero in invidia et dissensione versatos; quosdam servasse circa se benevolam charitatem, alios vero habuisse malevolam dissensionem : sed tamen omnia se patienter sustinere, dummodo sive in veritate, sive per occasionem nomen Christi, quod Paulus prædicabat, ad plurimorum notitiam perveniret, et nova adhuc ac rudis sermonis seminatio loquentium prædicatione crebresceret. Porro aliud est eos qui intus in Ecclesia sunt, in nomine Christi loqui : aliud eos qui foris sunt, et contra Ecclesiam faciunt, in nomine Christi baptizare. » Hæc verba Cypriani admonere nos videntur, ut distinguamus inter eos qui mali foris sunt, et eos qui intus mali sunt. Et illos de quibus dicit Apostolus, quod Evangelium non caste et per invidiam annuntiarent, intus fuisse dicit, et verum dicit. Hoc tamen puto me non temere dicere : Si foris nemo potest aliquid habere quod Christi est, nec intus quisquam potest aliquid habere quod diaboli est. Si enim hortus ille clausus potuit habere spinas diaboli,

[1] Philip. I, 18.

cur non et extra hortum potuit manare fons Christi? Si autem non potuit, unde in his qui intus erant etiam ipsius apostoli Pauli temporibus tantum malum « Invidiæ, et malevolæ dissensionis? » Hæc enim verba Cypriani sunt. An forte invidia et malevola dissensio parvum malum est? Quomodo ergo isti erant in unitate, qui non erant in pace? Vox enim non mea aut alicujus hominis, sed ipsius Domini; nec per homines, sed per Angelos sonuit nato Christo : « Gloria in excelsis Deo, et in terra » pax hominibus bonæ voluntatis[1]. » Quod utique nato in terris Christo non sonaret ore angelico, nisi Deus hoc vellet intelligi, eos esse in unitate corporis Christi, qui sunt in pace Christi : eos autem esse in pace Christi, qui sunt bonæ voluntatis. Porro sicut in benevolentia bona voluntas, sic in malevolentia mala voluntas est.

XI. Jam vero ipsa invidia, quæ non potest esse nisi malevola, quantum malum est? Non quæramus alios testes : sufficit nobis ipse Cyprianus, per quem tam multa de zelo et livore Dominus veracissima intonuit, et salubria præcepit. Legamus ergo Epistolam Cypriani de zelo et livore, et videamus quantum malum sit invidere melioribus, cujus mali originem ab ipso diabolo extitisse memorabiliter docet : « Zelare, inquit, quod bonum videas, et invidere melioribus, leve apud quosdam, et modicum crimen videtur, fratres dilectissimi. » Deinde paulo post, cum ejus mali caput atque originem quæreret : « Hinc diabolus, inquit, inter initia statim mundi, et periit primus et perdidit. » Et paulo post : « Quale malum est, inquit, fratres dilectissimi, quo angelus cecidit, quo circumveniri et subverti alta illa et præclara sublimitas potuit, quo deceptus est ipse qui decepit? Exinde invidia grassatur in terris, dum livore periturus

[1] Luc. II, 14.

magistro perditionis obsequitur, dum diabolum qui zelat imitatur, sicut scriptum est: « In vidia diaboli mors intra- » vit in orbem terrarum[1], » imitantur ergo illum qui sunt ex parte ejus. » Hæc verba Cypriani in epistola populis nota, quam vera, quam fortia sint recognoscimus. Vere decuit Cyprianum de zelo et livore et arguere graviter et monere, a quo tam mortifero malo cor ejus penitus alienum tanta charitatis abundantia comprobavit: qua vigilantissime custodita, cum collegis suis non malevole de baptismo diversa sentientibus, nec ipse malevola contentione, sed humana tentatione aliter sapiens, quod illi Deus in charitate perseveranti cum vellet postea revelaret[2], in communionis unitate permansit, aperte dicens[3]: « Neminem judicantes, neque a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. Neque enim quisquam nostrum episcopum se episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit. » Et in fine hujus Epistolæ[4]: « Hæc tibi breviter, inquit, pro nostra mediocritate rescripsimus, frater charissime, nemini præscribentes aut præjudicantes, quo minus unusquisque episcoporum quod putat faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem. Nos quantum in nobis est, propter hæreticos cum collegis et coëpiscopis nostris non contendimus, cum quibus divinam concordiam et dominicam pacem tenemus; maxime cum et Apostolus dicat: « Si quis autem putaverit contentiosus » esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei[5]. » Servatur a nobis patienter et leniter charitas animi, collegii honor, vinculum fidei, concordia sacerdotii. Propter hoc etiam libellum nunc de Bono Patientiæ, quantum valuit nostra mediocritas, permittente et

[1] Sap. II, 24. — [2] Philip. III, 15. — [3] In Concil. Carthag.— [4] Epist. 73. ad Jubaian. — [5] I Cor. XI, 16.

inspirante Domino conscripsimus, quem ad te pro mutua dilectione transmisimus. »

XII. Hac ille charitatis patientia toleravit, non solum in obscura quæstione bonos collegas non malevole aliud sentientes, sicut et ipse toleratus est, donec processu temporis saluberrima consuetudo quando Deus voluit, etiam declarata veritate, plenario concilio firmaretur; sed etiam malos manifestos sibique notissimos, qui non obscuritate quæstionis aliter sapiebant, sed perditæ vitæ moribus contra quam prædicabant faciebant, sicut dicit de illis Apostolus : « Qui prædicas non furandum, » furaris [1]. » De talibus enim, et iste sui temporis episcopis suis collegis, et secum in communione manentibus in Epistola sua dicit [2] : « Esurientibus in Ecclesia fratribus habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus fœnus augere. » Hic enim nulla est quæstionis obscuritas, aperte Scriptura clamat : « Neque avari, neque rapaces regnum Dei possi» debunt [3] : » et, « Qui pecuniam suam dedit in usu» ram [4] » et, « Omnis fornicator et immundus et avarus, » quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in » regno Christi et Dei [5]. » Tales ergo avaros ille, ut non solum sua cupide thesaurizarent, sed et aliena fraudulenter eriperent, tales idololatras sicut et ipse intelligit atque convincit, non utique argueret nisi nosset. Neque enim adversus coepiscopos suos falsum testimonium diceret. Et tamen eos propter Christum qui pro infirmis mortuus est, ne ante tempus eradicatis zizaniis simul eradicaretur et triticum [6], paternæ et maternæ charitatis visceribus toleravit : imitatus utique Paulum apostolum, qui ma-

[1] Rom. II, 21. — [2] Epistol. seu Serm. de lapsis. — [3] I Cor. VI, 10. — [4] Psal. XIV, 5. — [5] Ephes. V, 5. — [6] Matth. XIII, 29.

levolos et invidos sibi, eadem circa Ecclesiam charitate sustinuit[1].

XIII. Sed tamen quia invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum[2], et imitantur illum qui sunt ex parte illius, non per illud quod a Deo creati sunt, sed per illud quod a se ipsis perversi sunt; sicut commemorat ipse Cyprianus; quia et diabolus, antequam esset diabolus, angelus fuit et bonus fuit: unde sunt in unitate Christi, qui sunt ex parte diaboli? Procul dubio, sicut ipse Dominus ait: « Inimicus homo hoc fecit, qui superseminavit zi» zania[3]. » Sicut ergo et intus quod diaboli est arguendum est, sic et foris quod Christi est agnoscendum est. An extra unitatem Ecclesiæ non habet sua Christus, et unitate Ecclesiæ habet sua diabolus? Hoc fortasse de hominibus dici potest, ut sic extra communionem Ecclesiæ non habeat Deus aliquem suorum, sicut inter Angelos sanctos non habet diabolus aliquem suorum. Ecclesiæ vero huic quæ adhuc carnis mortalitatem portat, quandiu peregrinatur a Domino[4], licuerit diabolo miscere zizania, hoc est, malos homines; et permissus sit propter ipsius Ecclesiæ peregrinationem, ut requies illius patriæ qua sancti Angeli perfruuntur desideraretur ardentius: de sacramentis autem hoc dici non potest. Sicut enim ea possunt habere atque tractare, non ad salutem, sed ad perniciem suam, in qua igni destinata sunt interiora zizania: sic et exteriora zizania quæ ab interioribus recedentibus acceperunt; quia recedentia non amiserunt. Quod sine dubio manifestatur cum redeuntibus non restituitur, quando forte aliqui ex eis ipsis qui recesserant revertuntur. Nec quisquam dixerit: Quid enim frumenti habent zizania? Si enim hoc ita est, et intus et foris ad hoc duntaxat par conditio est. Neque enim in zizaniis exterioribus non in-

[1] Philip. I, 15. — [2] Sap. II, 24. — [3] Matth. XIII, 28. — [4] 2 Cor. V, 6.

veniuntur grana frumenti, et in interioribus inveniuntur. De sacramento autem cum quæritur, non utrum habeant aliquid frumenti zizania quæritur, sed utrum habeant aliquid cœli : et exterioribus enim et interioribus zizaniis cum ipso tritico est pluvia communis, quæ cœlestis et dulcis est ipsa, etiam si ex ea zizania steriliter crescunt : sic et Evangelicum Christi sacramentum divinum et suave est, neque propter eorum sterilitatem quos etiam foris compluit, improbandum.

XIV. Dixerit aliquis, interiora zizania facilius in frumentum converti. Concedo ita esse : sed quid hoc pertinet ad baptismum iterandum ? Numquid si forte aliquis ab hæreticis conversus, conversionis suæ tempore ac facilitate prævenerit eum, qui tardius intus a malitia corrigitur et mutatur, ei non est iterandum baptisma; et illi qui præventus est ab eo qui ex hæreticis venit, quia tardius correctus est, iterandum est ? Nihil ergo ad rem pertinet, de qua nunc quæstio est, quis serius se tardiusve convertat a propria perversitate ad rectitudinem fidei, vel spei, vel charitatis. Etsi enim interiores mali facilius possunt boni fieri, aliquando tamen et de numero exteriorum quidam quosdam interiores conversione præveniunt, et illis in sterilitate manentibus unitati reconciliati, fructum afferunt cum tolerantia, sive tricenum, sive sexagenum. sive centenum. Aut si zizania ea sola dicenda sunt, quæ usque in finem in maligno errore perdurant : et foris multa frumenta sunt, et intus multa zizania.

XV. At enim pejores sunt exteriores quam interiores mali ? Magna quidem quæstio est, utrum pejor fuerit Nicolaüs exterior jam, quam Simon adhuc interior, quia ille hæreticus, iste magus[1]. Quod si ipsa divisio, quia violatæ charitatis certissimum indicium est, gravius ha-

[1] Act. VI, 5, et VIII, 18.

betur malum, concedo ita esse. Sed multi amissa charitate propterea non exeunt foras, quia sæcularibus emolumentis tenentur [1], et sua quærentes, non quæ Jesu Christi [2], non a Christi unitate, sed a suis commodis nolunt recedere. Unde dictum est in laude charitatis. Non quærit quæ sua sunt.

XVI. Nunc ergo quæritur, quomodo poterant homines ex parte diaboli, pertinere ad Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid ejusmodi [3], de qua etiam dictum est : « Una est columba mea [4]. » Quod si non possunt, manifestum est eam inter alienos gemere, et intrinsecus insidiantes, et extrinsecus oblatrantes. Tales tamen etiam intus et accipiunt baptismum et habent, et tradunt sanctum per se ipsum, nec ulla ex parte illorum malignitate violatur, in qua in finem usque perdurant. Quocirca nos idem beatus Cyprianus docet, per se ipsum considerandum esse baptismum verbis Evangelicis, sicut accepit Ecclesia, consecratum, non adjuncta neque permixta ulla perversitate atque malitia, sive accipientium sive tradentium ; quandoquidem utrumque nos ipse admonet, et intus fuisse quosdam non servantes benevolam charitatem, sed « In invidia et malevola dissensione versatos, » de quibus Paulus Apostolus locutus est; et ex parte diaboli esse invidos, sicut in Epistola quam de zelo et livore scripsit, apertissima voce testatur. Quamobrem cum manifestum sit fieri posse, ut in eis qui sunt ex parte diaboli, sanctum tamen sit sacramentum Christi, non ad salutem, sed ad judicium eorum, non solum si post acceptum baptismum pervertantur, sed etiam si tales accipiant, sicut idem Cyprianus ostendit [5], sæculo verbis solis et non factis renuntiantes; nec ideo si correcti postea fuerint, illud quod

[1] Philip. II, 21. — [2] I Cor. XIII, 5. — [3] Ephes. V, 27. — [4] Cant. VI, 8. — [5] Epist. II.

perversi acceperant, iterandum est : quantum arbitror, jam claret et liquet, in ista quæstione de baptismo non esse cogitandum quis det, sed quid det; aut quis accipiat, sed quid accipiat; aut quis habeat, sed quid habeat. Si enim homines ex parte diaboli, et ideo nequaquam ad columbam unicam pertinentes, possunt tamen accipere et habere et dare baptismi sanctitatem, nullo modo sua perversitate violatam, sicut ex ipsius Cypriani litteris admonemur : ut quid tribuimus hæreticis aliena? ut quid dicimus eorum esse quod Christi est; ac non potius in eis et imperatoris nostri signa cognoscimus, et desertorum facta emendamus? quapropter aliud est quidem, sicut dicit sanctus Cyprianus[1], « Eos qui intus in Ecclesia sunt, in nomine Christi loqui; aliud eos qui foris sunt, et contra Ecclesiam faciunt, in nomine Christi baptizare. » Sed et multi qui intus sunt, contra Ecclesiam faciunt male vivendo, et in suam vitam infirmas animas traducendo; et nonnulli qui foris sunt, in Christi nomine loquuntur, nec operari quæ Christi sunt, sed foris esse prohibentur, quando eos ut sanentur vel corripimus vel arguimus vel hortamur. Nam et ille foris erat, qui cum Discipulis non sequebatur Christum, et in nomine Christi expellebat dæmonia, quod Dominus ne prohiberetur admonuit[2] : quamvis utique in quo saucius erat curandus esset illis verbis Domini, ubi ait : « Qui non est mecum, » adversum me est; et qui mecum non colligit, spargit[3]. » Et foris ergo fiunt aliqua in nomine Christi, non contra Ecclesiam; et intus ex parte diaboli contra Ecclesiam.

XVII. Quid quod etiam mirum est, quod accidere posse invenit qui diligenter advertit, quosdam salva charitate docere aliquid inutile, sicut Petrus gentes cogebat

[1] Epist. 73. ad Jubaian. — [2] Luc. IX, 49, et Marc. IX, 37. — [3] Matth. XII, 30.

judaïzare[1], sicut ipse Cyprianus hæreticos denuo baptizari : unde talibus bonis membris in charitate radicatis, et in aliquo non recte ingredientibus dicit Apostolus : « Si quid aliter sapitis, id quoque vobis Deus revelabit[2]. » Et quosdam rursus sine charitate docere aliquid salubre, de qualibus Dominus dicit : « Cathedram Moysi sedent; » quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, nolite facere ; » dicunt enim, et non faciunt[3]. » Unde et Apostolus de illis invidis et malevolis, christianam tamen salutem annuntiantibus : « Sive occasione, inquit, sive veritate Christus » annuntietur[4]. » Quapropter et intus et foris perversitas hominum corrigenda est, divina vero sacramenta et eloquia non hominibus tribuenda. Non itaque « patrocinatur hæreticis, » qui non eis tribuit, quod si et apud eos, non tamen ipsorum esse cognoscit. Non nos « Concedimus hæretico baptismum : » sed illius baptismum, de quo dictum est : « Hic est qui baptizat[5], » ubicumque invenerimus agnoscimus. « Perfidus autem et blasphemus » si in perfidia et blasphemia permanserit, nec « Extra Ecclesiam, » nec intra Ecclesiam « Remissionem accipit peccatorum : » aut si propter vim sacramenti ad punctum temporis accipit, et foris et intus eadem vis operatur, sicut vis nominis Christi expulsionem dæmoniorum foris etiam operabatur.

XVIII. « At enim invenimus Apostolos in omnibus Epistolis suis execrari[6] et detestari hæreticorum sacrilegam pravitatem, ita ut dicant sermonem eorum sicut cancer serpere. » Quid enim, et illos qui dicebant : « Manducemus et bibamus, cras enim moriemur[7] ; » nonne corruptores morum bonorum per mala colloquia Paulus esse manifestat, continuo subjungens : « Corrumpunt

1 Galat. II, 14. — 2 Philip. III, 15. — 3 Matth. XXIII, 2. — 4 Philip. I, 15. — 5 Joan. I, 33. — 6 2 Tim. II, 17. — 7 Isaï. XXII, 13, et 1 Cor. I, 32.

» mores bonos colloquia mala[1]; » et tamen eos intus fuisse significavit, cum ait : « Quomodo dicunt quidam in vo-» bis quia resurrectio mortuorum non est[2]? » Avaros autem ubi non detestatur? Aut vero quidquam dici potuit vehementius, quam ut idolorum servitus avaritia diceretur, sicut idem Apostolus posuit[3] : nec Cyprianus aliter intellexit, et litteris suis ubi opus erat inseruit; qui tamen confitetur suis temporibus in Ecclesia fuisse non qualescumque avaros, sed raptores et fœneratores; nec quoslibet homines, sed episcopos. Quanquam et istos de quibus ait Apostolus : « Sermo eorum sicut cancer ser-» pit[4] : » vellem intelligere foris fuisse, sed Cyprianus ipse me non sinit. Cum enim ad Antonianum scribens ostenderet[5] ante tempus ultimæ separationis justorum et iniquorum nullo modo esse propter commixtionem malorum ab Ecclesiæ unitate recedendum, ubi declarat quam sit sanctus, et illa quam meruit martyrii claritate dignissimus, ait : « Quantus arrogantiæ tumor est, quanta humilitatis et lenitatis oblivio, et arrogantiæ suæ quanta jactatio, ut quis audeat aut facere se posse credat, quod nec Apostolis concessit Dominus, ut zizania a frumento putet se posse discernere, aut quasi ipsi palam ferre et aream purgare concessum sit, paleas conetur a tritico separare : cumque Apostolus dicat : « In domo autem magna, non » solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et ficti-» lia[6]; » aurea et argentea vasa videatur eligere, lignea vero fictilia contemnere et abjicere et damnare, quando non nisi in die Domini vasa lignea divini ardoris incendio concrementur, et fictilia ab eo cui data est ferrea virga frangantur[7]? Sic igitur arguens Cyprianus eos qui tanquam malorum consortium devitantes, se ab unitate dis-

[1] I Cor. I, 33. — [2] Ibid. 12. — [3] Ephes. v, 5. — [4] 2 Tim. II, 17. — [5] Epist. 55. — [6] 2 Tim. II, 20. — [7] Psal. II, 9.

ruperant, ostendit magnam domum quam dixit Apostolus, ubi essent non solum vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, non se intellexisse nisi Ecclesiam, ubi essent boni et mali, donec in fine sicut area ventilata purgetur. Quod si ita est, in ipsa Ecclesia, id est, in ipsa domo magna erant vasa in contumeliam, quorum sermo ut cancer serpebat. Nam cum de illis Apostolus loqueretur, hoc docuit : « Et sermo, inquit, eorum sicut cancer » serpit, ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui circa » veritatem aberraverunt, dicentes resurrectionem jam » factam esse, et fidem quorumdam subvertunt : firmum » autem fundamentum Dei stat habens signaculum hoc : » Novit Dominus qui sunt ejus, et recedat ab iniquitate » omnis qui nominat nomen Domini. In magna autem » domo, non solum vasa aurea sunt et argentea, sed et » lignea et fictilia[1]. » Si ergo et isti quorum sermo ut cancer serpebat, tanquam vasa in contumeliam in domo magna erant, quam domum magnam Ecclesiæ ipsius unitatem Cyprianus intelligit, numquid istorum cancer baptismum Christi violabat? Ita ergo nec foris, sicut nec intus, quisquam qui ex parte diaboli est, potest vel in se vel in quoquam maculare sacramentum quod Christi est. « Non itaque dat remissam peccatorum sermo qui ut cancer serpit ad aures audientium[2] : » sed cum baptisma verbis Evangelicis datur, qualibet ea perversitate intelligat ille per quem datur, vel ille cui datur, ipsum per se sanctum est propter illum cujus est. Et si quis per hominem perversum id accipiens, non accipiat tamen ministri perversitatem, sed solam mysterii sanctitatem, in bona fide et spe et charitate unitati compaginatus Ecclesiæ. remissionem accipit peccatorum ; non per verba sicut cancer serpentia, sed per Evangelica sacramenta de cœ-

[1] 2 Tim. II, 17-20. — [2] Epist. 73 ad Jubaian.

lesti fonte manantia. Si autem ipse qui accipit perversus est, nec perverso ad salutem prodest quod datur ; et sanctum tamen in eo permanet quod accipitur, nec ei si correctus fuerit iteratur.

XIX. « Nulla itaque participatio est justitiæ et iniqui» tati [1] : » non solum quæ foris, sed etiam quæ intus est. « Novit enim Dominus qui sunt ejus [2], » et recedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini. Nulla etiam « Communio est luci et tenebris ; non solum quæ foris, » sed etiam quæ intus sunt. Qui enim odit fratrem suum, » ait Joannes, in tenebris est usque adhuc [3]. » Et utique illi oderant Paulum, qui invidia et malevola dissensione Christum annuntiantes [4], arbitrabantur se tribulationem excitare vinculis ejus : quos tamen intus fuisse idem Cyprianus intelligit. « Cum ergo non possint tenebræ illuminare, aut iniquitas justificare, » sicut idem dicit, qnæro quemadmodum poterant isti in ipsa intus Ecclesia baptizare? Quæro quemadmodum vasa illa, quæ non in honorem, sed in contumeliam domus magna continet, intra ipsam domum magnam possint sanctificandis hominibus ministrare quod sanctum est, nisi quia illa sanctitas sacramenti nec ab immundis pollui potest, sive cum per eos datur, sive cum ab eis qui corde et vita in melius non commutantur accipitur? De quibus intus positis, ipse dicit : « Sæculo verbis solis et non factis renuntiantes [5]. »

XX. Sunt ergo et intus « Hostes Dei, et quorum pectora obsederit spiritu antichristi : et tamen gerunt spiritalia et divina, quæ nec ipsis possunt quandiu tales sunt ad salutem prodesse, nec ipsi ea possunt sua immunditia maculare [6]. » Quod itaque dicit : « Nihil eis ad gratiam ecclesiasticam et salutarem licere, qui spar-

[1] 2 Cor. VI, 14. — [2] 2 Tim. II, 19. — [3] 1 Joan. II, 9. — [4] Philip. I, 15. — [5] Epist. 11. ad Clericos. — [6] Epist. 73. ad Jubaianum.

gentes atque impugnantes Ecclesiam Christi, a Christo ipso adversarii, ab Apostolis ejus antichristi nominentur : » sic accipiendum est, quia et foris et intus inveniuntur tales : separationem tamen eorum qui intus sunt, ab illius columbæ perfectione atque unitate, non solum Deus novit in quibusdam, sed etiam homines in quibusdam : quorum in manifesto pessimam vitam confirmatamque nequitiam intuentes, et eam præceptorum divinorum regulis comparantes, intelligunt quam multis zizaniis et paleis sive foris sive intus positis, sed tamen in fine apertissime separandis dicturus est Dominus : « Recedite » a me qui operamini iniquitatem, et ite in ignem æter» num qui paratus est diabolo et angelis ejus[1]. »

XXI. De conversione autem nullius desperandum est, sive foris sive intus constituti[2], quandiu patientia Dei ad pœnitentiam eum adducit, et visitat in virga facinora eorum, et in flagellis peccata eorum[3]. Hoc enim modo misericordiam suam non dispergit ab eis, si et ipsi aliquando misereantur animæ suæ placentes Deo. Sicut enim bonus qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit; sic et malus sive foris sive intus, qui perseveraverit usque in finem salvus non erit. Neque non dicimus quod « Ubicumque et quomodocumque baptizati gratiam baptismi » consequuntur, » si gratia baptismi in ipsa salute intelligitur, quæ per celebrationem sacramenti confertur : sed hanc salutem multi nec intus consequuntur, quamvis sacramentum quod per se sanctum est, eos habere manifestum sit. « Recte itaque Dominus nos admonet in Evan» gelio, ne consentiamus male suadentibus, sed sub Christi » nomine ambulantibus[4] : » sed hi et intus et foris inveniuntur; quia nec foras exeunt, nisi prius intus mali

[1] Matth. VII, 23, et XXV, 41. — [2] Rom. II, 4. — [3] Psal. LXXXVIII, 33. — [4] Marc. XIII, 21.

fuerint; et utique de vasis in domo magna positis dicebat Apostolus : « Si quis autem mundaverit semetipsum ab is- » tiusmodi, erit vas in honore sanctificatum, utile Domino » ad omne opus bonum semper paratum [1]. » Quomodo autem se quisque ab ejusmodi mundare debeat, paulo superius ostendit dicens : Recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini ; ne audiat in fine cum palea, sive quæ ante de area volavit, sive quæ in ultimo separanda est : « Recedite a me omnes qui operamini iniqui- » tatem [2]. » Unde apparet quidem, sicut dicit Cyprianus, non ea statim suscipienda et assumenda quæ jactantur in Christi nomine ; sed quæ geruntur in Christi veritate. » Sed non utique in Christi veritate geritur, fundos insidiosis fraudibus rapere [3], usuris multiplicantibus fœnus augere, sæculo solis verbis renuntiare, quæ omnia etiam intus geri, satis idoneus testis ipse declarat [4].

XXII. Jamvero quod multis verbis prosequitur, « Non posse in Christo baptizari eos qui Patrem Christi blasphemant [5] ; » cum eos errore blasphemare manifestum sit, (non enim qui accedit ad baptismum Christi, aperte blasphemat Patrem Christi, sed aliud quam veritas docet de Patre Christi sentiendo blasphemare convincitur) ; jam satis ostendimus ad baptismum qui verbis Evangelicis consecratur, non pertinere cujusquam vel dantis vel accipientis errorem, sive de Patre sive de Filio, sive de Spiritu sancto aliter sentiat, quam cœlestis doctrina insinuat. Multi enim carnales et animales etiam intus baptizantur, cum aperte dicat Apostolus : « Animalis autem » homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei [6] : » et percepto jam baptismo dicit eos adhuc animales esse. Secundum sensum autem carnalem non potest nisi de Deo

[1] 2 Tim. II, 21. — [2] Matth. VII, 23. — [3] Serm. de lapsis. — [4] Epist. 11. ad Clericos. — [5] Epist. 73. ad Jubaianum. — [6] 1 Cor. II, 14.

carnaliter sapere anima corporeis sensibus dedita. Unde multi post baptismum proficientes, et maxime qui infantes vel pueri baptizati sunt, quanto magis intellectus eorum serenatur et illuminatur, dum interior homo renovatur de die in diem [1], priores suas opiniones, quas de Deo habebant cum suis phantasmatis ludificarentur irridentes et detestantes atque confitentes abjiciunt. Nec tamen ideo non accepisse baptismum existimantur, aut talem baptismum accepisse dicuntur, qualis fuit error ipsorum : sed in eis et sacramenti integritas honoratur, et mentis vanitas emendatur; etiam si confirmata, et fortasse multis contentionibus defensa calluerat. Quapropter etiam hæreticus qui perspicue foris est, si baptismum illic Evangelicum accepit, non talem utique baptismum accepit, quali errore cæcatur. Et propterea si resipiscens viderit relinquendum esse quod male tenuerat, non simul ei relinquendum est bonum quod acceperat : nec quia error illius improbandus est, propterea baptismus Christi in illo exsufflandus est. Jam enim ex iis quos intus contingit de Deo falsa opinantes baptizari, satis elucet discernendam esse sacramenti veritatem a male credentis errore, quamvis utrumque in homine uno valeat inveniri; et ideo cum etiam foris in errore aliquo constitutus, vero tamen sacramento fuerit baptizatus, cum Ecclesiæ redditur unitati, sicut falsæ fidei vera succedit, non sic potest etiam vero baptismo verus baptismus succedere : quia idemipse sibi succedere non potest, quia nec decedere potest. Ad hoc ergo hæretici ad Catholicam veniunt, ut quod eorum malum est corrigatur, non quod bonum Dei est repetatur.

XXIII. Dicit aliquis, Nihil-ne ergo interest, si duo in errore pari atque malitia constituti sint, nec vita nec corde mutato, alius eorum foris, alius intus baptizetur? Fateor

[1] 2 Cor. IV, 16.

interesse : ille enim pejor est qui etiam foris baptizatur, non eo quod baptizatur, sed eo quod foris est; est enim etiam ipsius divisionis nec nullum nec parvum malum : si tamen ille qui intus baptizatur, non propter aliquod terrenum aut temporale commodum intus esse voluit, sed quod unitatem Ecclesiæ toto orbe diffusæ schismatum concisionibus prætulit; alioquin etiam ipse inter illos qui foris sunt deputandus est. Constituamus ergo duos aliquos isto modo, unum eorum, verbi gratia, id sentire de Christo quod Photinus opinatus est, et in ejus hæresi baptizari extra Ecclesiæ catholicæ communionem; alium vero hoc idem sentire, sed in Catholica baptizari, existimantem ipsam esse catholicam fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifestata sibi doctrina catholicæ fidei resistere maluerit, et illud quod tenebat elegerit; quod antequam fiat, manifestum est illum qui foris baptizatus est esse pejorem. Itaque in hoc sola falsa opinio, in illo autem etiam ipsa divisio corrigenda est; sed in neutro ipsorum sacramenti veritas repetenda. Quod si quisquam idem sentiat quod illi, et esse noverit hæresim ab unitate catholica separatam ubi hoc docetur et discitur, sed alicujus sæcularis emolumenti causa in catholica unitate baptizari voluerit, vel in ea baptizatus propter hoc exire inde noluerit : non solum separatus habendus est, verum etiam tanto sceleratius, quanto magis errori hæresis et divisioni unitatis fallaciam simulationis adjungit. Quamobrem cujusque hominis pravitas, quanto periculosior et tortuosior est, tanto instantius et operosius corrigenda est : nec ideo tamen si quid habet integrum, præsertim non suum, sed Dei, propter pravitatem ejus vel nullum putandum est, vel eodem modo vituperandum, vel ejus pravitati tribuendum, ac non illius largitati, qui etiam fornicanti a se animæ, et eunti post ama-

tores suos dedit panem suum, et vinum suum, et oleum suum [1], et alia vel alimenta vel ornamenta, quæ nec a se ipsa, nec ab ejus amatoribus ei sunt, sed ab illo qui eam miserans ubique voluit ad quem redeat admonere.

XXIV. Numquid potest, inquit [2], vis baptismi major esse aut potior quam confessio? quam passio? ut quis ocram hominibus Christum confiteatur, et sanguine suo baptizetur? Et tamen, inquit, neque hoc baptisma hæretico prodest, quamvis Christum confessus extra Ecclesiam fuerit occisus. Hoc verissimum est: extra Ecclesiam quippe occisus, charitatem non habuisse convincitur, de qua Apostolus dicit: « Et si tradidero » corpus meum ut ardeam, charitatem autem non ha- » beam, nihil mihi prodest [3]. » Quod si propter hoc quia charitas deest, passio nihil prodest, nec illis prodest quos in invidia intus et malevolentia sine charitate vivere Paulus dicit, Cyprianus exponit: et tamen verum baptisma possunt et accipere et tradere. Salus, inquit, extra Ecclesiam non est. Quis negat? Et ideo quæcumque ipsius Ecclesiæ habentur, extra Ecclesiam non valent ad salutem. Sed aliud est non habere, aliud non utiliter habere. Qui non habet, est baptizandus ut habeat: qui autem non utiliter habet, ut utiliter habeat corrigendus. Nec adultera est aqua in baptismo hæreticorum, quia nec ipsa creatura quam Deus condidit, mala est, nec verba Evangelica in quibuslibet errantibus reprehendenda sunt, sed error illorum in quo adultera est anima, etsi a legitimo viro sacramenti habeat ornamentum. Potest igitur nobis et hæreticis baptisma esse commune, cum quibus potest et Evangelium esse commune, quamvis a fide nostra error distet illorum: sive aliud de Patre vel de Filio vel de Spiritu sancto sentiant quam veritas habet, sive ab

[1] Osee. II, 5. — [2] Cyprianus in epist. ad Jubaian. — [3] I Cor. XIII, 3.

unitate præcisi non colligant cum Christo, sed spargant : quia potest nobis, si frumenta Dominica sumus, etiam intus cum avaris, cum raptoribus, cum ebriosis, et cæteris ejusmodi pestibus, de quibus dicitur, « Regnum Dei » non possidebunt[1], » et baptismatis sacramentum esse commune, et tamen vitia quibus a regno Dei separantur non esse communia.

XXV. Neque enim de solis hæresibus dicit Apostolus, Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Sed non pigeat paululum advertere quæ simul enumeret : « Manifesta, inquit, sunt opera carnis, quæ sunt » fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum servitus, » veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, ani» mositates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, » comessationes, et his similia, quæ prædico vobis, sicut » prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non » possidebunt[2]. » Constituamus ergo aliquem castum, continentem, non avarum, non idolis servientem, hospitalem, indigentibus ministrantem, non cujusquam inimicum, non contentiosum, patientem, quietum, nullum æmulantem, nulli invidentem, sobrium, frugalem, sed hæreticum : nulli utique dubium est propter hoc solum quod hæreticus est, regnum Dei non possessurum. Constituamus alium fornicatorem, immundum, luxuriosum, avarum, vel etiam apertius idolis deditum, veneficum, discordiosum, contentiosum, æmulum, animosum, seditiosum, invidum, ebriosum, comessatorem, sed catholicum : numquid propter hoc solum quod catholicus est, regnum Dei possidebit, agens talia de quibus sic concludit Apostolus : « Quæ prædico vobis sicut prædixi, quo» niam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt ? » Si hoc dicimus, nos ipsos seducimus. Nam sermo Dei

[1] I Cor. VI, 10. — [2] Galat. V, 19.

non nos seducit, qui nec tacet, nec parcit, nec ulla adulatione nos decipit. Ideo quippe et alibi dicit : « Hoc autem scitote, cognoscentes quoniam omnis fornicator, » aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, » non habet hæreditatem in regno Christi et Dei : nemo » vos seducat inanibus verbis [1]. » Non est ergo quod de sermone Dei conqueramur. Dicit omnino, et aperte ac libere dicit, eos qui male vivunt, ad regnum Dei non pertinere.

XXVI. His igitur omnibus vitiis circumsepto catholico non adulemur, nec ei quia Christianus catholicus est, impunitatem quam Scriptura divina non promittit, promittere audeamus : nec si aliquid unum habeat ex iis quæ dicta sunt, debemus ei societatem supernæ illius patriæ polliceri. Ad Corinthios enim singula enumerat, in quibus singulis subauditur, quod regnum Dei non possidebunt : « Nolite, inquit, errare, neque fornicatores, » neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, » neque masculorum concubitores, neque fures, nsque » avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces reg» num Dei possidebunt [2]. » Non ait, qui hæc omnia vitia simul habuerint, regnum Dei non possidebunt : sed neque illi, neque illi ; ut in singulis hoc subaudias, quod nulli eorum regnum Dei possidebunt. Sicut ergo hæretici regnum Dei non possidebunt ; sic avari regnum Dei non possidebunt. Nec dubitandum est quidem ipsas pœnas, quibus cruciabuntur qui regnum Dei non possidebunt, pro diversitate criminum esse diversas, et alias aliis acriores, ut in ipso igne æterno pro disparibus ponderibus peccatorum sint disparia tormenta pœnarum. Neque enim frustra ipse Dominus dicit : « Tolerabilius erit So» domis quam vobis in die judicii [3]. » Sed tamen ad non

[1] Ephes. v, 5. — [2] I Cor. vi, 9. — [3] Matth. xi, 24.

possidendum regnum Dei, tantumdem valet ex vitiis illis quod elegeris mitius, quantum vel plura vel unum quod perspexeris gravius. Et quia illi possessuri sunt regnum Dei quos ad dexteram constituet ille Judex, nec eis qui ad dexteram constitui non merebuntur, aliquid aliud quam ad sinistram esse remanebit : nulla reliqua vox est, quam sicut hœdi audiant ex ore pastoris, nisi, « Ite in ignem » æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus[1] : » licet ex illo igne, sicut dixi, diversa possint distribui pro criminum diversitate supplicia.

XXVII. Utrum autem catholicum pessimis moribus, alicui hæretico in cujus vita præter id quod hæreticus est, non inveniunt homines quod reprehendant, præponere debeamus, non audeo præcipitare sententiam. Si autem quis dicat, quia hæreticus est, non potest hoc solum esse, quin et alia consequantur : carnalis est enim et animalis, ac per hoc et æmulus sit necesse est, et animosus, et invidus, et inimicus ipsi veritati ab eaque dissentiens. Intelligat, et de illis malis, quod unum mitius elegerit, solum in quoquam esse non posse, ea scilicet causa, quoniam carnalis et animalis est : velut ebriositas, quam non solum sine horrore nominare, sed etiam cum hilaritate populi prædicare jam consueverunt, numquid in quo fuerit, sola esse poterit? Quis enim ebriosus non et contentiosus, et animosus, et invidus, et a præceptorum sanitate dissentiens, et arguentibus se graviter inimicus? Jam vero ut et fornicator et adulter non sit, difficile est : potest tamen non esse hæreticus; sicut hæreticus potest non esse ebriosus, nec adulter aut fornicator, nec luxuriosus aut amator pecuniæ aut veneficus, et simul hæc omnia potest non esse. Neque enim unum aliquod vitium omnia cætera consequuntur. Propositis itaque duobus,

[1] Matth. xxv, 41.

uno catholico cum his omnibus vitiis, alio hæretico sine iis quæ possunt non esse in hæretico, quamvis contra fidem non uterque disputet, et tamen contra fidem uterque vivat, et spe vana uterque fallatur, et a charitate spiritali uterque dissentiat, et ob hoc uterque ab illius unicæ columbæ corpore alienus sit : cur in uno eorum sacramentum Christi agnoscimus, in alio nolumus, quasi aut hujus, aut hujus sit; cum in utroque idem sit, et non nisi Dei sit, et quamvis in pessimis, bonum sit? Et si hominum qui hoc habent, alius est alio deterior, non ideo illud quod habent deterius est in illo quam in isto; quia nec in duobus catholicis malis, si unus sit alio deterior, deteriorem baptismum gerit : nec si unus eorum sit bonus, alius malus, in malo malus est baptismus, et in bono bonus; sed in utroque bonus : sicut lumen solis vel etiam lucernæ non utique deterius est in oculis deterioribus quam in melioribus; sed idem in utrisque, quamvis eos diverse pro illorum diversitate vel lætificet vel excruciet.

XXVIII. Illud sane quod de catechumenis objiciebatur Cypriano : « Quod in martyrio deprehensi, et pro Christi nomine occisi, etiam sine baptismo coronarentur; » quid ad rem pertineat, non satis intelligo : nisi forte quia dicebant, multo magis hæreticos cum baptismo Christi posse ad regnum ejus admitti, quo catechumeni admitterentur; cum ipse dixerit : « Nisi quis renatus fue» rit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum cœlo» rum[1]. » Qua in re nec ego dubito catechumenum catholicum divina charitate flagrantem hæretico baptizato anteponere; sed etiam in ipsa intus Catholica bonum catechumenum malo baptizato anteponimus : nec ideo tamen sacramento baptismatis, quo iste nondum, ille

[1] Joan. III, 5.

jam imbutus est, facimus injuriam; aut catechumeni sacramentum sacramento baptismi præferendum putamus, cum aliqnem catechumenum aliquo baptizato fideliorem melioremque cognoscimus. Melior enim centurio Cornelius nondum baptizatus Simone baptizato[1]. Iste enim et ante baptismum sancto Spiritu impletus est, ille et post baptismum immundo spiritu inflatus est. Verumtamen Cornelius si etiam Spiritu sancto jam accepto baptizari noluisset, contempti tanti sacramenti reus fieret. Cum autem baptizatus est, non utique melius sacramentum quam Simon accepit; sed diversa hominum merita sub ejusdem sacramenti pari sanctitate distincta sunt : ita non auget aut minuit baptismatis sanctitatem vel bonum vel malum hominis meritum. Sicut autem bono catechumeno baptismus deest ad capessendum regnum cœlorum; sic malo baptizato vera conversio. Qui enim dixit : « Nisi » quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in » regnum cœlorum[2] : » ipse etiam dixit : « Nisi abunda- » verit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæo- » rum, non intrabitis in regnum cœlorum[3]. » Namque ne secura esset justitia catechumeni, dictum est : « Nisi » quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in » regnum cœlorum. » Rursus ne percepto baptismo secura esset iniquitas baptizatorum, dictum est : « Nisi abundave- » rit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, » non intrabitis in regnum cœlorum. » Alterum sine altero parum est : utrumque perficit illius possessionis hæredem. Sicut ergo non debemus improbare justitiam hominis, quæ prius esse cœpit quam conjungeretur Ecclesiæ, sicut esse cœperat justitia Cornelii prius quam ipse esset in plebe christiana, quæ neque si improbaretur, dixisset ei Angelus : « Acceptæ sunt eleemosynæ tuæ, et

[1] Act. x, 1, et VIII, 13. — [2] Joan. III, 5. — [3] Matth. v, 20.

» exauditæ sunt orationes tuæ[1]; » neque si sufficeret ad capessendum regnum cœlorum, ut ad Petrum mitteret moneretur : sic non est improbandum Evangelicum baptismi sacramentum, etiamsi extra Ecclesiam fuerit acceptum : quod tamen quia non proficit ad salutem, nisi ille qui habet integritatem baptismi, sua quoque pravitate correcta, incorporetur Ecclesiæ; sic hæreticorum corrigamus errorem, ut quod in eis, non eorum, sed Christi est, agnoscamus.

XXIX. Baptismi sane vicem aliquando implere passionem[2], de latrone illo cui non baptizato dictum est : « Hodie mecum eris in paradiso[3], » non leve documentum idem beatus Cyprianus assumit : quod etiam atque etiam considerans, invenio non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo deerat posse supplere, sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum : nec quia credidit passus est, sed dum patitur credidit. Quantum itaque valeat etiam sine visibili sacramento baptismi, quod ait Apostolus : « Corde creditur » ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem[4]; » in illo latrone declaratum est. Sed tunc impletur invisibiliter, cum ministerium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Nam multo magis in Cornelio et in amicis ejus, quam in illo latrone posset videri superfluum, ut aqua etiam tinguerentur, in quibus jam donum Spiritus sancti, quod non nisi baptizatos alios accepisse sancta Scriptura testatur, certo quoque indicio quod illis temporibus congruebat, cum linguis loquerentur, eminuerat. Baptizati sunt tamen : et in hoc

[1] Act. x, 4-31. — [2] 2 Retr. cap. 18. — [3] Luc. xxiii, 40. — [4] Rom. x, 10.

facto Apostolica extat auctoritas. Usque adeo nemo debet in quolibet provectu interioris hominis, si forte ante baptismum usque ad spiritalem intellectum pio corde profecerit, contemnere sacramentum, quod ministrorum opere corporaliter adhibetur, sed per hoc Deus hominis consecrationem spiritaliter operatur. Nec ob aliud existimo munus baptizandi Joanni fuisse attributum, ita ut Joannis baptismus diceretur, nisi ut Dominus ipse qui dederat, cum servi baptismum non sprevisset accipere, dedicaret humilitatis viam, et quanti pendendum esset suum baptisma quo ipse baptizaturus erat, tali facto apertissime declararet. Videbat enim tanquam peritissimus medicus salutis æternæ, quorumdam non defuturum tumorem, ~~qui cum~~ intellectu veritatis et probabilibus moribus ita profecissent, ut multis baptizatis vita atque doctrina se præponere minime dubitarent, supervacaneum sibi esse crederent baptizari, quando ad illum mentis habitum se pervenisse sentirent, ad quem multi baptizati adhuc ascendere conarentur.

XXX. Quid autem valeat et quid agat in homine corporaliter adhibita sanctificatio sacramenti (sine qua tamen ille latro non fuit, quia non ejus accipiendæ voluntas defuit, sed non accipiendæ necessitas adfuit), difficile est dicere[1]. Nisi tamen plurimum valeret, non servi baptismum Dominus accepisset. Verum quia per se ipsa consideranda est, excepta salute hominis cui perficiendæ adhibetur, satis indicat quod et in malis, et in eis qui sæculo verbis, non factis renuntiant, ipsa integra est, cum illi nisi corrigantur, salutem habere non possint. Sicut autem in latrone, quia per necessitatem corporaliter defuit, perfecta salus est, quia per pietatem spiritaliter adfuit : sic et cum ipsa præsto est, si per necessi-

[1] Matth. III, 13.

tatem desit quod latroni adfuit, perficitur salus. Quod traditum tenet universitas Ecclesiæ, cum parvuli infantes baptizantur, qui certe nondum possunt corde credere ad justitiam, et ore confiteri ad salutem, quod latro potuit : quin etiam flendo et vagiendo cum in eis mysterium celebratur, ipsis mysticis vocibus obstrepunt; et tamen nullus Christianorum dixerit eos inaniter baptizari.

XXXI. Et si quisquam in hac re auctoritatem divinam quærat, quanquam quod universa tenet ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur : tamen veraciter conjicere possumus, quid valeat in parvulis baptismi sacramentum, ex circumcisione carnis, quam prior populus accepit, quam prius quam acciperet justificatus est Abraham. Sicut Cornelius etiam dono Spiritus sancti, prius quam baptizaretur, ditatus est[1]. Dicit tamen Apostolus de ipso Abraham : « Signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, qui jam corde crediderat, et deputatum illi erat ad justitiam[2]. » Cur ergo ei præceptum est, ut omnem deinceps infantem masculum octavo die circumcideret, qui nondum poterat corde credere, ut ei deputaretur ad justitiam; nisi quia et ipsum per se ipsum sacramentum multum valebat? Quod in filio Moysi per Angelum manifestatum est, qui cum adhuc incircumcisus a matre ferretur[3], præsenti et evidenti periculo ut circumcideretur exactum est; et cum factum esset, depulsa est pernicies. Sicut ergo in Abraham præcessit fidei justitia, et accessit circumcisio signaculum justitiæ fidei : ita in Cornelio præcessit sanctificatio spiritalis in dono Spiritus sancti, et accessit sacramentum regenerationis in lavacro baptismi. Et sicut in Isaac, qui octavo suæ nativitatis die circum-

[1] Act. x, 44. — [2] Rom. iv, 11. — [3] Exod. iv, 24.

cisus est, præcessit signaculum justitiæ fidei; et quoniam patris fidem imitatus est, secuta est in crescente ipsa justitia, cujus signaculum in infante præcesserat : ita in baptizatis infantibus præcedit regenerationis sacramentum; et si christianam tenuerint pietatem, sequetur etiam in corde conversio, cujus mysterium præcessit in corpore. Et sicut in illo latrone quod ex baptismi sacramento defuerat complevit omnipotentis benignitas, quia non superbia vel contemptu, sed necessitate defuerat : sic in infantibus qui baptizati moriuntur, eadem gratia Omnipotentis implere credenda est, quod non ex impia voluntate, sed ex ætatis indigentia, nec corde credere ad justitiam possunt, nec ore confiteri ad salutem. Ideo cum alii pro eis respondent, ut impleatur erga eos celebratio sacramenti, valet utique ad eorum consecrationem quia ipsi respondere non possunt. At si pro eo qui respondere potest alius respondeat, non itidem valet. Ex qua regula illud in Evangelio dictum est, quod omnes cum legitur naturaliter movet : « Ætatem habet, ipse pro » se loquatur[1]. »

XXXII. Quibus rebus omnibus ostenditur aliud esse sacramentum baptismi, aliud conversionem cordis, sed salutem hominis ex utroque compleri : nec si unum horum defuerit, ideo putare debemus consequens esse, ut et alterum desit; quia et illud sine isto potest esse in infante, et hoc sine illo potuit esse in latrone, complente Deo sive in illo, sive in isto, quod non ex voluntate defuisset : cum vero ex voluntate alterum horum defuerit, reatu hominem involvi. Et baptismus quidem potest inesse ubi conversio cordis defuerit : conversio autem cordis potest quidem inesse non percepto baptismo, sed contempto non potest. Neque enim ullo modo dicenda est

[1] Joan. IX, 12.

conversio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contemnitur. Juste igitur reprehendimus, anathemamus, detestamur, abominamur perversitatem cordis hæreticorum: sacramentum tamen Evangelicum non ideo non habent, quia per quod utile est non habent. « Quapropter cum ad fidem et veritatem veniunt, et agentes pœnitentiam remitti sibi peccata deposcunt, non eos decipimus neque fallimus, cum correctos a nobis ac reformatos in eo quod depravati atque perversi sunt, ad regnum cœlorum sic disciplinis cœlestibus erudimus, » ut quod in eis integrum est, nullo modo violemus; nec propter hominis vitium, si quid in homine Dei est, vel nullum, vel vitiosum esse dicamus.

XXXIII. Jam pauca restant ex Epistola ad Jubaianum, sed quia in eis et de præterita Ecclesiæ consuetudine dicitur, et de baptismo Joannis, quod solet non parvam movere quæstionem hominibus rem manifestam parum attendentibus, quia jussi sunt ab Apostolo in Christo baptizari, quia baptismum Joannis acceperant, non negligenter tractanda sunt, et in volumen aliud differenda, ne hujus modus immoderatus sit.

LIBER V.

Postremam partem examinat Epistolæ Cypriani ad Jubaianum, necnon Epistolam ejusdem ad Quintum, synodicam ad Numidas Episcopos, et epistolam ad Pompeium.

I. Ecclesiæ catholicæ consuetudinem pristinam nunc teneri, cum ab hæreticis vel schismaticis venientes, si Evangelicis verbis consecratum baptismum perceperunt, denuo non baptizantur, beato Cypriano teste utimur. Ipse quippe sibi quæstionem proposuit ex ore utique fratrum, sive quærentium veritatem, sive pro veritate certantium. Inter disputationes enim suas, quibus volebat ostendere denuo baptizandos hæreticos, de quibus satis pro tempore libris superioribus disseruimus, ait [1]: « Sed dicit aliquis : Quid ergo fiet de his qui in præteritum de hæresi ad Ecclesiam venientes sine baptismo admissi sunt ? » Hic tota causa Donatistarum, cum quibus nobis de hac quæstione conflictus est, penitus naufragavit. Si enim vere baptismum non habebant, qui venientes ab hæreticis ita suscipiebantur, et super eos erant peccata eorum; cum communicatum est talibus, sive ab eis qui fuerant ante Cyprianum, sive ab ipso Cypriano, necesse est ut unum dicatur ex duobus, aut periisse jam tunc Ecclesiam talium communione maculatam, aut non obesse cuiquam in unitate permanenti alia etiam nota peccata. Illud autem quia dicere non possunt, periisse tunc Ecclesiam contagione communionis eorum qui sine bap-

[1] Cyprianus in epist ad Jubaianum.

tismo ad eam, sicut dicit Cyprianus, admissi sunt; alioquin nec originem suam poterunt asserere, si tunc periit Ecclesia; quoniam plus quam quadraginta anni sunt inter Cypriani passionem [1] et divinorum codicum exustionem, unde isti calumniarum suarum fumos jactantes, occasionem faciendi schismatis invenerunt, sicut Consulum ordo declarat: restat ut fateantur, nulla malorum etiam cognitorum tali communione contaminari unitatem Christi. Quod cum fassi fuerint, non invenient causam cur se ab Ecclesiis orbis terrarum, quas per Apostolos institutas pariter legimus, separare debuisse contendant: quia neque illi quorumlibet malorum commixtione perire potuerunt, et isti qui non perirent si cum illis in unitate mansissent, separando se ab eis, et rumpendo vinculum pacis, utique in schismate perierunt. Apertissimum enim sacrilegium eminet schismatis, si nulla fuit causa separationis. Nullam vero fuisse causam separationis apparet, si mali etiam cogniti bonos in unitate non maculant. Non autem maculari in unitate bonos, etiam a cognitis malis docemus teste Cypriano, qui dicit, « in præteritum de hæresi ad Ecclesiam venientes sine baptismo admissos: » quorum tamen nefaria sacrilegia, quæ super eos erant, quia baptismo dimissa non erant, si polluere et perdere non potuerunt Ecclesiæ sanctitatem, nulla malorum potest contagione perire. Quapropter si Cyprianum verum dixisse consentiunt, eo teste vincuntur in crimine schismatis: si Cyprianum falsum dixisse contendunt, eo teste non utantur in quæstione baptismatis.

II. Sed nunc quod cum beato Cypriano homine pacifico sermocinari instituimus, pergamus. Qui cum sibi opposuisset, quod dici a fratribus noverat, « Quid ergo fiet de his, qui in præteritum ad Ecclesiam de hæresi

[1] Vide infra lib. VII, cap. 2.

venientes, sine baptismo admissi sunt? Potens est, inquit, Dominus misericordia sua indulgentiam dare, et eos qui ad Ecclesiam simpliciter admissi in Ecclesia dormierunt, ab Ecclesiæ suæ muneribus non separare. » Bene quidem præsumpsit, quod charitas unitatis posset cooperire multitudinem peccatorum. Quod si habebant baptismum, et ab his non recte sentiebatur qui eos denuo baptizandos esse censebant, id erratum cooperiebat unitatis charitas quandiu inerat ista, non diabolica dissensio, sed, humana tentatio; donec eis, sicut dicit Apostolus, si quid aliter sapiebant Dominus revelaret[1]. Et ideo væ istis qui per sacrilegam præcisionem ab unitate disrupti, si et apud nos et apud illos est baptismus, rebaptizant: si autem in Catholica sola est, nec baptizant. Sive ergo rebaptizent sive non baptizent, non sunt in vinculo pacis: unde cuilibet istorum vulneri adhibeant medicinam. Nos autem si ad Ecclesiam sine baptismo admittimus, in eo numero sumus quibus Cyprianus propter unitatis custodiam ignosci posse præsumpsit. Si autem (Sicut jam, ut arbitror, ex his quæ in superioribus libris diximus, manifestum est) etiam in hæreticorum perversitate potest esse christiani baptismi integritas; si qui temporibus illis rebaptizaverunt, nec tamen ab unitatis compagine recesserunt, eadem dilectione pacis potuerunt ad veniam pertinere, qua Cyprianus etiam sine baptismo admissos ab Ecclesiæ muneribus non potuisse separari testatur. Porro si verum est apud hæreticos et schismaticos non esse baptismum Christi, quanto minus obessent in unitate positis aliena peccata, si ad unitatem venientibus et sine baptismo admissis solverentur et propria. Nam si, teste Cypriano, unitatis vinculum tantum valet, quomodo possent lædi alienis peccatis, qui nollent ab unitate

[1] Philip. III, 15.

recedere, si etiam non baptizati peccatis propriis non perirent, qui ad eam vellent ex hæresi accedere.

III. Quod autem adjungit Cyprianus, et dicit : « Non tamen quia aliquando erratum est, ideo semper errandum est : cum magis sapientibus et Deum timentibus congruat, patefactæ et perspectæ veritati libenter atque incunctanter obsequi, quam pertinaciter atque obstinate contra fratres et consacerdotes pro hæreticis reluctari. » Verissime dicit, nec alteri potius quam sibi adversatur, qui resistit apertissimæ veritati. Sed per illa quæ tam multa jam diximus, quantum arbitror, liquido apparet, et certum est, baptismum Christi nec hæreticorum perversitate, cum apud eos datur et sumitur, posse violari. Sed ut certum nondum sit ; saltem adhuc esse dubium, quisquis ea quæ dicta sunt, etiam renitens cogitaverit confitetur. Non ergo apertissimæ veritati resistimus; sed aut pro manifesta veritate certamus, sicut ego existimo ; aut certe, sicut possunt putare qui nondum istam quæstionem solutam esse arbitrantur, adhuc quærimus veritatem. Et ideo si aliter se res habet quam nos dicimus, eadem simplicitate suscipimus ab hæreticis baptizatos, qua suscipiebant illi quos propter unitatem Cyprianus ad veniam pertinere præsumpsit. Si autem baptismus Christi, sicut ea quæ jam multa dicta sunt indicant, et in non integra, vel vita, vel fide, sive eorum qui videntur esse intus, nec sive tamen ad unicæ illius columbæ membra pertinent, eorum qui sic ad eam non pertinent, ut etiam aperte foris sint, potest esse integer ; qui cum illis temporibus repetebant, eamdem veniam propter charitatem unitatis merebantur, quam meruisse propter ejusmodi charitatem credidit Cyprianus eos, quos sine baptismo admissos esse arbitratus est. Isti ergo qui nulla existente causa, (quandoquidem, sicut idem Cyprianus ostendit, mali bonis in unitate obesse

non possunt), se ab ejusdem unitatis charitate præciderunt, locum omnis veniæ perdiderunt : et qui ipso scelere schismatis interirent, etiam si post catholicam non rebaptizarent ; quanto supplicio digni sunt, qui vel quod eos non habere Cyprianus affirmat, habentibus catholicis dare conantur, vel sicut ipsa res manifestat, quod et ipsi habent, non habere Catholicam criminantur ?

IV. Sed quia nunc, ut dicere cœperam, cum Cypriani litteris sermocinari instituimus ; non, ut arbitror, etiam illi si adesset, viderer, « Pertinaciter atque obstinate contra fratres et consacerdotes pro hæreticis reluctari, » cum acciperet tanta ista quæ nos movent, cur etiam apud hæreticos in suo maligno errore perversos, baptismum tamen Christi per se ipsum reverendissimum atque sanctissimum esse posse credamus. Cumque et ipse testetur, cujus nobis testimonium ponderis magni est, sic eos admitti in præteritum solitos : quisquis ejus sermone commotus, hæreticos denuo baptizandos esse non dubitat ; eos quibus hoc propter tanta quæ contradicuntur, nondum persuasum est, tales esse deputet, quales in præteritum fuerunt, qui baptizatos in hæresi solo proprio errore correcto simpliciter admiserunt, et cum eis per unitatis vinculum salvi esse potuerunt. Quisquis autem et de præterita Ecclesiæ consuetudine, et de posteriore robore plenarii concilii, et tot tantisque sanctarum Scripturarum testimoniis, et ipsius Cypriani multis documentis, et perspicuis rationibus veritatis, intelligit Christi baptismum verbis Evangelicis consecratum non fieri cujuslibet hominis perversitate perversum : eodem unitatis vinculo intelligat salvos esse potuisse, quibus aliud salva charitate tunc visum est : ac per hoc simul oportet intelligat, eos quos nulla zizania, nulla palea, si ipsi frumenta esse voluissent, in societate Ecclesiæ toto orbe diffusæ

poterant maculare, et ideo nulla existente causa divortii se ab eodem unitatis vinculo disruperunt, quodlibet illorum duorum verum sit, sive quod Cyprianus tunc sensit, sive quod Catholicæ universitas unde ille non recessit obtinuit, foris apertissime constitutos in manifesto sacrilegio schismatis salvos esse non posse, et omnia quæ habent de divinis sacramentis et liberalitate unius legitimi viri, quandiu tales sunt, ad eorum confusionem potius quam ad salutem valere.

V. Quocirca etiam si vere propterea vellent hæretici correcto errore venire ad Ecclesiam, quia putarent se baptismum non habere nisi in Catholica acciperent; nec sic eis deberemus ad iterationem baptismi consentire, sed potius docendi essent, nec integritatem baptismi prodesse perversitati eorum, si corrigi nollent; nec eorum perversitate violatum fuisse integrum baptisma, quandiu corrigi noluerunt; nec quia corrigi volunt: melius in eis baptisma fieri: sed ipsos a malignitate discedere, illud autem incipere jam prodesse ad salutem, quod prius inerat ad perniciem. Hæc enim discentes, et salutem in catholica unitate desiderabunt, et suum esse quod Christi est non existimabunt, et veritatis sacramentum, quamvis in se positum, cum errore proprio non miscebunt.

VI. Huc accedit, quia sic homines occulta nescio qua inspiratione Dei detestantur, si quis iterum baptismum accipiat, quem ubicumque jam acceperat, ut iidem ipsi hæretici cum inde disputant, frontem confricent, et prope omnes eorum laïci qui apud eos inveteraverunt, et animosam pertinaciam adversus Catholicam conceperunt, hoc solum illic sibi displicere fateantur: et multi qui propter adipiscenda aliqua commoda sæcularia, vel incommoda devitanda, transire ad eos volunt, occultis conatibus ambiant, ut hoc eis quasi peculiari et domes-

tico beneficio præstetur, ne rebaptizentur; et nonnulli cæteris eorum vanis erroribus et falsis criminationibus adversus catholicam Ecclesiam credentes, hoc uno revocentur, ut eis sociari nolint, ne rebaptizari cogantur. Quem sensum hominum omnia penitus corda occupantem, isti Donatistæ metuentes, maluerunt recipere baptismum, qui apud Maximianistas quos damnaverant datus est, et eo modo sibi linguas præcidere, et ora oppilare, quam denuo baptizare tot homines Mustitanæ et Assuritanæ et aliarum plebium, quas cum Feliciano et Prætextato et cæteris a se damnatis et ad se redeuntibus susceperunt.

VII. Cum enim hoc raro fit in singulis, inter multa spatia locorum et temporum, horror facti non ita sentitur: si autem repente convenirentur quos per tam longum tempus, sive urgentibus periculis mortis, sive per solemnitates Paschales memorati Maximianistæ baptizaverant, et eis diceretur ut iterum baptizarentur, quoniam id quod in sacrilegio schismatis acceperant nihil esset; id quidem diceretur quod eos pertinacia sui erroris dicere cogeret, ut possent qualicumque falsa umbra constantiæ contra calorem veritatis suæ duritiæ rigorem glaciemque contegere: sed quia hoc illi ferre non possent, et quod in tam multis hominibus fieret, nec ipsi possent tolerare qui facerent, præsertim quia iidem ipsi eos in parte Primiani rebaptizarent, qui eos in parte Maximiani jam baptizaverant, receptus est baptismus illorum, et interceptus typhus istorum. Quod nullo modo eligerent fieri, nisi amplius sibi adversari arbitrarentur horrorem hominum de iterata tinctione, quam considerationem de perdita defensione. Quod non ideo dixerim, quia humano sensu deterreri debuimus, si ab hæreticis venientes denuo baptizari veritas cogeret: sed quia sanctus Cyprianus ait:

« Hoc ipso magis hæreticos ad necessitatem veniendi adigi potuisse, si rursus in catholica baptizarentur ; » propterea commemorare volui quantus pene in omnium mentibus hujus facti horror insideat, quem divinitus infusum esse crediderim, ut adversus quaslibet disputationes quas infirmi discutere nequeunt, horrore ipso Ecclesia muniretur.

VIII. Sane verba ipsa Cypriani cum intueor, admoneor quædam multum necessaria dicere dirimendæ hujusmodi quæstioni : « Nam si viderint, inquit, judicio et sententia nostra id decerni et statui, uti baptisma justum et legitimum computetur, quo illic baptizantur ; putabunt se Ecclesiam quoque et cætera munera Ecclesiæ juste et legitime possidere. » Non ait, putabunt se munera Ecclesiæ possidere ; sed « Juste et legitime possidere. » Nos autem baptismum eos non juste et legitime possidere concedimus : non possidere autem non possumus dicere, cum sacramentum Dominicum in Evangelicis verbis cognoscimus. Baptismum ergo legitimum habent, sed non legitime habent. Quisquis enim eum et in unitate catholica et eo digne vivens habet, et legitimum et legitime habet : quisquis autem vel in ipsa Catholica sicut palea commixta frumento, vel extra sicut palea vento sublata habet, hunc baptismum legitimum quidem habet, sed non legitime. Ita enim habet quemadmodum utitur : non autem legitime utitur qui eo contra legem utitur ; quod facit omnis qui baptizatus perdite vivit, sive intus, sive foris.

IX. Quapropter sicut de lege dixit Apostolus : « Bona » est lex, si quis ea legitime utatur [1] : » ita de baptismo recte dicere possumus : Bonus est baptismus, si quis eo legitime utatur. Et sicut non faciebant tunc ut lex bona non esset, aut omnino nulla esset, qui ea non legitime

[1] I Tim. II, 8.

utebantur : sic nullo modo facit ut baptismus bonus non sit, aut ut omnino baptismus non sit, quisquis eo, sive quia in hæresi, sive quia in pessimis moribus vivit, non legitime utitur. Et ideo cum vel ad unitatem catholicam, vel ad vitam tanto sacramento dignam convertitur, non aliud baptisma incipit habere legitimum, sed illud ipsum incipit habere legitime. Nec remissio irrevocabilium peccatorum consequitur baptisma, nisi non solum legitimum, sed etiam legitime habeatur : nec tamen si legitime non habebitur, et peccata vel non remittentur, vel remissa replicabuntur, propterea vel malum vel nullum erit in baptizato baptismi sacramentum. Sicut enim Judas, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo locum in se diabolo præbuit : sic indigne quisque sumens Dominicum sacramentum non efficit, ut quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini et sanguis Domini nihilominus erat etiam illis quibus dicebat Apostolus : « Qui manducat indigne, judicium sibi » manducat et bibit [1]. » Non ergo quærant in Catholica hæretici quod habent, sed quod non habent, id est, finem præcepti, sine quo multa sancta haberi possunt, sed prodesse non possunt. « Finis autem præcepti, est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non » ficta [2]. » Lavacri vero sacramentum non ut habeant, si jam eodem ipso, quamvis in hæresi tincti sunt ; sed ut salubriter habeant, ad Catholicæ unitatem veritatemque festinent.

X. Jam nunc de baptismo Joannis videndum est quid dicatur : « Baptizatos enim a Paulo eos qui jam baptismo Joannis baptizati fuissent, legimus in Actibus Apostolorum [3] ; » non ob aliud, nisi quia Joannis baptismus

[1] I Cor. XI, 29. — [2] I Tim. I, 5. — [3] Act. XIX, 5.

non fuit Christi baptismus, sed Joanni a Christo concessus, qui Joannis proprie diceretur, sicut idem Joannes dicit : « Non potest homo accipere quidquam, nisi datum » fuerit ei de cœlo[1]. » Et ne forsitan hoc sic a Deo Patre accipere videretur, ut a Filio non acciperet, de ipso Christo identidem loquens ait : « Nos omnes de plenitu» dine ejus accepimus[2]. » Accepit autem hoc Joannes certæ dispensationis gratia, non diu mansurum, sed quantum satis esset ad parandam viam Domino, cujus eum esse præcursorem oportebat. Quam ille humiliter ingressurus, et se humiliter sequentes ad excellentiam deducturus, sicut servis pedes lavit, ita servi baptismo tingui voluit. Sicut enim se subjecit pedibus eorum quos ipse dirigebat, sic Joannis muneri quod ipse donaverat : ut intelligerent omnes, quanto superbiæ sacrilegio quisque contemneret baptisma quod a Domino deberet accipere, quando ipse Dominus accepisset, quod servo ut proprium dare posset, ipse præstiterat : et cum Joannes, quo nemo exurrexit major in natis mulierum, tantum testimonium Christo perhiberet, ut solvendæ corrigiæ calceamenti ejus se fateretur indignum, Christus et baptismum ejus accipiendo humillimus inter homines inveniretur, et baptismo ejus locum auferendo Deus altissimus crederetur, idem humilitatis doctor et celsitudinis dator.

XI. Nulli enim Prophetarum, nulli prorsus hominum in Scripturis divinis legimus concessum esse, baptizare in aqua pœnitentiæ in remissionem peccatorum, quod Joanni concessum est : qua mirabili gratia suspendens in se corda populorum, viam præpararet in eis illi quem se tanto prædicaret esse majorem. Sed Dominus Jesus Christus tali baptismo mundat Ecclesiam, quo accepto nullum alterum requiratur : Joannes autem tali bap-

[1] Joan. III, 27. — [2] Id. I, 16.

tismo prætinguebat, quo accepto esset baptisma etiam Dominicum necessarium; non ut illud repetatur, sed ut eis qui baptismum Joannis acceperant, etiam Christi baptismus, cui viam præparabat ille, traderetur. Si enim Christi humilitas commendanda non esset, nec baptismo Joannis opus esset: rursum si in Joanne finis esset, post Joannis baptisma Christi baptismate opus non esset. Sed quia finis legis Christus ad justitiam omni credenti[1]: ab illo demonstratum est ad quem pergeretur; ad hunc cum perventum fuerit, permaneretur. Idem igitur Joannes et celsitudinem Domini prædicavit, cum eum sibi longe præposuit; et humilitatem, cum eum tanquam infimum baptizavit. Sed si Joannes Christum solum baptizasset, melioris baptismi Joannes dispensator fuisse putaretur quo ipse Christus solus tinctus esset, quam Christi est quo Christiani tinguuntur: et rursus si omnes prius baptismo Joannis, et deinde Christi baptizari oporteret, minus plenus minusque perfectus Christi baptismus merito videretur, qui non sufficeret ad salutem. Quocirca et baptismo Joannis baptizatus est Dominus, ut superbas hominum cervices ad salutare suum baptisma flecteret, et non solus illo baptismate tinctus est, ne hoc ipso superius illud ostenderet, quod eo solus ipse baptizari meruisset; et ultra illud perseverare non sivit, ne hoc unum quo ipse baptizat, indigere præcedente altero videretur.

XII. Quæro itaque, si baptismo Joannis peccata dimittebantur, quid amplius præstare potuit baptismus Christi eis quos apostolus Paulus post baptismum Joannis Christi baptismo voluit baptizari? Si autem Joannis baptismo non dimittebantur peccata, utrum nam meliores erant Joanne Cypriani temporibus, de quibus ipse dicit[2], quod fundos insidiosis fraudibus rapiebant, et

[1] Rom. x, 4. — [2] Lib. de lapsis.

usuris multiplicantibus fœnus augebant, quibus tamen baptizantibus fiebat remissio peccatorum? An quia eos unitas Ecclesiæ tenebat? Quid ergo, Joannes non erat in unitate, amicus ille sponsi, viæ Dominicæ præparator, et ipsius Domini baptizator? Quis hoc dementissimus dixerit? Quapropter quanquam ita credam baptizasse Joannem in aqua pœnitentiæ in remissionem peccatorum, ut ab eo baptizatis in spe remitterentur peccata, re ipsa vero in Domini baptismo id fieret: sicut resurrectio quæ expectatur in finem spe in nobis facta est, sicut dicit Apostolus: « Quia simul nos excitavit, et simul sedere fe» cit in cœlestibus [1]. » Et idem dicit: « Spe enim salvi » facti sumus [2]. » Nam et ipse Joannes cum dicat: « Ego » quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam in remis» sionem peccatorum [3]: » Dominum videns ait: « Ecce » Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi [4]. » Tamen ne quisque contendat etiam in baptismo Joannis dimissa esse peccata, sed aliquam ampliorem sanctificationem eis quos jussit Paulus denuo baptizari per baptismum Christi esse collatam [5], non ago pugnaciter.

XIII. Illud enim quod ad rem præsentem maxime pertinet, intuendum est, (quoquomodo se habeat baptisma Joannis, cum eum ad unitatem Christi pertinere manifestum sit,) quæ causa fecerit, ut post Joannem sanctum baptizari homines oportuerit, et post episcopos avaros non oportuerit. Nemo enim negat, quod in agro Dominico Joannes triticum erat, et, si amplius non potest, in ubertate centena. Item nemo dubitat avaritiam, quæ est idolorum servitus, in messe Dominica inter paleas numerari. Cur ergo post triticum baptizatur, et post paleam non baptizatur? Si propterea Paulus post Joannem bap-

[1] Ephes. II, 6. — [2] Rom. VIII, 24. — [3] Matth. III, 11. — [4] Joan. I, 29. — [5] Act. XIX, 5.

tizavit, quia Joanne melior erat; cur non et Cyprianus post fœneratores suos collegas baptizavit, quibus ultra comparationem melior erat? Si propterea post tales collegas Cyprianus non baptizavit, quia in unitate cum illo erant; nec post Joannem debuit Paulus, quia eadem unitate continebatur. An forte fraudatores et rapaces ad columbæ illius unicæ membra pertinent, et ille non pertinet cui potestas ipsa Domini Jesu Christi per columbæ speciem Spiritu sancto descendente monstrata est? Imo vero ille intime pertinet, isti vero vel occasione alicujus scandali, vel ultima ventilatione a tritico separandi nequaquam pertinent: et tamen post illum baptizatum est, post istos non baptizatur. Quæ igitur causa est, nisi quia baptisma quod illos jussit Paulus accipere, non hoc erat, quod per Joannem dabatur? Et ideo in eadem ipsa unitate Ecclesiæ, baptismus Christi si baptizante fœneratore tradatur, repeti non potest: baptismum autem Joannis etiam ab ipso Joanne accipientes, postea Christi baptismo baptizari oportebat.

XIV. Proinde possum et ego verbis utens ipsius beati Cypriani ad cujusdam miraculi considerationem audientium corda convertere, si dicam: « Ille Joannes major inter Prophetas habitus; ille divina gratia adhuc in utero matris impletus; ille Eliæ spiritu et virtute subnixus, qui non adversarius Domini, sed præcursor ac prædicator fuit; qui Dominum non tantum verbis prænuntiavit, sed et oculis ostendit; qui ipsum Christum per quem baptizantur cæteri, baptizavit; » sic baptizare non meruit, ut post eum non baptizarentur qui ab eo fuerant baptizati: et post avaros, fraudatores, rapaces, fœneratores, nemo quemquam in Ecclesia baptizandum putabit? Nonne cum hæc invidiose clamavero, respondetur mihi: Quid

[1] Matth. XI, 9.

hoc indignum putas, quasi aut Joannes exhonoratus sit, aut avarus honoratus? Sed illius baptismum non oportuit iterari, de quo idem Joannes ait : « Hic est qui bap» tizat in Spiritu sancto[1]. » Per quemlibet enim ministrum detur, illius est baptismus de quo dictum est : « Hic » est qui baptizat. » Sed neque ipsius Joannis baptismus iteratus est, cum ab eo baptizatos baptizari in Christo Paulus apostolus jussit. Quod enim ab amico sponsi non acceperant, hoc ab ipso sponso accipere debuerunt, de quo ille amicus dixerat : « Hic est qui baptizat in Spiritu » sancto. »

XV. Poterat enim, si voluisset, Dominus Jesus baptismi sui potestatem dare alicui vel aliquibus præcipuis servis suis, quos jam fecisset amicos suos, qualibus ait : « Jam non vos dicam servos, sed amicos[2] : » ut quemadmodum per virgam florentem demonstratus est Aaron sacerdos[3], ita in ejus Ecclesia ubi plura et majora miracula facta sunt, per aliquod signum demonstrarentur excellentioris sanctitatis ministri et dispensatores mysteriorum, qui soli baptizare deberent. Sed si hoc fieret, quamvis eis a Domino attributus, tamen ipsorum baptismus jam diceretur, sicut baptismus Joannis fuit. Ideo Paulus gratias agit Deo, quod neminem ipsorum baptizaverat[4], qui tanquam obliti in cujus nomine baptizati essent, per hominum se nomina dividebant. Cum enim tantum valet baptismus per hominem contemptibilem, quantum per Apostolum datus; ita nec illius, nec illius esse cognoscitur, sed Christi : quod in ipso Domino Joannes per illam columbæ speciem se didicisse testatur. Nam secundum quid aliud dixerit : « Et ego nesciebam » eum[5] ; » non plane video. Si enim eum omnino nesci-

[1] Joan. I, 33. — [2] Id. XV, 15. — [3] Num. XVII, 8. — [4] I Cor. I, 14. — [5] Joan. I, 33.

ret, non venienti ad baptismum suum diceret : « Ego a » te debeo baptizari[1]. » Quid ergo est quod ait : « Quoniam » vidi Spiritum velut columbam descendentem de cœlo, » et mansit super eum. Et ego nesciebam eum : sed qui » me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit : Super quem » videris Spiritum descendentem de cœlo, et manentem » super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. » Columba utique super baptizatum descenderat. Adhuc autem venienti ut baptizaretur dixerat : « Ego a te debeo » baptizari. » Jam ergo sciebat eum. Quid sibi itaque vult : « Ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare » in aqua, ipse mihi dixit : Super quem videris Spiritum » descendentem de cœlo, et manentem super eum, ipse » est qui baptizat in Spiritu sancto : » cum hoc posteaquam baptizatus est, factum sit, nisi quia secundum aliquid eum sciebat, secundum aliquid adhuc nesciebat ? Sciebat videlicet sponsum Filium Dei, de cujus plenitudine omnes acciperent : sed quia ex ejus plenitudine ipse sic acceperat baptizandi potestatem, ut Joannis baptismus diceretur, nesciebat utrum sic esset daturus et cæteris, an vero proprium baptismum sic habiturus, ut per quemlibet daretur, sive excellentioris gratiæ ministrum, sive inferioris, sive per centeni fructus hominem, sive sexageni, sive triceni, sive per frumentum, sive per paleam, non nisi illius unius esse cognosceretur : et hoc per Spiritum didicit, velut columbam descendentem et manentem super eum.

XVI. Itaque invenimus dictum ab Apostolis, et gloriam meam, quamvis utique in Domino[2]; et ministerium meum, et prudentiam meam[3], et Evangelium meum[4], quamvis utique a Domino impertitum atque do-

[1] Matth. III, 14. — [2] 2 Thess. II, 20. — [3] Rom. XI, 13. — [4] Ephes. IV, 3.

natum[1] : baptismus autem meus, nemo dixit eorum omnino. Neque enim omnium æqualis est gloria, nec ministrant omnes æqualiter, nec æquali prudentia sunt omnes præditi, et in Evangelizando alius alio melius operatur, et ideo dici potest alius alio doctior in ipsa doctrina salutari : alius autem alio magis minusve baptizatus dici non potest, sive ab inferiore, sive a majore baptizetur. Proinde cum manifesta sint opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, hæreses, invidiæ, æmulationes, animositates, dissentiones, ebrietates, comessationes, et his similia[2]; si mirabiliter dicitur, Post Joannem baptizati sunt homines, et post hæreticos non baptizantur : cur non mirabiliter dicitur, Post Joannem baptizati sunt homines, et post invidos non baptizantur : cum ex parte diaboli esse invidos ipse Cyprianus in Epistola de zelo et livore testetur et in Ecclesia Christi fuisse invidos Christi annuntiatores ipsis Apostolicis temporibus ipse[3] Cyprianus ex apostolo Paulo, sicut jam docuimus, manifestet ?

XVII. Quia ergo Joannis baptismus non erat idem qui baptismus Christi, satis arbitror esse declaratum : et propterea nihil documenti ex illo afferri potest, cur propterea post hæreticos baptizandum sit, quia baptizatum est post Joannem : cum Joannes hæreticus non fuerit, et potuerit habere baptismum, quamvis a Christo concessum, non tamen Christi proprium, cum Christi habuerit charitatem ; et possit hæreticus habere baptismum Christi et perversitatem diaboli, sicut intus alius potest habere baptismum Christi et invidiam diaboli.

XVIII. At enim multo magis post hæreticum baptizandum est ; quia Joannes hæreticus non erat, et tamen post eum baptizatum est ? Sic, dicit aliquis, multo ma-

[1] 2 Tim. II, 8. — [2] Galat. V, 19. — [3] Epist. 73. ad Jubaianum.

gis post ebriosum baptizandum est, quia Joannes sobrius erat, et tamen post eum baptizatum est; et quid respondeamus ei, non habebimus, nisi baptizatis a Joanne baptismum Christi non habentibus esse traditum; in quibus autem est baptismus Christi, quibuslibet eorum perversitatibus nullo modo fieri, ut non sit in eis baptismus Christi.

XIX. Non itaque idcirco « Hæreticus jus baptismi obtinere potuit, quia prior baptizavit[1]; » sed quia non suo baptismo baptizavit : et si jus baptizandi non habuit, tamen Christi est quod dedit, et ille Christi est qui accepit. Multa enim contra jus dantur, nec tamen ideo vel nulla vel non data dicuntur. Neque enim et ille qui sæculo verbis solis et non factis renuntiat, jure accipit baptismum ; et tamen accipit. Nam tales in Ecclesia et Cyprianus suis temporibus fuisse commemorat, et nos experimur, et gemimus.

XX. Mirum autem est, quomodo dicatur « Separari a se et dividi omnino non posse, baptismum et Eccle- » siam[2]. » Si enim baptisma in baptizato inseparabiliter manet, quomodo baptizatus separari ab Ecclesia potest, et baptismus non potest ? In baptizato autem inseparabiliter baptisma permanere manifestum est ; quia in quodlibet profundum malorum et in quamlibet horribilem voraginem peccatorum irruat baptizatus, usque ad apostaticam ruinam, non caret baptismo : et ideo per pœnitentiam redeunti non redditur, quia eo non potuisse carere judicatur. Baptizatum autem posse separari ab Ecclesia quis dubitaverit ? Inde quippe omnes hæreses exierunt, quæ vocabulo christiano decipiunt. Quamobrem quia manifestum est in baptizato esse baptismum, cum baptizatus ab Ecclesia separatur, baptismus qui in illo est, cum illo utique separatur. Et ideo non omnes

[1] Ex epist. 73. ad Jubaianum. — [2] Cyprian. in epist. 73. ad Jubaianum.

qui tenent baptismum, tenent Ecclesiam; sicut non omnes qui tenent Ecclesiam, tenent et vitam æternam. Aut si Ecclesiam tenere non dicimus, nisi eos qui divina mandata custodiunt, multos jam esse concedimus baptismum tenentes, et Ecclesiam non tenentes.

XXI. Quamobrem non « Præoccupat hæreticus baptismum[1] : » cum eum ab Ecclesia sumpserit. Nec potuit amittere cum recederet, quem jam non habere Ecclesiam dicimus, et tamen habere baptismum concedimus. « Nec primatum quisquam sibi derogat, et hæretico tribuit : » quia eum dicit secum abstulisse, quod non legitime daret, sed tamen legitimum daret, nec jam legitime haberet, sed legitimum haberet. Primatus autem non est nisi in sancta conversatione et vita bona, quo pertinent omnes, ex quibus tanquam membris constat illa sponsa non habens maculam neque rugam[2], et illa columba inter multorum corvorum improbitatem gemens : nisi forte, cum Esaü propter lenticulæ concupiscentiam primatum perdiderit[3], tenere primatum arbitrandi sunt fraudatores, raptores, fœneratores, invidi, ebriosi, et cæteri hujusmodi, quales in Ecclesia sui temporis etiam per litteras Cyprianus ingemuit. Quapropter aut quod est tenere Ecclesiam, non hoc est in divinis tenere primatum; aut si omnis qui tenet Ecclesiam etiam primatum tenet, omnes illi iniqui Ecclesiam non tenent, qui tamen intus videntur et baptismum dare, et habere a nullo nostrum negantur. Nam eos primatum in divinis habere quis dicat, nisi qui nihil divinum sapit?

XXII. Sed jam ad illa eloquia pacifica Cypriani, hoc est, ad Epistolæ finem omnibus consideratis pertractatisque perventum est, quæ me legentem et sæpe repetentem

[1] Cyprian. in epist. 73. ad Jubaianum. — [2] Ephes. v, 27. — [3] Gen. xxv, 33.

non satiant : tanta ex eis jucunditas fraterni amoris exhalat, tanta dulcedo charitatis exuberat. « Hæc tibi, inquit, breviter pro nostra mediocritate rescripsimus, frater charissime, nemini præscribentes aut præjudicantes, quominus unusquisque episcoporum quod putat faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem. Nos quantum in nobis est, propter hæreticos cum collegis et coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus concordiam et Dominicam pacem tenemus; maxime cum et Apostolus dicat : Si quis autem putaverit contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei[1]. Servatur a nobis patienter et leniter charitas animi, honor collegii, vinculum fidei, concordia sacerdotii. Propter hoc etiam libellum de Bono patientiæ, quantum valuit nostra mediocritas, permittente Domino et inspirante conscripsimus, quem ad te pro mutua dilectione transmisimus. »

XXIII. In his verbis multa consideranda sunt, quibus in hoc viro qui dilexit decorem domus Domini et locum tabernaculi habitationis ejus, christianæ charitatis fulgor elucet. Primo quia id quod sensit non tacuit : deinde quia tam mansuete et pacifice protulit, quia cum his qui aliud sentiebant ecclesiasticam pacem tenuit, quia in unitatis vinculo tantam salubritatem esse intellexit, quia eam tantum dilexit, et sobrie custodivit, quia vidit et sensit etiam diversa sentientes posse salva charitate sentire : neque enim cum malis tenere se diceret divinam concordiam et Dominicam pacem : bonus quippe habere erga malos pacem potest; tenere autem cum eis pacem non potest, quam ipsi non tenent : postremo quia nemini præscribens neque præjudicans, quominus unusquisque episcoporum quod putat faciat, habens arbitrii sui libe-

[1] 1 Cor. xi, 16.

ram potestatem, etiam nobis qualibuscumque locum dedit, pacifice secum ista tractandi. Præsens est enim, non solum per litteras suas, sed etiam per ipsam quæ in illo maxime viguit, et mori nunquam potuit, charitatem. Huic ergo inhærere et conglutinari desiderans, si non impediar inconvenientia peccatorum meorum, orationibus ejus adjutus, discam si potero per litteras ejus quanta pace per eum Ecclesiam suam Dominus, et quanto solatio gubernaverit; et per ejus sermonis affectum visceribus humilitatis indutus, si quid verius sentio cum orbe terrarum, non ei præponam cor meum, nec in eo ipso quod aliter sentiens non tamen diremptus est ab orbe terrarum. Majus quippe in eo robur virtutis eminuit, cum ista quæstio nondum discussa nutaret, quod aliter sentiens quam multi collegæ, tantam moderationem obtinuit, ut Ecclesiæ Dei sanctam societatem nulla schismatis labe truncaret, quam si omnia non solum veraciter, sed etiam pariter sine ista virtute sentiret. Neque enim ei placeo, si ejus ingenium facultatemque sermonis et doctrinæ ubertatem sancto concilio cunctarum gentium, cui profecto interfuit per spiritus unitatem, præponere affectem : præsertim jam in tali veritatis luce posito, ubi certissime cernit, quod hic pacatissime requirebat. Ex illa enim ubertate hæc nostra quæ videntur eloquia, tanquam infantilia rudimenta deridet : ibi videt qua regula pietatis hic egerit, ut nihil esset ei in Ecclesia charius unitate : ibi etiam ineffabili delectatione contuetur quam provida et misericordissima dispensatione Dominus ut tumores nostros curaret, stulta mundi elegit ut confunderet sapientes[1], atque in ordinibus membrorum Ecclesiæ suæ tam salubriter omnia collocaret, ne de ingenio vel litteris suis, quas adhuc ignorarent cujus

[1] I Cor. I, 27.

munere haberent, electos se ad adjutorium Evangelicum homines dicerent, atque inde pestifera inflarentur superbia. O quam gaudet Cyprianus : quanto serenius in illa luce contuetur, pro quanta salute humani generis factum sit, ut inveniatur aliquid quod merito reprehendatur, quamvis in Christianis et piis litteris oratorum, et non inveniatur in litteris piscatorum? De hoc ego gaudio sanctæ illius animæ omnino securus, neque ullo modo meas litteras ab omni errato liberas audeo vel putare vel dicere; neque illius huic sententiæ, in qua ei visum est aliter suscipiendos ab hæreticis venientes, quam vel in præteritum suscipiebantur, sicut ipse testatur, vel nunc suscipiuntur, sicut totius orbis christiani plenario concilio rationabilis consuetudo firmata est, meam præpono sententiam, sed Ecclesiæ sanctæ catholicæ, quam sic ille dilexit et diligit, in qua tam uberem cum tolerantia fructum attulit; cujus universitas ipse non fuit, sed in ejus universitate permansit; cujus radicem nunquam deseruit, sed in cujus radice fœcundus ut esset, fœcundior ab agricola cœlesti purgatus est; pro cujus pace ac salute, ne simul cum zizaniis eradicaretur et triticum, tanta mala hominum secum in unitate constitutorum et veritatis libertate redarguit, et charitatis virtute sustinuit.

XXIV. Unde nos idem ipse copiosissime admonet, multos in delictis suis et peccatis mortuos, quamvis ad Christi societatem et ad illius columbæ unicæ innocentis et simplicis membra non pertinentes (quæ si sola baptizaret, illi utique non baptizarent), specie tamen intus videri et baptizari et baptizare. Et in eis quamvis mortuis, illius tamen baptismum vivere, qui non moritur, et mors illi non ultra dominabitur. Cum ergo et intus sint mortui, neque latentes (nam non de illis tanta diceret Cyprianus), qui vel non pertineant ad illam vivam

columbam, vel nondum pertineant; et foris sint mortui, qui manifestius ad eam vel non pertineant, vel nondum pertineant; verumque sit « Non posse ab eo vivificari alterum, qui ipse non vivit : » manifestum est eos qui intus a talibus baptizantur, si vera conversione cordis accedunt, ab eo vivificari cujus est baptismus. Si autem sæculo verbis et non factis renuntiant, quales Cyprianus et intus esse testatur; nec ipsos vivificari nisi convertantur, et tamen verum habere baptismum, etiamsi non convertantur. Unde etiam exteriores mortuos, quamvis « Neque vivant, neque vivificent, » habere tamen baptismum vivum, qui eis tunc prosit ad vitam, si convertantur ad pacem, similiter manifestum est.

XXV. Quapropter qui tunc ab hæresibus venientes in eodem Christi baptismo quem foris acceperant suscipiebant, et dicebant « Se veterem consuetudinem sequi, » sicut etiam nunc suscepit Ecclesia : frustra contra eos dicebatur apud veteres hæreses et schismata[1] prima adhuc fuisse initia, ut hi illic essent qui de Ecclesia recedebant, et hic baptizati prius fuerant, quos tunc ad Ecclesiam revertentes et pœnitentiam agentes, necesse non erat baptizari. Statim enim ut unaquæque hæresis existebat, et a congregatione catholicæ communionis exibat, non dico alio die, sed et ipso die poterat irruentes in se aliquos baptizare. Et ideo si vetus hæc erat consuetudo, ut sic susciperentur, (Quod nec ipsi qui contra disserebant negare potuerunt), nulli paulo attentius advertenti potest esse dubium, etiam eos sic esse susceptos, qui foris in hæresibus baptizati sunt.

XXVI. Illud autem quid habeat rationis non video, ut « nondum dicatur ovis errans, » cui quærenti salutem christianam, in hæreticorum incidere errorem, et apud

[1] *Forte* hæresis et schismatum.

eos contingit baptizari; et ovis jam facta dicatur in ipsa intus Catholica, qui sæculo verbis solis et non factis renuntiavit, et in ea cordis falsitate baptismum accepit. Aut si et talis non fit ovis, nisi cum se ad Deum veraci corde converterit: sicut iste non quando fit ovis baptizatur, si jam baptizatus erat, sed ovis nondum erat; sic et ille qui venit ab hæreticis ut ovis fiat, non tunc baptizandus est, si apud eos jam eodem baptismo baptizatus erat, quamvis adhuc ovis non erat. Quapropter cum omnes etiam intus mali, avari, invidi, ebriosi, et contra disciplinam christianam viventes, merito dici possint et mendaces et tenebrosi et mortui et antichristi, numquid tamen propterea non baptizant, quia « Nihil potest esse commune mendacio et veritati, tenebris et luci, morti et immortalitati, Antichristo et Christo ?

XXVII. Non itaque « De sola consuetudine, sed etiam de veritatis ratione præsumit, » qui nullorum hominum perversitate perversum fieri dicit Dei sacramentum, quod etiam in perversis esse declaratur. Certe Joannes apostolus apertissime dicit: « Qui odit fratrem suum, in tene» bris est usque adhuc [1] : » et iterum : « Qui odit fratrem » suum, homicida est [2] : » Cur ergo intus tales baptizant, quos in malevola invidia fuisse Cyprianus ipse commemorat [3]? Quomodo aquam mundat et sanctificat homicida? Quomodo bene dicunt oleum tenebræ? Si autem Deus adest sacramentis et verbis suis, per qualeslibet administrentur, et sacramenta Dei ubique recta sunt, et mali homines quibus nihil prosunt, ubique perversi sunt.

XXVIII. Illud autem quale est, ut ideo putetur « Hæreticus non habere baptismum, quia non habet Ecclesiam ? » Et utique « Cum baptizatur, etiam de sancta Ecclesia interrogatur. Quasi vero ille qui non factis intus, sed verbis

[1] 1 Joan. II, 9. — [2] Id. III, 15. — [3] Epist. ad Jubaianum.

sæculo renuntiat, non hoc in baptismo interrogetur [1]. Sicut ergo hujus falsa responsio non efficit ut baptismus non sit quem percipit, sic et illius de Ecclesia sancta falsa responsio non efficit ut baptismus non sit quem percipit : et sicut ille si postea, quod fallaciter responderat, veraciter impleat, non ei baptismus repetitur, sed vita corrigitur; sic et ille si postea veniat ad Ecclesiam, de qua interrogatus falsum responderat, quia eam se habere dum non haberet putabat, ipsa quam non habebat ei datur, non quod acceperat iteratur. Cur autem ad verba quæ procedunt ex ore homicidæ possit tamen Deus « Oleum sanctificare, et in altari quod hæretici posuerunt non possit, » nescio : nisi forte quem cor hominis fallaciter conversum intus non impedit, lignum [2] fallaciter positum impedit foris, quominus sacramentis suis adesse dignetur, nullis hominum falsitatibus impeditus? Si ergo ad hoc valet quod dictum est in Evangelio : « Deus peccatorem non audit [3], » ut per peccatorem sacramenta non celebrentur, quomodo exaudit homicidam deprecantem, vel super aquam baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel super capita eorum quibus manus imponitur? Quæ omnia tamen et fiunt et valent etiam per homicidas, id est, per eos qui oderunt fratres, etiam in ipsa intus Ecclesia. « Cum dare nemo possit quod non habet, » quomodo dat homicida Spiritum sanctum? Et tamen ipse intus etiam baptizat. Deus ergo dat etiam ipso baptizante Spiritum sanctum.

XXIX. Quod vero ait : « Baptizandus et innovandus est qui ad Ecclesiam venit, ut intus per sanctos sanctificetur; quid faciet, si et intus in non sanctos incurrerit? An forte sanctus est homicida? Et si propterea baptiza-

[1] Baptizandus interrogatur an sæculo renuntiet. — [2] Altare ligneum. — [3] Joan. IX, 31.

tur in Ecclesia, ut « Etiam hoc ipsum deponat, quod homo ad Deum veniens dum sacerdotem quærit, in sacrilegum fraude erroris incurrit; » ubi postea depositurus est, si forte in ipsa intus Ecclesia dum hominem Dei quærit, in homicidam fraude erroris incurrit? Si non potest in homine aliquid inane esse, et aliquid prævalere; » quare potest in homicida sacramentum sanctum esse, et cor sanctum non esse? « Si quisquis Spiritum sanctum dare non potest, nec baptizare potest; cur intus baptizat homicida? Aut quomodo Spiritum sanctum habet homicida, cum omnis qui Spiritum sanctum habet illuminatus sit; qui autem odit fratrem, in tenebris sit usque adhuc? « Si quia unus est baptismus et unus Spiritus, » ideo non possunt habere unum baptisma qui non habent unum spiritum; cur intus innocens et homicida baptismum unum habent, et eumdem Spiritum non habent? Ita ergo potest hæreticus et catholicus baptisma unum habere, et unam Ecclesiam non habere, sicut possunt in Catholica innocens et homicida unum habere baptisma, et unum Spiritum non habere: quia sicut unum est baptisma, sic unus est Spiritus et una Ecclesia. Ita fit ut hoc in quoque agnoscendum sit quod habet, hoc ei dandum quod non habet. « Si nihil potest ratum et firmum esse apud Dominum quod illi faciunt, quos Dominus hostes et adversarios suos esse dicit, cur firmus est baptismus quem tradunt homicidæ? An hostes et adversarios Domini non dicimus homicidas? « Qui autem odit fratrem suum, homicida est [1]. » Quomodo ergo baptizabant, qui oderant Paulum servum Christi Jesu, ac per hoc oderant et Jesum, quia et Saulo ipse dixit; « Quid me persequeris [2], » quando ejus servos persequebatur? et in fine ipse dicturus est: « Cum uni ex » minimis meis non fecistis, mihi non fecistis [3]. » Quam-

1 Joan. III, 15. — 2 Act. IX, 4. — 3 Matth. XXV, 45.

obrem omnes qui ex nobis exeunt, non sunt ex nobis ; sed non omnes qui nobiscum sunt, ex nobis sunt : sicut area cum trituratur, quidquid inde volat, non est triticum ; sed non quidquid ibi est, triticum est. Ideoque et Joannes ; « Ex nobis, inquit, exierunt, sed non erant ex nobis[1]. » Si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Quapropter sacramentum gratiæ dat Deus etiam per malos ; ipsam vero gratiam nonnisi per se ipsum vel per sanctos suos. Et ideo remissionem peccatorum vel per se ipsum facit, vel per illius columbæ membra, quibus ait : « Si » cui dimiseritis, dimittentur ; si cui tenueritis, tenebun- » tur[2]. » Baptismum vero, quod est sacramentum remissionis peccatorum, quia nulli dubium est habere etiam homicidas posse, qui in tenebris sunt usque adhuc, quia de cordibus eorum fraternum odium non exclusum est : sive nulla eis peccata dimissa sint, si non in melius mutato corde baptizati sunt, sive continuo dimissa redierint : et per se ipsum, quia Dei est, sanctum esse cognoscimus, et sive tradatur sive accipiatur a talibus, nulla eorum perversitate violari, sive intus, sive foris.

XXX. Proinde consentimus Cypriano : « Hæreticos remissionem dare non posse, » baptismum autem dare posse, quod quidem illis et dantibus et accipientibus valeat ad perniciem, tanquam tanto munere Dei male utentibus : sicut etiam maligni et invidi, quos et intus esse ipse testatur, remissionem peccatorum dare non possunt, cum eos baptismum dare posse omnes fateamur. Si enim de his qui in nos peccaverint, dictum est : « Si non di- » miseritis peccata hominibus, nec Pater vester dimittet » vobis peccata vestra[3] : » quanto magis fieri non potest, ut eis peccata dimittantur, qui fratres a quibus diliguntur oderunt, et in ipso odio baptizantur ; quibus tamen

[1] I Joan. 19. — [2] Joan. xx, 23. — [3] Matth. xvi, 12.

postea correctis non rursus baptismus datur, sed ipsa venia quam tunc accipere non meruerunt, in vera conversione præstatur. Ideoque etiam illa quæ ad Quintum scribit Cyprianus, et illa quæ cum collegis suis Liberali, Caldonio, Junio, et cæteris, ad Saturninum, Maximum, et alios, bene considerata nullo modo proferenda sunt adversus totius Ecclesiæ catholicæ consensionem, cujus se illi membra esse gaudebant, et unde se neque ipsi præciderunt, neque diversa sentientes præcidi passi sunt; donec aliquando in Domini voluntate per plenarium concilium, licet post multos annos, quid esset rectius eluceret, non aliqua novitate instituta, sed antiquitate roborata.

XXXI. Ad Pompeium etiam scribit Cyprianus de hac eadem re, ubi aperte indicat Stephanum, quem Romanæ ecclesiæ episcopum tunc fuisse didicimus, non solum sibi ad ista non consensisse, verumetiam contra scripsisse atque præcepisse. Qui utique Stephanus non propterea « Communicavit hæreticis, » quia baptisma Christi quod in eorum perversitate integrum mansisse cognovit, improbare non ausus est. Nam si non habent baptismum qui de Deo prava sentiunt, hoc posse et intus accidere, jam satis, ut arbitror, disputatum est. « Apostoli autem nihil quidem exinde præceperunt : » sed consuetudo illa quæ opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumpsisse credenda est, sicut sunt multa quæ universa tenet Ecclesia et ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur quanquam scripta non reperiantur.

XXXII. At enim scriptum est de hæreticis : « Quod a » semetipsis damnati sunt[1]. » Quid ergo et illi non a semetipsis damnati sunt, quibus dictum est : « In quos enim alte» rum judicas, temetipsum condemnas ? » His autem dicit Apostolus : « Qui prædicas non furandum, furaris[2], etc. »

[1] Tit. III, 11. — [2] Rom. II, 1.

Et tales profecto erant illi, qui cum essent episcopi et cum ipso Cypriano in unitate catholica constituti, fundos insidiosis fraudibus rapiebant, prædicantes utique populis Apostoli verba dicentis; « Neque rapaces regnum » Dei possidebunt [1]. »

XXXIII. Quapropter ipsius etiam Epistolæ quæ ad Pompeium scripta est, cæteras sententias ex eisdem regulis breviter percurrere non morabor. « Contra mandatum Dei esse, quod venientes ab hæreticis, si jam illic baptismum Christi acceperunt, non baptizantur, » qua Scripturarum auctoritate sanctarum ostenditur? Sed plane ostenditur, multos pseudo-christianos, quamvis non habeant eamdem charitatem cum sanctis, sine qua nihil prosunt quæcumque sancta habere potuerint, baptismum tamen communem habere cum sanctis : quod jam satis atque uberrime demonstratum est. « Ecclesiam et Spiritum et baptisma, dicit, ab invicem non posse separari, et ideo qui ab Ecclesia separati sunt et a Spiritu sancto, etiam a Baptismo vult intelligi separatos. » Quod si ita est, cum quisque in Ecclesia catholica baptismum acceperit, tandiu in eo manet, quandiu in Ecclesia et ipse manet : si autem inde discesserit, discedit a baptismo ; quod non ita est. Nam ideo redeunti non redditur, quia cum discederet, non amisit. Quemadmodum autem Spiritum sanctum sicut habent filii dilecti, non habent filii maligni, et tamen baptismum habent : sic et Ecclesiam sicut habent catholici, non habent hæretici, et tamen baptismum habent. Nam Spiritus sanctus disciplinæ fugiet fictum [2], nec tamen eum fugiet baptimus. Itaque sicut potest baptisma esse et unde se aufert Spiritus sanctus, ita potest esse baptisma ubi non est Ecclesia. « Manus autem impositio, si non adhiberetur ab hæresi venienti, » tanquam extra omnem culpam

[1] I Cor. VI, 10. — [2] Sap. I, 5.

esse judicaretur : propter charitatis autem copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcumque alia sancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

XXXIV. « Jam de templo Dei, » et quomodo accipiendum sit, « Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis[1], » satis disseruisse me memini. Neque enim avari templum Dei sunt, cum scriptum sit : « Quæ » societas templo Dei cum idolis[2] ? « Et avaritiam idololatriam esse, testimonium Pauli Cyprianus assumpserit. Induunt autem homines Christum, aliquando usque ad sacramenti perceptionem, aliquando et usque ad vitæ sanctificationem : atque illud primum et bonis et malis potest esse commune, hoc autem alterum proprium est bonorum et piorum. Quapropter si « Baptisma esse sine Spiritu non potest, » habent et Spiritum hæretici ; sed ad perniciem, non ad salutem, sicut habuit Saül[3]. Nam per nomen Christi in Spiritu sancto ejiciuntur dæmonia, quod et ille poterat qui erat extra Ecclesiam, de quo Discipuli Domino suggesserunt[4]. Sicut habent avari, qui tamen non sunt templum Dei[5] : « Quoniam quæ socie» tas templo Dei cum idolis ? » Si autem non habent avari Spiritum Dei, et tamen habent baptisma, potest esse sine Spiritu baptisma.

XXXV. « Si propterea filios Deo generare non potest hæresis per Christum, quia Christi sponsa non est, » nec turba illa malorum intus constitutorum potest ; quia et ipsa Christi sponsa non est[6]. Designatur enim Christi sponsa sine macula et ruga[7]. Ergo aut non omnes baptizati filii sunt Dei, aut potest et non sponsa generare filios Dei. Sicut autem quæritur, « Utrum spiritaliter natus sit,

[1] Galat. III, 27. — [2] 2 Cor. VI, 16. — [3] 1 Reg. XVIII, 10. — [4] Marc. IX, 37. — [5] 2 Cor. VI, 16. — [6] Ephes. V, 27. — [7] 2 Retr. 18.

qui baptismum Christi apud hæreticos accepit : » ita quæri potest, utrum spiritaliter natus sit, qui baptismum Christi non ad Deum veraci corde conversus in catholica accepit, nec tamen ideo baptismum non accepit.

XXXVI. Jam illa quæ in Stephanum irritatus effudit, retractare nolo ; quia et non opus est. Eadem quippe ipsa dicuntur, quæ jam satis discussa sunt; et ea præterire melius est, quæ periculum perniciosæ dissensionis habuerunt. Stephanus autem etiam abstinendos putaverat, qui de suscipiendis hæreticis priscam consuetudinem convellere conarentur : iste autem quæstionis ipsius difficultate permotus, et sanctis charitatis visceribus largissime præditus, in unitate cum eis manendum qui diversa sentirent. Ita quamvis commotius, sed tamen fraterne indignaretur, vicit tamen pax Christi in cordibus eorum, ut in tali disceptatione nullum inter eos malum schismatis oriretur. Non autem « Hinc uberius excreverunt hæreses et schismata : » quia id quod in eis Christi est, approbatur ; quod autem ipsorum est, improbatur. Magis enim qui hanc legem rebaptizandi tenuerunt, in plura frusta concisi sunt.

XXXVII. Jam vero cum dicit : « Episcopum docibi- » lem esse debere[1], » et adjungit, « Docibilis autem ille » est, qui est ad discendum patientia lenis et mitis : opor- » tet enim episcopum non tantum docere, sed et discere, » quia et ille melius docet, qui quotidie crescit et proficit » discendo meliora. » His utique verbis satis indicat vir sanctus et pia charitate præditus, non esse metuendum sic ejus Epistolas legere, ut si quid postea pluribus et diuturnioribus inquisitionibus compertum Ecclesia confirmaverit, non ambigamus : quia sicut multa erant quæ doctus Cyprianus doceret, sic erat et aliquid quod Cy-

[1] 2 Tim II, 24.

prianus docibilis disceret. Quod autem nos admonet : « Ut ad fontem recurramus, id est, ad Apostolicam traditionem, et inde canalem in nostra tempora dirigamus, » optimum est, et sine dubitatione faciendum. « Traditum est ergo nobis, » sicut ipse commemorat, ab Apostolis : « Quod sit unus Deus, et Christus unus, et una spes, et » fides una, et una Ecclesia, et baptisma unum[1]. » Cum ergo ipsis Apostolorum temporibus inveniamus fuisse quosdam, quibus una spes non erat, et unum baptisma erat : ex ipso fonte ita in nos ducitur veritas, ut appareat nobis sic fieri posse, ut cum sit una Ecclesia, sicut spes una, et baptisma unum, habeant tamen unum baptisma qui non habent unam Ecclesiam : sicut illis etiam temporibus fieri potuit, ut baptisma unum haberent; qui unam spem non haberent. Quomodo enim habebant unam spem cum sanctis et justis illi qui dicebant : « Manducemus et bibamus, cras enim moriemur, dicen» tes quod non esset resurrectio mortuorum[2] ? » Et tamen in ipsis erant, quibus idem Apostolus dicit : « Numquid » Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli » baptizati estis[3]. » Ad eos enim apertissime scribit, dicens : « Quomodo quidam in vobis dicunt, quia resurrec» tio mortuorum non est[4] ? »

XXXVIII. Et quod in Cantico Canticorum Ecclesia sic describitur : « Hortus conclusus, soror mea sponsa, » fons signatus, puteus aquæ vivæ, paradisus cum fructu » pomorum[5] : » hoc intelligere non audeo nisi in sanctis et justis, non in avaris et fraudatoribus, et raptoribus, et fœneratoribus, et ebriosis, et invidis, quos tamen cum justis baptismum habuisse communem, cum quibus communem non habebant utique charitatem, ex ipsius Cy-

[1] Ephes. IV, 4. — [2] I Cor. XV, 32, et Isaï. XXII, 13. — [3] I Cor. I, 13. — [4] Id. XV, 12. — [5] Cant. IV, 12.

priani litteris, sicut sæpe commemoravi, uberius discimus, et docemus. Nam dicat mihi aliquis: « Quomodo irrepserint in hortum conclusum et fontem signatum, » quos sæculo verbis solis et non factis renuntiasse Cyprianus, et tamen intus fuisse testatur? Si enim et ipsi ibi sunt, et ipsi sponsa Christi sunt; ita-ne vero talis est illa sine macula et ruga[1], et illa speciosa columba tali membrorum parte turpatur[2]? An istæ sunt sunt spinæ, in quarum medio est illa sicut lilium[3], quod in eodem Cantico dicitur? In quantum ergo lilium, in tantum et hortus conclusus et fons signatus[4]: in illis videlicet justis, qui in occulto Judæi sunt circumcisione cordis[5], (« Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinsecus[6], ») in quibus est numerus certus sanctorum prædestinatus ante mundi constitutionem. Illa vero multitudo spinarum, sive occultis, sive apertis separationibus, forinsecus adjacet super numerum. « Annuntiavi, inquit, et locutus » sum, multiplicati sunt super numerum[7]. » Numerus ergo ille justorum, qui secundum propositum vocati sunt[8], de quibus dictum est: « Novit Dominus qui sunt » ejus[9]: » ipse est hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ vivæ, paradisus cum fructu pomorum. Ex hoc numero quidam spiritaliter vivunt, et supereminentem viam charitatis ingrediuntur; et cum præoccupatum hominem in aliquo delicto instruunt in spiritu lenitatis, intendunt ne et ipsi tententur, et cum forte et ipsi præoccupantur, reprimitur in eis aliquantulum, non autem extinguitur charitatis affectus, rursusque insurgens et inardescens pristino cursui restituitur. Norunt enim dicere: « Dormitavit anima mea præ tædio, confirma me

[1] Ephes. v, 25. — [2] 2 Retr. 18. — [3] Cant. II, 2. — [4] Id. IV, 12. — [5] Rom. II, 29. — [6] Psal. XLIV, 14. — [7] Id. XXXIX, 6. — [8] Rom. VIII, 28. — [9] 2 Tim. II, 19.

» in verbis tuis[1]. » Cum autem aliquid aliter sapiunt, id quoque illis in charitatis flagrantia permanentibus, nec rumpentibus vinculum pacis, Deus revelabit. Quidam vero adhuc carnales et animales provectus suos instanter exercent, et ut cibo spiritalium fiant idonei, sanctorum mysteriorum lacte nutriuntur; ea quæ in pravis moribus populari etiam judicio manifesta sunt, in Dei timore devitant; et ut minus minusque rebus terrenis et temporalibus delectentur, vigilantissime satagunt; regulam fidei diligenter inquisitam firmissime tenent, et si quid ab ea deviant, cito auctoritate catholica corriguntur; quamvis in ejus verbis pro sensu carnali, variis adhuc phantasmatum concursibus fluctuent. Sunt etiam qnidam ex eo numero qui adhuc nequiter vivant, aut etiam in hæresibus vel in gentilium superstitionibus jaceant, et tamen etiam illic novit Dominus qui sunt ejus. Namque in illa ineffabili præscientia Dei, multi qui foris videntur, intus sunt; et multi, qui intus videntur, foris sunt. Ex illis ergo omnibus, qui, ut ita dicam intrinsecus et in occulto intus sunt, constat ille hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ vivæ, paradisus cum fructu pomorum. Horum munera concessa divinitus, partim sunt propria, sicut in hoc tempore infatigabilis charitas, et in futuro sæculo vita æterna; partim vero cum malis perversisque communia, sicut omnia cætera, in quibus sunt et sacrosancta mysteria.

XXXIX. Hinc itaque jam facilior et expeditior nobis arcæ illius, cujus Noë fabricator et gubernator fuit[2], consideratio proponitur. « Ait enim Petrus : In arca » Noë pauci, id est, octo animæ hominum salvæ facta » sunt per aquam, quod et vos simili forma baptisma sal» vos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ

[1] Psal. CXVIII, 28. — [2] Gen. VII, 1.

» bonæ interrogatio[1]. » Quapropter si apparent hominibus in unitate catholica baptizati, qui sæculo verbis solis et non factis renuntiant, quomodo pertinent ad hujus arcæ mysterium, in quibus non est conscientiæ bonæ interrogatio? Aut quomodo salvi fiunt per aquam, qui sancto baptismate male utentes, cum videantur esse intus, usque in finem vitæ in flagitiosis et perditis moribus perseverant? Aut quomodo non sunt per aquam salvati, quos in præteritum cum eo baptismate, quod in hæresi acceperant, in Ecclesiam simpliciter admissos Cyprianus ipse commemorat? Eadem quippe arcæ unitas eos salvos fecit, in qua nemo nisi per aquam salvatus est. Ipse enim dicit: « Potens est Dominus misericordia sua indulgentiam dare, et eos qui ad Ecclesiam simpliciter admissi, in Ecclesia dormierunt, ab Ecclesiæ suæ muneribus non separare[2]. » Si non per aquam, quomodo in arca? Si non in arca, quomodo in Ecclesia? Si autem in Ecclesia, utique in arca: et si in arca, utique per aquam. Potest ergo fieri, ut et quidam foris baptizati, per Dei præscientiam verius intus baptizati deputentur; quia illic eis aqua incipit prodesse ad salutem; neque enim aliter dici possunt salvi facti in arca nisi per aquam: et rursus quidam, qui videbantur intus baptizati, per eamdem præscientiam Dei foris baptizati verius deputentur: male quippe utentes baptismo, per aquam moriuntur; quod nulli tunc accidit, nisi qui præter arcam fuit. Certe manifestum est, id quod dicitur, in Ecclesia intus et foris, in corde, non in corpore cogitandum; quandoquidem omnes, qui corde sunt intus, in arcæ unitate per eamdem aquam salvi fiunt, per quam omnes qui corde sunt foris, sive etiam corpore foris sint, sive non sint, tanquam unitatis adversarii moriuntur. Sicut

[1] I Petr. III, 20. — [2] In Epistola 73. ad Jubaianum.

ergo non alia, sed eadem aqua et in arca positos salvos fecit, et extra arcam positos interemit : sic non alio, sed eodem baptismo et boni catholici salvi fiunt, et mali catholici vel hæretici pereunt. Quid autem beatissimus Cyprianus de Catholica sentiat, et quomodo ejus auctoritate penitus obterantur hæretici, quanquam multa dixerim, seorsum tamen, si Domino placuerit, aliquanto uberius atque manifestius dicere statui, cum prius de concilio ejus dixero quæ deberi a me puto, quod in Dei voluntate sequenti volumine aggrediar.

LIBER VI.

In quo Carthaginense Concilium de hæreticorum baptismate, cura et auctoritate Cypriani celebratum expenditur.

I. Poterat jam fortasse sufficere, quod toties repetitis rationibus, et multipliciter disputando versatis atque tractatis, adjunctis etiam divinarum Scripturarum documentis, et ipsius Cypriani tot testimoniis suffragantibus, jam etiam corde tardiores, quantum existimo, intelligunt baptismum Christi nulla perversitate hominis, sive dantis, sive accipientis, posse violari. Nec ob aliud illis temporibus, quando ista quæstio contra veterem consuetudinem disputationibus salva charitate atque unitate altercantibus discutiebatur, visum est quibusdam etiam egregiis viris antistitibus Christi, inter quos præcipue beatus Cyprianus eminebat, non esse posse apud hæreticos vel schismaticos baptismum Christi, nisi quia non distinguebatur sacramentum ab effectu, vel usu sacramenti. Et quia ejus effectus atque usus in liberatione a peccatis et cordis rectitudine apud hæreticos non inveniebatur, ipsum quoque sacramentum non illic esse putabatur. Sed convertentibus oculos ad interioris paleæ multitudinem, cum et hi qui in ipsa unitate perversi sunt et perdite vivunt, appareant remissionem peccatorum nec dare posse nec habere; quia non malignis, sed bonis filiis dictum est : « Si cui dimiseritis peccata, dimittentur ei; si cui tenueritis, tenebuntur[1] : » habere tamen, et dare, et accipere baptismi sacramentum, satis eluxit

[1] Joan. xx, 23.

pastoribus Ecclesiæ catholicæ toto orbe diffusæ, per quos postea plenarii concilii auctoritate originalis consuetudo firmata est; etiam ovem, quæ foris errabat, et Dominicum characterem a fallacibus deprædatoribus suis foris acceperat, venientem ad christianæ unitatis salutem, ab errore corrigi, a captivitate liberari, a vulnere sanari; characterem tamen in ea Dominicum agnosci potius quam improbari: quandoquidem ipsum characterem multi et lupi et lupis infigunt, qui videntur quidem intus esse, verumtamen ad illam ovem, quæ etiam ex multis una est, non pertinere, morum suorum fructibus convincuntur, in quibus in finem usque perdurant: quia secundum præscientiam Dei, sicut multæ oves errant exterius, sic multi lupi insidiantur interius; inter quos tamen novit Dominus qui sunt ejus, qui non audiunt vocem nisi pastoris, etiam cum clamat per similes Pharisæorum, de quibus dictum est: « Quæ dicunt » facite[1]. »

II. Sicut enim homo spiritalis habens finem præcepti, id est, charitatem de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, potest aliquid ex corpore quod adhuc corrumpitur et aggravat animam, minus liquide cernere, et aliter sapere quod in eadem charitate permanenti Deus cum voluerit revelabit: sic in homine carnali atque perverso potest aliquod bonum et utile reperiri, quod aliunde sit non ex ipso. Nam ut in palmite fructuoso invenitur aliquid quod purgandum sit, ut majorem fructum ferat; ita et in arundine sterili atque arida vel alligata solet uva pendere. Et ideo sicut stultum est fructiferi palmitis purgamenta diligere, commode autem facit qui poma suavia ubicumque suspensa non respuit: ita quisquis ab unitate præcisus propterea rebaptizat, quia

[1] Matth. XXIII, 3.

Cypriano visum est ab hæreticis venientes denuo baptizari oportere; laudanda in tanto viro aversatur, et emendanda sectatur, nec ea ipsa quæ sectatur assequitur. Ille enim dum zelo Dei graviter detestatur eos qui se ab unitate separaverunt, etiam ab ipso baptismo separatos esse arbitratus est : isti autem parum sceleris putantes, quod ipsi a Christi unitate separati sunt, etiam baptismum ejus illic non esse, et secum exiisse contendunt. Tam ergo longe sunt a fœcunditate Cypriani, ut nec purgamentis ejus æquentur.

III. Item quisquis non habens charitatem, et perditas vias morum ingrediens pessimorum, intus videtur esse cum foris sit, et baptismum Christi nec in hæreticis repetit; nihil ejus adjuvat sterilitatem, quod non fœcundatur suo, sed fructu oneratur alieno. Fieri autem potest, ut aliquis vigeat in radice charitatis, et in quo Cyprianus aliter sapuit rectissime sapiat, et tamen Cypriano quam in isto plura fœcunda sint, et in isto quam in Cypriano plura purganda sint. Non solum itaque malos catholicos nullo modo comparamus, sed nec bonos facile coæquamus beato Cypriano, quem inter raros et paucos excellentissimæ gratiæ viros numerat pia mater Ecclesia : quamvis isti et apud hæreticos cognoscant baptismum Christi, illi autem aliter visum sit; ut per eum minus aliquid videntem, et in unitate firmissime permanentem, manifestius demonstraretur hæreticis, quam sacrilego scelere rumperetur vinculum pacis. Neque enim Pharisæi cæci, quamvis dicentes aliquando quod fieri debebat, comparandi erant apostolo Petro, quamvis dicenti aliquando quod fieri non debebat [1]. Non solum autem istorum ariditas illius viriditati conferenda non est, sed nec aliorum fructus illius ubertati adæquandus est. Gentes

[1] Galat. II, 14.

enim nemo judaizare nunc cogit, nec ideo tamen quisquam nunc in Ecclesia quantumlibet profecerit, Petri apostolatui conferendus est. Quapropter reddens debitam reverentiam, dignumque honorem, quantum valeo, persolvens pacifico episcopo et glorioso martyri Cypriano, audeo tamen dicere eum aliter sensisse de schismaticis vel hæreticis baptizandis, quam postea veritas prodidit, non ex mea, sed ex universæ Ecclesiæ sententia, plenarii concilii auctoritate roborata atque firmata : sicut venerans pro sui merito Petrum primum Apostolorum et eminentissimum Martyrum, audeo tamen dicere, non eum recte fecisse ut gentes judaïzare cogeret ; etiam hoc enim dico, non ex mea, sed ex apostoli Pauli salutari doctrina, per Ecclesiam universam retenta atque servata.

IV. Disputans ergo de sententia Cypriani, multum infra merita positus Cypriani, dico sacramentum baptismi et bonos et malos posse habere, posse dare, posse accipere : et bonos quidem utiliter ac salubriter, malos autem perniciose atque pœnaliter; cum illud tamen in utrisque sit æqualiter integrum, atque nihil interesse ad ejus æqualem in omnibus integritatem, quanto pejor id habeat inter malos, sicut nihil interest quanto melior id habeat inter bonos. Ac per hoc etiam nihil interest quanto pejor id tradat, sicut nihil interest quanto melior ; atque ita nihil interest quanto pejor id accipiat, sicut nihil interest quanto melior. Illud enim per se ipsum, et in eis qui non æqualiter justi sunt, et in eis qui non æqualiter iniqui sunt, æqualiter sanctum est.

V. Habere autem baptismum, et tradere, et accipere malos nequaquam in melius commutatos, et de Scripturis canonicis, et de ipsius Cypriani litteris, satis, ut arbitror, demonstravimus : quos non pertinere ad sanctam Ecclesiam Dei, quamvis intus esse videantur, ex hoc

apertissime apparet; quia isti sunt avari, raptores, fœneratores, invidi, malevoli, et cætera hujusmodi; illa autem columba unica, pudica et casta, sponsa sine macula et ruga [1], hortus conclusus, fons signatus, paradisus cum fructu pomorum [2], et cætera quæ de illa similiter dicta sunt : quod non intelligitur nisi in bonis et sanctis et justis, id est, non tantum secundum operationes munerum Dei bonis malisque communes, sed etiam secundum intimam et supereminentem charitatem Spiritum sanctum habentibus, quibus Dominus dicit : « Si cui dimi» seritis peccata, dimittentur ei; et si cui tenueritis, te» nebuntur [3]. »

VI. Ac per hoc nihil idoneum dici, cur non possit malus etiam tradere baptismum, qui potest habere; et sicut perniciose habet, ita etiam perniciose tradere; non quia tale aliquid tradit, nec quia talis tradit, sed quia tali tradit. Nam cum malus tradit bono, id est, in unitatis vinculo, veraci conversione mutato, inter bonum sacramentum quod traditur, et bonum fidelem cui traditur, tradentis malitia non separat. Et cum illi veraciter ad Deum converso peccata dimittuntur, ab eis dimittuntur, quibus ipsa veraci conversione conjungitur. Idem quippe Spiritus sanctus ea dimittit, qui datus est omnibus sanctis sibi charitate cohærentibus, sive se noverint corporaliter, sive non noverint. Similiter cum alicujus peccata tenentur, ab eis utique tenentur, a quibus se ille, cui tenentur, vitæ dissimilitudine et pravi cordis aversione disjungit, sive illum corporaliter noverint, sive non noverint.

VII. Quapropter omnes mali spiritaliter a bonis sejuncti sunt : si autem etiam corporaliter aperta dissensione separentur, pejores fiunt. Sed, ut dictum est, nihil interest ad baptismi sanctitatem, quanto quisque pejor

[1] Ephes. v, 27. — [2] 2 Retr. cap. 18. — [3] Joan. xx, 23.

id habeat, et quanto pejor id tradat : potest tamen tradere separatus, sicut potest habere separatus ; sed quam perniciose habere, tam perniciose tradere. Ille autem cui tradit, potest salubriter accipere, si ipse non separatus accipiat : sicut plerisque accidit, ut catholico animo et corde ab unitate pacis non alienato, aliqua necessitate mortis urgentis in aliquem hæreticum irruerent, et ab eo Christi baptismum sine illius perversitate perciperent, et sive defuncti, sive liberati, nequaquam apud eos remanerent, ad quos nunquam corde transierant. Si autem etiam ipse separatus acceperit, tanto perniciosius accipit, quanto majus bonum est quod non bene accipit : et tanto magis valet ad exitium separato, quanto magis posset ad salutem valere conjuncto. Et ideo si ab illa perversitate correctus, et a separatione conversus venerit ad catholicam pacem, sub eodem baptismate quod acceperat, ejus peccata dimittuntur propter vinculum charitatis, sub quo baptismate peccata ejus tenebantur propter sacrilegium divisionis : quia illud et in homine justo et in homine injusto semper sanctum est, quod neque æquitate alicujus augetur, neque alicujus iniquitate minuitur.

VIII. Quæ cum ita sint, quid huic tam perspicuæ veritati officit, quod multi coëpiscopi Cypriano in illam sententiam consenserunt, suasque in idem convenientes proprias protulerunt, nisi ut magis magisque illius viri erga unitatem Christi charitas innotescat? Si enim solus ista sentiens nullo consentiente remaneret, videretur propterea refriguisse ab scelere schismatis, quia socios non inveniebat erroris : tam multis autem sibi consentientibus, quod cum cæteris diversa sentientibus, in unitate permansit, catholicæ universitatis sanctissimum vinculum, non timore solitudinis, sed pacis amore servavit. Quapropter posset quidem jam videri superfluum, cæ-

terorum etiam illius concilii episcoporum singulas retractare sententias : sed quoniam corde tardiores non putant esse responsum, si alicui loco cujusque sermonis non ibi sed alibi respondeatur, quod illuc etiam possit adhiberi ; melius multum legendo atteruntur ut acuantur, quam parum intelligendo conqueruntur ut redarguantur.

IX. Primum ergo ipsius Cypriani consultationem, qua indicatur anima pacifica et exundans ubere charitatis, unde concilium ipsum incipit iterum considerandam commemoremus. « Audistis, inquit, collegæ dilectissimi, quid mihi Jubaianus coëpiscopus noster scripserit, consulens mediocritatem nostram de illicito et profano hæreticorum baptismo, et quid ego ei rescripserim, censens scilicet quod semel atque iterum et sæpe censuimus, hæreticos ad Ecclesiam venientes, Ecclesiæ baptismo baptizari et sanctificari oportere. Item lectæ sunt vobis et aliæ Jubaiani litteræ, quibus pro sua sincera et religiosa devotione ad Epistolam nostram rescribens, non tantum consensit, sed et instructum se esse gratias egit. Superest ut de hac ipsa re singuli quid sentiamus proferamus : neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. Neque enim quisquam nostrum Episcopum se episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suæ arbitrium proprium, tamque judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum judicare : sed expectemus universi judicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et præponendi nos in Ecclesiæ suæ gubernatione, et de actu nostro judicandi[1]. »

X. Jam satis, quantum arbitror, non solum ad Episto-

[1] Verba Cypriani in concilio Carthag.

lam quam Jubaiono scripsit; sed etiam ad illam, quam ad Quintum dedit; et ad illam, quam cum quibusdam collegis ad quosdam collegas; et ad illam, quam ad Pompeium, quantum potuimus, pro universitate catholicæ consensionis atque concilii, in cujus unitate isti tanquam pia membra manserunt, libris superioribus disputavimus. Quapropter jam opportunum videtur, quid etiam cæteri singillatim censuerint considerare ea libertate, quam nobis etiam ipse non abrogavit, dicens: « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. » Quod cum non propterea dixisse, ut cogitationes tacitas collegarum, tanquam de abdito erutas tali securitate captaret, sed quod revera pacem unitatemque diligeret, ex aliis similibus videre facillimum est, ubi ad singulos scripsit, sicut ad ipsum Jubaianum. « Hæc, inquit, brevissime pro nostra mediocritate rescripsimus, frater charissime, nemini præscribentes, aut præjudicantes, quominus unusquisque episcoporum quod putat faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem. » Et ne quisquam, si hac eadem libera potestate diversa sentiret, pellendus a cæterorum consortio videretur, sequitur et dicit: « Nos, quantum in nobis est, propter hæreticos cum collegis et coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus divinam concordiam et dominicam pacem tenemus. » Et paulo post: « Servatur, inquit, a nobis patienter et leniter charitas animi, collegii honor, vinculum fidei, concordia sacerdotii. » Sic et in Epistola quam scripsit ad Magnum [1], cum de baptismo tinctorum et perfusorum quæreretur, utrum aliquid interesset: « Qua in parte, inquit, nemini verecundia et modestia nostra præjudicat, quominus unusquisque quod putaverit sentiat, et quod senserit faciat. » Quibus ejus sermonibus satis apparet, illo tempore

[1] Epist. 69.

ab eis ista esse tractata, quo nondum declarata sine ambagine hauriebantur, sed adhuc clausa magno molimine quærebantur. Nos ergo jam de baptismi simplicitate ubique agnoscendam consuetudinem universæ Ecclesiæ, etiam conciliis universalibus roboratam tenentes, accepta quoque ex verbis Cypriani majori fiducia, per quæ mihi etiam tunc liceret salvo jure communionis diversa sentire, unitate quidem prælata atque laudata, qualem beatus Cyprianus et ejus collegæ, qui cum eo concilium illud fecerunt, cum diversa sentientibus tenuerunt, hæreticorum et schismaticorum seditiosas calumnias proturbantes atque evertentes in nomine Domini nostri Jesu Christi, qui per Apostolum suum loquens ait : « Sufferentes invi» cem in dilectione ; studentes servare unitatem spiritus in » vinculo pacis [1] : » per quem etiam ait : « Si quid aliter » sapitis, id quoque vobis Deus revelabit [2], » sanctorum Episcoporum sententias, salvo cum eis vinculo unitatis et pacis in quo retinendo eos, quantum ipse Dominus adjuvat, imitamur, considerandas et pertractandas aggredimur.

XI. Cæcilius a Bilta dixit : « Ego unum baptismum in Ecclesia sola scio, et extra Ecclesiam nullum. Hic erit unum, ubi spes vera est et fides certa. Sic enim scriptum est : Una fides, una spes, unum baptisma [3]. Non apud hæreticos, ubi spes nulla est et fides falsa, ubi omnia per mendacium aguntur, ubi exorcizat dæmoniacus, sacramentum interrogat cujus os et verba cancer emittunt, fidem dat infidelis, veniam delictorum tribuit sceleratus, et in nomine Christi tinguit Antichristus, benedicit a Deo maledictus, vitam pollicetur mortuus, pacem dat impacificus, Deum invocat blasphemus, sacerdotium administrat profanus, ponit altare sacrilegus. Ad hæc omnia accedit et illud malum, ut antistes diaboli audeat Eucha-

[1] Ephes. IV, 2. — [2] Philip. III, 14. — [3] Ephes. IV, 3.

ristiam facere. Aut qui illis assistunt dicant hæc omnia falsa esse de hæreticis. Ecce ad qualia cogitur Ecclesia consentire, et sine baptismo et venia delictorum communicare compellitur. Quam rem, fratres, fugere ac vitare debemus, et a tanto scelere nos separare, et unum baptisma tenere, quod soli Ecclesiæ concessum est. »

XII. Ad hæc respondeo, quoniam quisquis etiam intus confitetur se Deum nosse, factis autem negat, quales sunt avari et invidi, et qui propter fraternum odium, non meo, sed sancti Joannis apostoli testimonio dicuntur homicidæ [1]; et spem non habent, quia malam conscientiam gerunt; et perfidi sunt, quia non id agunt quod Deo voverunt; et mendaces, quia falsa profitentur; et dæmoniaci, quia diabolo et angelis ejus in suo corde locum præbent; et verba eorum putredinem operantur, cum corrumpunt bonos mores per colloquia mala; et infideles sunt, quoniam quod Deus talibus minatur irrident; et scelerati, quia nefarie vivunt; et antichristi, quia mores eorum Christo adversantur: et a Deo maledicti, quia ubique tales sancta Scriptura execratur; et mortui, quia carent vita justitiæ; et impacati, quia contrariis factis cum Dei sermone confligunt; et blasphemi, quia per eorum perditos actus nomini christiano derogatur; et profani, quia ab illo Dei sanctuario spiritaliter interiore seclusi sunt; et sacrilegi, quia in se ipsis templum Dei male vivendo corrumpunt; et antistites diaboli, quia fraudi et avaritiæ, quæ est idololatria, serviunt. Tales autem nonnullos, imo plurimos, et apostolus Paulus et episcopus Cyprianus etiam intus esse testantur. Cur ergo isti baptizant? Cur etiam quidam qui sæculo verbis et non factis renuntiant, ab hujusmodi moribus non mutati baptizantur, et quando mutantur non rebaptizantur? Jamvero quod indignatur et

[1] I Joan. III, 15.

dicit : « Ecce ad qualia Ecclesia cogitur consentire, et sine baptismo et venia delictorum communicare compellitur : » nisi essent cæteri episcopi qui alios ad ista compellerent, non utique hæc diceret. Unde etiam ostenditur, illos tunc veriora sensisse, qui non recesserunt a pristina consuetudine, quæ postea concilii universitate firmata est. Quid est autem quod adjungit et dicit : « Quam rem, fratres, fugere ac vitas debemus, et a tanto scelere nos separare? » Si enim hoc ita dicit, ut ista non faciat nec approbet, alia res est : si autem ut diversa sentientes damnet et segreget, prioribus resistit verbis Cypriani, quibus ait : « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes.

XIII. « Primus Felix a Migirpa dixit : « Censeo omnem hominem ab hæresi venientem baptizandum. Frustra enim illic putat se esse baptizatum, cum non sit baptisma, nisi in Ecclesia, unum et verum : quia et Dominus unus, et fides una, et una Ecclesia est, in qua stat unum baptisma, et sanctitas, et cætera. Nam quæ foris exercentur, nullum habent salutis effectum. »)

XIV. Ad ea quæ Felix a Migirpa dixit, hæc dicimus : Si non esset baptisma unum et verum nisi in Ecclesia, non utique esset in eis. qui ab unitate discedunt. Est autem in eis; nam id non recipiunt redeuntes, non ob aliud nisi quia non amiserant recedentes. Quod autem ait : « Nam quæ foris exercentur, nullum habent salutis effectum : » consentio, et omnino verum esse credo. Aliud est enim non ibi esse, aliud nullum habere salutis effectum. Venientibus enim ad catholicam pacem prodesse incipiunt quæ foris inerant, sed non proderant.

XV. Polycarpo autem Adrumetino, quoniam dixit : « Qui hæreticorum baptismum probant, nostrum evacuant : » respondemus : Si hæreticorum est baptismus,

qui per hæreticos datur; avarorum et homicidarum est, qui intus a talibus datur. Si autem hoc istorum non est, nec illud illorum est : ac per hoc apud quoscumque sit, Christi est.

XVI. (Novatus a Thamugade dixit : « Licet sciamus omnem Scripturam testimonium reddere de salutari baptismo; debemus tamen fidem nostram exprimere. Hæreticos et schismaticos ad Ecclesiam venientes, qui pseudobaptizati videntur, debere eos in fonte perenni baptizari : et ideo secundum testimonium Scripturarum, et secundum decretum collegarum nostrorum sanctissimorum virorum, omnes schismaticos et hæreticos qui ad Ecclesiam conversi sunt baptizari; sed et quicumque ordinati videbantur, inter laïcos recipi. »)

XVII. Novatus a Thamugade quid fecerit, dixit, non autem aliquid attulit, unde se ostenderet facere debuisse quod fecit. Nominavit enim « Testimonium Scripturarum et decretum collegarum, » sed non inde aliquid protulit quod considerare possemus.

XVIII. (Nemesianus a Tubunis dixit : « Baptisma quod dant hæretici et schismatici, non esse verum, ubique in Scripturis sanctis declaratum est : quoniam ipsi præpositi eorum falsi Christi sunt, et falsi prophetæ, dicente Domino per Salomonem : Qui fidens est in falsis, hic pascit ventos, idem autem ipse sequitur aves volantes[1]. Deserit enim vias vineæ suæ, a semitis vero agelli sui erravit. Ingreditur autem per avia loca atque arida et terram destinatam siti, consequitur autem manibus infructuosa. Et iterum : Ab aqua aliena abstine te, et de fonte alieno ne biberis, ut longum vivas tempus adjiciantur etiam tibi anni vitæ[2]. Et in Evangelio sua voce Dominus noster Jesus Christus locutus est dicens : « Nisi

[1] Prov. IX, 1, juxta LXX. — [2] Ibid. 19.

» quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non po» test introire in regnum Dei[1]. » Hic est Spiritus, qui ab initio ferebatur super aquam[2]. Neque enim Spiritus sine aqua operari potest, neque aqua sine Spiritu. Male ergo sibi quidam interpretantur, ut dicant, quod per manus impositionem Spiritum sanctum accipiant, et sic recipiantur; cum manifestum sit utroque sacramento debere eos renasci in Ecclesia catholica. Tunc quippe poterunt filii Dei esse, dicente Apostolo : « Curantes ser» vare unitatem Spiritus in conjunctione pacis[3] : » unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ; unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus. Hæc omnia Ecclesia catholica loquitur. Et iterum in Evangelio dicit : « Quod natum est » de carne, caro est; et quod natum est de Spiritu, spi» ritus est : quoniam Spiritus Deus est, et de Deo natus » est[4]. » Ergo omnes hæretici et schismatici omnia quæcumque faciunt carnalia sunt, dicente Apostolo : « Ma» nifesta sunt enim opera carnis, quæ sunt fornicationes, » immunditiæ, incestus, idololatriæ, veneficia, inimi» citiæ, certamina, zelus, ira, divisiones, hæreses, et » his similia, de quibus prædixi vobis, sicut prædico, » quoniam quicumque hæc faciunt, regnum Dei non » hæreditabunt[5]. » Condemnat æque Apostolus cum omnibus malis et eos qui divisionem faciunt, hoc est, schismaticos et hæreticos. Nisi ergo acceperint baptisma salutare in Ecclesia catholica quæ una est, salvi esse non possunt, sed cum carnalibus in judicio Domini damnabuntur. »)

XIX. Nemesianus a Tubunis multa posuit testimonia Scripturarum : sed pro sententia Catholicæ, quam de-

[1] Joan. III, 5. — [2] Gen. I, 2. — [3] Ephes. IV, 3. — [4] Joan. III, 6, et IV, 24. — [5] Galat. III, 19.

clarandam et commendandam suscepimus, multa locutus est. Nisi forte putandum est, quia non « Fidit in falsis » qui fidit in spe rerum temporalium, sicut omnes avari atque raptores, et qui sæculo non factis, sed verbis renuntiant, quales tamen intus et baptizare et baptizari etiam, Cyprianus est testis[1]. Ipsi « Sequuntur etiam aves volantes, » quia non apprehendunt quæ concupiscunt. « Deserit autem vias vineæ suæ, et a semita agelli sui errat, et ingreditur per avia loca atque arida et terram destinatam siti. consequitur autem manibus infructuosa, » non hæreticus tantum, sed omnis qui male vivit : quia omnis justitia fructuosa est, et omnis iniquitas infructuosa. Qui vero « Aquam alienam de fonte extraneo bibunt, » non hæretici tantum sunt, sed omnes qui non vivunt secundum ea quæ docet Deus, et vivunt secundum ea quæ docet diabolus. Nam si de baptismo diceret, non diceret : « Nec de fonte extraneo biberis; » sed, de fonte extraneo non te ablueris. Jam vero quod Dominus ait : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, » non potest introire in regnum Dei[2], » quid eum adjuvet ad id quod putat, omnino non video. Aliud est enim : Omnis qui intrabit in regnum cœlorum prius renascitur ex aqua et Spiritu, quia nisi renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum; quod Dominus dixit, et verum est : aliud autem : Omnis qui nascitur ex aqua et Spiritu intrabit in regnum cœlorum; quod utique falsum est. Nam et Simon ille Magus natus erat ex aqua et Spiritu[3], et tamen non intravit in regnum cœlorum. Sic fieri potest ut hæreticis etiam contingat. Aut si non nascitur ex Spiritu nisi qui veraci conversione mutatur, omnes qui sæculo verbis et non factis renun-

[1] Cypriani in epist. 13. ad Clericos. — [2] Joan. III, 5. — [3] Act. VIII, 13.

tiant, non utique de Spiritu, sed ex aqua sola nascuntur : qui tamen et intus teste Cypriano sunt. Necesse est enim ut unum de duobus concedatur : aut illi qui fallaciter sæculo renuntiant, nascuntur de Spiritu, quamvis ad perniciem, non ad salutem, atque ita possunt et hæretici; aut si illud quod scriptum est : « Sanctus enim » Spiritus disciplinæ effugiet fictum [1], » etiam ad hoc valet, ut fallaciter sæculo renuntiantes non nascantur de Spiritu, potest quis baptizari aqua, et non nasci de Spiritu : et frustra Nemesianus ait : « Neque Spiritus sine aqua operari potest, nec aqua sine Spiritu. » Jamvero et alibi sæpe dictum est, quomodo fieri possit, ut habeant communiter unum baptisma, qui Ecclesiam non habent unam : sicut fieri potest in ipsa intus Ecclesia, ut non habeant unum Spiritum sancti per justitiam et immundi per avaritiam, et tamen habeant unum baptisma. Sic enim dictum est : « Unum corpus, id est, Ecclesia, sicut unus Spiritus et unum baptisma. » Jam cætera quæ dixit, nostræ potius assertioni suffragantur. Posuit enim ex Evangelio testimonium : « Quod natum est de » carne, caro est, et quod natum est de spiritu, spiritus est; » quia Deus spiritus est, et ex Deo natus est[2] : » et intulit : « Ergo omnes hæretici et schismatici omnia quæcumque faciunt carnalia sunt, dicente Apostolo : « Manifesta » enim sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, im- » munditiæ[3], » et cætera quæ ibi dicit Apostolus, ubi et hæreses commemoravit, iste exsecutus est : « Quoniam » quicumque hæc faciunt, regnum Dei non hæreditabunt. » Deinde adjecit, et dixit : « Condemnat itaque Apostolus cum omnibus malis et eos qui divisionem faciunt, hoc est, schismaticos et hæreticos. » Bene, quod enumerans opera carnis, inter quæ et hæreses sunt, invenit et dixit

[1] Sap. I, 5. — [2] Joan. III, 6. — [3] Galat. V, 19.

simul omnia damnantem Apostolum. Interroget ergo ipsum sanctum Cyprianum, et audiat ab eo quam multi etiam intus secundum opera mala carnis vivunt, quæ cum hæresibus damnat Apostolus, et tamen baptizant et baptizantur. Cur ergo soli hæretici dicuntur baptismum habere non posse, quem habent socii damnationis ipsorum?

XX. Januarius a Lambæse dixit : « Secundum Scripturarum sanctarum auctoritatem decerno hæreticos omnes baptizandos, et sic in Ecclesiam sanctam admittendos. »

XXI. Huic respondetur : Secundum Scripturarum sanctarum auctoritatem decrevit concilium catholicum orbis terrarum, etiam in hæreticis inventum Christi baptismum non esse improbandum. Si autem poneret testimonia Scripturarum aut contra nos non esse, aut etiam pro nobis esse demonstraremus : sicut ecce qui eum sequitur.

XXII. Lucius a Castro Galbæ dixit : « Cum Dominus in Evangelio suo dixerit, « Vos estis sal terræ; si autem » sal infatuatum fuerit, id quod salietur ex eo, ad nihi- » lum valebit, nisi ut projiciatur foras, et conculcetur » ab hominibus [1] : » et iterum post resurrectionem suam mittens Apostolos suos mandaverit, dicens : « Data est » mihi omnis potestas in cœlo et in terra ; ite ergo, et » docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris » et Filii et Spiritus sancti [2]. » Cum ergo manifestum sit hæreticos, id est, hostes Christi, non integram sacramenti confessionem habere : item schismaticos non posse condire sapientia spiritali, cum ipsi ab Ecclesia, quæ una est, recedendo infatuati contrarii facti sint ; fiat sicut scriptum est. Domus contrariorum legis debent emundationem :

[1] Matth. v, 13. — [2] Id. XXVIII, 19.

et consequens est eos, qui a contrariis baptizati inquinati sunt, primo purgari et tum demum baptizari[1]. »)

XXIII. Lucius a Castro Galbæ ex Evangelio posuit testimonium, dicente Domino : « Vos estis sal terræ, si autem sal infatuatum fuerit, id quod salietur ex eo, ad nihil valebit, nisi ut projiciatur foras, et conculcetur ab hominibus[2] : » quasi nos dicamus homines ipsos foras projectos aliquid valere, vel ad suam vel ad aliorum salutem. Sed et qui tales videntur intus, non solum spiritaliter foris sunt, sed etiam corporaliter in fine separabuntur. Omnes enim tales ad nihil valent, nec ideo tamen sacramentum baptismatis quod in eis est, nihil est. Nam et in ipsis qui projiciuntur foras, si resipiscant et redeant, salus eis quæ recesserat redit : baptisma vero quia non recesserat non redit. Et illud quod ait Dominus : « Ite ergo, et docete gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti[3], » non permisit baptizare nisi bonos : quia malis non diceret : « Si cui dimiseritis pec» cata, dimittentur ei; si cui tenueritis, tenebuntur[4]. » Quomodo ergo intus baptizant mali, qui dimittere peccata non possunt? Quomodo etiam baptizant malos non mutatos, quorum peccata adhuc super eos sunt, sicut Joannes dicit : « Qui odit fratrem suum, in tenebris est » usque adhuc[5]. » Si autem tunc dimittuntur, cum se bonis et justis, per quos in Ecclesia dimittuntur, quamvis a malis baptizati sint, intima charitate conjungunt : sic et illis qui forinsecus veniunt, et ad eamdem compaginem corporis Christi, interno vinculo pacis accedunt : baptismus tamen Christi in utrisque agnoscendus, et in nullis improbandus est, sive ante quam convertantur, quamvis eis nihil prosit, sive cum convertuntur, ut pro-

[1] Prov. XIV, 9, juxta LXX. — [2] Matth. V, 13. — [3] Id. XXVIII, 19. — [4] Joan. XX, 23. — [5] I Joan. II, 9.

sit. « Cum ipsi ab Ecclesia quæ una est, inquit, recedendo infatuati contrarii facti sint; fiat sicut scriptum est, Domus contrariorum legis debent emundationem. Et consequens est, inquit, eos qui a contrariis baptizati inquinati sunt, primo purgari, et tunc demum baptizari. » Quid ergo, raptores et homicidæ non sunt contrarii legis dicentis : « Non occides, non furaberis[1]? » « Debent ergo emundationem. » Quis hoc negaverit? Et tamen non solum quicumque a talibus intus baptizantur, sed etiam qui tales non mutati baptizantur, quamvis adhuc purgationem debeant ut mutentur, non tamen amplius cum mutati fuerint baptizantur. Tanta vis est in sacramento simplicis baptismi, ut cum fateamur aliquem baptizatum et adhuc male viventem debere mundari, vetemus tamen ulterius baptizari.

XXIV. Crescens a Cirta dixit : « In tanto cœtu sanctissimorum consacerdotum lectis litteris Cypriani dilectissimi nostri ad Jubaianum, itemque ad Stephanum, quæ tantum in se sanctissimorum ex Scripturis deificis descendentium testimoniorum continent, ut merito omnes per Dei gratiam adunati consentire debeamus : censeo ego omnes hæreticos sive schismaticos, qui ad catholicam Ecclesiam venire voluerint, non ante ingredi nisi exorcizati et baptizati fuerint; exceptis his sane qui in Ecclesia catholica fuerint ante baptizati, ita tamen ut per manus impositionem in pœnitentiam Ecclesiæ reconcilientur. »

XXV. Hic admonemur iterum quærere, cur dixerit, « Exceptis his sane qui in Ecclesia catholica fuerint ante baptizati? » An quia non amiserant quod intus acceperant? Ergo quod habere foris poterant, cur non et tradere poterant? An illicite foris traditur? Sed neque licite

[1] Exod. XX, 13.

foris habetur, et tamen habetur : sic illicite foris datur, sed tamen datur. Quod autem præstatur redeunti qui intus acceperat, hoc præstatur venienti qui foris acceperat; id est, ut licite intus habeat, quod illicite foris habebat. Sed aliquis forsitan quærat, quid de hac re beati Cypriani Epistola ad Stephanum dixerit, cujus in hac sententia commemoratio facta est, cum in exordio concilii non sit commemorata, credo quia non putatum est necessarium. Nam et ipsam in isto cœtu consacerdotum lectam esse dixit : quod factum omnino non dubito, quantum arbitror, ut fieri solet, quo possent jam congregati Episcopi etiam de illa causa simul aliquid cognoscere, quæ illa Epistola continetur. Nam prorsus ad quæstionem præsentem non pertinet; et magis miror cur eam iste commemorare voluerit, quam cur in exordio concilii commemoratio ejus prætermissa sit. Quod si quisquam arbitratur me aliquid noluisse in medium proferre, quod in ea positum est præsenti causæ necessarium, legat eam et sciat verum esse quod dico : aut si aliud invenerit, redarguat. Prorsus enim illa Epistola [1] de baptismo apud hæreticos vel schismaticos dato, unde nunc agimus, nihil habet.

XXVI. Nicomedes a Segermis dixit : « Mea sententia est, ut hæretici ad Ecclesiam venientes baptizentur; eo quod nullam foris apud peccatores remissionem peccatorum consequantur. »

XXVII. Cui respondetur : Universæ Ecclesiæ catholicæ sententia hæc est, ut hæretici quamvis in hæresi jam Christi baptismo baptizati ad Ecclesiam venientes non

[1] Duæ extant Cypriani ad Stephanum epistolæ, altera de Marciano Arelatensi episcopo amovendo, quæ nunc est ordine 68. altera quæ synodica est tractans omnino id unde agitur argumentum de baptizandis hæreticis et schismaticis. Priorem tantum viderat Augustinus, non posteriorem.

baptizentur. Si enim nulla est apud peccatores remissio peccatorum, nec intus peccatores peccata dimittunt : et tamen ab eis baptizati non rebaptizantur.

XXVIII. Monnulus a Girba dixit : « Ecclesiæ catholicæ matris nostræ veritas apud nos, fratres, semper mansit et manet, vel maxime in baptismi Trinitate, Domino nostro dicente : « Ite, baptizate gentes in nomine Pa-» tris et Filii et Spiritus sancti [1]. » Cum ergo manifesto, inquit, sciamus hæreticos non habere nec Patrem, nec Filium, nec Spiritum sanctum, debent venientes ad Ecclesiam matrem nostram vere renasci et baptizari, ut cancer quod habebant, et damnationis ira, et erroris offectura, per sanctum et cœleste lavacrum sanctificetur. »

XXIX. Huic respondemus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum in sacramento duntaxat habere omnes qui baptismo verbis Evangelicis consecrato baptizantur : in corde autem et in vita nec illos habere, qui intus perdite et execrabiliter vivunt.

XXX. Secundinus a Cedias dixit : « Cum Dominus noster Christus dicat : « Qui mecum non est, adversum me » est [2] : » et Joannes apostolus eos qui ab Ecclesia exeunt antichristos dicat : indubitanter hostes Christi [3], quique antichristi nominati sunt, gratiam baptismi salutaris ministrare non possunt : et ideo censeo eos qui de hæreticorum insidiis confugiunt ad Ecclesiam, baptizandos esse a nobis, qui amici appellati sumus Dei de ejus dignatione. »

XXXI. Cui respondetur, Christi adversarios omnes esse, quibus dicentibus : « Domine, nonne in nomine tuo » virtutes multas fecimus [4] ; » et alia quæ ibi dicuntur : in fine dicturus est : « Non novi vos, recedite a me omnes

[1] Matth. XXVIII. 29. — [2] Id. XII, 30. — [3] I Joan. II, 18. — [4] Matth. VII, 27.

» qui operamini iniquitatem : » quæ tota palea si usque ad ultimum in malitia perseverabit, sive ante ventilationem ejus aliquid foras volet, sive intus esse videatur, igni destinata est. Si ergo propterea baptizandi sunt ad Ecclesiam venientes hæretici, ut ab amicis Dei baptizentur; numquid illi avari, raptores, homicidæ, amici Dei sunt, aut quos baptizaverint denuo baptizandi sunt?

XXXII. Felix a Bagaï dixit : « Sicut cæcus cæcum ducens simul in foveam cadunt, ita hæreticus hæreticum baptizans simul in mortem cadunt [2]. »

XXXIII. Hoc verum est, sed non propterea verum est quod adjungit : « Et ideo, inquit, hæreticus baptizandus et vivificandus, ne nos vivi mortuis communicemus. » Nonne mortui erant qui dicebant : « Manducemus et bi- » bamus, cras enim moriemur [3]? » Non enim credebant resurrectionem mortuorum. Qui ergo istorum colloquiis malis corrumpebantur et eos sequebantur, nonne pariter cum eis in foveam cadebant? et in eis tamen erant isti quibus scribebat Apostolus jam baptizatis, nec tamen ideo si corrigerentur denuo baptizarentur. Nonne idem Apostolus ait : « Sapere secundum carnem mors est [3]? » Et utique secundum carnem sapiebant avari, fraudatores, raptores, inter quos gemebat ipse Cyprianus. Quid ergo illi in unitate viventi oberant mortui? Aut quis dicat baptismum Christi quod tales haberent vel darent, eorum iniquitatibus fuisse violatum?

XXXIV. Polianus a Mileo dixit : « Justum est hæreticum baptizari in Ecclesia sancta. »

XXXV. Nihil quidem brevius dici potuit. Sed puto et hoc breve est : Justum est baptismum Christi non insufflari in Ecclesia Christi.

XXXVI. Theogenes ab Hippone-regio dixit : « Secun-

[1] Matth. XV, 14. — [2] I Cor. XIII, 32. — [3] Rom. VIII, 6.

dum sacramentum Dei gratiæ cœlestis quod accepimus, unum baptismum quod est in Ecclesia sancta credimus. »

XXXVII. Potest et mea esse sententia. Sic enim librata est, ut nihil habeat contra veritatem. Nam et nos unum baptisma quod est in Ecclesia sancta credimus. Si autem dixisset, quod est in sola Ecclesia sancta credimus : respondendum erat sicut cæteris. Nunc vero quia sic dictum est, « Unum baptisma quod est in Ecclesia sancta credimus : » ut esse quidem in Ecclesia sancta diceretur, sed et alibi esse non negaretur : quodlibet ille senserit, contra hæc verba disputare non opus est. Si enim de me singula quærerentur, utrum esset unum baptisma : responderem unum esse. Deinde si interrogarer, utrum hoc esset in Ecclesia sancta : responderem hoc esse. Tertio si quæreretur, utrum hoc baptisma crederem : responderem ita me credere ; ac per hoc unum baptisma quod est in Ecclesia sancta me credere responderem. Si autem quæreretur utrum in sola sancta esset Ecclesia, et apud hæreticos vel schismaticos non esset : non me ita credere cum tota Ecclesia responderem. Sed Sed quia hoc ille in sententia sua non posuit, puto esse improbum ut ego illi addam verba contra quæ disputem, quæ ibi non inveni. Ita enim si diceret, Una est aqua Euphratæ fluminis, quæ est in paradiso : verum utique diceret. Sed si interrogaretur, utrum in solo paradiso esset ista aqua, et ita esse diceret, falsum diceret. Est enim et præter paradisum in his terris, in quas ab illo fonte permanat. Sed quis est tam temerarius, qui dicat hoc eum responsurum fuisse quod falsum est, cum posset fortasse hoc respondere quod verum est? Quapropter verba hujus sententiæ non debent habere contradictionem, quia nihil impediunt veritatem.

XXXVIII. Dativus a Badis dixit : « Nos, quantum in

nobis est, hæretico non communicamus, nisi baptizatus in Ecclesia fuerit, et remissionem peccatorum acceperit. »

XXXIX. Respondetur : Si propterea vis eum baptizari, quia non accepit remissionem peccatorum [1]; si intus aliquem inveneris qui tenens odium adversus fratrem sic baptizatus sit, cum Dominus mentiri non possit, qui ait, Si non dimiseritis, non vobis dimittetur, jubebis correctum denuo baptizari? Non utique : sic ergo nec hæreticum. Sane iste cur non breviter dixerit : « Nos hæretico non communicamus ; sed addidit, quantum in nobis est : » non est prætereundum. Vidit enim plures huic sententiæ consentire, a quorum tamen consortio, ne violaretur unitas, se isti separare non possent, et addidit, « quantum in nobis est : » utique demonstrans non voluntate se communicare his quos arbitrabatur baptismum non habere, sed tamen omnia bono pacis et unitatis esse toleranda ; quod et illi faciebant, qui istos non recte facere sentiebant, et illud tenebant quod postea melius declarata veritas docuit, et antiquior consuetudo concilio posteriore firmata robustius persuasit : invicem se tamen, cum salva charitate diversa sentirent, sollicita pietate toleraverunt, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis, donec alteris eorum, si quid aliter saperent, id quoque illis Deus revelaret. Hoc isti audiant, a quibus per hoc concilium unitas oppugnatur, per quod concilium quantum amanda sit unitas declaratur.

XL. Successus ab Abbir Germaniciana dixit : « Hæreticis aut nihil licet, aut totum licet. Si possunt baptizare, possunt et Spiritum sanctum dare : si autem Spiritum sanctum dare non possunt, quia non habent

[1] Matth. VI, 15.

Spiritum sanctum, nec baptizare spiritaliter possunt. Propterea censemus hæreticos baptizari. »

XLI. Huic prope totidem verbis ita responderi potest : Homicidis aut nihil licet, aut totum licet. Si possunt baptizare, possunt et Spiritum sanctum dare : si autem Spiritum sanctum dare non possunt, quia non habent Spiritum sanctum, nec baptizare spiritaliter possunt. Propterea censemus ab homicidis baptizatos, vel homicidas baptizatos atque in melius non mutatos, cum se correxerint, baptizari. At hoc non est verum. « Qui enim » odit fratrem suum homicida est [1]. » Et tales noverat intus Cyprianus, qui utique baptizabant. Frustra ergo alia de baptizandis hæreticis dicta sunt.

XLII. Fortunatus a Thuccabori dixit : Jesus Christus Dominus et Deus noster, Dei Patris et creatoris Filius, super petram ædificavit Ecclesiam, non super hæresim : et potestatem baptizandi episcopis dedit, non hæreticis. Quare qui extra Ecclesiam sunt, et contra Christum stantes, oves ejus et gregem spargunt, baptizare foris non possunt.

XLIII. Ad hoc addidit, « Foris, » ut ei jam breviter responderi non possit. Nam et huic totidem pene verbis ita responderetur : Jesus Christus Dominus et Deus noster, Dei Patris et creatoris Filius, super petram ædificavit Ecclesiam, non super iniquitatem : et potestatem baptizandi episcopis dedit, non iniquis. Quare qui non pertinent ad petram, super quam ædificant qui verba Dei audiunt et faciunt, sed contra Christum viventes audiendo verba ejus et non faciendo, ac per hoc super arenam ædificando, oves ejus et gregem perditorum morum exemplo corrumpunt, baptizare non possunt. Numquid non posset hoc verisimiliter dici; et tamen falsum est.

[1] I Joan. III, 15.

Baptizant quippe iniqui; quoniam iniqui sunt illi raptores, quos in unitate secum positos Cyprianus arguebat[1]. Sed ideo, inquit, addidit foris. Cur ergo isti foris baptizare non possunt? An quia pejores sunt eo ipso quo foris sunt? Sed nihil interest ad integritatem baptismi, quanto pejor id tradat. Neque enim tantum interest inter malum et pejorem, quantum interest inter bonum et malum: et tamen cum baptizat malus, non aliud dat quam bonus. Ergo et cum baptizat pejor, non aliud dat quam ille qui minus est malus. An forte non ad hominis meritum, sed ad ipsius baptismi sacramentum pertinet, ut foris dari non possit? Si hoc ita esset, nec haberi foris posset, et toties necesse esset baptizari, quoties recedens quisque ab Ecclesia rursus ad Ecclesiam remeasset.

XLIV. Jam vero si diligentius quæramus quid sit « foris, » maxime quia ipse commemorationem fecit petræ super quam ædificatur Ecclesia: nonne illi sunt in Ecclesia, qui sunt in petra; qui autem in petra non sunt, nec in Ecclesia sunt? Jam ergo videamus utrum super petram ædificium suum constituant, qui audiunt Christi verba, et non faciunt. Contradicit eis ipse Dominus, dicens: « Qui audit verba mea hæc, et facit ea, similabo illum » viro prudenti, qui ædificat domum suam super petram[2]. » Et paulo post: « Qui audit verba mea hæc, et non facit » ea, similabo eum viro stulto, qui ædificat domum suam » super arenam. » Si ergo in petra est Ecclesia, illi qui super arenam sunt, quia extra petram sunt, profecto extra Ecclesiam sunt. Recordemur itaque quam multos commemoret Cyprianus velut intus positos qui ædificant super arenam, id est, audiunt verba Christi et non faciunt. Et ideo quia super arenam sunt, extra petram esse convincuntur, quod est extra Ecclesiam: tamen et quandiu

[1] Serm. de lapsis. — [2] Matth. VII, 14.

ita sunt, et nondum vel nunquam in melius commutantur, baptizant et baptizantur : et baptismus quem habent, illis ad damnationem destinatis integer manet.

XLV. Neque hoc loco dici potest : Quis enim facit omnia verba Domini, quæ in ipso Evangelico sermone conscripta sunt, quem concludens ait, ædificare super petram qui eadem verba audirent et facerent ; super arenam autem qui audirent et non facerent? Quia et si a quibusdam non implentur omnia, in eodem tamen sermone posuit medicinam, dicens : « Dimittite, et dimittetur vobis [1]. » Et post Orationem Dominicam in eodem ipso sermone commemoratam atque conscriptam : « Dico enim vobis, inquit, si dimiseritis peccata hominibus, dimittet et vobis Pater vester peccata vestra : si autem non dimiseritis hominibus, neque Pater vester dimittet vobis [2]. » Hinc et Petrus ait, quia charitas cooperit multitudinem peccatorum [3] : quam utique non habebant illi, ac per hoc super arenam ædificabant, de quibus idem Cyprianus dicit [4], quod intus in malevola invidia etiam temporibus Apostolicis sine charitate conversabantur; et ideo intus quidem esse videbantur, sed foris erant, quia in illa petra per quam significatur Ecclesia non erant.

XLVI. Sedatus a Tuburbo dixit : « In quantum aqua sacerdotis prece in Ecclesia sanctificata abluit delicta, in tantum hæretico sermone velut cancere infecta cumulat peccata. Quare omnibus pacificis quidem viribus nitendum est, ne quis hæretico errore infectus et tinctus, singulare et verum baptisma detrectet accipere, quo quisquis non fuerit baptizatus regno cœlorum fiet alienus. »

[1] Luc. VI, 37. — [2] Matth. VI, 14. — [3] I Petr. IV, 8. — [4] Epist. 73. ad Jubaianum.

XLVII. Huic respondetur, quia si non sanctificatur aqua, cum aliqua erroris verba per imperitiam precator effundit, multi non solum mali, sed etiam boni fratres in ipsa Ecclesia non sanctificant aquam. Multorum enim preces emendantur quotidie, si doctioribus fuerint recitatæ, et multa in eis reperiuntur contra catholicam fidem. Numquid si manifestetur aliquos baptizatos, cum illæ preces dictæ super aquam fuissent, jubebuntur denuo baptizari? Quid ita? Quia plerumque precis vitium superat precantis affectus : et quia certa illa Evangelica verba, sine quibus non potest baptismus consecrari, tantum valent, ut per illa sic evacuentur quæcumque in prece vitiosa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum dæmonium Christi nomine excluditur. Nam utique hæreticus si afferat precem vitiosam, nec bonum habet charitatis affectum, quo possit illa imperitia superari; et ideo similis est ei quicumque in ipsa Catholica invidus et malevolus, quales illic arguit Cyprianus [1], afferat etiam, ut fieri solet, aliquam precem, in qua loquatur contra regulam fidei, multi quippe irruunt in preces, non solum ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hæreticis compositas, et per ignorantiæ simplicitatem, non eas valentes discernere, utuntur eis arbitrantes quod bonæ sint; nec tamen quod in eis perversum est evacuat illa quæ ibi recta sunt, sed ab eis potius evacuatur : sicut in ipso homine bonæ spei et probabilis fidei, sed tamen homine, si quid aliter sapit, non inde evacuantur quæ recte sapit, donec ei Deus revelet et quod aliter sapit [2]. Si autem ipse malus est atque perversus, si precem integram dicat, et nulla ex parte fidei catholicæ adversam, non ideo ipse rectus est, quia illa recta est : et si in aliquibus perversam precem afferat, Deus adest Evangelicis verbis suis,

[1] Epist. 73, ad Jubaianum. — [2] Philip. III, 15.

sine quibus baptismus Christi consecrari non potest; et ipse sanctificat sacramentum suum, ut homini sive antequam baptizetur, sive cum baptizatur, sive postea quandoque ad se veraciter converso, idipsum valeat ad salutem, quod ad perniciem nisi converteretur valeret. Cæterum quis nesciat non esse baptismum Christi, si verba Evangelica quibus Symbolum constat illic defuerint? Sed facilius inveniuntur hæretici qui omnino non baptizent, quam qui non illis verbis baptizent. Ideoque dicimus non omnem baptismum, (nam in multis idolorum sacrilegis sacris baptizari homines perhibentur,) sed baptismum Christi, id est, verbis Evangelicis consecratum, ubique eumdem esse, nec hominum quorumlibet et qualibet perversitate violari.

XLVIII. Sane in ista quoque sententia non negligenter omittendum est, quod hic interposuit et ait: « Quare omnibus pacificis quidem viribus nitendum est, ne quis hæretico errore infectus, » et cætera. Respexit enim verba illa beati Cypriani dicentis: « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes. » Ecce quantum valeat in bonis Ecclesiæ filiis amor unitatis et pacis, ut quos dicebant sacrilegos et profanos, sine baptismo ut arbitrabantur admissos, si eos quantum putabant corrigere non valerent, eligerent potius tolerare, quam propter eos sanctum illud vinculum rumpere, ne propter zizania eradicaretur simul et triticum[1]: permittentes quantum in ipsis erat, sicut in illo nobilissimo judicio Salomonis, infantile corpus a falsa matre nutriri potius, quam concidi[2]. Hoc autem et illi faciebant, qui de baptismi sacramento verius sentiebant, et isti quibus pro merito tantæ charitatis Deus erat revelaturus, si quid aliter sapiebant.

[1] Matth. XIII, 29. — [2] 2 Reg. III, 27.

XLIX. Privatianus a Sufetula dixit : « Qui hæreticos potestatem baptizandi habere dicit, dicat prius quis hæresim condiderit. Si enim hæresis a Deo est, habere indulgentiam divinam potest : si vero a Deo non est, quomodo gratiam Dei aut habere aut conferre alicui potest? »

L. Huic totidem verbis ita responderi potest : Qui malevolos et invidos potestatem baptizandi habere dicit, dicat prius quis malevolentiam invidiamque condiderit. Si enim malevolentia et invidia a Deo est, habere et indulgentiam divinam potest : si vero a Deo non est, quomodo aut gratiam Dei habere aut conferre alicui potest? Sed sicut ista eodem modo dicta manifestissime falsa sunt, sic etiam illa quæ ut convincerentur hæc dicta sunt. Baptizant enim malevoli et invidi, sicut concedit ipse Cyprianus, quia eos etiam intus esse testatur. Sic ergo possunt etiam hæretici baptizare : quia baptismus sacramentum Christi est ; invidia vero et hæresis opera diaboli, quæ quisquis habuerit, non hinc efficit, ut si habeat sacramentum Christi, etiam ipsum numeretur inter opera diaboli.

LI. Privatus a Sufibus dixit : « Qui hæreticorum baptismum probant, quid aliud quam hæreticis communicant? »

LII. Huic repondetur : Non est baptismus hæreticorum, quem in hæreticis probamus : sicut non est baptismus avarorum, insidiosorum, fraudatorum, raptorum, invidorum, quem probamus in eis. Omnes quippe isti iniqui sunt : sed justus est Christus, cujus in se sacramentum, quod ad ipsum attinet, sua iniquitate non violant. Alioquin posset alius dicere : Qui iniquorum baptismum probant, quid aliud quam iniquis communicant? Quod ipsi Catholicæ si quis objiceret, responderetur ei quod huic modo responsum est.

LIII. Hortensianus a Laribus dixit : « Quot sint baptismi, viderint aut præsumptores aut fautores hæreticorum : nos unum baptisma, quod non nisi in Ecclesia novimus, Ecclesiæ vindicamus. Aut quomodo possunt in nomine Christi aliquem baptizare, quos ipse Christus dicit adversarios suos esse.

LIV. Huic simili tenore verborum ita respondemus : Viderint aut præsumptores aut fautores iniquorum : nos unum baptisma, quod non nisi Ecclesiæ novimus, ubicumque inventum quando possumus ad Ecclesiam revocamus. Aut quomodo possunt in nomine Christi aliquem baptizare, quos ipse Christus dicit adversarios suos esse? Omnibus quippe iniquis dicit : « Non novi vos, recedite » a me qui operamini iniquitatem[1] : » et tamen cum baptizant, non ipsi baptizant, sed ille de quo Joannes dicit : « Ipse est qui baptizat[2]. »

LV. Cassius a Macomadibus dixit : « Cum baptismata duo esse non possint, qui hæreticis baptismum concedit, sibi tollit. Censeo itaque flebiles et tabidos hæreticos baptizandos esse cum ad Ecclesiam venire cœperint, et sacra et divina lavatione lotos, et lumine vitæ illuminatos, non hostes, sed pacificos, non alienos, sed fidei Domini domesticos, non adulteros, sed Dei filios, non erroris, sed salutis effectos, in Ecclesiam recipi : absque his qui de Ecclesia fideles supplantati, ad hæresis tenebras transierant; sed eos per manus impositionem restituendos. »

LVI. Posset alius dicere : Cum Christi baptismata duo esse non possint, qui iniquis baptismum concedit, sibi tollit. Sed nobiscum etiam isti resisterent et dicerent : Concedimus iniquis baptismum, qui non ab ipsis est, sicut iniquitas, sed a Christo cujus est æquitas, et

[1] Matth. VII, 23. — [2] Joan. I, 33.

cujus sacramentum etiam apud iniquos non est iniquum. Quod ergo nobiscum de iniquis dicerent, hoc sibi de hæreticis dicant. Et ideo quod sequitur, ita potius erat dicendum : Censeo itaque flebiles et tabidos hæreticos non baptizandos esse cum ad Ecclesiam venire cœperint, si habent jam baptismum Christi, sed a sua perversitate corrigendos. Nam etiam de iniquis dici potest, quorum portio sunt hæretici : Censeo itaque flebiles et tabidos iniquos, si jam baptizati sunt, non baptizandos esse cum ad Ecclesiam, id est, ad illam petram extra quam sunt omnes qui audiunt verba Christi et non faciunt, venire cœperint; sed sacra et divina lavatione jam lotos, tunc autem et lumine vitæ illuminatos, non hostes, sed pacificos, nam iniqui non habent pacem; non alienos, sed fidei Domini domesticos, nam iniquis dictum est : « Quo» modo conversa es in amaritudinem vitis aliena[1]? » non adulteros, sed Dei filios, nam iniqui sunt filii diaboli ; non erroris, sed salutis effectos, nam non salvat iniquitas : in Ecclesiam recipi, id est, in illam petram, in illam columbam, in illum hortum conclusum et fontem signatum, qui non nisi in tritico, non autem in paleis agnoscitur, sive longe a vento separentur, sive usque ad ultimam ventilationem frumento commixti videantur. Frustra ergo Cassius addidit : « Absque his qui in Ecclesia fideles supplantati, ad hæresis tenebras transierant. » Si enim et ipsi ab Ecclesia recedendo baptismum amiserant, etiam ipsis reddatur : si autem non amiserant, quod per eos datum est agnoscatur.

LVII. Alius Januarius a vico Cæsaris dixit : « Si non obtemperat error veritati, multo magis veritas non consentit errori : et ideo nos Ecclesiæ assistimus, in qua

[1] Jerem. II, 21.

præsidemus, ut baptismum ejus ipsi soli vindicantes, eos quos Ecclesia non baptizavit, baptizemus. »

LVIII. Respondetur : Quos Ecclesia baptizat, utique petra illa baptizat, extra quam sunt omnes qui audiunt verba Christi et non faciunt. Baptizentur ergo quicumque a talibus baptizati sunt. Quod si non fit, sicut in istis, ita in hæreticis, baptismus Christi, eorum iniquitate et perversitate damnata sive correcta, agnoscendus et approbandus est.

LIX. Alius Secundinus a Carpis dixit : « Hæretici Christiani sunt, an non? Si Christiani sunt, cur in Ecclesia Dei non sunt? Si Christiani non sunt, fiant. Aut quo pertinebit sermo Domini dicentis : « Qui non est » mecum, adversus me est; et qui non colligit mecum, » spargit[1]. » Unde constat super filios alienos et soboles Antichristi Spiritum sanctum per manus impositionem tantummodo non posse descendere, cum manifestum sit hæreticos baptisma non habere. »

LX. Huic respondetur : Iniqui Christiani sunt, an non? Si Christiani sunt, cur in illa petra non sunt in qua ædificatur Ecclesia? audiunt enim verba Christi et non faciunt. Si Christiani non sunt, fiant. Aut quo per» tinebit sermo Domini dicentis : Qui non est mecum, ad» versum me est; et qui mecum non colligit, spargit. » Spargunt enim oves ejus, qui eas ad morum suorum labem prava imitatione perducunt. Unde constat, super filios alienos (quod omnes iniqui appellantur) et soboles Antichristi (quod sunt omnes qui Christo adversantur) Spiritum sanctum per manus impositionem tantummodo non posse descendere, si cordis non adsit vera conversio; cum manifestum sit iniquos quandiu iniqui sunt, baptisma quidem posse habere, sed salutem cujus sacramentum

[1] Matth. XII, 30.

baptisma est, habere non posse. Videamus enim si hæretici describuntur in Psalmo illo, ubi de filiis alienis ita dicitur : « Domine, libera me de manu filiorum alieno-
» rum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eo-
» rum dextera iniquitatis; quorum filii eorum velut no-
» vellæ constabilitæ, filiæ eorum ornatæ sicut similitudo
» templi. Cellaria eorum plena, eructuantia ex hoc in
» hoc : oves eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus
» suis; boves eorum crassi : non est ruina maceriæ, ne-
» que exitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum
» dixerunt populum cui hæc sunt, beatus populus cujus
» est Dominus Deus ipsius[1]. » Si ergo isti sunt filii alieni, qui in rebus temporalibus et abundantia terrenæ felicitatis beatitudinem ponunt, et divina præcepta contemnunt, videamus si non iidem ipsi sunt de quibus Cyprianus ita dicit, in se quoque transfigurans eos, ut de his se dicere ostendat, cum quibus sacramenta communicabat : « Dum viam Domini, inquit, non tenemus, nec data nobis ad salutem cœlestia mandata servamus. Fecit Dominus noster voluntatem Patris, et nos non facimus Domini voluntatem, patrimonio et lucro studentes, superbiam sectantes, et cætera[2]. » At si isti baptismum et habere et tradere poterant, cur negatur esse posse in filiis alienis? quos tamen hortatur ut cœlestia mandata servando, missa sibi per unicum Filium, fratres ejus et filii Dei esse mereantur.

LXI. Victoricus a Thabraca dixit : « Si licet hæreticis baptizare, et remissam peccatorum dare, quid illos, infamamus ut hæreticos appellemus.

LXII. Quid si alius diceret : Si licet iniquis baptizare, et remissam peccatorum dare, quid illos infamamus, ut iniquos illos appellemus? Quod huic responderetur de

[1] Psal. CXLIII, 2-11. — [2] Epist. II. ad clericos de precando Deo.

iniquis, hoc et illi respondeatur de hæreticis; id est, neque eorum esse baptismum quo baptizant, et non esse consequens ut quisquis habet baptismum Christi, etiam de peccatorum remissione securus sit; si hoc in sacramento tantum habet, nec veraci cordis conversione conversus est, ut dimittenti dimitteretur.

LXIII. Alius Felix ab Uthina dixit : « Nemini dubium est, sanctissimi consacerdotes, non in tantum posse humanam præsumptionem, quantum Domini nostri Jesu Christi adorandam et venerabilem majestatem. Memores ergo periculi, hoc quoque non tantum observare debemus, verumetiam ab omnibus nobis confirmare, ut omnes hæretici, qui ad sinum matris Ecclesiæ accurrunt, baptizentur; ut mens hæretica, quæ diuturna tabe polluta est, sanctificatione lavacri purgata in melius reformetur. »

LXIV. Fortassis iste qui in diuturna tabe purganda causam posuit, cur deberent hæretici baptizari, parceret eis qui in aliquam hæresim irruentes exiguo illic tempore fuissent, et cito correcti ad Catholicam inde migrassent. Deinde et ipse parum advertit, ita dici posse, ut iniqui omnes qui ad illam petram in qua Ecclesia significatur accurrunt, baptizentur, ut mens iniqua quæ extra petram in arena ædificabat audiendo verba Christi et non faciendo, sanctificatione lavacri purgata in melius reformetur : et tamen non fit, si jam baptizati sunt, etiam si probentur tales fuisse cum baptizarentur; id est, ut sæculo verbis et non factis renuntiarent.

LXV. Quietus a Buruch dixit : « Qui fide vivimus, obsequi his quæ instruendis nobis ante prædicta sunt, credula observatione debemus. Nam scriptum est apud Salomonem : « Qui baptizatur a mortuo, quid proficit

» lavatio ejus[1]? » Quod utique de his qui ab hæreticis tinguuntur, et de tinguentibus loquitur. Si enim qui apud illos baptizantur, per remissionem peccatorum vitam æternam consequuntur, cur ad Ecclesiam veniunt? Si vero a mortuo salutis nihil accipitur, ac propterea cognito errore pristino, ad veritatem cum pœnitentia revertuntur; uno vitali baptismate, quod in Ecclesia catholica est, sanctificari debebunt.

LXVI. Quid sit a mortuo baptizari, sine præjudicio diligentioris ejusdem Scripturæ considerationis, alibi jam diximus[2]. Quæro autem cur hæreticos solos velint intelligi mortuos, cum Paulus apostolus generaliter de peccato dixerit : « Stipendium peccati mors[3]. » Et iterum; « Sapere autem secundum carnem mors est[4]. » Et cum mortuam dicat viduam, quæ in deliciis vivit[5], quomodo non sunt mortui, qui sæculo verbis et non factis renuntiant? Quid ergo proficit lavatio ejus qui ab istis baptizatur : nisi quia et ipse si talis est lavacrum quidem habet, sed non ei proficit ad salutem? Si autem ille a quo baptizatur talis est, iste vero non falso corde ad Deum convertitur, non ab illo mortuo baptizatur, sed ab illo vivo de quo dictum est; « Ipse est, qui baptizat[6]; » quolibet corporaliter operante baptizet. Quod autem ait de hæreticis : « Si enim qui apud illos baptizantur, per remissionem peccatorum vitam æternam consequuntur, cur ad Ecclesiam veniunt? » Respondetur : Ideo veniunt, quia etiamsi Christi baptismum usque ad sacramenti celebrationem perceperunt, tamen vitam æternam nisi per unitatis charitatem non consequuntur : sicut nec illi malevoli et invidi, quibus non dimitterentur peccata, nec si adversus eos odium tenerent a quibus paterentur injuriam :

[1] Eccli. XXXIV, 30, juxta LXX. — [2] Lib. 2. contra Parmenianum, cap. 10. — [3] Rom. VI, 23. — [4] Id. VIII, 6. — [5] I Tim. V, 6. — [6] Joan. I, 33.

quia Veritas dixit : « Si non dimiseritis, nec Pater vester » dimittet vobis[1] : » quanto magis cum eos oderant, quibus retribuenda mala pro bonis[2] ? Nec tamen isti sæculo verbis solis et non factis renuntiantes, si postea corrigerentur, rursus baptizarentur; sed uno vitali baptismate sanctificarentur. Quod quidem in Catholica est, sed non in sola ; sicut nec in sanctis solis, qui ædificati sunt super petram, et ex quibus unica illa columba perficitur[3].

LXVII. Castus a Sicca dixit : « Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres invidus est et malignus, quibus veritas revelatur ; aut circa Deum ingratus est, cujus inspiratione Ecclesia ejus instruitur. »

LXVIII. Iste si convinceret eos qui diversa sentiebant, et hoc tenebant, quod etiam totus orbis postea Christiano concilio confirmatus obtinuit, ita consuetudinem sequi, ut contemnerent veritatem, hæc verba formidare deberemus : cum vero illa consuetudo et a veritate propagata et veritate roborata reperiatur, nihil in hac sententia pertimescimus. Et tamen si illi « Circa fratres invidi erant et maligni, aut circa Deum ingrati, » ecce qualibus communicabant, ecce quales diversa sentientes, sicut Cyprianus prædixit, a jure communionis non amovebant, ecce a quibus non polluebantur in conservatione unitatis, ecce quantum amandum sit vinculum pacis ; ecce quid considerent qui nobis de prædecessorum Episcoporum concilio calumniantur, quorum charitatem non imitantur, et quorum exemplo considerato jure damnantur. Si consuetudo erat, sicut hæc sententia testis est, ut hæretici venientes ad Ecclesiam cum baptismate quod habebant susciperentur, aut hoc recte fiebat, aut mali bonos in unitate non maculant. Si recte fiebat, cur orbem terrarum quia sic recipiuntur accusant ? Si autem mali bonos in

[1] Matth. vi, 15. — [2] Psal. xxxiv, 12. — [3] Cant. vi, 8.

unitate non maculant, quomodo se a crimine sacrilegæ separationis excusant?

LXIX. Eucratius a Thenis dixit : « Fidem nostram, et baptismatis gratiam, et legis ecclesiasticæ regulam Deus et Dominus noster Jesus Christus suo ore Apostolos docens perimplevit, dicens ; « Ite, docete omnes gentes, bap- » tizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti [1]. » Falsum ergo hæreticorum baptisma et iniquum a nobis pellendum est, et omni contestatione refutandum, de quorum ore virus, non vita ; nec gratia cœlestis, sed blasphemia Trinitatis exprimitur. Et ideo venientes ad Ecclesiam hæreticos integro et catholico baptismate baptizari debere manifestum est, ut a blasphemia suæ præsumptionis purificati, possint Spiritus sancti gratia reformari. »

LXX. Plane si non est baptismus Patris et Filii et Spiritus sancti nomine consecratus, hæreticorum deputetur, et iniquus a nobis omni contestatione refutetur : si autem hoc in eo nomen agnoscimus, melius verba Evangelica ab hæreticorum errore distinguimus, et quod in eis probum est approbamus, quod mendosum est emendamus.

LXXI. Libosus a Vaga dixit : « In Evangelio Dominus : « Ego sum, inquit, veritas [2]. » non dixit, Ego sum consuetudo. Itaque veritate manifestata, cedat consuetudo veritati : ut et si in præteritum quis in Ecclesia hæreticos non baptizabat, nunc baptizare incipiat. »

LXXII. Hic nihil ostendere conatus est quomodo sit veritas, cui debere dicit consuetudinem cedere. Plus tamen nos adjuvat adversus istos qui se ab unitate diviserunt, quod illam consuetudinem fuisse confitetur, quam quod eam veritati quam non ostendit, cedere oportere arbitratur. Illa est enim consuetudo, quæ si sacrilegos ad altare

[1] Matth. XXVIII, 19. — [2] Joan. XIV, 6.

Christi sine baptismi purgatione admittebat, et nullum bonorum in unitate polluebat, quicumque se ab eadem unitate, in qua nullorum malorum contagione pollui poterant, frustra separaverunt, manifestum sacrilegium schismatis admiserunt. Si autem per illam consuetudinem omnes polluti perierunt, de qua caverna isti sine originali veritate et cum calumniæ calliditate procedunt. Si vero recta fuerat consuetudo, qua sic suscipiebantur hæretici, relinquant furorem, fateantur errorem; veniant ad Catholicam, non ut retinguantur sacramento baptismatis, sed ut curentur a plaga concisionis.

LXXIII. Lucius a Thebeste dixit : « Hæreticos, blasphemos, atque iniquos verbis variis decerpentes sancta et adorabilia Scripturarum verba, execrandos censeo; et ideo exorcizandos et baptizandos. »

LXXIV. Et ergo execrandos censeo, sed non ideo exorcizandos et baptizandos. Ipsorum est enim figmentum quod execror, Christi autem sacramentum quod veneror.

LXXV. Eugenius ab Ammedera dixit : « Et ego hoc idem censeo, hæreticos baptizandos esse. »

LXXVI. Huic respondetur: Sed non hoc censet Ecclesia, cui Deus jam plenario etiam concilio revelavit, quod tunc adhuc aliter quidem sapiebatis [1]; sed quia in vobis charitas salva erat, in unitate permanebatis.

LXXVII. Item alius Felix ab Amaccura dixit : « Et ipse secutus divinarum Scripturarum auctoritatem, hæreticos baptizandos esse censeo; sed et eos qui se apud schismaticos baptizatos esse contendunt. Si enim secundum cautum Christi, privatus fons noster est, intelligant cuncti Ecclesiæ nostræ adversarii, quia alienus esse non potest, nec duobus populis salutarem aquam tribuere po-

[1] Philip. III, 15.

test ille qui unius gregis pastor est. Et ideo manifestum est, nec hæreticos nec schismaticos aliquid cœleste suscipere, qui a peccantibus hominibus et ab Ecclesia extraneis audent accipere. Quando danti locus non est, utique nec accipienti prodest.

LXXVIII. Huic respondetur, Scripturas divinas nusquam præcepisse, ut hæretici apud hæreticos baptizati denuo baptizentur; sed multis locis ostendisse, alienos esse ab Ecclesia, omnes qui non sunt in petra, nec ad columbæ illius membra pertinent, et tamen baptizare et baptizari, et habere sine salute sacramentum salutis. Fons autem noster qui similis est fonti paradisi, quod etiam sicut ille extra paradisum profluat, jam satis dictum est: « Et quod duobus populis, id est, suo et extraneo, salutarem aquam tribuere non potest ille qui unius gregis pastor est, » concedo atque consentio. Sed numquid quia salutaris non est extraneis, ideo ipsa non est? Aqua enim diluvii constitutis intra arcam salutaris fuit, extra arcam vero mortifera fuit; eadem tamen fuit. Et multi extranei, id est, invidi, quos ex parte diaboli esse Cyprianus dicit et de Scripturis ostendit, velut intus videntur, et tamen nisi essent extra arcam, non morerentur per aquam. Tales enim baptismus, cum eo male utuntur, necat; sicut illis de quibus ait Apostolus, bonus odor Christi erat in mortem [1]. Cur ergo non suscipiunt aliquid cœleste vel schismatici vel hæretici; sicut spinæ sive zizania pluviam, sicut ipsi qui extra arcam fuerunt, aquam de cataractis cœli venientem susceperunt quidem, sed ad perniciem, non ad salutem? Ideoque illud quod in ultimo posuit, « Quando danti locus non est, utique nec accipienti prodest; » non laboro refellere: quia et nos dicimus accipientibus non prodesse, cum in hæresi accipiunt

[1] Supra cap. 21. — [2] 2 Cor. II, 16.

consentientes hæreticis; et ideo veniunt ad catholicam pacem atque unitatem, non ut baptismum accipiant, sed ut eis prodesse incipiat quod acceperant.

LXXIX. Item alius Januarius Muzulensis dixit : « Miror quod cum omnes confiteantur unum esse baptismum, non omnes intelligant ejusdem baptismi unitatem. Ecclesia enim et hæresis duæ et diversæ res sunt. Si hæretici habent baptisma, nos non habemus ; si autem nos habemus, hæretici habere non possunt. Dubium autem non est, Ecclesiam solam baptismum Christi possidere, quæ sola possideat et gratiam Christi et veritatem. »

LXXX. Posset alius similiter dicere, et similiter non verum dicere : Miror quod cum omnes confiteantur unum esse baptismum, non omnes intelligant ejusdem baptismi unitatem. Justitia enim et iniquitas duæ et diversæ res sunt. Si iniqui habent baptisma, justi non habent : si autem justi habent, iniqui habere non possunt. Dubium autem non est, justos solos baptismum Christi possidere, qui soli possideant et gratiam Christi et veritatem. Hoc certe falsum est, illis quoque fatentibus. Et illi quippe invidi qui sunt ex parte diaboli intus positi, sicut dicit Cyprianus, atque apostolo Paulo notissimi, baptismum habebant : nec ad membra illius columbæ quæ in petra tuta est pertinebant.

LXXXI. Adelphius a Thasbalte dixit : « Sine causa quidem falso et invidioso verbo impugnant veritatem, ut rebaptizare nos dicant, quando Ecclesia hæreticos non rebaptizet, sed baptizet.

LXXXII. Immo vero modo non rebaptizat ; quia nisi eos qui baptizati non sunt, non baptizat ; quam consuetudinem anteriorem perfecta diligentius veritas etiam concilio posteriore firmavit.

LXXXIII. Demetrius a Lepti-minus dixit : « Unum

baptisma nos custodimus, quia Ecclesiæ catholicæ soli rem suam vindicamus. Qui autem dicunt quia hæretici vere et legitime baptizant, ipsi sunt qui non duo, sed multa baptismata faciunt: nam cum hæreses multæ sint, pro earum numero et baptismata computabuntur. »

LXXXIV. Huic respondetur: Si ita est, tot ergo numerentur baptismata, quot sunt opera carnis, de quibus ait Apostolus: « Quoniam qui talia agunt, regnum Dei » non possidebunt [1]: » inter quæ numerantur et hæreses, et tam multa ipsorum operum intus tanquam in palea tolerantur, et tamen unum baptisma omnibus est, quod nullo iniquitatis opere violatur.

LXXXV. Vincentius a Thibari dixit: « Hæreticos scimus esse pejores, quam ethnicos. Si conversi ad Deum venire voluerint, habent utique regulam veritatis, quam Dominus præcepto divino mandavit. Apostolis, dicens: « Ite, in nomine meo manum imponite, dæmonia expel» lite [2]. » Et alio loco: « Ite, et docete gentes, tinguen» tes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti [3]. » Ergo primo per manus impositionem in exorcismo, secundo per baptismi regenerationem, tunc possunt ad Christi pollicitationem venire; alias autem fieri censeo non debere.

LXXXVI. Ex qua regula dicat hæreticos pejores esse quam ethnicos, nescio; cum Dominus dicat: « Si neque » Ecclesiam audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publi» canus [4]. » An etiam tali hæreticus pejor est? Nihil resisto: non tamen propterea quia ipse homo pejor est ethnico, id est, gentili atque pagano, sacramentum etiam Christi si quod habet, vitiis ejus moribusque miscetur, et eadem permixtione corruptum perit. Nam et illi qui

[1] Galat. v, 21. — [2] Marc. xvi, 17. — [3] Matth. xxviii, 19. — [4] Id. xviii, 17.

recedunt de Ecclesia, et fiunt hæresum non tantum sectatores, sed etiam conditores, si jam baptizati recedunt, cum secundum istam regulam pejores sint ethnicis, habent tamen baptisma: nam si correcti redeant, non accipiunt; quod si amisissent, utique acciperent. Potest ergo fieri ut aliquis pejor sit ethnico, et tamen in eo Christi sacramentum non solum sit, sed etiam non sit pejus. quam in homine sancto et justo. Etsi enim quantum in illo homine est, non ipsum servavit, sed animo et voluntate violavit; tamen quantum ad ipsum attinet sacramentum, et cum contemptore et repudiatore suo integrum inviolatumque permansit. Nonne Sodomitæ ethnici erant, id est, gentiles? Pejores ergo erant Judæi, quibus Dominus dicit: « Tolerabilis erit Sodomis in die » judicii quam vobis [5]. » Et quibus Propheta dicit: « Justificastis Sodomam, id est, in comparatione vestra Sodoma justa facta est [1]. » Numquid tamen ideo sacramenta divina quæ apud Judæos erant, talia erant quales ipsi erant; quæ Dominus ipse quoque suscepit, et ad ea celebranda leprosos quos mundaverat misit [2], et ea Zachariæ ministranti Angelus astitit [3], eumque in templo sacrificantem exauditum esse nuntiavit? Hæc eadem sacramenta et in bonis hominibus illius temporis erant, et in malis pejoribus quam sint ethnici; quandoquidem Sodomitis in malitia prælati sunt: et tamen illa sacramenta erant in utrisque integra atque divina.

LXXXVII. Nam et ipsi gentiles si quid divinum et rectum in doctrinis suis habere potuerunt, non improbaverunt sancti nostri, quamvis illi per suas superstitiones et idololatriam et superbiam, cæterosque perditos mores detestandi essent, et nisi corrigerentur, divino judicio puniendi. Nam et Paulus apostolus apud Athenien-

[1] Matth. XI, 24. — [2] Ezech. XVI, 51. — [3] Luc. XVII, 14. — [4] Id. I, 11.

ses cum de Deo quædam diceret [1], perhibuit testimonium quod quidam eorum tale aliquid dixerint : quod utique si ad Christum venirent, agnosceretur in eis, non improbaretur. Et sanctus Cyprianus talibus adversus eosdem ethnicos utitur testibus. Nam cum de Magis loqueretur, « Quorum tamen, inquit, præcipuus Hostanes, et formam veri Dei negat conspici posse, et angelos veros sedi ejus dicit assistere. In quo et Plato pari ratione consentit, et unum Deum servans, cæteros angelos vel dæmonas dicit. Hermes quoque Trimegistus unum Deum loquitur, et eum incomprehensibilem atque inæstimabilem confitetur [2]. » Si ergo isti venissent ad percipiendam christianam salutem, non utique eis diceretur, Hoc malum habetis, vel falsum habetis: sed plane merito diceretur, Hoc vobis quamvis integrum et verum, nihil tamen prodesset, nisi ad Christi gratiam veniretis. Si ergo in ipsis ethnicis potest aliquid divinum inveniri recteque approbari, quamvis eis salus adhuc a Christo præstanda sit ; non oportet nos ita moveri etiam si pejores sunt hæretici, ut quod in eis malum ipsorum est velimus corrigere, et quod in eis bonum est Christi nolimus agnoscere. Sed jam cæteras hujus concilii sententias pertractandas, ab alio suscipiemus exordio.

[1] Act. xvii, 28. — [2] Lib. de idolorum vanitate.

LIBER VII.

In quo cæteræ sententiæ Concilii Carthaginensis pertractantur.

I. Non simus molesti legentibus, si eadem varie ac sæpe disserimus. Quanquam enim Ecclesia catholica sancta in omnibus gentibus adversus ea, quæ in ista quæstione de baptismo, utrum et apud hæreticos et schismaticos idem possit esse qui est in Catholica, nonnullam caliginem offundunt, priscæ consuetudinis et plenarii concilii auctoritate munita sit : tamen quia non contemnendis viris, et maxime Cypriano in ipsa unitate aliquando aliter visum est, cujus uti adversum nos auctoritate conantur, qui longe ab ejus charitate remoti sunt : propterea cogimur ex opportunitate tractandi et considerandi omnia, quæ in ejus concilio de hac re litterisque comperimus, hanc eamdem quæstionem aliquanto diutius tanquam in manibus versare, et ostendere quam verius universitati Ecclesiæ catholicæ placuerit, ut hæretici vel schismatici qui jam Christi baptismum illic unde veniunt acceperunt, in catholicam communionem cum illo admittantur, ab errore suo correcti, in charitate radicati atque fundati; ut quod attinet ad baptismi sacramentum, non adsit quod deerat, sed prosit quod inerat. Et beatus Cyprianus quidem jam corpore quod corrumpitur non aggravante animam, nec deprimente terrena inhabitatione sensum multa cogitantem, serenius perspicit veritatem, quam meruit adipisci per charitatem. Adjuvet itaque nos orationibus suis in istius carnis

mortalitate, tanquam in caliginosa nube laborantes, ut donante Domino, quantum possumus, bona ejus imitemur. Si quid autem aliter sensit, et quibusdam fratribus collegisque persuasit, quod nunc eo quem dilexit revelante jam cernit, nos longe impares meritis suis, Ecclesiæ tamen catholicæ auctoritatem, cujus ipse egregium et clarissimum membrum est, pro nostra infirmitate sectantes, adversus hæreticos vel schismaticos enodemus : quos præcisos ab unitate quam tenuit, et arescentes a charitate qua viguit, et elapsos ab humilitate qua stetit, tanto amplius improbat atque condemnat, quanto magis novit eos ad insidiandum perscrutari velle quod scripsit, et ad pacificandum imitari nolle quod fecit. Sicut illi qui se Christianos Nazarenos vocant, et more Judaïco carnalia præputia circumcidunt, nati hæretici ex illo errore in quem Petrus devians a Paulo revocatus est, ad huc usque persistunt : sicut ergo illi Petro in primatu Apostolorum martyrii gloria coronato[1], in sua perversitate præcisi ab Ecclesia remanserunt : sic isti Cypriano per abundantiam charitatis in sortem sanctorum passionis claritate suscepto, se ipsos exules unitatis agnoscunt, et contra unitatis patriam pro suis calumniis civem unitatis opponunt. Jam itaque cæteras illius concilii sententias eadem ratione videamus.

II. Marcus a Mactari dixit : « Mirandum non est, si hæretici hostes atque impugnatores veritatis sibi rem vindicant potestatis et dignationis alienæ : illud mirandum est, quod quidam nostri prævaricatores veritatis hæreticis suffragantur, et Christianis adversantur. Propterea decernimus hæreticos baptizandos esse. »

III. Huic respondemus : Imo magis mirandum est, et magna laude prædicandum, quod tantum isti dilexe-

[1] Galat. II, 11.

rint unitatem, ut quos prævaricatores veritatis arbitrabantur, cum eis in unitate perseverantes, ab eis pollui non timerent. Nam cum isti dixisset : « Illud mirandum est, quod quidam nostri prævaricatores veritatis hæreticis suffragantur, et Christianis adversantur, » videbatur esse dicturus : Propterea decernimus eis non esse communicandum. Non hoc dixit, sed ait : « Propterea decernimus hæreticos baptizandos esse : » servans quod pacificus Cyprianus ante præstruxerat, dicens : « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. » Cum ergo Donatistæ nobis calumniantur, et nos dicunt traditores, si quis existat vel Judæus vel Paganus, qui lecto isto concilio et nos et ipsos, secundum eorum regulas, veritatis appellet prævaricatores, velim scire ad hoc tam grave crimen refutandum atque diluendum quomodo nobis agenda sit causa communis. Isti eos dicunt traditores, quos neque ullo tempore convincere potuerunt, neque nunc possunt ostendere, et in eodem crimine ipsi esse potius ostenduntur. Sed quid ad nos? De istis certe prævaricatoribus quid dicemus? Si enim nos, quamvis falso, propterea dicimur traditores, quia traditoribus nos in eadem communione successisse criminantur; prævaricatoribus illis omnes successimus, quia nondum se ab unitate diviserat pars Donati beati Cypriani temporibus[1]. Post passionem quippe ejus quadraginta, et quod excurrit, annis peractis, traditio codicum facta est, unde cœperunt appellari Traditores. Si ergo propterea nos traditores, quia ex traditoribus, sicut opinantur vel confingunt, exorti sumus; ab illis prævaricatoribus utrique originem ducimus. Non est enim quod dicatur, non eis communicasse istos; quando suos illos vocant; quod concilium loquitur, quod ipsi

[1] Optatus lib. I. contra Parmenianum.

maxime proferunt : « Quidam nostri, inquit, prævaricatores veritatis, hæreticis suffragantur. » Accedit et testimonium Cypriani, satis demonstrantis quod in eorum communione permanserit, dicendo : « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. » Ipsi enim erant qui diversum sentiebant, quos iste prævaricatores vocat, quia scilicet hæreticis suffragabantur, sine baptismo eos in Ecclesiam recipiendo. Eam quoque fuisse consuetudinem ut sic reciperentur; et ipse Cyprianus multis locis, et aliquot episcopi in hoc concilio manifestant. Unde apparet, si hæretici non habent baptismum, Ecclesiam Christi temporum illorum prævaricatoribus fuisse plenam, qui eis suffragantes sic eos recipiebant. Agatur ergo causa communis adversus crimen prævaricationis quod negare non possunt, et ibi agetur nostra adversus crimen traditionis quod convincere non potuerunt. Sed sic agamus, quasi convicerint : quod utrique responderimus eis qui nobis objiciunt majorum nostrorum prævaricationem, hoc nos istis respondebimus qui nobis objiciunt majorum nostrorum traditionem. Sicut enim per majorum nostrorum traditionem, unde se isti diviserunt, nos mortui sumus : ita per majorum prævaricationem, qui et nostri et ipsorum parentes fuerunt, et nos et ipsi mortui sumus. Sed quia se vivere dicunt, credunt quod ad eos non pertineat illa prævaricatio : ergo nec ad nos illa traditio. Et illa quidem prævaricatio secundum ipsos certa est : secundum nos autem nec anterior prævaricatio vera est : quia et hæreticos dicimus posse habere baptismum Christi; nec posterior traditio, quia in ea causa sunt ipsi superati. Non habent ergo isti cur a nobis nefario scelere schismatis separentur : quia nostri majores si traditores non fuerunt, sicut nos dicimus, non est quod ad nos omnino

pertineat ; si autem traditores fuerunt, sicut ipsi dicunt, sic ad nos non pertinet, quemadmodum nec ad nos nec ad ipsos illi prævaricatores. Ac per hoc quoniam ex majorum nostrorum iniquitate nullum est crimen nostrum, ex proprio schismate certum est crimen illorum.

IV. Satius a Sicilibba dixit : « Si hæreticis in baptismo suo peccata donantur, sine causa ad Ecclesiam veniunt. Nam cum in die judicii peccata sint quæ puniuntur, nihil est quod timere possint hæretici de judicio Christi, si sunt peccatorum remissionem consecuti. »

V. Et hæc poterat etiam nostra esse sententia : viderit autem auctor ejus quo animo dicta sit. Verbis tamen ita modificata est, ut non me pigeat eo animo consentire atque subscribere, quo et ego sentio baptismum quidem Christi hæreticos posse habere, sed remissionem peccatorum non habere. Non autem ait : Si hæretici baptizant aut baptizantur : sed, « Si hæreticis, inquit, in baptismo suo peccata donantur, sine causa ad Ecclesiam veniunt. » Nam si pro hæreticis ponamus illos quos in Ecclesia noverat Cyprianus, sæculo verbis solis, et non factis renuntiantes ; totidem verbis possumus hanc sententiam etiam nos verissime dicere : Si fallaciter conversis in baptismo suo peccata donantur, sine causa ad veram conversionem postea perducuntur. Nam cum in die judicii peccata sint quæ puniuntur, nihil est quod timere possint, qui sæculo verbis solis et non factis renuntiarunt, de judicio Christi, si sunt remissionem peccatorum consecuti. Sed ista ratiocinatio tali connexione perficitur, ut adjungamus dicentes : Debent autem timere Christi judicium, et veraci corde aliquando converti : quod cum fecerint, non eos utique necesse est iterum baptizari. Potuerunt igitur accipere baptismum, et remissionem non

accipere peccatorum, aut remissis peccatis continuo rursus onerari. Sic ergo et hæretici.

VI. Victor a Gor dixit : « Cum peccata nonnisi in Ecclesiæ baptismo remittantur, qui hæreticum sine baptismo ad communicationem admittit, utrumque contra rationem facit, nec hæreticos purgat, et Christianos inquinat. »

VII. Huic respondemus, Ecclesiæ baptismum esse et apud hæreticos, quamvis ipsi non sunt in Ecclesia : sicut aquam paradisi in terra Ægypti, quamvis ipsa non sit in paradiso. Non itaque hæreticos sine baptismo ad communionem admittimus ; et quia correcti a sua perversitate veniunt, non eorum peccata, sed Christi sacramenta suscipimus : de remissione autem peccatorum quod superius, hoc et hic dicimus. Illud sane quod in ultimo posuit dicens : « Utrumque contra rationem facit; nec hæreticos purgat, et Christianos inquinat ; » respuit primitus ac maxime Cyprianus ipse cum sibi consentientibus collegis suis : neque enim inquinari se credidit, quando talibus propter vinculum pacis communicandum esse decrevit dicens : « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. » Aut si inquinant hæretici ad communionem, si non baptizantur, admissi; inquinata est tota Ecclesia per illam consuetudinem, quæ toties hic commemoratur. Et sicut nos isti appellant traditores propter majores nostros, in quibus nihil tale quando objecerunt, probare potuerunt; si hoc fit quisque quod est ille cui communicaverit, omnes tunc hæretici facti sunt. Quod si quisquis dicit, insanit ; falsum est quod iste ait : « Qui hæreticum sine baptismo ad communionem admittit, nec hæreticos purgat, et Christianos inquinat. » Aut si hoc verum est, non sine baptismo admittebantur, sed habebant baptis-

mum Christi, quamvis apud hæreticos datum et acceptum, qui secundum illam consuetudinem, de qua isti confitentur, sic admittebantur : ac per hoc recte etiam nunc sic admittuntur.

VIII. Aurelius ab Utica dixit : « Cum dicat Apostolus, non communicandum peccatis alienis [1]; communicat, qui sine baptismo Ecclesiæ hæreticis communicat? Et ideo censeo baptizandos esse hæreticos, ut accipiant remissam peccatorum, et sic illis communicetur. »

IX. Respondetur : Communicavit ergo Cyprianus et isti omnes peccatis alienis, quia cum talibus in communione manserunt, quando neminem qui diversum sensit a jure communionis amoverunt. Ubi est ergo Ecclesia? Deinde uti de hæreticis taceam, cum verba hujus sententiæ etiam de aliis peccatoribus dici possint, quales in Ecclsia secum Cyprianus videbat, gemebat, arguebat, ferebat, ubi est Ecclesia, quæ secundum hæc verba jam tunc periisse existimatur contagione peccatorum? Si autem, sicut se habet firmissima veritas, Ecclesia permansit et permanet; non nisi in consensione intelligenda est communio peccatorum, quam vetat Apostolus. Baptizentur autem iterum hæretici, ut accipiant remissam peccatorum, si baptizantur iterum perversi et invidi, qui cum sæculo verbis et non factis renuntiarent, baptismum quidem accipere potuerunt, sed remissionem peccatorum non obtinuerunt, dicente Domino : « Si non dimiseritis, ne» que Pater vester dimittet vobis [2]. »

X. Jambus a Germaniciana dixit : « Qui hæreticorum baptismum probant, nostrum improbant; ut extra Ecclesiam, non dicam lotos sed sordidatos, negent in Ecclesia baptizari oportere.

XI. Huic respondetur neminem nostrum baptismum

[1] I Tim. v, 22. — [2] Matth. vi, 15.

hæreticorum probare, sed Christi, quamvis in hærticis velut paleis exterioribus, sicut in aliis iniquis velut paleis interioribus. Nam si extra Ecclesiam qui baptizantur, non lavantur, sed sordidantur ; profecto extra petram, in qua ædificatur Ecclesia, qui baptizantur, non lavantur, sed sordidantur. Omnes autem extra eamdem petram sunt, qui audiunt verba Christi et non faciunt. Aut si baptismo lavantur quidem, sed iniquitatibus suis, a quibus in melius mutari noluerunt, sordidi remanent : sic et hæretici.

XII. Lucianus a Rucuma dixit : Scriptum est : « Et » vidit Deus lucem quia bona est, et divisit inter lucem » et tenebras [1]. »Si potest luci et tenebris convenire, potest nobis et hæreticis aliquid est commune. Propterea censeo hæreticos baptizandos esse.

XIII. Huic respondetur : Si potest luci et tenebris convenire, potest justis et injustis aliquid esse commune. Censeat ergo illos injustos denuo baptizari, quos in ipsa Ecclesia Cyprianus arguebat : aut si non sunt injusti qui sæculo verbis et non factis renuntiant, dicat qui potest.

XIV. Pelagianus a Luperciania dixit : « Scriptum est, aut Dominus Deus est [2], aut Baal Deus est. Ita et nunc aut Ecclesia Ecclesia est, aut hæresis Ecclesia est. Porro si hæresis Ecclesia non est, quomodo esse apud hæreticos baptisma Ecclesiæ potest?

XV. Huic ita possumus respondere : Aut paradisus paradisus, aut Ægyptus paradisus : porro si Ægyptus paradisus non est, quomodo esse in Ægypto aqua paradisi potest? Sed dicetur nobis, Etiam illuc exeundo pervenit. Sic ergo ad hæreticos baptismus. Item dicimus : Aut petra Ecclesia est, aut arena Ecclesia. Porro quia non est arena Ecclesia, quomodo apud eos qui super arenam ædificant,

[1] Gen. I, 4. — [2] 3 Reg. XVIII, 21.

audiendo verba Christi et non faciendo, esse baptismus potest? et tamen est. Sic ergo et apud hæreticos.

XVI. Jader a Midila dixit : « Scimus non esse nisi unum baptismum in Ecclesia catholica ; et ideo non debemus admittere hæreticum, nisi baptizatus fuerit apud nos, ne se putet extra Ecclesiam catholicam baptizatum esse.

XVII. Huic respondetur, quia si hoc de iniquis illis, qui extra petram sunt, diceretur, falso utique diceretur. Sic ergo et de hæreticis.

XVIII. Item alius Felix a Marazana dixit : « Una fides, » unum baptisma [1] ; » sed Ecclesiæ catholicæ, cui soli licet baptizare. »

XIX. Quid si alius ita diceret : Una fides, unum baptisma ; sed justorum tantum, quibus solis licet baptizare? Sicut hæc verba refellerentur, ita et ista sententia refellatur. An et injusti nec in ipso baptismo mutati, dum sæculo verbis solis et non factis renuntiant, ad membra Ecclesiæ pertinent? videant si ipsa est illa petra, si ipsa est columba, si ipsa est sponsa sine macula et ruga.

XX. Paulus a Bobba dixit : « Me non movet si aliquis Ecclesiæ fidem et veritatem non vindicat, quando Apostolus dicat : « Quid enim quia exciderunt a fide qui» dam illorum, numquid infidelitas illorum fidem Dei » evacuavit? Absit : est enim Deus verax, omnis autem » homo mendax [2]. » Si autem Deus verax est, quomodo apud hæreticos baptismi veritas esse potest, apud quos Deus non est? »

XXI. Huic respondetur : Quid, apud avaros numquid est Deus? Et tamen est baptismus : ita et apud hæreticos. Apud quos enim Deus est, templum Dei sunt. Quæ autem compositio templo Dei cum idolis [3]? Porro avaritiam, idololatriam Paulus sentit, Cyprianus consentit, et

[1] Ephes. IV, 5. — [2] Rom. III, 3, et Psal. CXV, 11. — [3] 2 Cor. VI, 16.

idem ipse inter collegas raptores, tamen baptizatores, cum magna tolerantiæ mercede versatur.

XXII. Pomponius a Dionysiana dixit : « Manifestum est hæreticos non posse baptizare, et remissionem peccatorum dare, qui potestatem non habent, ut aut solvere aut ligare aliquid in terris possint.

XXIII. Respondetur : Hanc potestatem nec homicidæ habent, id est, qui oderunt fratres. Non enim talibus dictum est : « Si cui dimiseritis peccata, dimittentur ei; » si cui tenueritis, tenebuntur [1]. » Et tamen baptizant et eos in eadem baptismi communione et Paulus tolerat, et Cyprianus agnoscit.

XXIV. Venantius a Tinisa dixit : « Si maritus peregre proficiscens, amico suo commendasset uxorem suam custodiendam, commendatam sibi ille quanta posset diligentia conservaret, ne ab aliquo castitas ejus et sanctitas adulteraretur : Christus Dominus et Deus noster ad Patrem proficiscens, sponsam suam nobis commendavit, utrum-ne eam incorruptam et inviolatam custodimus, an integritatem ejus et castitatem mœchis et corruptoribus prodimus? Qui enim baptisma Ecclesiæ commune cum hæreticis facit, sponsam Christi adulteris prodit.

XXV. Respondemus : Quid illi qui cum baptizantur, labiis, non corde convertuntur ad Dominum, nonne adulterinam mentem gerunt? Nonne ipsi sunt sæculi dilectores, cui non factis, sed verbis renuntiaverunt, et ideo corrumpunt mores bonos per colloquia mala dicentes : « Manducemus et bibamus, cras enim moriemur [2]? : » Nonne etiam contra istos vigilavit sermo Apostolicus, ubi dicit : « Timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit » astutia sua, sic et vestræ mentes corrumpantur a castitate » quæ est in Christo [3]? » Cum ergo Christi baptisma Cy-

[1] Joan. xx, 23. — [2] 1 Cor. xv, 32. — [3] 2 Cor. xi, 3.

prianus habebat commune cum talibus, numquid ideo sponsam Christi prodebat adulteris, ac non potius monile sponsi etiam in adultera cognoscebat?

XXVI. Aymnius ab Ausuaga dixit : « Nos unum baptisma accepimus, et ipsum exercemus : qui autem dicit, quia et hæreticis licet baptizare, ipse duos baptismos facit. »

XXVII. Huic respondetur : Cur non etiam ille duos baptismos facit, qui dicit quia et iniqui baptizant? Cum enim justi et iniqui sibi contrarii sint, baptismus quem dant justi, qualis erat Paulus, vel etiam qualis erat Cyprianus, non est contrarius baptismo quem dabant iniqui illi qui oderant Paulum, quos non hæreticos, sed malos catholicos Cyprianus intelligit : et cum contrariæ sibi sint continentia quæ fuit in Cypriano, et avaritia quæ fuit in collegis Cypriani; baptismus tamen quem Cyprianus dabat, non erat contrarius baptismo quem illi dabant, sed unus et idem : quia ille baptizat de quo dictum est : « Ipse est qui baptizat [1]. »

XXVIII. Saturninus a Victoriana dixit : « Si licet hæreticis baptizare, excusati sunt et defensi illicita facientes : nec video quare eos aut Christus adversarios suos, aut Apostolus antichristos appellaverit. »

XXIX. Huic respondetur : Sic dicimus non licere hæreticis baptizare, quomodo dicimus non licere fraudatoribus baptizare? Non enim hæretico tantum, sed peccatori inquit Deus : « Ut quid enarras justificationes meas, » et assumis testamentum meum per os tuum? » Huic utique dixit : « Si videbas furem, concurrebas ei [2]. » Quanto ergo illi pejores, qui non cum furibus concurrebant, sed ipsi fundos insidiosius fraudibus rapiebant : sed non eis concurrebat Cyprianus quamvis eos in catholica segete to-

[1] Joan. I, 33. — [2] Psal. XLIX, 16.

leraret, ne simul eradicaretur et triticum. Et tamen etiam ipsi quem dabant, idem ipse baptismus erat; quia non ipsorum, sed Christi erat. Sicut ergo isti, quamvis in eis Christi baptismus agnoscatur, non sunt tamen excusati et defensi illicita facientes, et recte illos Christus adversarios suos appellat, quia in talibus perseverantes audituri sunt: « Recedite a me, qui operamini iniquitatem [1]; » unde et antichristi appellantur, quia Christo contrarii sunt, dum contra quod præcipit vivunt, ita et hæretici.

XXX. Alius Saturninus a Tucca dixit: « Gentiles quamvis idola colant, tamen summum Deum Patrem creatorem cognoscunt et confitentur. In hunc Marcion blasphemat, et quidam non erubescunt Marcionis baptismum probare. Quomodo tales sacerdotes sacerdotium Dei aut servant, aut vindicant, qui hostes Dei non baptizant, et sic illis communicant. »

XXXI. Respondetur: Nimirum cum talia dicuntur, exceditur modus, nec consideratur quia et ipsi talibus communicabant, « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. » Sed habet iste in hac ipsa sententia sua unde admoneri posset, si adverteret, id in quoque corrigendum esse quod pravum est, quod autem rectum est approbandum. Quandoquidem ait: « Gentiles quamvis idola colant, tamen summum Deum Patrem creatorem cognoscunt et confitentur. » Si quis ergo ad Deum talis gentilis veniret, numquid vellet in eo corrigere atque mutare, quod Deum Patrem creatorem confitebatur et noverat? Non puto, sed emendaret in eo idololatriam, quod malum habebat; et traderet sacramenta christiana, quæ non habebat: et si quid rectum nosset in eo approbaret, si quid inveniret perversum emendaret, si quid defuisset daret. Sic

[1] Matth. VII, 23.

et in Marcionista hæretico agnosceret baptismi integritatem, corrigeret ejus perversitatem, doceret catholicam veritatem.

XXXII. Marcellus a Zama dixit : « Cum peccata non nisi in baptismo Ecclesiæ remittantur, qui hæreticum non baptizat, peccatori communicat.

XXXIII. Quid ille qui hoc facienti communicat, nonne peccatori communicat? Quid autem aliud faciebant omnes judicantes neminem, aut a jure communionis amoventes diversa sentientem? Ubi est ergo Ecclesia? An patientibus, et ne triticum eradicetur, zizania tolerantibus ista non obsunt [1]? Dicant ergo isti, qui se ab orbe terrarum frustra separando sacrilegium schismatis admiserunt, ut quid habent in ore sententiam Cypriani, qui non habent in corde Cypriani patientiam? Huic autem Marcello respondetur ex his quæ de baptismo et remissione peccatorum supra dicta sunt, quomodo possit esse baptismus in homine, quamvis non sit in eo remissio peccatorum.

XXXIV. Irenæus ab Ululis dixit : « Si ideo Ecclesia hæreticum non baptizat, quod dicatur jam baptizatus esse : hæresis major est.

XXXV. Respondetur : Hoc modo dici potest, si ideo avarum Ecclesia non baptizat, quod dicatur jam baptizatus esse, avaritia major est. Hoc autem falsum est : ita ergo et illud.

XXXVI. Donatus a Cibaliana dixit : « Ego unam Ecclesiam et unum baptismum ejus novi. Si est qui dicat esse apud hæreticos baptismi gratiam, ante est ut ostendat et probet esse illic Ecclesiam. »

XXXVII. Huic respondetur : Si baptismi gratiam hoc esse dicis quod est baptismus, est apud hæreticos : si au-

[1] Matth. XIII, 29.

tem baptismus sacramentum est gratiæ, ipsa vero gratia abolitio peccatorum est. non est apud hæreticos baptismi gratia. Sic est autem unum baptisma et una Ecclesia, quemadmodum est una spes. Sicut ergo boni et mali, non habentes unam spem, possunt tamen habere unum baptisma : ita quibus non est communis Ecclesia, potest baptisma esse commune.

XXXVIII. Zozimus a Tharassa dixit : « Revelatione facta veritatis, cedat error veritati : quia et Petrus qui prius circumcidebat, cessit Paulo veritatem prædicanti [2]. »

XXXIX. Respondetur : Potest etiam nostra esse sententia ista, et ita factum est in hac de baptismo quæstione. Nam veritate postea liquidius revelata cessit error veritati, cum illa saluberrima consuetudo etiam plenarii concilii auctoritate firmata est. Bene tamen, quod toties meminerunt etiam primum Apostolorum Petrum potuisse aliter sapere quam veritas postulabat; quod accidisse etiam Cypriano sine ulla ejus contumelia credimus, quicumque diligimus Cyprianum : quia non eum fas est diligi majori charitate quam Petrum.

XL. Julianus a Telepte dixit : Scriptum est : « Nemo » potest accipere aliquid, nisi datum illi fuerit de cœlo [1]. » Si hæresis de cœlo est, potest baptisma dare. »

XLI. Audiat et alium dicentem : Si avaritia de cœlo est, potest baptisma dare. Et tamen dant avari : sic ergo et hæretici.

XLII. Faustus a Timida regia dixit : « Non sibi blandiantur qui hæreticis patrocinantur. Qui pro hæreticis ecclesiastico baptismo intercedit, illos Christianos et nos hæreticos facit. »

XLIII. Huic respondetur : Si quisquam dicat, eum

[1] Galat. II, 11. — [2] Joan. III, 27.

qui cum baptismum acciperet, quia odium fraternum tenebat in corde, non acceperat remissionem peccatorum, non esse iterum baptizandum, quando illud odium de corde dimittit; numquid ecclesiastico baptismo intercedit pro homicidis, aut illos justos et nos homicidas facit? Hoc ergo et de hæreticis intelligat.

XLIV. Geminius a Furnis dixit : « Quidam de collegis hæreticos præponere sibi possunt, nobis non possunt : et ideo quod semel decrevimus, tenemus, ut ab hæreticis venientes baptizemus. »

XLV. Et hic confitetur apertissime quosdam de collegis suis diversa sensisse : unde etiam atque etiam confirmatur amor unitatis, quod ab invicem nullo schismate separati sunt, donec alteris eorum si quid aliter saperent Deus revelaret. Sed huic respondetur collegas ejus non sibi hæreticos præposuisse; sed baptismum Christi, sicut agnoscitur in avaris, fraudatoribus, raptoribus, homicidis, sic etiam in hæreticis cognovisse.

XLVI. Rogatianus a Nova dixit : « Ecclesiam Christus instituit, hæresim diabolus : quomodo potest habere baptismum Christi synagoga Satanæ.

XLVII. Huic respondetur : Numquid quia pios Christus instituit, et invidos diabolus, ideo non potest habere baptismum Christi, quæ in invidis convincitur esse pars diaboli?

XLVIII. Therapius a Bulla dixit : « Qui hæreticis baptismum Ecclesiæ concedit, et prodit, quid aliud quam sponsæ Christi Judas existit ? »

XLIX. O magna convictio schismaticorum, qui se ab hæreditate Christi toto orbe diffusa nefario sacrilegio separarunt, si Cyprianus talibus communicabat qualis Judas traditor fuit, et tamen ab eis non maculabatur : aut si maculabatur, tunc Judæ facti sunt omnes; ergo et

modo Judæ sunt omnes : aut si non sunt, non ergo pertinent ad posteriores facinora priorum, quamvis ex eadem communione propagatos. Cur ergo nobis traditores objiciunt, quos non convicerunt, et sibi Judam non objiciunt, cui Cyprianus et collegæ ejus communicaverunt? Ecce concilium de quo solent isti gloriari. Nos quidem dicimus, quia sic non prodit hæreticis Ecclesiæ baptismum, qui baptismum Christi et in hæreticis probat, sicut non prodit homicidis Ecclesiæ baptismum, qui baptismum Christi et in homicidis probat. Sed quia isti ex hoc concilio nobis præscribere quid sentire debeamus, affectant, ipsi priores ei consentiant. Ecce Judæ traditori sunt comparati, qui dicebant hæreticos quamvis in hæresi baptizatos non debere iterum baptizari. Talibus autem Cyprianus communicabat, qui dixit [1] : « Neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem si diversum senserit amoventes. » Tales etiam antea fuisse in Ecclesia per illam sententiam manifestantur, ubi ait : « Sed dicit aliquis. Quid ergo fiet de his qui in præteritum in Ecclesiam sine baptismo admissi sunt [2] : » Talem fuisse Ecclesiæ consuetudinem ipsi, qui hoc concilium faciunt, sæpe commemorant. Si ergo « Nihil aliud quicumque hoc facit, quam sponsæ Christi Judas existit, » sicut ista sententia pronuntiata est ; Judas autem, sicut docet Evangelium, traditor fuit : traditoribus ergo communicaverunt omnes, qui tunc etiam ista dicebant, et ante quam ista dicerent traditores facti erant omnes per illam consuetudinem, quam tunc Ecclesia retinebat. Omnes ergo, id est, et nos et ipsi qui ex illa unitate propagati sumus, traditores sumus. Sed nos duobus modis defendimur ; quia et huic concilio, ubi hoc pronuntiatum est, non consentimus, salvo jure unitatis, sicut ipse Cyprianus

[1] In exordio concilii Carth. — [2] Epistola 71, ad Jubaianum.

prædixit; et bonis malos in unitate catholica, donec in fine a tritico palea separetur, nihil obesse arbitramur. Isti autem, quia et hoc concilium tanquam pro se proferunt, et malorum communione quasi contagione bonos perire contendunt, non inveniunt quomodo dicant, aut priores Christianos unde isti propagantur, non fuisse traditores, quia isto concilio convincuntur, aut ad se non pertinere facinora priorum, quia nobis majores nostros objiciunt?

L. Item alius Lucius a Membresa dixit : « Scriptum est : « Deus peccatorem non audit [1]. » Qui peccator est, quomodo audiri in baptismo potest.

LI. Respondemus : Quomodo auditur avarus et raptor et fœnerator, et homicida? An isti non sunt peccatores? quos tamen Cyprianus in Catholica objurgat, et tolerat?

LII. Item alius Felix a Buslacenis dixit : « In hæreticis sine baptismo Ecclesiæ admittendis nemo consuetudinem rationi et veritati præponat; quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit. »

LIII. Huic respondetur : Veritatem non ostendis, de consuetudine confiteris. Recte igitur consuetudinem teneremus plenario concilio posteriore firmatam, etiamsi veritas adhuc lateret, quam credimus jam esse manifestatam.

LIV. Alius Saturninus ab Abitinis dixit : « Si potest Antichristus dare alicui gratiam Christi, possunt et hæretici baptizare, qui appellati sunt Antichristi.

LV. Quid si alius diceret : Si potest homicida dare alicui gratiam Christi, possunt et qui fratres oderunt baptizare, qui appellati sunt homicidæ? Nempe quasi

[1] Joan. IX, 31.

verum dicere videretur, et tamen possunt : sic ergo et hæretici.

LVI. Quintus ab Aggya dixit : « Ille potest dare aliquid, qui aliquid habet : hæretici autem quid possunt dare, quos constat nihil habere? »

LVII. Huic respondetur : Si ergo potest dare aliquid qui aliquid habet manifestum est posse dare hæreticos baptismum, quia cum ab Ecclesia recedunt, habent lavacri sacramentum, quod ibi acceperant : nam redeuntes non recipiunt, quia non amiserant cum recesserunt.

LVIII. Alius Julianus a Marcelliana dixit : « Si potest homo duobus dominis servire, Deo et mammonæ [1] ; potest et baptisma duobus servire, Christiano et hæretico. »

LIX. Imo si potest continenti et avaro, sobrio et ebrioso, pio et homicidæ, cur non etiam Christiano et hæretico? Quibus quidem non servit ; sed ministratur et illis, vel ab illis, ad salutem bene utentibus, et ad judicium male utentibus. »

LX. Tenax ab Horreis Celiæ dixit : « Baptisma unum est, sed Ecclesiæ : ubi Ecclesia non est, baptisma illic esse non potest. »

LXI. Huic respondemus : Quare ergo potest ubi petra non est, sed arena est ; cum Ecclesia in petra, non in arena sit?

LXII. Alius Victor ab Assuris dixit : « Scriptum est quia » Deus unus est, et Christus unus, Ecclesia una, et bap» tisma unum [1]. » quomodo illic baptizari aliquis potest, ubi Deus et Christus et Ecclesia non est?

LXIII. Quomodo potest et in arena illa, ubi nec Ecclesia est, quia in petra est ; nec Deus et Christus, quia non est ibi templum Dei et Christi?

LXIV. Donatulus a Capse dixit : « Et ego semper hoc

[1] Matth. VI, 24. — [2] Ephes. IV, 4.

sensi, ut hæretici, qui nihil foris consecuti sunt, quando ad Ecclesiam convertuntur, baptizentur. »

LXV. Ad hoc respondetur : Nihil quidem foris consecuti sunt, sed ad salutem, non ad sacramentum. Salus enim propria est bonis; sacramenta vero communia et bonis et malis.

LXVI. Verulus a Rusiccade dixit : « Homo hæreticus dare non potest quod non habet : multo magis schismaticus, qui quod habuit amisit. »

LXVII. Jam ostendimus eos habere; quia non amittunt, cum recedunt. Non enim recipiunt, cum redeunt. Quapropter si propterea videbantur dare non posse, quia putabantur non habere : intelligantur jam dare posse, quia intelliguntur et habere.

LXVIII. Pudentianus a Cuiculi dixit : « Novitas episcopatus effecit, fratres dilectissimi, ut sustinerem quid majores judicarent. Nam hæreses nihil habere, nec posse, manifestum est : atque ita si qui ex eis venerint, baptizari æquissime statutum est.

LXIX. Sicut ergo superioribus responsum est, quos hic sustinebat quid judicarent, sic et huic ipsi responsum esse intelligatur.

LXX. Petrus ab Hippone Diarrhito dixit : « Cum unum baptisma sit in catholica Ecclesia, manifestum est non posse extra Ecclesiam baptizari : et ideo in hæresi tinctos, sive in schismate, venientes ad Ecclesiam, censeo baptizari oportere.

LXXI. Sic est unum baptisma in Ecclesia catholica, ut cum exinde aliqui exierint, in his qui exeunt, non fiant duo, sed idem unum maneat. Quod ergo in redeuntibus agnoscitur, hoc et in eis qui a recedentibus acceperunt, quod illic cum recederent, non amiserunt.

LXXII. Item alius Lucius ab Ausafa dixit : « Secun-

dum motum animi mei et Spiritus sancti, cum sit unus Deus Pater Domini nostri Jesu Christi, et unus Christus, et una spes, unus spiritus, una Ecclesia, unum debet esse baptisma [1]. Et ideo dico, et si quid apud hæreticos motum aut factum fuerit, rescindi debere; et eos, qui exinde veniunt, in Ecclesia baptizandos esse.

LXXIII. Rescindatur ergo quod baptizant, qui audiunt verba Dei, et non faciunt, cum ab iniquitate ad justitiam, hoc est, ab arena ad petram migrare cœperint. Quod si non fit, quia et in ipsis quod Christi erat, eorum iniquitatibus non violabatur; hoc etiam de hæreticis intelligatur : nam nec eadem spes illis est quandiu in arena sunt, quæ illis qui super petram sunt; tamen idem baptisma est in utrisque, quamvis sicut spes una, ita unum baptisma dictum sit.

LXXIV. Felix a Gurgitibus dixit: « Eo censeo, ut secundum sanctarum Scripturarum præcepta baptizati illicite ab hæreticis extra Ecclesiam, si ad Ecclesiam confugere voluerint, gratiam baptismi, ubi licite datur, consequantur. »

LXXV. Respondetur : Imo licite incipiant habere ad salutem, quod illicite habebant ad perniciem : quia sub eodem baptismo justificatur, cum se quisque ad Deum veraci corde converterit, sub quo judicabatur, quando id accipiens sæculo solis verbis et non factis renuntiaverat.

LXXVI. Pusillus a Lamasba dixit : « Ego credo baptisma salutare non esse nisi in Ecclesia catholica. Quidquid absque Catholica fuerit, simulatio est. »

LXXVII. Hoc quidem verum est, quod « baptisma salutare nonnisi in Ecclesia catholica est. » Potest enim ipsum esse et extra Catholicam, sed salutare non est ibi : quia non ibi operatur salutem [2] : sicut ille bonus odor Christi non est utique salutaris in iis qui pereunt, non suo

[1] Ephes. IV, 4. — [2] 2 Cor. II, 15.

vitio, sed illorum. « Simulatio est autem quidquid extra Catholicam fuerit, » sed in quantum non est catholicum. Potest autem aliquid catholicum esse extra Catholicam, sicut potuit nomen Christi esse extra congregationem Christi, in quo nomine pellebat dæmonia ille, qui cum Discipulis non sequebatur [1]. Nam simulatio etiam in Catholica esse potest, in his utique, qui sæculo verbis et non factis renuntiant, nec tamen est catholica simulatio. Sicut ergo est in Catholica quod non est catholicum; sic potest extra Catholicam aliquid esse catholicum.

LXXVIII. Salvianus a Gazaufala dixit: « Hæreticos nihil habere constat; et ideo ad nos veniunt, ut possint accipere quod non habebant. »

LXXIX. Respondemus: Non sunt ergo hæretici ipsi qui hæreses condiderunt, qui ab Ecclesia recesserunt, et utique habebant quod ibi acceperunt. Quod si absurdum est dicere, ut illi non sint hæretici, per quos cæteri fiunt hæretici, potest fieri ut hæreticus habeat, quo male utendo dispereat.

LXXX. Honoratus a Tucca dixit: « Cum Christus veritas sit, magis veritatem quam consuetudinem sequi debemus, ut hæreticos, qui ideo ad nos veniunt, quia foris nihil accipere potuerunt, Ecclesiæ baptismo sanctificemus. »

LXXXI. Et iste attestator est consuetudinis, ubi nos plurimum adjuvat, quidquid aliud contra nos dicere videatur. Non autem ideo ad nos veniunt hæretici, quia foris nihil acceperunt: sed ut eis utile esse incipiat quod acceperunt: hoc enim foris nullo modo potest.

LXXXII. Victor ab Octavo dixit: « Quod et ipsi scitis, non olim sum constitutus episcopus, et ideo expectabam præcessorum consilium. Hoc itaque existimo, ut

[1] Marc. IX, 37.

quicumque ex hæresi venerint, sine dubio baptizentur. »

LXXXIII. Quod ergo illis, quos expectabat, responsum est, huic quoque responsum accipiatur.

LXXXIV. Clarus a Mascula dixit : « Manifesta est sententia Domini nostri Jesu Christi Apostolos suos mittentis et ipsi solis potestatem a Patre sibi datam permittentis; quibus nos successimus; eadem potestate Ecclesiam Domini gubernantes et credentium fidem baptizantes : et ideo hæretici, qui nec potestatem foris, nec Ecclesiam Christi habent, neminem baptizare baptismo ejus possunt. »

LXXXV. Numquid et impii homicidæ Apostolis successerunt? Cur ergo baptizant? An quia non sunt foris? Sed a petra foris sunt, cui claves Dominus dedit, et ubi se ædificaturum Ecclesiam dixit.

LXXXVI. Secundianus a Thambeis dixit : « Non debemus hæreticos nostra præsumptione decipere, ut in Ecclesia Domini nostri Jesu Christi non baptizati, ac per hoc remissionem peccatorum non consecuti, cum judicii dies venerit, nobis imputent, quod per nos non sint bapzati, et indulgentiam divinæ gratiæ consecuti. Propter quod, cum sit una Ecclesia et unum baptisma[1], quando ad nos convertuntur, simul cum Ecclesiâ et Ecclesiæ baptismum consequantur.

LXXXVII. Imo translati ad petram et columbæ sociati accipiant remissionem peccatorum, quam habere non poterant extra petram et extra columbam, sive aperte foris, sicut hæretici, sive tanquam intus, sicut perditi catholici : quos tamen baptismum sine remissione peccatorum et habere et dare, manifestum est, cum et ab ipsis tales accipiunt, qui non in melius commutati Deum labiis honorant, cor autem eorum longe est ab eo[2]. Tamen sic est

[1] Ephes. IV, 4. — [2] Isaï. XXIX, 13, et Matth. XV, 8.

unum baptisma, quomodo est una columba, cum possint qui non sunt in columba communiter, baptisma tamen habere communiter.

LXXXVIII. Item alius Aurelius a Chullabi dixit : « Joannes apostolus in Epistola sua posuit : « Si quis ad » eos venit, et doctrinam Christi non habet, nolite eum » admittere in domum vestram, et Ave illi ne dixeritis. » Qui enim dixerit illi Ave, communicat factis ejus ma» lis[1]. » Quomodo tales admitti temere in domum Dei possunt, qui in domum nostram privatam admitti prohibentur? Aut quomodo cum eis sine Ecclesiæ baptismo communicare possumus, quibus si Ave dixerimus tantum, factis eorum malis communicamus? »

LXXXIX. De hoc testimonio Joannis non est diutius disserendum, quandoquidem ad quæstionem baptismi, quam modo tractamus, omnino non pertinet. Ait enim : Si quis ad vos venerit, et doctrinam Christi non habet. Hæretici autem relinquentes doctrinam erroris sui, ad Christi doctrinam convertuntur, ut incorporentur Ecclesiæ, et ad illam columbam incipiant pertinere, cujus sacramentum habebant : et ideo quod ejus non habebant, eis datur, id est, pax et charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. Quod autem ejus habebant, agnoscitur, et sine ulla contumelia suscipitur : sicut in adultera Deus agnoscit dona sua, etiam cum illa sequitur amatores suos; quia fornicatione correcta, cum ad castitatem convertitur, non dona illa culpantur, sed ipsa emendatur. Sicut se autem posset defendere Cyprianus, si hoc ei Joannis testimonium objiceretur, quando talibus communicabat; ita se defendant contra quos dicitur. Nam ad istam quæstionem, ut dixi, omnino non pertinet. Joannes enim dicit, alienæ doctrinæ hominibus

[1] 2 Joan. 10.

Ave non esse dicendum [1]: Paulus autem apostolus vehementius dicit : « Si quis frater nominatur inter vos aut » avarus, aut ebriosus, etc., cum ejusmodi nec quidem » cibum simul sumere [2] : » et tamen cum collegis fœneratoribus, insidiosis, fraudatoribus, raptoribus, non privatam mensam, sed Dei altare habebat commune Cyprianus. Quomodo autem hoc defendatur, jam in aliis libris satis dictum est.

XC. Litteus a Gemellis dixit : « Cæcus cæcum si du- » cat, ambo in foveam cadunt [3]. » Cum ergo hæreticos constet non posse illuminare quemquam, ut pote cæcos ; baptisma eorum non valet. »

XCI. Nec nos dicimus valere ad salutem quandiu hæretici sunt, sicut et illis homicidis quandiu fratres oderunt : nam et ipsi in tenebris sunt, et si quis eos sequitur, simul in foveam cadunt; nec ideo tamen baptismum vel non habent, vel non tradunt.

XCII. Natalis ab Oëa dixit : « Tam ego præsens, quam Pompeius Sabratensis, quam etiam Dioga Leptimagensis, qui mihi mandaverunt, corpore quidem absentes, spiritu præsentes, censemus quod et collegæ nostri, quod hæretici communicationem habere nobiscum non possunt, nisi ecclesiastico baptismo baptizati fuerint. »

XCIII. Communicationem, credo, eam dicit, quæ pertinet ad columbæ societatem : nam in participatione sacramentorum procul dubio communicabant eis, neminem judicantes, nec a jure communionis aliquem, si diversum sentiret, amoventes. Sed quolibet modo dixerit, non magnopere verba hæc refellenda sunt. Certe enim non communicet hæreticus, nisi ecclesiastico baptismo baptizatus. Constat autem ecclesiasticum esse baptismum etiam apud hæreticos verbis Evangelicis consecratum :

[1] 2 Joan. 10.— [2] 1 Cor. v, 11.— [3] Matth. xv, 14.

sicut ipsum Evangelium ecclesiasticum est, nec ad eorum pertinet perversitatem, sed utique suam retinet sanctitatem.

XCIV. Junius a Neapoli dixit : « Ab eo, quod semel censuimus, non recedo, ut hæreticos venientes ad Ecclesiam baptizemus. »

XCV. Hic quia nullam rationem vel testimonium Scripturarum attulit, diu nos tenere non debet.

XCVI. Cyprianus a Carthagine dixit : « Meam sententiam plenissime exprimit Epistola, quæ ad Jubaïanum collegam nostrum scripta est; hæreticos secundum Evangelicam et Apostolicam contestationem adversarios Christi et antichristos appellatos, quando ad Ecclesiam venerint, unico Ecclesiæ baptismo baptizandos esse, ut possint fieri de adversariis amici, et de antichristis Christiani.

XCVII. Quid aliud hic disputandum est, quando ipsam, cujus mentionem fecit, Epistolam ad Jubaïanum datam, quanta potuimus diligentia pertractavimus? Et quod hic dixit, meminerimus dici posse de omnibus iniquis, quos et in Catholica esse ipse testatur, et baptismum habere, et dare, nemo nostrum ambigit. Illi enim veniunt ad Ecclesiam, qui de parte diaboli ad Christum transeunt, et ædificant super petram, et incorporantur columbæ, et in horto concluso et fonte signato muniuntur; ubi non sunt omnes, qui contra Christi præcepta vivunt, ubilibet esse videantur. Nam in epistola[1], quam scripsit ad Magnum, cum de hac ipsa re ageret, satis aperteque ipse nos commonuit, in quali societate oporteat intelligi Ecclesiam. Ait enim de quodam loquens : « Alienus fiat et profanus Dominicæ pacis, ac Dominicæ unitatis inimicus, non habitans in domo Dei, id est, in Ecclesia Christi, in qua non nisi concordes atque unani-

[1] Epist. 69.

mes habitant. » Quod ergo hic dicimus, paululum advertant, qui nobis de Cypriano volunt præscribere. Si enim in Ecclesia Christi non nisi concordes atque unanimes habitant, procul dubio non habitant in Ecclesia Christi, quamvis intus esse viderentur, illi qui per invidiam et contentionem sine charitate Christum annuntiabant; quos ipse intelligit, non hæreticos vel schismaticos a Paulo apostolo commemoratos, sed falsos fratres cum illo interius conversantes[1] : qui certe baptizare non debebant, quia in Ecclesia non habitabant, in qua ipse dicit non habitare nisi concordes et unanimes : nisi forte quisquam sic abhorret a vero, ut dicat concordes et unanimes fuisse invidos et malevolos, et sine charitate contentiosos, et tamen baptizabant, nec eorum ista detestanda perversitas sacramentum Christi, quod per eos tractabatur et dispensabatur, aliqua ex parte minuebat atque violabat.

XCVIII. Totum sane ipsum locum in eadem ad Magnum Epistola positum operæ pretium est pertractare, quem ita contexuit. « Non habitans, inquit, in domo Dei, id est, in Ecclesia Christi, in qua non nisi concordes atque unanimes habitant, loquente in Psalmis Spiritu sancto, et dicente : « Deus qui inhabitare facit una- » nimes in domo[2]. » Denique unanimitate Christianos firma sibi atque inseparabili charitate connexos, etiam ipsa Dominica sacrificia declarant. Nam quando Dominus corpus suum panem vocat[3], de multorum granorum adunatione congestum; populum nostrum, quem portabat, indicat adunatum : et quando sanguinem suum vinum appellat, de botris atque acinis plurimis expressum, atque in unum coactum; gregem item nostrum significat commixtione adunatæ multitudinis copulatum. » Hæc

[1] Philip. I, 15. — [2] Psal. LXVII, 7. — [3] Joan. VI, 52.

verba beati Cypriani indicant eum et intellexisse et dilexisse decorem domus Dei, quam domum ex unanimis et concordibus constare affirmavit, et docuit testimonio prophetico, et significatione sacramentorum : in qua utique non erant illi invidi, et sine charitate malevoli, qui tamen baptizabant. Ex quo apparet et in eis esse posse, atque ab eis dari posse sacramentum Christi, qui non sunt in Ecclesia Christi, in qua non nisi unanimes et concordes habitare Cyprianus ipse testatur. Neque enim saltem hoc dici potest, tunc baptizare posse cum latent : quoniam illi Paulum apostolum non latebant, quos in Epistola sua veracissimus testis notat, et gaudere se dicit, quoniam et ipsi Christum annuntiabant. De his quippe ait : « Sive occasione, sive veritate Christus annuntietur, » et in hoc gaudeo, sed et gaudebo [1]. »

XCIX. Quibus omnibus consideratis, puto me non temere dicere, alios ita esse in domo Dei, ut ipsi etiam sint eadem domus Dei, quæ dicitur ædificari super petram [2], quæ unica columba appellatur, quæ sponsa pulchra sine macula et ruga, et hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ vivæ, paradisus cum fructu pomorum : quæ domus etiam claves accepit, ac potestatem solvendi et ligandi [3]. Hanc domum si quis corripientem corrigentemque contempserit, sit tibi, inquit, tanquam ethnicus et publicanus [4]. De hac domo, dicitur : « Do» mine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitatio» nis gloriæ tuæ [5]. » Et, « Qui habitare facit unanimes » in domo [6]. » Et, « Jucundatus sum in his quæ dixerunt » mihi, in domum Domini ibimus [7]. » Et, « Beati qui habi» tant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum lauda» bunt te [8] : » et innumerabilia talia. Hæc domus etiam triti-

1 Philip. I, 18. — 2 Matth. XVI, 18. — 3 Ibid. 19. — 4 Id. XVIII, 17. — 5 Psal. XXV, 8. — 6 Id. LXVII, 7. — 7 Id. CXXI, 1. — 8 Id. LXXXIII, 5.

cum dicitur, sive tricenum, sive sexagenum, sive centenum fructum afferens cum tolerantia. Hæc domus est in vasis aureis et argenteis, et lapidibus pretiosis, et lignis imputribilibus[1]. Huic domui dicitur : « Sufferentes invicem » in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vin» culo pacis[2]. » Et, « Templum enim Dei sanctum est, » quod estis vos[3]. » Hæc quippe in bonis fidelibus est, et sanctis Dei servis ubique dispersis et spiritali unitate devinctis in eadem communione sacramentorum, sive se facie noverint, sive non noverint. Alios autem ita dici esse in domo, ut non pertineant ad compagem domus, nec ad societatem fructiferæ pacificæque justitiæ; sed sicut esse palea dicitur in frumentis : nam et istos esse in domo, negare non possumus, dicente Apostolo : « In » magna autem domo non solum aurea vasa sunt vel ar» gentea, sed et lignea et fictilia, et alia quidem sunt in » honorem, alia vero in contumeliam[4]. » Ex hoc numero innumerabili[5], non solum turba intus premens cor paucorum in tantæ multitudinis comparatione sanctorum, sed etiam disruptis retibus hæreses et schismata existunt in eis, qui jam magis ex domo quam in domo esse dicendi sunt, de quibus dicitur : « Ex nobis exierunt, sed non » erant ex nobis[6]. » Separatiores enim sunt jam etiam corporaliter segregati, quam illi qui interius carnaliter et animaliter vivunt, et spiritaliter separati sunt.

C. Horum autem omnium generum illi primi, qui sic sunt in domo Dei, ut ipsi sint domus Dei, sive jam spiritales sint, sive adhuc parvuli lacte nutriantur, sed tamen ad spiritalem habitum intento corde proficiant, nemo dubitat quod baptismum et utiliter habeant, et se imitantibus utiliter tradant : fictis autem, quos Spiritus

[1] 2 Tim. II, 20. — [2] Ephes. IV, 2. — [3] 1 Cor. III, 17. — [4] 2 Tim. II, 20. — [5] Vide 2 Retract. 18. — [6] 1 Joan. II, 19.

sanctus fugit, et si ipsi, quantum in eis est, utiliter tradunt, illi tamen inutiliter accipiunt, non imitantes eos per quos accipiunt. Illi vero qui sic sunt in magna domo tanquam vasa in contumeliam, et inutiliter habent baptismum, et se imitantibus inutiliter tradunt : illi porro ab eis utiliter accipiunt, qui non ipsis corde atque moribus, sed sanctæ domui copulantur. Qui autem separatiores, non magis in domo quam ex domo sunt, neque omnino utiliter habent, neque ab eis utiliter accipitur, nisi forte accipiendi necessitas urgeat, et accipientis animus ab unitatis vinculo non recedat : tamen et habent, quanquam inutiliter habeant; et accipitur ab eis, etiam cum inutile est accipientibus; quod ut fiat utile, ab hæresi vel schismate recedendum est, et illi domui cohærendum : quod non solum hæretici et schismatici, sed etiam illi facere debent, qui sic sunt in domo per communionem sacramentorum, ut extra domum sint per diversitatem morum : sic enim et ipsis utile incipit esse sacramentum, quod aliter inutile est.

CI. Solet etiam quæri, utrum approbandum sit baptisma, quod an eo, qui non accepit, accipitur, si forte hoc curiositate aliqua didicit quemadmodum dandum sit : et utrum nihil intersit, quo animo accipiat ille cui datur, cum simulatione, an sine simulatione : si cum simulatione, utrum fallens, sicut in Ecclesia, vel in ea quæ putatur Ecclesia? an jocans, sicut in mimo : et quid sit sceleratius, in Ecclesia fallaciter accipere, an in hæresi vel schismate sine fallacia, id est, animo non simulato ; et utrum in hæresi fallaciter, an in mimo cum fide, si quisquam inter agendum repentina pietate moveatur. Quanquam talem si etiam illi conferamus qui in ipsa Catholica fallaciter accipit, mirum si dubitatur quis cui præferendus sit : quid enim prosit animus veraciter dan-

tis fallaciter accipienti, non video. Sed arbitremur aliquem etiam fallaciter dantem, cum et tradens et accipiens fallaciter agant in ipsa unitate catholica, utrum hoc magis baptisma sit acceptandum, an illud quod in mimo datur, si quis existat qui fideliter subito commotus accipiat: an quantum ad ipsos quidem attinet homines, plurimum distet inter credentem in mimo, et irridentem in Ecclesia; ad ipsius autem sacramenti integritatem nihil intersit. Si enim nihil interest ad integritatem sacramenti in ipsa Catholica, utrum id aliqui fallaciter an veraciter agant, cum tamen hoc idem utrique agant: cur extra intersit, non video; quando ille qui accipit, non simulatione palliatus, sed religione mutatus est. An plus valent ad confirmandum sacramentum illi veraces inter quos agitur, quam ad frustrandum illi fallaces a quibus agitur, et in quibus agitur? Et tamen si postea prodatur, nemo repetit, sed aut excommunicando punitur illa simulatio, aut pœnitendo sanatur.

CII. Sed nobis tutum est, in ea non progredi aliqua temeritate sententiæ, quæ nullo in catholico regionali concilio cœpta, nullo plenario terminata sunt: id autem fiducia securæ vocis asserere, quod hi gubernatione Domini Dei nostri et Salvatoris Jesu Christi, universalis Ecclesiæ consensione roboratum est. Verumtamen si quis forte me in eo concilio constitutum, ubi talium rerum quæstio versaretur, non præcedentibus talibus, quorum sententias sequi mallem, urgeret ut dicerem quid ipse sentirem: si eo modo affectus essem, quo eram cum ista dictarem; nequaquam dubitarem habere eos baptismum, qui ubicumque, et a quibuscumque illud verbis Evangelicis consecratum, sine sua simulatione, et cum aliqua fide accepissent: quanquam eis ad salutem spiritualem non prodesset, si charitate caruissent, qua catholicæ in-

sererentur Ecclesiæ. « Si enim habeam, inquit, fidem,
» ut montes transferam, charitatem autem non habeam,
» nihil sum[1]. » Sicut jam præteritis majorum statutis, non dubito etiam illos habere baptismum, qui quamvis fallaciter id accipiant, in Ecclesia tamen accipiunt, vel ubi putatur esse Ecclesia ab eis, in quorum societate id accipitur, de quibus dictum est: « Ex nobis exierunt[2]. » Ubi autem neque societas ulla esset ita credentium, neque ille qui ibi acciperet, ita crederet, sed totum ludicre et mimice et jlocaliter ageretur, utrum approbandus esset baptismus qui sic daretur, divinum judicium per alicujus revelationis oraculum, concordi oratione et impensis supplicii devotione gemitibus implorandum esse censerem: ita sane ut post me dicturos sententias, ne quid jam exploratum et cognitum afferrent, humiliter expectarem: quanto magis ergo nunc sine præjudicio diligentioris inquisitionis, vel majoris auctoritatis, illud dixisse accipiendus sum.

CIII. Sed jam, ut existimo, tempus est hos etiam libros de quæstione baptismi debito fine concludere: ubi nobis ostendit Dominus Deus noster per pacificum episcopum Cyprianum, et illos qui ei consenserunt, quantum sit catholica unitas diligenda, ut in eo quod aliter sapiebant, donec id quoque Deus revelaret, tolerarent potius diversa sentientes, quam se ab eis nefario schismate separarent: ubi Donatistarum prorsus ora clauduntur, etiam si de Maximianistis nihil dicamus. Si enim mali bonos in unitate contaminant, nullam jam Ecclesiam, cui sociaretur, vel ipse Cyprianus invenit. Si autem mali bonos in unitate non maculant, nullam causam separationis sacrilegus Donatista proponit. Baptismum autem si habent et tradunt alii tam multi qui operantur opera

[1] I Cor. XIII, 2, — [2] I Joan. II, 19.

carnis, qualia qui agunt, regnum Dei non possidebunt; habent ac tradunt et hæretici, qui inter illa opera numerati sunt, quod quia recedendo non amiserunt, et tradere manendo potuerunt : sed tam infructuose atque inutiliter tales talibus, quam et illi cæteri pares eorum, in eo quod regnum Dei non possidebunt[1]. Et quemadmodum illis correctis baptisma non incipit adesse quod deerat, sed prodesse quod inerat; sic et hæreticis. Unde Cyprianus, et qui cum eo senserunt, catholicæ Ecclesiæ, quam noluerunt præcidere, non potuerunt præscribere. Quod vero aliter sapuerunt, non expavescimus, quia cum eis veneramur et Petrum : quod autem ab unitate non recesserunt, gaudemus, quia cum eis ædificamur in petra.

[1] Galat. v, 21.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA LITTERAS PETILIANI DONATISTÆ

CIRTENSIS EPISCOPI,

LIBRI TRES [1].

LIBER I [2].

Scriptus forma Epistolæ ad Catholicos directæ, in qua primæ partes Epistolæ Petiliani, quam ipse ad suos scripserat, refelluntur.

Dilectissimis fratribus ad nostræ dispensationis curam pertinentibus, Augustinus in Domino salutem.

I. Nostis nos sæpe voluisse Donatistarum hæreticorum sacrilegum errorem in notitiam manifestam, non tam ex nostro, quam ex ipsorum ore producere, atque convincere : unde factum est, ut ad nonnullos etiam primates eorum litteras daremus, non quidem communica-

[1] Vide Retract. lib. II, cap. 26. — [2] Scriptus circiter annum Christi 400. — [3] Vide D. Guillon, tom. XXII, p. 275-278.

torias, quibus se jam in præteritum indignos a catholica Ecclesia dissentiendo fecerunt; nec tamen contumeliosas, sed pacificas : ut nobiscum quæstione discussa, quæ illos ab orbis terrarum sancta communione disrupit, considerata veritate corrigi vellent; nec majorum suorum animosam perversitatem pertinacia stultiore defenderent, sed ad fructum charitatis radici catholicæ redderentur. Sed quoniam scriptum est : « Cum his qui oderunt pa» cem, eram pacificus [1] : » ita illi respuerunt litteras meas, sicut ipsam pacem, cui per eas consulebatur, oderunt. Nunc vero cum essem in ecclesia Constantiniensi, Absentio [2] præsente, et collega meo Fortunato ejus episcopo, obtulerunt mihi fratres Epistolam, quam ad suos presbyteros ejusdem schismatis episcopum dedisse dicebant, sicut earumdem quoque litterarum prætendebat inscriptio. Quam cum legissem, ita miratus sum, quod primis verbis suis totam partis suæ communionem radicitus amputavit, ut nollem credere illius hominis esse litteras, quem solet fama prædicare, quod inter eos doctrina atque facundia maxime excellat. Sed quia me legente aderant quidam, qui ejus sermonis cultum ornatumque cognoscerent, mihi persuadere cœperunt omnino ejus esse illud eloquium. Ego tamen cujuslibet esset, refellendum putavi, ne quisquis ea scripsit, aliquid sibi apud imperitos adversus Catholicam scripsisse videretur.

II. Hoc ergo ille primum in Epistola sua posuit, dicens : « Quod eis objiciamus bis baptisma, qui sub nomine baptismi animas nostras reo lavacro polluimus. » Quid autem prodest omnia ejus contumeliosa verba retexere ? Nam quoniam aliud est documenta firmare, aliud maledicta refellendo tractare; illud potius attendamus,

[1] Psal. CXIX, 7. — [2] *Forte* Alypio.

quo pacto demonstrare voluerit nos baptismum non habere, et ideo se non repetere quod jam erat, sed dare quod non erat. Ait enim : « Conscientia namque dantis attenditur, qui abluat accipientis. » Quid si lateat dantis conscientia, et fortasse maculosa sit, quomodo poterit accipientis abluere conscientiam, si, quemadmodum dicit : « Conscientia dantis attenditur, qui abluat accipientis ? » Si enim dixerit ad accipientem non pertinere quidquid mali latuerit in conscientia dantis, ad hoc valebit fortasse illa ignorantia, ut de conscientia baptizatoris sui non possit nesciens maculari. Sufficiat ergo ut alterius conscientia maculosa cum ignoratur, non maculet : numquid autem etiam abluere potest ?

III. Unde igitur abluendus est qui accipit baptismum, cum dantis polluta conscientia est, et hoc ille qui est accepturus ignorat ? Præsertim cum addat, et dicat : « Nam qui fidem a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum. » Ecce stat perfidus baptizaturus, at ille qui baptizandus est, perfidiam ejus ignorat : quid eum accepturum esse arbitraris, utrum fidem, an reatum ? Si dixeris fidem ; concedes posse fieri, ut a perfido quisque fidem percipiat, non reatum ; et falsum erit illud quod dictum est : « Qui fidem a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum. » Invenimus enim fieri posse, ut etiam a perfido fidem quis percipiat, si perfidiam dantis ignoret. Non enim ait : Qui fidem a perfido manifesto vel cognito sumpserit : sed, « Qui fidem, inquit, a perfido sumpserit, non fidem percipit ; sed reatum : » quod utique falsum est, quando quis a latente perfido baptizatur. Si autem dixerit, etiam cum baptizator perfidus latet, non ab eo fidem percipit, sed reatum : rebaptizent ergo illos, quos ab eis baptizatos esse constiterit, qui diu apud ipsos conscelerati latuerunt, et postea proditi convicti-

que damnati sunt. Eo quippe tempore quo latebant, quoscumque baptizaverunt, non eis potuerunt fidem tradere, sed reatum; si quisquis fidem a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum. Ergo baptizentur a bonis, ut possint fidem percipere, non reatum.

IV. Sed quomodo et de istis [1] securi erunt, si conscientia dantis attenditur, quæ latet oculos accepturi? Ita secundum eorum sententiam fit salus illa spiritalis incerta, dum contra Scripturas sanctas, quæ dicunt: « Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine [2]: » et, « Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine [3]: » spem baptizandorum auferunt a Domino Deo, et in homine ponendam esse persuadent. Unde fit omnino, ut non incerta, sed prorsus nulla sit salus: quia, « Domini est salus, et vana salus hominis [4]. » Itaque quisquis in homine spem posuerit, etiam quem justum et innocentem novit, maledictus est. Unde et apostolus Paulus eos qui dicebant se Pauli esse, objurgat, et dicit: « Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis [5]? »

V. Quapropter, si errabant illi, et nisi corrigerentur, perirent, qui volebant esse Pauli; quæ tandem spes eorum est, qui quærunt esse Donati? Id enim agunt isti, ut origo, radix, et caput baptizati non nisi ille sit a quo baptizatur. Ita fit, ut quoniam plerumque qualis sit baptizator, incertum est, incerta origine, incerta radice, incerto capite, spes etiam omnis incerta sit. Et cum fieri possit, ita esse conscientiam dantis, ut scelerata atque maculosa sit, et hoc ignoret accipiens; consequenter fit, ut scelerata origine, scelerata radice, scelerato capite, spes quoque baptizati vana et inanis existat. Quippe cum iste

[1] *Supple* bonis. — [2] Psal. CXVII, 8. — [3] Jerem. XVII, 5. — [4] Psal. III, 9, et LIX, 13. — [5] I Cor. I, 13.

in Epistola sua ponat, et dicat : « Omnis enim res origine et radice consistit, et si caput non habet aliquid, nihil est. » Cumque originem et radicem et caput baptizati, hominem a quo baptizatur, velit intelligi, quid prodest misero baptizato, quod ignorat quam malus sit baptizator ejus? Ignorat enim se malum habere caput, aut omnino se esse sine capite. Tamen quæ spes est illi, cui sive scienti, sive nescienti, caput pessimum aut nullum est? Numquid ipsa ignorantia fit ei caput, cui suus baptizator vel malum caput vel nullum est? At hoc quisquis putaverit, vere sine capite est.

VI. Nos ergo quærimus, quia dixit iste : « Qui fidem a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum; statimque connexuit, dicens : Omnis enim res origine et radice consistit, et si caput non habet aliquid, nihil est : » quærimus itaque nos, cum ille baptizator perfidus latet, si tunc ille, quem baptizat, fidem percipit, non reatum; si tunc ei non est baptizator ejus origo et radix et caput, quis est a quo accipit fidem? ubi est origo de qua oritur, ubi radix unde germinat, ubi caput unde incipit? An forte cum baptizantem perfidum ille qui baptizatur ignorat, tunc Christus dat fidem, tunc Christus est origo et radix et caput? O humana temeritas et superbia : cur non sinis potius ut semper Christus det fidem, Christianum dando facturus? Cur non sinis ut semper sit Christus origo Christiani, in Christo radicem Christianus infigat, Christus Christiani sit caput? Neque enim etiam cum per sanctum et fidelem dispensatorem gratia spiritalis credentibus impertitur, dispensator ipse justificat, ac non ille unus de quo dictum est, quod justificat impium [1]? Aut vero Apostolus Paulus caput est et origo eorum, quos plantaverat, aut Apollo radix est eorum

[1] Rom. IV, 5.

quos rigaverat; ac non ille qui eis in credendo fidem dederat : cum idem dicat : « Ego plantavi, Apollo rigavit, » sed Deus incrementum dedit : itaque neque qui plantat » est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat » Deus [1]. » Nec radix eorum erat ipse, sed potius ille qui ait : « Ego sum vitis, vos estis sarmenta [2]. » Caput etiam eorum quomodo esse poterat, cum dicat nos multos unum esse corpus in Christo, ipsumque Christum caput esse universi corporis, pluribus locis apertissime prædicet?

VII. Quapropter sive a fideli, sive a perfido dispensatore sacramentum baptismi quisque percipiat, spes ei omnis in Christo sit, ne sit maledictus qui spem suam ponit in homine. Alioquin si talis quisque in gratia spiritali renascitur, qualis est ille a quo baptizatur, et cum manifestus est qui baptizat homo bonus, ipse dat fidem, ipse origo et radix caputque nascentis est; cum autem latet perfidus baptizator, tunc quisque a Christo percipit fidem, tunc a Christo ducit originem, tunc in Christo radicatur, tunc Christo capite gloriatur : optandum est omnibus qui baptizantur, ut baptizatores perfidos habeant, et ignorent eos. Quamlibet enim bonos habuerint, Christus est utique incomparabiliter melior, qui tunc erit baptizati caput, si perfidus lateat baptizator.

VIII. Quod si dementissimum est credere (semper enim Christus justificat impium, faciendo ex impio Christianum, semper a Christo percipitur fides, semper Christus est origo regeneratorum et caput Ecclesiæ), quid habent ponderis illa verba, quæ vani lectores non attendunt quid intus habeant, sed tantum quemadmodum sonent? Qui autem non aure sola excipit voces, sed et mente sententias intuetur, cum audierit : « Conscientia

[1] I Cor. III, 6. — [2] Joan. XV, 5.

dantis attenditur, qui abluat accipientis : » respondebit : Sæpe mihi ignota est humana conscientia, sed certus sum de Christi misericordia. Cum audierit : « Qui fidem a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum : » respondebit : Non est perfidus Christus, a quo fidem percipio, non reatum. Cum audierit : « Omnis res enim origine et radice consistit; et si caput non habet aliquid, nihil est : » respondebit : Origo mea Christus est, radix mea Christus est, caput meum Christus est. Cum audierit : « Nec quidquam bene regenerat, nisi bono semine regeneretur : » respondebit : Semen, quo regeneror, verbum Dei est, quod obaudienter audire sum monitus, etiamsi ille per quem audio, quæ mihi dicit ipse non facit, dicente Domino, et me securum faciente : « Quæ » dicunt facite, quæ faciunt facere nolite ; dicunt enim, » et non faciunt[1]. » Cum audierit : « Quæ potest esse perversitas, ut qui suis criminibus reus est, alium faciat innocentem ? » respondebit : Me innocentem non facit, nisi qui mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. Non enim in ministrum, per quem baptizor, credo; sed in eum qui justificat impium, ut deputetur mihi fides ad justitiam.

IX. Cum audierit : « Arbor bona bonos fructus facit, » arbor mala malos fructus facit : numquid colligunt de » spinis uvas ? Et omnis bonus homo de thesauro cordis » sui profert bona, et malus homo de thesauro cordis » sui profert mala[2] : » respondebit : Hoc ergo bonus fructus est, ut arbor bona sim, hoc est, bonus homo, ut præbeam fructum bonum, hoc est. opera bona. Hoc autem, non qui plantat et qui rigat, mihi dabit, sed qui incrementum dat Deus. Nam si arbor bona bonus baptizator est, ut fructus ejus bonus sit ille quem bapti-

1 Matth. XXIII, 3. — 2 Id. VII, 16, et XII, 35.

zaverit; quisquis ab homine malo etiam non manifesto fuerit baptizatus, bonus esse non poterit: de mala quippe arbore exortus est. Aliud est enim arbor bona, aliud arbor occulta, sed tamen mala. Aut si cum occulta est arbor mala, quicumque fuerit ab illa baptizatus, non de illa, sed de Christo nascitur; sanctius justificantur qui baptizantur ab occultis malis, quam qui baptizantur a manifestis bonis.

X. Item cum audierit: « Qui baptizatur a mortuo, » non ei prodest lavatio ejus[1]: » respondebit: « Vivit » Christus, jam non moritur, et mors ei ultra non domi- » nabitur[2], » de quo dictum est: « Ipse est qui baptizat » in Spiritu sancto[3]. » Baptizantur autem a mortuis, qui baptizantur in idolorum templis. Non enim et ipsi a sacerdotibus suis se accipere arbitrantur sanctificationem quam putant, sed a diis: qui quoniam homines fuerunt, et ita mortui sunt, ut neque super terras, neque in requie cœli sint, vere ipsi a mortuis baptizantur: et si quo alio modo ista sanctæ Scripturæ verba veraciter quæri, ac salubriter discuti et intelligi possunt. Nam si hoc loco mortuum intellexero peccatorem baptizatorem, eadem illa consequetur absurditas, ut quisquis etiam a latente impio fuerit baptizatus, tanquam a mortuo baptizatus, inaniter lotus sit. Non enim ait, qui baptizatur a mortuo manifesto: sed absolute dicit: « A mortuo. » Ac si mortuum quemque tunc putant, cum eum peccatorem sciunt, vivere autem, etiam si sceleratus in eorum communione astutissime lateat: primo execrabili superbia sibi plus arrogant, quam Deo tribuunt, ut cum eis peccator notus est, mortuus appelletur; cum autem Deo notus est, vivus existimetur. Deinde si peccator ille dicendus est mortuus, qui est hominibus cognitus; de

[1] Eccli. xxxiv, 30. — [2] Rom. vi, 9. — [3] Joan. i, 33.

Optato quid responsuri sunt, quem sceleratum longo tempore sibi notum damnare timuerunt? Cur qui ab illo baptizati sunt, non dicuntur a mortuo baptizati? An ideo vivebat, quod fides illi Comes erat[1]? Quod facete et eleganter a nescio quo primario collega suo dictum solent etiam ipsi jactare atque laudare, non intelligentes exitu Goliæ superbissimi, suo sibi gladio caput auferri[2].

XI. Postremo si neque occultum sceleratum, neque manifestum, qui tamen ab eis nondum damnatus sit, volunt appellare mortuum, sed et manifestum et damnatum, ut quisquis ab eo baptizatur, ipse a mortuo baptizetur, et nihil ei prosit lavacrum ejus: qui dicturi sunt de iis, quos « Plenarii concilii[3] sui ore veridico » cum Maximiano et cæteris ejus ordinatoribus damnaverunt, Felicianum dico Mustitanum, et Prætextatum Assuritanum, de quibus interim loquor, qui numerantur inter duodecim Maximiani ordinatores, et erectores altaris contra eorum altare, cui Primianus assistit? Isti certe ab eis inter mortuos deputantur. Testis est illius concilii eorum videlicet præclara sententia, quæ quondam quando apud eos decernenda recitata est, ore latissimo acclamaverunt; nunc autem si forte eis a nobis recitata fuerit, obmutescunt, cum potius non eam deberent primo gaudere disertam, ne postea plangerent diffamatam. Ibi quippe de Maximianistis a consortio suæ communionis exclusis ita dicunt: « Quod veridica unda in asperos scopulos nonnullorum naufraga projecta sunt membra, et Ægyptiorum admodum exemplo, pereuntium funeribus plena sunt littora, quibus in ipsa morte major est pœna, quod post extortam aquis ultricibus animam, nec ipsam inveniunt sepulturam. » Ita quidem isti insultant schis-

[1] Forte legendum, *quod Deus illi Comes erat:* sicuti postea lib. 2 cap. 23. 37. et 103. — [2] 1 Reg. XVII, 51. — [3] Bagaiensis.

maticis suis, ut eos et mortuos et insepultos vocent : sed certe optare debuerunt ut sepelirentur, ne de multitudine jacentium in littore cadaverum insepultorum Gildonianus Optatus incedens cum agmine militari, tanquam rapidus fluctus ultra prosiliens, Felicianum et Prætextatum introrsus postea resorberet.

XII. A quibus quæro, utrum ad eorum pelagus commeando revixerunt, an adhuc ibi mortui manent? Si enim nihilominus cadavera sunt, nec aliquo modo prodest lavacrum eis qui ab istis mortuis baptizantur. Si autem revixerunt, quomodo prodest lavacrum illis, quos cum exanimes jacerent, foris antea baptizarunt, si eo modo quo putant intelligendum est : « Qui baptizatur a » mortuo, quid ei prodest lavacrum ejus? » Eos enim quos Prætextatus et Felicianus, cum adhuc Maximiano communicarent, baptizaverunt, nunc secum non rebaptizatos cum eisdem baptizatoribus suis, hoc est, Feliciano et Prætextato intus habent permixtos communioni suæ : cujus facti occasione, si non suæ pertinaciæ principatum foverent, sed spiritalis suæ salutis tam certum exitium cogitarent, evigilare utique deberent, et animi sanitate recepta in pace catholica respirare ; si tumore superbiæ posito, et pervicaciæ furore superato, vellent attendere quam immani sacrilegio transmarinarum Ecclesiarum, quas primævas sitas ex sanctis libris accepimus, baptismus execretur[1], et Maximianistarum, quos ore proprio damnaverunt, baptismus recipiatur.

XIII. Ipsi vero fratres nostri memoratarum Ecclesiarum filii, quid ante tot annos in Africa gestum sit, et tunc nescierunt, et modo nesciunt : unde illos crimina, quæ ab eorum parte Afris objecta sunt, etiamsi vera essent ignorantes, contaminare non possent. Isti autem

[1] *Execror*, passive usurpatum.

palam separati atque divisi, cum Primiani ordinationi etiam interfuisse dicantur, Primianum damnaverunt, alium episcopum contra Primianum ordinaverunt, extra Primianum baptizaverunt, post Primianum rebaptizaverunt, cumque suis foris a se baptizatis, et intus a nullo rebaptizatis, ad Primianum redierunt. Si tanta Maximianistarum conjunctio Donatistas non maculat, quomodo Afrorum fama potuit maculare peregrinos? Si in pacis osculo sine crimine coëunt labia, quæ se invicem damnaverunt, cur in Ecclesiis valde eorum judicio remotissimis trans mare ab eis quisque damnatus non ut fidelis catholicus osculatur, sed ut paganus impius exsufflatur? Quod si pacem receptis Maximianistis pro sua unitate fecerunt : ecce non reprehendimus, nisi quod suo se judicio jugulant, ut cum pro unitate concisionis suæ a se rursus concisa recolligant, ipsam concisionem suam veræ unitati resarcire contemnant.

XIV. Si pro unitate partis Donati in nefario schismate baptizatos nemo rebaptizat, et rei tanti sceleris, ut eos in concilio suo antiquis illis auctoribus schismatis quos vivos terra sorbuit compararent, aut separati, non puniuntur, aut damnati in integrum restituuntur; cur non pro unitate Christi, quæ toto terrarum orbe diffusa est, de quo prædictum est : « Quod dominabitur a mari usque » ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ [1]; » et quod prædictum est, videtur ac probatur impleri; cur ergo non pro ista unitate vera et plenaria lex illius hæreditatis agnoscitur, quæ de communibus codicibus personat : « Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessio- » nem tuam terminos terræ [2] ? » Pro Donati unitate non coguntur revocare quod disperserunt, sed admonentur exaudire quod clamant Scripturæ : cur non intelligunt

[1] Psal. LXXI, 8. — [2] Id. II, 8.

id secum actum misericordia Dei, ut quoniam catholicam Ecclesiam falsis criminibus accusabant, quorum quasi contagione nimiam sanctitatem suam contaminare nolebant, vera et maxima crimina « Plenarii concilii sui veridico, sicut dicunt, ore damnata, » rursus recipere per Optati Gildoniani regnum, et sibi sociare cogerentur. Jam tandem sentiant quemadmodum veris suorum sceleribus impleantur, qui in fratres suos falsa confingunt, quæ si etiam vera dixissent, jam tandem sentire deberent quanta sint pro pace toleranda, et pro pace Christi redire ad Ecclesiam quæ non damnavit incognita, si pro pace Donati placuit revocare damnata.

XV. Itaque nobis, fratres, hoc unum quod de Maximianistis apud eos factum est, ad eos admonendos corrigendosque sufficiat : non vetera archiva discutimus, non antiqua armaria ventilamus, non ad longinquas terras nostram probationem transmittimus; sed sequestramus omnia nostrorum documenta majorum, differimus testimonia toto terrarum orbe clamantia.

XVI. Ecce Mustitana et Assuritana civitates, supersunt adhuc in hac vita et in hac provincia qui se disjunxerunt et a quibus disjuncti sunt, qui altare erexerunt et contra quos erexerunt, qui damnarunt et qui damnati sunt, qui receperunt et qui recepti sunt, qui foris baptizati sunt et intus rebaptizati non sunt : si hæc pro unitate maculant, maculati comprimant vocem : si hæc pro unitate non maculant, correcti auferant litem.

XVII. Jam verba Epistolæ suæ ille ipse qui scripsit, irrideat, qui usurpato indocte ac mendaciter testimonio, quo scriptum commemorat : « Qui baptizatur a mortuo, » quid ei prodest lavatio ejus[1]? » conatur nobis ostendere : « Quatenus traditor vita mortuus habeatur. » Et adjun-

[1] Eccli. XXXIV, 30.

git, dicens : « Mortuus est ille, qui baptismo vero nasci non meruit : mortuus est ille similiter qui justo baptismo genitus, mixtus est traditori. » Si ergo Maximianistæ mortui non sunt, cur in plenario concilio suo dicunt, quod « Eorum pereuntium funeribus plena sunt littora ? » Si autem mortui sunt, unde vivit baptisma quod dederunt ? Deinde si Maximianus mortuus non est, quare post illum rebaptizatur ? Si autem mortuus est, quare cum illo non est mortuus Felicianus Mustitanus ordinator ejus, et cum nescio quo traditore Afro collega mori potuit transmarinus ? Aut si et ipse mortuus est, unde cum illo apud te vivunt intus non rebaptizati, qui ab illo mortuo foris sunt baptizati ?

XVIII. Deinde subjunxit : « Ambo vitam baptismi non habent, et qui nunquam penitus habuit, et qui habuit et amisit. Nunquam ergo habuit, quem Maximianista Felicianus aut Prætextatus foris baptizaverunt, ipsi autem quod habuerunt, amiserunt. Quando ergo isti cum suis recepti sunt, quis dedit eis quos baptizarunt, quod non habebant; et quis ipsis reddidit quod amiserant ? Si autem formam baptismi secum abstulerunt, virtutem autem ipsam baptismi per malum schisma amiserunt, cur ipsam formam, quæ semper et ubique sancta est, exsufflas in catholicis quos non audisti, et in Maximianistis amplecteris quos punisti ?

XIX. Quidquid autem de Juda traditore criminose sibi dicere visus est, ad nos quid pertinet, qui neque ab eis probamur traditores, neque si aliquorum ante nos in nostra communione defunctorum traditio probaretur, etiam ipsa nos improbata et displicens nobis aliqua ex parte macularet ? Si enim ipsi damnatis a se criminibus et receptis non maculantur, quanto minus nos auditis et improbatis maculari poterimus ? Quantumlibet ergo in traditores invehatur, totidem verbis eos et a me deputet

accusari. Sed sane distinguo; quia ille apud me arguit eum quem jam olim defunctum mea cognitio non judicavit; ego ejus lateri cohærentem ostendo, quem a se damnatum, vel certe sacrilego schismate separatum, sine ulla honoris ejus diminutione suscepit.

XX. « Nequissimus, inquit, traditor nobis legem servantibus persecutor et carnifex extitisti. » Si legem servaverunt Maximianistæ, cum a te separati sunt; sis et tu servator legis, cum ab Ecclesia, quæ in toto orbe diffusa est, separatus es. Quod si de persecutionibus agis, cito respondeo, si aliquid inique passi estis, non pertinere ad eos, qui talia facientes quamvis improbent, pro pace tamen unitatis laudabiliter tolerant. Quapropter non habes quod objicias frumentis Dominicis paleam suam usque ad ventilationem ultimam sustinentibus, a quibus tu nunquam recessisses, nisi levior palea vento tentationis et ante adventum ventilatoris avolasses. Sed ut ab hoc uno exemplo, quod ad istorum ora claudenda, et eos si sapiant corrigendos, si autem in perversitate maneant, confundendos, in eorum facies refudit Dominus, non recedam : si justiores sunt qui patiuntur persecutionem, quam illi qui faciunt; iidem Maximianistæ justiores sunt quorum et basilica funditus eversa est, et militari Optati comitatu graviter agitati sunt, et jussiones proconsulis ad omnes eos de basilicis excludendos a Primianistis impetratæ manifestæ sunt. Quapropter si imperatoribus eorum communionem detestantibus ad persequendos Maximianistas tanta sunt ausi, quid facerent si eis per regum communionem aliquid efficere liceret? Si autem ut pravos corrigerent, ista fecerunt, quid mirantur si catholici imperatores majore potestate urgendos corrigendosque decernunt eos, qui totum orbem christianum rebaptizare conantur, cum causam dissentiendi non habeant; quandoquidem malos,

etiam si vera crimina objicerent, pro pace tamen tolerandos etiam ipsi testantur, quando eos quos damnaverunt cum suis honoribus, et cum foris dato baptismo receperunt? Considerent aliquando quid digni sint, pati christianis potestatibus orbis terrarum, hostes christianæ unitatis diffusæ toto orbe terrarum. Jam igitur si correctio pigra est, saltem adsit pudor; ne iidem ipsi cum ea quæ scribunt, legere cœperint, risus eos vincat, dum in se non agnoscunt quod videri volunt in aliis, nec in se agnoscunt quod aliis objiciunt.

XXI. Quid igitur sibi vult, quod iste in Epistola sua posuit dicentem Dominum Judæis : « Ideoque mitto ad » vos prophetas, et sapientes et scribas, et ex illis occi» detis, et crucifigetis, et flagellabitis [1]? » Nam si se ipsos intelligi volunt sapientes, et scribas, et prophetas, nos autem tanquam persecutores sapientium et prophetarum, quare nobiscum loqui nolunt, cum ad nos missi sunt? Denique iste qui illam scripsit Epistolam, cui modo respondemus, si urgeatur a nobis, ut ei manu propria subscribens suam esse fateatur, forte non faciat : usque adeo timent, ne ulla eorum verba teneamus. Nam cum ejusdem Epistolæ posteriorem partem aliquo modo vellemus accipere, quia totam describere a quibus nobis data est nequiverunt; nullus a quo petita est, eam dare voluit, posteaquam cognoverunt nos ei parti, ad quam pervenimus, respondere. Itaque cum legant quemadmodum Dominus Prophetæ dicat : « Exclama vehementer, non est quod » parcas, et scribe stylo meo peccata eorum [2] : » isti prophetæ veri qui missi sunt ad nos, nihil sic timent, sed cavent ne a nobis eorum clamor audiatur; quod utique, si vera de nobis dicerent, non timerent. Non immerito, sicut in Psalmo scriptum est : « Oppilatum est os loquen-

[1] Matth. XXIII, 34. — [2] Isaï LVIII, 1.

» tium iniqua [1]. « Si enim propterea baptismum nostrum non suscipiunt, quia nos sumus progenies viperarum, sicut iste in Epistola sua posuit : cur Maximianiensium susceperunt, de quibus concilium eorum sic loquitur : « Quod viperei seminis noxios partus venenati uteri alvus diu texerit, et concepti sceleris uda coagula in aspidum membra tardo se calore vaporarunt. » Nonne de ipsis etiam in eodem concilio consequenter dictum est : « Quod » venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os male- » dictione et amaritudine plenum est, veloces pedes eo- » rum ad effundendum sanguinem, contritio et infelicitas » in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt [2] : « Et tamen et ipsos in honore integro, et ab eis foris baptizatos intus nunc habent.

XXII. Quapropter hæc omnia de progenie viperarum, et de veneno aspidum sub labiis eorum, et alia quæ dicta sunt in eos, qui viam pacis non cognoverunt, si vere isti vellent dicere ; ipsi potius sunt ; quando eorum baptismum, in quo per concilii sententiam ista dixerunt, propter pacem Donati receperunt, et baptismum Ecclesiæ Christi toto orbe diffusæ, unde in Africam ipsa pax venit, ad sacrilegam injuriam pacis Christi repudiant. Qui ergo sunt potius pseudo-prophetæ, qui veniunt in vestitu ovium, intus autem sunt lupi rapaces ; utrum ii, qui vel nesciunt in Catholica malos, et eis innocenter communicant, vel eos quos de area Dominica prius quam ventilator adveniat, segregare non possunt, pro pace tolerant unitatis ; an ii qui ea quæ in Catholica reprehendunt, in schismate faciunt, et quæ in unitate toleranda eaque incerta fugere se fingunt, in sua præcisione manifesta et a se ipsis damnata recipiunt.

XXIII. Denique ita dictum est [3], et hoc etiam ipse

1 Psal. LVIII. 12. — 2 Id. XIII. 3. — 3 Infra lib. 2, cap. 16.

commemoravit : « Ex fructibus eorum cognoscetis eos. » Ergo fructus consideremus. Objicitis traditionem : hanc ipsam multo probabilius eis ipsis objicimus [1]. Et ne per multa curramus, in eadem Constantiniensi civitate Sylvanum episcopum majores vestri in ipso exordio sui schismatis ordinaverunt. Iste cum adhuc esset subdiaconus, manifestissimus traditor municipalibus Gestis expressus est. Si et vos adversus majores nostros aliqua documenta profertis : æqua conditio postulatur, ut aut utraque vera, aut utraque falsa esse credamus. Si utraque vera sunt, vos estis sine dubio schismatis rei, qui crimina vos fugere in totius orbis communione finxistis, quæ in ipsa particula vestræ concisionis habebatis. Sin autem utraque falsa sunt, vos estis sine dubio schismatis rei, qui propter falsa crimina traditorum immani separationis crimine maculamini. Quod si a nobis aliqua, et a vobis nulla, vel a nobis vera, et a vobis falsa proferuntur, non est discutiendum quam penitus vestra ora claudantur.

XXIV. Quid si vos sancta et vera Christi Ecclesia convinceret atque superaret, etiam si nos nulla vel falsa, vos autem aliqua et vera traditionis documenta teneretis, quid jam vobis restet, nisi ut, si vultis, pacem diligatis; si autem non vultis, saltem obtumescatis? Etenim quæcumque modo proferretis, facillime et verissime dicerem, tunc Ecclesiæ plenariæ et catholicæ unitati, jam per tot gentes diffusæ atque firmatæ, vos ea probare debuisse, ut vos intus essetis, illi autem quos convinceretis, pellerentur foras. Quod si conati estis facere, procul dubio probare non potuistis, et victi vel irati vos ab innocentibus qui damnare incerta non possent, immani sacrilegio separastis. Si autem nec conati estis id agere, nimis exe-

[1] Infra lib. 3. cap. 57, 58, et lib. 3. contra Cress. c. 29. et lib. 4. c. 56.

crabili et impia cæcitate vos a frumentis Christi, quæ per totum agrum, id est, totum mundum usque ad finem crescunt, paucis in Africa zizaniis offensi præcidistis.

XXV. Postremo testamentum a quibusdam persecutionis tempore flammis traditum perhibetur : nunc undecumque prolatum est recitetur. Certe in exordio promissionum testatoris id invenitur Abrahæ dictum : « In » semine tuo benedicentur omnes gentes [1] : » et hoc quid sit, verax interpretatur Apostolus : « In semine, inquit, » tuo, quod est Christus [2]. » Nullius traditio fidem Dei evacuavit. Communicate omnibus gentibus ; et tunc vos testamentum a pernicie flammarum conservasse gloriamini. Si autem non vultis, quæ pars potius credenda est, quod testamento institerit exurendo, nisi quæ non vult consentire prolato? Quanto enim certius sine aliqua temeritate sacrilega, ille traditoribus successisse judicatur, qui nunc lingua persequitur testamentum, quod illi flamma persecuti perhibentur? Objicitis persecutionem ; respondent vobis frumenta Dominica : Aut juste factum est, aut palea nostra fecit. Quid ad hæc dicitis? Objicitis quod baptismum non habeamus ; respondent vobis eadem frumenta Dominica, formam sacramenti etiam intus quibusdam nihil prodesse, sicut Simoni Mago baptizato non proderat ; multo magis nihil prodesse iis qui foris sunt : inesse illis tamen discedentibus hinc probatur, quod redeuntibus non restituitur. Nunquam igitur nisi impudentissime poteris adversus ista frumenta clamare, et dicere pseudo-prophetas vestitos pellibus ovium, intus autem lupos rapaces : quandoquidem malos in unitate catholica vel non noverunt, vel pro unitate tolerant quos noverunt.

XXVI. Vestros autem fructus si consideremus : omitto

[1] Gen. xxii, 18. — [2] Galat. iii, 16.

tyrannicas in civitatibus et maxime in fundis alienis dominationes, omitto furorem Circumcellionum, et præcipitatorum ultro cadaverum cultus sacrilegos et profanos, bacchationes ebrietatum, et sub uno Optato Gildoniano decennalem totius Africæ gemitum : omitto ista, quia sunt in vobis quidam qui hæc sibi displicere, ac semper displicuisse proclament; sed ea se dicunt, quia comprimere non possunt, pro pace tolerare : ubi se judicio suo condemnant : quia si amarent pacem, non discinderent unitatem. Nam quæ tanta dementia est, pacem in ipsa pace velle relinquere, et eam in dissensione velle retinere? Itaque propter eos qui mala ejusdem partis Donati, quæ omnes vident et reprehendunt, fingunt se non videre, usque adeo ut etiam de ipso Optato dicant : Quid fecit? Quis eum accusavit? quis convicit? Ego nescio, non vidi, non audivi. Propter hos ergo qui se manifesta ignorare confingunt, exorti sunt Maximianistæ, in quibus eis oculi pateant, et ora claudantur : aperte se separant, aperte altare contra altare erigunt, aperte in concilio [1] sacrilegi et viperæ, et veloces ad effundendum sanguinem, et Dathan et Abiron et Chore comparandi appellantur, et asperis verbis detestati damnantur, aperte recipiuntur rursus in honoribus suis cum baptizatis suis. Hi sunt fructus eorum, pro Donati pace ista facientium ut pelle ovina se contegant, et Christi pacem in toto orbe terrarum recusantium ut intus sint lupi rapaces.

XXVII. Nihil me prætermisisse arbitror eorum, quæ iste in Epistola sua posuit, duntaxat quæ in ea parte, ad quam pervenimus, potui reperire : prodant etiam reliquam partem, ne forte ibi sit aliquid quod refelli non possit. Hæc autem, quæ Domino adjuvante respondimus, admoneo Charitatem vestram, ut non solum petentibus de-

[1] Bagaiensi

tis, sed etiam non petentibus ingeratis. Respondeant si quid volunt ; et si nobis nolunt, saltem ad suos litteras mittant, quæ tamen nobis occultari non jubeant ; quod si faciunt, apertissime fructus suos produnt, quibus lupi rapaces induti pellibus ovium demonstrentur, qui occulte insidiantur ovibus nostris, et aperte pastoribus respondere formidant. Nos eis tantummodo schismatis crimen objicimus, quo penitus omnes involuti sunt : non quorumdam eorum crimina, quæ sibi quidam eorum displicere respondeant. Ipsi vero si nobis aliena crimina non objiciant, non habent quod objiciant : et ideo se ab scelere schismatis defendere omnino non possunt : quia sive propter falsa et a se conficta, sive etiam propter vera, sed tamen paleæ crimina , se ab area Dominica , et ab innocentia frumentorum toto orbe crescentium , nefaria diremptione separarunt.

XXVIII. Nisi forte expectatis a me, ut etiam de Manichæo quæ interposuit[1], refellantur. Qua in re nobis non displicet , nisi quia pestilentiosissimum et perniciosissimum errorem , id est , Manichæorum hæresim omnino levissima et prope nulla reprehensione culpavit ; quem veritatis fortissimis documentis Catholica expugnat. Hæreditas enim Christi in omnibus gentibus constituta, adversus omnes exhæredatas hæreses tuta est : sed sicut ait Dominus : « Quomodo potest Satanas Satanam ejicere[2] ? » ita Manichæorum errorem quomodo potest Donatistarum error evertere ?

XXIX. Quapropter, charissimi, quanquam multis modis convictus error iste superetur, nec ulla qualicumque ratione, sed sola impudentia pertinaci resistere audeat veritati, tamen ne memoriam vestram documentorum oneret multitudo, hoc unum Maximianistarum factum tenete,

[1] Infra lib. 2. cap. 18. — [2] Marc. III, 23.

hoc in eorum fronte configite, hoc eis ad comprimendas dolosas linguas in ora coarctate, hoc tanquam tridenti telo velut tricipitem bestiam eorum calumniam trucidate. Traditionem objiciunt, persecutionem objiciunt, falsum baptisma objiciunt : de solis Maximianistis ad omnia respondete. Quod enim majores eorum tradiderunt sanctos codices flammis, occultum esse arbitrantur : sed cum sacrilegio schismatis inquinatos in suis honoribus receperunt, hoc certe occultare non possunt. Item persecutiones violentissimas, quas quibuslibet ubi potuerint faciunt, occultas esse arbitrantur : sed cum spiritalis persecutio persecutionem superet corporalem, Maximianistas quos ipsi corporaliter persecuti sunt, et de quibus ipsi dixerunt : « Veloces pedes eorum ad effundendum sangui- » nem [1], » in suis honoribus receperunt; hoc certe occultare non possunt. Postremo baptismi quæstionem, qua miseros fallunt, occultam esse arbitrantur : sed cum dicant baptismum non habere quotquot præter communionem unius Ecclesiæ baptizantur, Maximianistas cum eis quos extra istorum communionem in schismate baptizarunt, in suis honoribus receperunt; hoc certe occultare non possunt.

XXX. « At hæc, inquiunt, pro pace non maculant, et bonum est rigorem severitatis ad misericordiam flectere, ut denuo rami fracti inserantur. » Ita ergo tota causa concluditur, victa in illis, invicta pro nobis : quia si nomen pacis ad tolerandos in schismate malos in qualemcumque umbram defensionis assumitur, procul dubio cum horrendo scelere et sine ulla defensione per unitatem orbis terrarum vera pax ipsa violatur.

XXXI. Hæc, fratres, cum impigra mansuetudine agenda et prædicanda retinete : diligite homines, inter-

[1] Psal xiii, 3.

ficite errores : sine superbia de veritate præsumite, sine sævitia pro veritate certate. Orate pro eis quos redarguitis atque convincitis. Pro talibus enim Propheta Deum deprecatur, dicens : « Imple facies eorum ignominia, et » quærent nomen tuum, Domine[1]. » Quod quidem jam fecit Dominus, ut eorum facies ignominia Maximianistarum apertissime impleret : superest ut norint salubriter erubescere. Ita enim nomen Domini quærere poterunt, a quo perniciosissime aversi sunt, dum pro eo suum nomen extollunt. Vivatis et perseveretis in Christo, et multiplicemini; atque abundetis in charitate Dei, et in invicem, et in omnes, dilectissimi fratres.

[1] Psal. LXXXII, 17.

FINIS TOMI CENTESIMI TRIGESIMI OCTAVI.

CONCORDANTIA

BIBLIOTHECÆ LATINÆ CUM GALLICA.

BIBLIOTHECA LATINA.	BIBLIOTHECA GALLICA.
Contra epistolam Parmeniani, libri III, pag. 119.	Eorumdem analysis et fragmenta, tom. XXII, p. 260-267.
De Baptismo contra Donatistas, libri VIII, p. 235.	Eorumdem analysis et fragmenta, tom. XXII, p. 267-275.
Contra litteras Petiliani Donatistæ, libri III, p. 457.	Eorumdem analysis et fragmenta, tom. XXII, p. 275-278.

INDEX

TOMI CENTESIMI TRIGESIMI-OCTAVI.

EXPLICIT INDEX.